GL SANS 636.961
PAL

125503
LBSNAA

ो राष्ट्रीय प्रशासन अकादमी
.... Academy of Administration

मसूरी
MUSSOORIE

पुस्तकालय
LIBRARY

— 125503

अवाप्ति संख्या
Accession No. 14471

वर्ग संख्या
Class No. GL Sans 636.961

पुस्तक संख्या
Book No. PAL पलक

SARASWATI MAHAL SERIES NO. 76

GAJA ŚĀSTRAM

of

PĀLAKĀPYA MUNI

with extracts from other works

and Coloured Illustrations

*

Edited with Translation in Tamil by

Shri Mantramurti K. S. SUBRAHMANYA ŚĀSTRI

SANSKRIT PANDIT, SARASWATI MAHAL LIBRARY, TANJORE,

AND

A Summary in English by

Shri S. GOPALAN, B.A., B.L.,

HON. SECRETARY, SARASWATI MAHAL LIBRARY, TANJORE.

*

Published by

Shri S. GOPALAN, B.A., B.L.,

Hon. Secretary for the Administrative Committee,

T. M. S. S. M. LIBRARY,

TANJORE.

1958

Price Rs. 10/-

Printed at
The Trichinopoly United Printers Ltd.,
Tiruchirapalli-2.

PREFACE

THIS publication is a companion volume to Aśwaśāstra which we published in 1953, with translation and coloured illustrations. This is a compilation from the classic on the subject by Pālakāpya Maharishi with extracts from Vyāsa and Vyśampāyana. The compilation was made during the days of the early Mahratta Kings. Each text is illustrated by coloured drawings as in the case of Aśwaśāstra.

We have now included in this publication the text as compiled by order of the Mahratta Kings and added to it, by way of appendix, extracts from other texts on the maintenance, training and treatment of elephants when ill. A Tamil translation and a summary in English, have also been added. A select number of illustrations in colour from our Manuscript have been inserted.

The editing and Tamil translation have been carefully done by our Pandit Mantramurthi Sri K. S. Subrahmanya Sastri, who has also translated our Aśwaśāstra.

Our thanks are due to him for his able services. It is hoped that this work will be found as useful as its companion volume, Aśwaśāstra.

The publication has been made with the aid of the grant sanctioned by the Union Government for the publication of the rare and useful manuscripts of our library. Our thanks are due to the Union Government for the grant which has helped us to bring out this publication and other useful works.

Saraswathi Mahal Library,
Tanjore.
20—3—1958

S. GOPALAN,
Honorary Secretary.

முன்னுரை

கஜசாஸ்திரம் என்னும் இந்த வெளியீடானது இதற்கு முன் 1953-ம் ஆண்டில் வெளியிடப்பட்ட அசுவசாஸ்திரம் என்ற நூலைப் போன்றதாகும். தஞ்சையை ஆண்ட மராத்திய மன்னர்கள் காலத்தில் இந்நூல் தொகுக்கப்பட்டது. பிரசித்திபெற்ற பாலகாப்பிய மகரிஷியின் கஜசாஸ்திரமெனும் நூலை ஆதாரமாகக் கொண்டும், வியாஸர், வைசம்பாயணர் முதலானோர் இயற்றிய நூல்களினின்றும் தேவையான பகுதிகளைத்திரட்டியும், இந்த நூல் தொகுக்கப்பட்டுத் தஞ்சை சரஸ்வதிமஹால் நூல்நிலையத்தில் மிகவும் ஜாக்கிரதையாகப் பாதுகாக்கப்பட்டு வருகிறது.

முதனூலில் காணும் பலபகுதிகளை விளக்குவதற்கென அந்தந்தப் பகுதியில் அழகிய வர்ணப்படங்கள் பல தீட்டப்பட்டுள்ளன.

இப்புத்தகத்தில் மேலே குறிப்பிட்ட கஜசாஸ்திரத் தொகுப்பு நூலோடு நமது நூல் நிலையத்திலுள்ள ஏனைய கஜசாஸ்திரச் சுவடிகளினின்றும் கஜங்களின் பராமரிப்பு, அவற்றைப் பழக்கும் முறை, அவற்றிற்குண்டாகும் பிணிகளுக்கான மருத்துவமுறை முதலியவைகளில் முக்கியமான பகுதிகளைச் சேர்த்துள்ளோம். வடமொழியிலுள்ள இப்புத்தகத்திற்குத் தமிழில் ஒரு உரையும் ஆங்கிலத்தில் சுருக்கமும் கொடுக்கப்பட்டிருக்கிறது.

இந்நூலகத்திலுள்ள சம்ஸ்கிருத பண்டிட் மந்த்ரமூர்த்தி பிரம்மஸ்ரீ K. S. சுப்ரமணிய சாஸ்திரிகள் அவர்கள் இந்நூலை வெகு திறம்படப் பதிப்பித்ததோடு முகவுரையுடன் தமிழில் மொழி பெயர்த்துள்ளார். அவருடைய அரிய சேவைக்கு எமது நன்றி.

இந்நூலையும் இதனைப் போன்ற வேறு சில அரிய நூல்களையும் பதிப்பித்து வெளியிடுவதற்கென நமது இந்திய அரசாங்கத்தார் பெருநோக்கோடு எமக்குப் பொருளுதவி அளித்துள்ளனர். இவ்வுதவிக்காக இந்திய அரசாங்கத்தாருக்கு இந்நூல் நிலையத்தாரின் நன்றி என்றும் உரித்தாகுக.

சரஸ்வதி மஹால்
நூல்நிலையம்,
தஞ்சாவூர்.
20—3—58

S. கோபாலன்.
கவுரவ காரியதரிசி.

१

श्रीगणेशाय नमः ।

॥ उपोद्घातः ॥

---o---

आर्याः! सहृदयाः!! महाभागाः!!!

सत्स्वपि जगति जनिमतां सहस्रेषु महनीयो हि गजानां संभवो नाम ।
यदेते सप्रणवसामसंभवास्समुद्धुष्यन्ते मान्यैर्महर्षिप्रवरैः ॥

तथाहि—

सूर्यस्याण्डकपालमादिमुनिभिः सन्दर्शितं तैजसं
पाणिभ्यां परिगृह्य सप्रणववाक् सव्ये कपालं करे ।
धृत्वा गायति सप्तधा कमलजे सामानि तेभ्योऽभवन्
मत्तास्सप्त मतङ्गजाः प्रणवतश्चान्योऽष्टधा संभवः ॥ इति ॥

न केवलमेते गजास्संभवमात्रेण श्लाघनीया भवन्ति दर्शनेनापि हि अनन्यसाधारणं फलमावहन्तीत्यपि तैरेव महर्षिभिरापादितम् ॥

तथाच पालकाप्ये—

प्रातर्वारणदर्शनं क्षितिभृतामारोग्यसंपत्प्रदं
राज्यश्रीजयपुत्रमित्रमहिषीसौभाग्यसौख्यप्रदम् ।
हन्यात्पूर्वदिने कृतानि निखिलान्यंहांसि पुण्यप्रदं
दद्यादेव हि सर्वदेवमयतस्तत्सार्वभौमप्रदम् ॥ इति ॥

अत एवैते निसर्गनिरतिशयगुणगणमहिता मतङ्गजाः निखिलराजाधिराजसंमानिताः लालिताश्च भवन्तः निखिललोकातिशायिनिरवधिकप्रभावभासुराः सर्वास्वप्यवस्थासु प्रेक्षकजनमनांस्यावर्जयन्तः अमन्दमानन्दमावहन्त्येवेति अहो महिमातिशयो मतङ्गजानाम् ॥

यस्संभविष्यन्नेव विरिञ्चिवरासादितनिखिलायुर्वेदसारसर्वस्वः सामगायनस्य महर्षेस्सामजसंभूतस्साष्टैकादशसहस्रसमास्सामजैरेव संवसन् संविज्ञातनिखिलगजावासस्थान - जाति - चेष्टेङ्गित - प्रकृतिगुण - चर्या - भोज्य - स्वस्थास्वस्थ - रोगार्त-तत्तद्रोगनिदान - तच्चिकित्सिताद्यखिलज्ञानसंपन्नः तेषां ग्रहण - परिपोषण - क्रिया-सामर्थ्योत्पादनादिकलासामर्थ्यसंपन्नः गजबन्धुश्च सोऽसौ भगवान्पालकाप्यो महर्षिः गजशास्त्रस्यास्य कर्तेति तु परमिदं प्रमोदस्थानं विपश्चिदपश्चिमानाम् ॥

मान्यैः प्राक्तनैः श्रीमत्तञ्जपुर्यधीश्वरैः प्रयत्नशतैः सुबहून् ग्रन्थान् संपाद्य संवर्द्ध्य संरक्षिते निखिलविद्यारत्नरत्नाकरायमाणे श्रीमत्तञ्जपुरीललामभूते अथवा अखिलभारतदेशललामभूतेऽस्मिन् श्रीमति सरस्वतीमहालये समुपलभ्यमाननिखिल-गजशास्त्रमातृकाग्रन्थसमवलोकनेन तत्त्वमिदं विज्ञायते ॥

गजशास्त्रं तु पालकाप्येन महर्षिणा परं कृतमिति न । अन्यैः व्यास - वैशंपायन - गार्ग्य - गौतम - काश्यप - मृगशर्म - राजपुत्राभिधानैर्महर्षिभिरपि कृतानि गजशास्त्रान्तराण्यपि विद्यन्ते, ब्रह्माण्डपुराणान्तर्गतमन्यदपि भवत्येवेति ॥

अथापि पालकाप्यं गजशास्त्रमेव ग्रन्थान्तरदुर्लभनिखिलविषयसंपन्नं महता गजवैद्यभागेन च संशोभितं सर्वापेक्षया श्लाघनीमिति च प्रतिभाति ।

अस्मिन्सरस्वतीमहालये विंशतिसंख्याधिका गजशास्त्रविषयका मातृकाग्रन्था समुपलभ्यन्ते । तेषु पालकाप्यं गजशास्त्रं वैय्यासिक्यं गजशास्त्रं च परं संपूर्णं दृश्यते । ते च मातृकाग्रन्थाः यथासंभवं परस्तादत्र प्रतिपादयिष्यन्ते ॥

पालकाप्ये गजशास्त्रे पालकाप्यचरितमारभ्य बाह्यालिप्रकरणान्तं, मुद्राप्य प्राकाश्यतामुपनीतेऽस्मिन् गजशास्त्रे प्रतिपादितनिखिलविषयजातसंपूर्णः प्रथमो भागो भवितुमर्हति । द्वितीयो भागस्तु,

“आयुर्वेदाष्टलक्षं तु ब्रह्मणा समुदाहृतम् ।
तन्मध्ये गजवैद्यं तु चातुर्लक्षमुदाहृतम् ।
तत्र संग्रहतो राजन् वक्ष्यामि शृणु तत्परः ॥”

इति वचनोदाहृतं संग्रहगजवैद्यमेवेति ध्येयम् । तदेवं भागद्वयात्मना विद्यमानं पालकाप्यं सपूर्णमेव न चास्मिन्ननुक्तं विज्ञातव्यं विवक्षितं वा विषयान्तरं किञ्चित् भवितुमर्हति ॥

अत्रोपलभ्यमानं वैयासिकं गजशास्त्रं तु गजानां ग्रहणलक्षणपोषण-बाह्यालीप्रकरणक्षिप्तादिप्रणिधित्रयलक्षणगजशिक्षणादिकविषयमात्रसंपन्नमपि संपूर्ण-मेव भवति ॥

अपि चास्मिन् सरस्वतीमहालये वैशंपायनीयं गजशास्त्रमिति निर्दिष्टं मातृकाग्रन्थद्वितयमस्ति । तत्रैकं गजवैद्याभिधानं, अन्यत्तु ब्रह्माण्डपुराणान्तर्गतम् । तत्रत्वेकस्मिन् गजवैद्याभिधाने 'इति पालकाप्ये महारोगस्थाने' इत्येतादृश एव प्रकरणोपसंहारो दृश्यते इत्यतो नेदं वैशंपायनीयं भवितुमर्हति । ब्रह्माण्डपुराणस्य च वैशंपायनकर्तृकत्वमसङ्गतमेव । नापि प्राकाश्यतामुपनीतेऽस्मिन् गजशास्त्रे वैशंपायनीय इति प्रतिपादितानां श्लोकानां अत्रत्यश्लोकानां वा सादृश्यमात्रमप्युप-पद्यते अतोऽस्मिन्ननुपलभ्यमानमन्यदेव गजशास्त्रं वैशंपायनीयं गजशास्त्रमिति ध्येयम् ॥

ब्रह्माण्डपुराणान्तर्गते एकादशाध्यायपरिमिते गजशास्त्रे विद्यमानानां विषयाणां वैय्यासिके विद्यमानानां विषयाणां नातितरां भेदो दृश्यते ॥

अपि चास्मिन् सरस्वतीमहालये मान्यैः तञ्जपुर्यधीश्वरैः पण्डितप्रवरसाहाय्येन पालकाप्यव्यासवैशंपायनादिकृतगजशास्त्रेभ्यस्सारतरान् विषयान् संगृह्य सङ्ग्रथितं निखिलविषयविशेषसंपन्नं प्रतिपत्रं प्रतिपादितानां विषयाणामादर्शमिव दर्शनमात्रेण सुखावबोधकं विचित्रतरत्रिशताधिकविविधचित्रोपचित्रितं निखिलगजशास्त्रसारभूतं अपरमप्यस्ति गजशास्त्रम् ॥

तदिदं गजशास्त्रं सर्वापेक्षया सारतरमाकलय्य श्रीमत्सरस्वतीमहालय-निर्वाहकसमित्या प्राकाश्यतामुपनीतमिति सामोदमावेद्यते ॥

अपि चास्मिन्सरस्वतीमहालये विद्यमानान्सर्वानपि मातृकाग्रन्थान् असकृद-वलोक्य पालकाप्यवैद्यासिकगजशास्त्राहृतैस्साकांक्षैर्निखिलविषयविशेषैस्साकं संक-लितेनानुबन्धेनोपशोभितं द्रविडभाषार्थविभूषितं महता प्रयत्नेन संशोध्य परिष्कृतं चेदं **श्रीमद्गजशास्त्रं** सकलबुधजनमनस्समाराधकं भूयादिति संप्रार्थये भगवन्तं गजवदनम् ॥

यदस्मिन्नवशिष्टं सुमहद्गजवैद्यं तदप्यचिरात् गजवैद्याभिधानेन ग्रन्थान्त-रात्मना मुद्राप्यमाणं सदात्मानमाविष्करिष्यतीति विश्वसिमि ॥

गजशास्त्रमिदं मुद्रापणार्थं मह्यमर्पितवतां श्रीमतां कार्यदर्शिमहाशयानां मदीयां कृतज्ञतां सामोदमावेदये ॥

अत्र च प्रमादापतितान्यागांसि सद्भिः प्रेक्षकैः सहृदयैः मर्षणीयानीत्यभ्यर्थये इति शिवम् ॥

इत्थं मुद्रापकः
गाणेशाह्वितिवर, मन्त्रमूर्ति,
क्षे. शं. सुब्रह्मण्यशास्त्री ।

முகவுரை

— o—

இவ்வுலகிற்கு மூல புருஷனை பிரம்மதேவர் ஸாதாரண மான முறையில் ஸகல ஜீவராசிகளேயும் படைத்தார். ஆயினும் ஐராவதம் முதலிய கஜங்களேயும் அவைகளின் பிடிகளேயும் வேதாதியான பிரணவம், வேதங்களில் சிறந்த ஸாமவேதத்துள் ஸாரமான ஏழு ஸாமாக்கள், இவைகளால் சிறப்பித்துப் படைத்து, அவைகளுக்கு ஸாமஜம் என்ற சிறப்புப் பெயர் சூட்டி, தெய்வத்தன்மையை வழங்கி, அவைகளே திக் கஜங்களா கவும் செய்தார். அவைகள் மிகச்சிறப்புடன் வளர்ச்சி யடைந்து, காலக்கிரமத்தில் தன் ஸந்ததிகளேப் பெருக்கிக் கொண்டு விருத்தி யடைந்துவந்தன.

குணவதி என்ற தெய்வப்பெண் மதங்க முனிவரின் சாபத் தால் பெண் யானே யுருவமடைந்தாள். அப்பொழுது ஸாம காயன முனிவரின் அருளால் பாலகாப்பியர் என்னும் முனிவரைப் பெற்றுள். அம்முனிவர் பிரம்மதேவரின் அருளால் பிறவியிலேயே வைத்திய சாஸ்திரம் முழுமையும் கற்றறிந்தவ ராளுர். பிறகு யானேகளிடம் நிகரற்ற அன்புகொண்டு அவை களுடன் 11008 வருஷகாலம் இடைவிடாது வஸித்துவந்தார். அதன்பிறகு அவர், கஜங்களின் பிறப்பு, வளர்ச்சி, ஜாதிபேதங் கள், வாஸஸ்தலம், ஆஹாரம், ஸ்வபாவம், செயல்கள், குணம், தோஷம், வயோலக்ஷணம், அவைகளேப் பிடிக்கும் உபாயங்கள். பழக்கும் விதிகள், வேலேகள், சண்டைகளுக்குப் பழக்கும் முறைகள், கஜபாஷை, கஜவைத்தியம், முதலிய ஸகல விஷயங்களும் நிறைந்துள்ள மாபெரும் கஜசாஸ்திரத்தை எழுதியுள்ளார். யானேகளேப்பற்றி இவர் கூருத விஷயங்கள் இல்லே என்று சொல்லுவது மிகையாகாது.

இச்சோழவள நாட்டை ஆண்டுவந்த மன்னர்கள் அரும் பாடுபட்டு ஏராளமான நூல்களேச் சேகரித்துத்தக்க முறையில்

காப்பாற்றி வைத்திருக்கும் தஞ்சாவூர் ஸ்ரீ ஸரஸ்வதி மஹால் நூல் நிலையத்தில் இருக்கும் கஜசாஸ்திரங்களை ஆராய்ந்து பார்க்கையில், வியாஸர், வைசம்பாயனர், கார்க்கியர், கௌதமர், காசியபர், மிருகசர்மா, ராஜபுத்திரர், முதலிய மாமுனிவர்களும் கஜசாஸ்திரங்களை இயற்றியிருக்கிறார்கள் என்று விளங்குகிறது.

இந்த ஸ்ரீ ஸரஸ்வதி மஹால் நூல் நிலையத்தில் கஜசாஸ்திர ஸம்பந்தமுள்ள 20 நூல்கள் இருக்கின்றன. அவைகளின் விவரம் தனித்து இறுதியில் கொடுக்கப்பட்டிருக்கிறது.

இந்த ஸரஸ்வதி மஹால் நூல் நிலையத்தில் ஸ்ரீ பாலகாப்பியர் இயற்றிய கஜசாஸ்திரம், ஸ்ரீ வியாஸமுனிவர் இயற்றிய கஜசாஸ்திரம், பிரம்மாண்ட புராணத்தில் பதினேரு அத்தியாயங்கள் கொண்ட ஓர் பகுதியான கஜசாஸ்திரம், ஆகிய மூன்று கஜசாஸ்திரங்களும் ஸம்பூர்ணமாக இருக்கின்றன. மற்றவைகள் கிடைக்கவில்லை.

ஸ்ரீ வியாஸமுனிவர் இயற்றியுள்ள கஜசாஸ்திரத்தில், கஜக்கிரஹணவிதி, போஷணவிதி, லக்ஷணம், வேலைக்குப் பழக்கும் முறை, விளையாட்டு, ஏறுகிறவன் குணம், முதலியவைகள் கூறப்பட்டிருக்கின்றன. பிரம்மாண்ட புராணத்தின் பகுதியிலும் அநேகமாக வியாஸர் கூறியுள்ள விஷயங்கள் தான் கூறப்பட்டிருக்கின்றன.

இவைகளைத்தவிர, இந் நூல் நிலையத்தில் தஞ்சை நகரத்தை யாண்டுவந்த ஸ்ரீ சரபோஜி மஹாராஜா அவர்களின் பெருமுயற்சியால் ஸ்ரீ பாலகாப்பியர் இயற்றிய கஜசாஸ்திரம், ஸ்ரீ வியாஸர் இயற்றிய கஜசாஸ்திரம், மற்றும், ஸ்ரீ வைசம்பாயனர் முதலிய முனிவர்கள் இயற்றியுள்ள கஜசாஸ்திரங்களின்பல பகுதிகள், இவைகளை யெல்லாம் ஒன்று சேர்த்துத் தொகுத்து, ஒவ்வொரு இதழ்களிலும் எழுதப்பட்டிருக்கும் விஷயங்களை பிரதிபலித்துக் காட்டும் 300-க்கு அதிகமான

சித்திரங்களுடன் எழுதப்பட்டிருக்கும் மற்றொரு அழகிய கஜ சாஸ்திரமும் இருக்கின்றது.

எனவே தஞ்சை நகரத்தை ஆண்டுவந்த அரசர் எல்லா நூல்களிலுமுள்ள ஸகல விஷயங்களையும் ஒன்றுசேர்த்து அழகிய சித்திரங்களுடன் சிறந்தமுறையில் எழுதி வைத்திருக்கும் இந் நூலை, ஸ்ரீ ஸரஸ்வதி மஹாலின் நிர்வாகக் குழுவினர் பதிப்பித்து வெளியிடும்படி அங்கீகரித்திருக்கிறார்கள்.

இத்துடன் இந் நூலுக்குச் சிறப்பைக் கொடுக்கும் முறையில் பாலகாப்பிய கஜசாஸ்திரத்திலிருந்து பல முக்கியமான விஷயங்களை எடுத்து இந் நூலுக்கு அநுபந்தமாகச் சேர்க்கப் பட்டிருக்கிறது.

தமிழ் நாட்டவரும், அயல் நாட்டவரும், இந் நூலின் சிறப்பை அறிந்துகொள்ளும்பொருட்டு, இந்நூல், தமிழிலும் ஆங்கிலத்திலும், மொழிபெயர்த்து இத்துடன் பதிப்பிக்கப் பட்டிருக்கிறது.

தஞ்சாவூர் ஸ்ரீ ஸரஸ்வதி மஹால் நூல் நிலையத்தில் கஜசாஸ்திரம் ஸம்பந்தமாக உள்ள நூல்கள் 20. அவைகளில் கஜவைத்தியம் நூல்கள் 12. கஜலக்ஷணம் நூல்கள் 8. இவை களின் விவரம்.

B. No.			
5465 5466	கஜவைத்தியம் பாலகாப்பியம்	தெலுங்கு உரையுடன்	ஸம்பூர்ணம்
10736-10741 10743-10746 10772 c & d	,, ,,	,,	அஸம்பூர்ணம்
10772 b	பிரம்மாண்ட புராணத்தின் பகுதி		ஸம்பூர்ணம்
12295	கஜலக்ஷணம் பாலகாப்பியம்		ஸம்பூர்ணம்
12296 12298	கஜலக்ஷணம் வியாஸர் இயற்றியது		ஸம்பூர்ணம்
12300	கஜலக்ஷணம் 15648-ன் மூலம்மட்டிலும்		,,
12297 12301	பாலகாப்பியத்தின் பகுதிகள்		,,
15648	கஜலக்ஷணம் சித்திரங்களுடன்		,,
no nil	,, ,,		அஸம்பூர்ணம்

இவைகளில் no 5465, 5466, 12295-12298, 12300, 12301, 15648 no nil இவைகள் காகிதத்தில் எழுதப்பட்டவை, நாகரலிபி. மற்றவை, தெலுங்கு லிபியில் ஓலையில் எழுதப் பட்டவை.

॥ श्रीमद्गजशास्त्रविषयानुक्रमणिका ॥

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक संख्या
प्रथमं प्रकरणं —			
मङ्गलाचरणम्	...	1	१
रोमपादसकाशे गौतमाद्यागमनम्	...	2	१
दूतैः लौहित्यसागरान्ते गजानां स्थित्यवगमः	...	3	१२
रोमपादेन राज्ञा गजानां बन्धनम्	...	5	२९
रोमपादस्य मुनिभिः साहाय्यककरणम्	...	6	३३
पालकाप्येन मुनिना नागानामनुशोचनम्	...	6	३६
रोमपादेन पालकाप्यस्य चरितादिप्रार्थनम्	...	7	४४
पालकाप्येन गजानां चरितकथनम्	...	8	४९
ब्रह्मणा गजबन्धोः पालकाप्यस्य उद्भवकथनम्	...	9	५८
सामगायनचरितम्	...	10	६६
वसुकन्यकाया गुणवत्याः करेणुत्वप्राप्तिः	...	11	७२
गुणवत्यां पालकाप्यस्य जननम्	...	11	७६
गुणवत्या सामगायने पालकाप्यस्य समर्पणम्	...	12	८६
पालकाप्यनामनिर्वचनम्	...	13	८९
पालकाप्येन स्वजन्मादिकथम्	...	13	९१
पालकाप्येन साष्टैकादशसहस्रसंवत्सरं गजैः परिचयकथनम्		14	९६
पालकाप्येन संग्रहेण गजारोग्यादिकथनम्	...	14	९७

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
द्वितीये प्रकरणे —			
गजोत्पत्तिः	...	15	१
ऐरावताभ्रमूत्पत्तिः	...	17	११
पुण्डरीककपिलोत्पत्तिः	...	19	२६
पुष्पदन्तताम्रकर्ण्युत्पत्तिः	...	20	३०
वामनाङ्गनोत्पत्तिः	...	20	३३
सुप्रतीकानुपमोत्पत्तिः	...	20	३४
अञ्जनाञ्जनावत्युत्पत्तिः	...	21	३६
सार्वभौमशुभ्रदन्त्युत्पत्तिः	...	21	३७
कुमुदपिङ्गलोत्पत्तिः	...	21	३८
ऐरावतादीनां दिग्गजत्वकथनम्	...	22	४०
दिग्गजसन्तानतद्वंशीयगजलक्षणम्	...	22	४४
गजावयवदेवताकथनम्	...	24	६१
तृतीये प्रकरणे —			
गजानां शापानुग्रहप्राप्तिकथनम्	...	25	१
दीर्घतपश्शापः	...	26	७
अग्निशापः	...	27	११
ब्रह्मशापानुग्रहः	...	28	१५
वरुणशापः	...	28	२२

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
भृगुशापः	...	29	२३
पुनर्ब्रह्मशापः	...	29	२६
पुनरपि दीर्घतपश्शापः	...	30	३०
ब्रह्मानुग्रहः	...	31	३५

चतुर्थे प्रकरणे —

गजावासवनोपवनलक्षणम्	...	32	१
प्राच्यवनगजलक्षणम्	...	32	३
चेदिकरूषकवनगजलक्षणम्	...	34	११
दाशार्णवनगजलक्षणम्	...	34	१३
आङ्गेरयकवनगजलक्षणम्	...	35	१४
कालिङ्गवनगजलक्षणम्	...	35	१४½
अपरान्तवनगजलक्षणम्	...	35	१५
सौराष्ट्रवनगजलक्षणम्	...	35	१५½
पाश्चनदवनगजलक्षणम्	...	36	१६
उत्तमादिगजवनानि	...	36	१८
किरातविषयोपवनगजलक्षणम्	...	36	१९
आग्नेयोपवनगजलक्षणम्	...	37	२१
दक्षिणोपवनगजलक्षणम्	...	37	२२
नैर्ऋत्योपवनगजलक्षणम्	...	37	२३

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
पश्चिमोपवनगजलक्षणम्	...	38	२४
वायव्योपवनगजलक्षणम्	...	38	२५
उत्तरोपवनगजलक्षणम्	....	38	२६
ऐशान्योपवनगजलक्षणम्	...	38	२७

पञ्चमे प्रकरणे —

गजवयोलक्षणम्	...	39	१
गजानां उत्तममध्यमाधमवयोविभागः	...	53	८३
उत्तमादिवयोविभागफलम्	...	53	८५
वैशंपायनीये वयोज्ञानम्	...	54	८६

षष्ठे प्रकरणे —

देशभेदाभिन्नगजलक्षणम्	...	56	१
गजग्रहणप्रकारः	...	59	१५
गजाग्रामस्थानज्ञानोपायः	...	59	१६
गजग्रहणोपायाः	...	60	२०
वारिबन्धः	...	60	२३
वशाबन्धः	...	61	३०
अनुगतबन्धः	...	62	३२
आपातावपातबन्धौ	...	62	३३
आलानबन्धनमन्त्रः	...	63	३५

विषयाः		पत्र संख्या	श्लोक संख्या

सप्तमे प्रकरणे –

भद्रमन्दमृगसङ्कीर्णगजलक्षणम्	...	63	१
भद्रादिगजप्रमाणम्	...	64	७
भद्रजातिगजलक्षणम्	...	64	८
अनुभद्रजातिगजलक्षणम्	...	66	१०
मन्दजातिगजलक्षणम्	...	67	२०
मृगजातिगजलक्षणम्	...	69	३२
सङ्कीर्णजातिगजलक्षणम्	...	71	४२
भद्रमन्दमिश्रगजलक्षणम्	...	72	५०
भद्रमृगमिश्रगजलक्षणम्	...	72	५२
मन्दभद्रमिश्रगजलक्षणम्	...	73	५५
मन्दमृगमिश्रगजलक्षणम्	..	73	५६
मृगमन्दमिश्रगजलक्षणम्	...	73	५७
मृगभद्रमिश्रगजलक्षणम्	...	73	५८
भद्रमन्दमृगसङ्कीर्णगजलक्षणम्	...	74	६०
मन्दमृगभद्रसङ्कीर्णगजलक्षणम्	...	74	६१
मृगभद्रमन्दसङ्कीर्णगजलक्षणम्	...	74	६२
ऊर्ध्वभद्राधोमन्दमिश्रगजलक्षणम्	...	75	६४
ऊर्ध्वभद्राधोमृगमिश्रगजलक्षणम्	...	75	६६
ऊर्ध्वमन्दाधोभद्रमिश्रगजलक्षणम्	...	75	६७

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक संख्या
ऊर्ध्वमन्दाधोमृगमिश्रगजलक्षणम्	...	76	६८
ऊर्ध्वमृगाधोमन्द्रमिश्रगजलक्षणम्	...	76	६९
ऊर्ध्वमृगाधोभद्रमिश्रगजलक्षणम्	...	76	७०
ऊर्ध्वभद्राधोमन्दमृगसङ्कीर्णगजलक्षणम्	...	76	७१
ऊर्ध्वमन्दाधोमृगभद्रसङ्कीर्णगजलक्षणम्	...	77	७२
ऊर्ध्वमृगाधोभद्रमन्दसङ्कीर्णगजलक्षणम्	...	77	७३

अष्टमे प्रकरणे —

ब्रह्मांशकगजक्षणम्	...	78	१
प्राजापत्यांशकगजलक्षणम्	...	78	३
इन्द्रांशकगजलक्षणम्	...	78	५
धनदांशकगजलक्षणम्	...	78	७
वरुणांशकगजलक्षणम्	...	79	९
शशाङ्कांशकगजलक्षणम्	...	79	११
अग्न्यंशकगजलक्षणम्	...	79	१३
विष्ण्वंशकगजलक्षणम्	...	80	१६
यज्ञार्हगजलक्षणम्	...	82	२९
साङ्ग्रामिकगजलक्षणम्	...	82	३०
वर्णगजलक्षणम्	...	82	३३
छायागजलक्षणम्	...	84	४२

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक संख्या
गजगन्धलक्षणम्	...	85	४७
गजसत्वपरीक्षायां उत्तमबललक्षणम्	...	86	५५
मध्यमबललक्षणम्	...	87	६०
अधमबललक्षणम्	...	87	६१
प्रकारान्तरेण सत्वाधिकगजलक्षणम्	...	87	६२
नानासत्वयुक्तगजलक्षणे सात्विकगजलक्षणम्	...	88	६९
राजसगजलक्षणम्	...	89	७०
तामसगजलक्षणम्	...	89	७१
वशारूपधारिणीभ्यः देवाङ्गनादिभ्यः गजानां संभवकथनम्		89	७२
देवसत्वगजलक्षणम्	...	89	७३
गन्धर्वसत्वगजलक्षणम्	...	90	७७
विप्रसत्वगजलक्षणम्	...	90	७८
क्षत्रियसत्वगजलक्षणम्	...	90	७९
वैश्यसत्वगजलक्षणम्	...	90	८०
शूद्रसत्वगजलक्षणम्	...	91	८१
पिशाचसत्वगजलक्षणम्	...	91	८२
भुजङ्गसत्वगजलक्षणम्	...	91	८३
राक्षससत्वगजलक्षणम्	...	91	८४
व्यासप्रोक्तदेवादिसत्वगजलक्षणम्	...	92	८५
देवादिसत्वयुक्तगजफलम्	...	92	९६
गजस्वरलक्षणम्	...	94	९८

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
नवमे प्रकरणे —			
गजगतिलक्षणम्	...	96	१
आवर्तलक्षणम्	...	97	८
शुभावर्तस्थानरूपफलम्	...	97	९
अशुभावर्तस्थानरूपफलम्	...	98	१७
अङ्गदोषाशुभावर्तापवादः	...	99	२०
गजमहादोषाः	...	100	२५
गजपरिमाणम्	...	101	३३
उत्तमादिगजप्रमाणम्	...	102	३७
दिग्गजपरिमाणम्	...	103	४५
दैर्घ्यादिमाने स्थाननिर्देशः	...	104	४६
परमाण्वादियोजनान्तप्रमाणकथनम्	...	104	४८
दशमे प्रकरणे —			
उत्कृष्टाद्यासनत्रयम्	...	105	१
गजभेदेन उत्कृष्टाद्यासनकथनम्	...	105	२
पश्चात्यपदासनलक्षणम्	...	106	७
उत्कटासनलक्षणम्	...	106	९
मण्डूकासनलक्षणम्	...	106	१०
कूर्मासनलक्षणम्	...	107	१२

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
सृणिप्रणिधिचतुष्टयलक्षणम्	...	107	१३
ईषत्स्पृष्टलक्षणम्	...	107	१४
प्रणिधानलक्षणम्	...	107	१५
पीडितकलक्षणम्	...	107	१६
दृढघातलक्षणम्	...	108	१७
अतिक्षिप्तलक्षणम्	...	108	१८
प्रतोदलक्षणम्	...	108	१९
सृणिसूक्ष्मलक्षणम्	...	108	१९
आदिष्टप्रणिधिलक्षणम्	...	108	१९
पादप्रणिधिचतुष्टयलक्षणम्	...	108	२०
वाक्प्रणिधयः	...	109	२६
दन्तच्छेदकालादिकथनम्	...	110	३०
दन्तच्छेदे अङ्गुलत्रयभेदः	...	111	३२
दन्तच्छेदनसाधनम्	...	111	३३½
दन्तच्छेदनप्रमाणम्	...	111	३४
दन्तच्छेदननियमः	...	112	३६
दन्तकल्पनायां शुभाऽशुभतिथयः	...	112	४०
दन्तच्छेदवर्णफलम्	...	113	४४
दन्तच्छेदगन्धफलम्	...	113	४७
दन्तच्छेददृश्यमानाकारफलम्	...	114	५१

विषयाः	पत्रसंख्या	श्लोकसंख्या
चतुर्दशदन्ताघातप्रभेदकथनम् ...	115	५८
सङ्घातलक्षणम् ...	116	६१½
उल्लेखलक्षणम् ...	116	६२
परिलेखलक्षणम् ...	116	६२½
कर्तरीलक्षणम् ...	116	६३
तलाघातलक्षणम् ...	116	६३½
पार्श्वाघातलक्षणम् ...	116	६४
आराघातलक्षणम् ...	116	६४½
सूचीघातलक्षणम् ...	116	६५
तोटकाघातलक्षणम् ...	116	६६
सन्धिकाघातलक्षणम् ...	117	६७
कशाघातलक्षणम् ...	117	६८
वृक्षाघातलक्षणम् ...	117	६९
निर्घातलक्षणम् ...	117	७०
मिश्रकलक्षणम् ...	117	७१
मदशोभामस्तककथनम् ...	118	७३
सङ्घातरुधिरालक्षणम् ...	118	७४
प्रतिच्छिन्नालक्षणम् ...	118	७६
पक्षलेपिनीलक्षणम् ...	118	७७
धातुसाम्यांशकालक्षणम् ...	118	७८

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
समकक्षालक्षणम्	...	118	७९
चलिताालक्षणम्	...	119	८१
द्रोणिकालक्षणम्	...	119	८२
मदावस्थाकालः	...	119	८३
मदावास्थासु चित्तिलक्षणम्	...	119	८४
कोपावस्थालक्षणम्	...	120	८७
अधोनुबन्धिनीलक्षणम्	...	121	८८
अरूढवशगालक्षणम्	...	121	९७
क्रोधिनीलक्षणम्	...	121	९८
चलितावस्थालक्षणम्	...	121	१०१
अतिवर्तिनीलक्षणम्	...	121	१०२
वाह्यालिप्रकरणे कर्तव्यकर्मकलापः	...	122	१०५
गजविनोदने आरोपणादिविधिः	...	125	१२९
त्रिविधपरिकारकलक्षणम्	...	126	१३२
त्रिविधजविलक्षणम्	...	126	१३७
गजविनोदे जयापजयनिर्णयः	...	127	१४२
सृणिघाते ताडितलक्षणम्	...	127	१४३½
तोदलक्षणम्	...	127	१४४
उत्क्षिप्तलक्षणम्	...	128	१४५
सृणिघातस्थानानि	...	128	१४६

विषयाः	पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
तोदनाऽपकर्षलक्षणम् ...	128	१४९½
सादिनो जयापजयलक्षणम् ...	128	१५०

इति श्रीमद्गजशास्त्रविषयानुक्रमणिका समाप्तिमगमत् ॥

॥ अथ गजशास्त्रानुबन्धविषयानुक्रमणिका ॥

— o —

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
गजप्रशंसा	...	129	१
गजग्रहणयोग्यायोग्यकालः	...	130	१
अग्राह्यगजलक्षणम्	...	131	१
गजवयोनिर्णयलक्षणम्	...	132	१
हस्तिनीलक्षणम्	...	136	१
करिणीदोषाः	...	136	५
गर्भिणीग्रहणनिषेधः	...	137	९
गर्भिणीलक्षणम्	...	138	१
गर्भग्रहणकालः	...	138	३
ऋतुमतीलक्षणानि	...	138	५
गर्भावाप्तिलक्षणम्	...	139	१२
धेनुका वर्धकिनी नाशोरिकानां गर्भधारणकालः	...	139	१३
लब्धगर्भालक्षणम्	...	140	१५
गर्भिण्या मासलक्षणानि	...	140	१८
पोतकद्वयलक्षणम्	...	141	२६
गर्भस्थस्त्रीपुंनपुंसकज्ञानम्	...	141	२७
कुब्जहीनाङ्गाद्युत्पत्तिकारणम्	...	141	२८

विषयाः	पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
गन्धहस्तिलक्षणम्	... 142	१
नवगृहीतगजोपचारः	... 143	१
हस्तिवर्धनप्रकारः	... 146	१
गजशिक्षणम्	... 148	१
गजारोहणलक्षणम्	... 149	१
आसनलक्षणम्	... 151	१
मदाद्युत्पादनौषधप्रयोगः	... 152	१
समदगजलक्षणम्	... 153	७
समदगजानामेव युद्धयोग्यत्वकथनम्	... 154	११
गजव्रणकर्मौषधम्	... 154	१५
मुखवर्धनमौषधम्	... 154	१८
कटवर्धनमौषधम्	... 155	२२
कटशोधनकर्मौषधम्	... 156	२४
गन्धोत्पादकर्मौषधम्	... 156	३३
कोपोत्पादकर्मौषधम्	... 156	३४
कोपदीपनकर्मौषधम्	... 157	३५
समदगजारोहणकालः	... 157	१
मदचिकित्साविधिः	... 158	१
गजक्षेत्रलक्षणम्	... 160	१
गजमूल्यनिर्णयः	... 161	१

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
दन्तच्छेदभेषजम्	..	163	१
गजव्याधिचिकित्सायां आदौ रोगपरीक्षणस्य आवश्यकत्वकथनम्	...	164	१
नरादीनां ज्वरस्य नामान्तरकथनम्	...	164	२
ज्वरस्य नरान्यासह्यत्वकथनम्	...	165	८
पाकलाख्यगजज्वरस्य दुश्चिकित्स्यत्वकथनम्	...	165	८
कफवातहरमौषधम्	...	165	१०½
वातपित्तामजरोगहरमौषधम्	...	165	१२
वातपित्तहरमौषधम्	...	165	१४
शूलरोगहरमौषधम्	...	165	१५
वात - मूत्रकृच्छ्रा - ध्मान - शूलहरमौषधम्	...	166	१६
आमवात - तदुद्भव - रोगहरं दीपनमौषधम्	...	166	१८
मृद्दोहदहरं दीपनमौषधम्	...	166	२१
कम्पाध्मानहरमौषधम्	...	166	२३
कण्ठरोगहरमौषधम्	...	167	२४
कफवातजशोफहरमौषधम्	...	167	२७
व्रणान्तःपूयहरमौषधम्	...	167	२९
व्रणशोधनरोपणकरमौषधम्	...	167	३०
अक्षिरोगहरवर्त्यादिकथनम्	...	168	३२
गलबन्धहरमौषधम्	...	168	३४

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
बालपोषणविधिः	...	169	१
मन्दादिगजोत्पत्तिकालः	...	171	१
गजचिकित्सार्थकर्मसंज्ञापरिभाषाविधौ रसानां गुणाः	...	172	१
प्रथमविधौ रसानां प्रमाणम्	...	173	७
सामान्यगजस्य रसप्रमाणम्	...	173	९
गजानां औषधकवळप्रमाणम्	...	173	११
हीनाधिकमात्रस्यौषधस्य गुणः	...	173	१२
भेषजारम्भे भिषक्ज्ञातव्यम्	...	173	१३
योगद्वयस्यामृतोपमत्वकथनम्	...	174	१४
औषधदानस्य कालद्वयकथनम्	...	174	१५
कालयोः देयान्यौषधानि	...	174	१७
गजाश्वयोः भोज्यस्य विधासंज्ञाकथनम्	...	174	१८
स्वस्थलक्षणम्	...	174	१८
प्रथममध्यमजघन्यकवळलक्षणम्	...	174	१९
व्याधितस्य औषधपिण्डपरिमाणम्	...	174	२०
स्वस्थस्य औषधपिण्डपरिमाणं तस्य दाने कालश्च	...	174	२१
रूक्षदेहस्य प्रथमं स्नेहेन स्नेहनीयत्वकथनम्	...	175	२२
दीपनीयौषधदानविधिः	...	175	२२
भेषजदाने भिषक्ज्ञातव्यम्	...	175	२३
समाग्रः उत्तमवयसः औषधपिण्डपरिमाणं तस्य दाने कालश्च	...	175	२४

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
तीक्ष्णाग्निदीपनीयौषधप्रमाणम्	...	175	२५
गजानामुत्तमादिवयः	...	175	२६
वृद्धस्यौषधपिण्डप्रमाणम्	...	175	२८
उत्तमादीनामौषधपिण्डप्रमाणम्	...	175	२९
मदकबळ - धूप - लेपनानां कालः	...	176	३०
गजानां व्यायामाद्यावश्यकत्वं तत्फलं च	...	176	३१
स्वस्थगजलक्षणम् - तस्य दीपनाशनभेषजदाननिषेधश्च	...	176	३४
गजाहारोपयुक्तपदार्थगुणप्रमाणविधौ मधूलिकादि-मागधमानप्रमाणम्	...	176	१
रसानां मानम्	...	177	४
गात्रादिसेचने स्नेहप्रमाणम्	...	177	८
भक्तस्नेहप्रमाणम्	..	178	१२
कालयोः भोजनविधिः	...	178	१२
घृतगुणाः	...	178	१४
बालादीनां घृतदानस्य आवश्यकत्वम्	...	178	१७
गुणवत् घृतगुणाः	...	179	१८
दोषवत् घृतलक्षणम्	...	179	१९
घृतदाने कलिङ्गेश्वरमतम्	...	179	२१
तैलगुणाः	...	179	२२
अव्यायामोपचितादीनां तैलस्य देयत्वम्	...	179	२४

विषयाः	पत्र-संख्या	श्लोक संख्या
धेनुकानां तैलदाने कारणम् ...	180	२७
तैलयुक्तविधाया गुणाः ...	180	२८
दुष्टतैलगुणाः तेषां वर्जनीयत्वं च ...	180	३०
वसागुणाः ...	180	३२
मज्जागुणाः ...	181	३४
भक्ते तैलादिप्रमाणम् ...	181	३६
उत्तमादीनां वसाया मज्जायाश्च प्रमाणं उत्तमाग्न्यादि-भेदेन दिवसभेदश्च ...	181	३९
वसामज्जयोर्गुणः प्रतिपानं तत्फलं च ...	182	४२
रसार्थकमांसप्रमाणं तद्गुणाश्च ...	182	४३
दुष्टमांसलक्षणं तन्निषेधश्च ...	183	४९
वेशवराहमांसकथनम् ...	183	५०
मांससंस्कारार्थकत्रिकटुप्रमाणम् ...	183	५१
विधायाः दधिस्नेहयोः प्रमाणम् ...	183	५२
आहारार्थकयवसादिप्रमाणम् ...	183	५३
विधायाः स्नेहप्रमाणं तद्गुणश्च ...	183	५४
अन्नयवसयोः सर्वापेक्षया सुखाधायकत्वकथनम् ...	184	५७
वयोनुसारेण तृणतैलप्रमाणं तद्गुणश्च ...	184	५८
तृणतैलनिषिद्धकालः ...	184	५९
तृणतैलदाने गुणवत्कालः ...	184	६०

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
मोदकार्थे स्नेहादिप्रमाणम्	...	185	६२
भोज्यचतुष्टयकथनम्	...	185	६४
तत्र संस्कृताऽसंस्कृतयोः लक्षणम्	...	185	६५
भक्ष्यकथनम्	...	185	६८
पेयकथनम्	...	185	६९
पेये यमक त्रिवृतयोः कथनम्	...	186	७०
लेह्यकथनम्	...	186	७२
तत्र उत्कारिकालक्षणम्	...	186	७३
वेशवारलक्षणम्	...	187	७८
वेशवारस्य ऋतुभेदेन पाकभेदः वेशवारगुणश्च	...	187	८०
भक्ष्यपेयादिपदार्थगुणदोषविशेषौ वातरोगहरतैलप्रयोगः	...	187	१
पित्तरोगहरबालपोषणकरसर्पिः प्रयोगः	...	187	१
उरःक्षतादौ मज्जापानविधिः	...	188	२
दीपनीयबलकरमांसविधिः	...	188	२
वारुणीगुणाः तत्प्रयोगविधिश्च	...	188	५
दोषवन्मदिरालक्षणं तन्निषेधश्च	...	188	११
दोषरहितगुणवन्मदिरालक्षणम्	...	188	१२
स्वस्थस्य मदिरापानविधिः	...	189	१४
भारवहादीनां मदिरापानविधिः	...	189	१५
सद्राक्षामधुपाने विशेषविधिः	...	189	१६

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
क्षीरगुणदोषाः	...	189	१७
समांसस्य सघृतस्य पयसो गुणः	...	190	२१
दोषवत्पयोलक्षणं तद्दोषश्च	...	190	२२
गुणवत्पयोलक्षणं तद्गुणश्च	...	190	२४
वातरोगादिषु पयसो गुणाधायकत्वकथनम्	...	190	२४
अतिसृष्टादीनां पयोदानस्य आवश्यकत्वं तद्गुणाश्च	...	191	२६
पानार्थं पयः प्रमाणम्	...	191	२९
दधिपानार्हगजाः दधिप्रमाणं तद्गुणाश्च	...	191	३०
मधुनो गुणाः	...	192	३४
मधुपानयोग्या गजाः	..	192	३५
दुर्मनसां इक्षुदानविधिः इक्षुगुणाश्च	...	192	३६
ऋतुभेदेन इक्षुदाने दिनभेदकथनम्	...	192	३८
श्रेष्ठादीनां इक्षुसंख्याभेदः	...	192	४०
गात्रसेचनेन प्रत्यङ्गसेचनगुणाः	...	192	४१
गजशालायां दीपस्य आवश्यकत्वे हेतुः	...	194	५३
दीपार्थकतैलस्य प्रमाणम्	...	195	५६
लवणस्य गुणाः	...	195	५७
पूर्वाह्णभोजने लवणस्य निषेधः	...	195	६१
अपराह्णभोजने लवस्य विधिः	...	195	६१
भुक्तेः परं लवणस्य दीपनत्वम्	...	195	६२

विषयाः	पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
तत्र जातिभेदेन लवणप्रमाणम्	... 195	६२
ऋतुभेदेन लवणप्रमाणभेदः	.. 196	६३
अलवणविधाया दोषाः	... 196	६५
अष्टलवणम्, प्रत्येकं प्रमाणं च	... 196	६७
धान्यानां श्रेष्ठमध्याधमविभागः	... 196	६९
शीतादिगुणोपेतस्य पिण्डस्य बलकरत्वम्	... 196	७०
ओदनपिण्डस्य प्रमाणम्	... 197	७१
आमादिदोषाः तेषां फलानि च	... 197	७१
अस्नेहस्य अलवणस्य वा विधाया वर्जनीयत्वम्	... 197	७४
विधाया गुणाधायकत्वे नियमाः	... 197	७५
गजाश्वयोः भोज्यस्य विधा संज्ञाकथनम्	... 197	७६
व्यायाम - यवस - मांस - विधा गुणाः	... 197	७६
व्यायामादिगुणाः	... 197	७७
हेमन्तवर्षयोः तैलपानस्य विधिः	... 198	७९
वसन्ते मज्जा - वसापान - विधिः	... 198	८०
शरद्ग्रीष्मयोः घृतपानस्य प्राशस्त्यम्	... 198	८०
हेमन्तनिदाघयोः स्नेहपानस्य निषेधः	... 198	८१
तत्र कारणम्	... 198	८२
स्नेहस्य भोजनेन योगः अनुपानं चेति पाक्षिकत्व-कथनम्	... 198	८३

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
आर्द्रयवसादीनां प्रमाणम्	...	198	८४
तृणस्य गुणाः	...	198	८६
तृणस्याभक्षणे व्याधिता इति ज्ञातव्यत्वकथनम्	...	199	८९
गजानां तृणप्राणत्वे हेतुः	...	199	९०
शीतातपविरमे काले शीतोपचारस्य आवश्यकत्व-कथनम् - तत्कारणं च	...	199	९३
ऋतुभेदेन स्थलभेदोत्पन्नयवसदानविधिः	...	199	९४
मासभेदेन सहेतुकं तृणानां गुणभेदः	...	200	९७
तृणाभावे वाहनायोग्यत्वस्य जीवितसंशयस्य च कथनम्	...	201	१०५
लतापत्रादीनां गुणाः	...	201	१०६
ग्राम्यगजानां पोषणोपायाः	...	201	१०७
वर्षादिषु यवसदाने विशेषविधिः	...	201	१०९
हितकरयवसगुणाः	...	202	११२
जीर्णादितृणानां दोषकरत्वान्निषेधः	...	202	११३
शाल्मल्यादीनां कबळाभिधेयत्वं तेषां गुणश्च	...	202	११३
प्रियाळुप्रभृतीनां कुवळसंज्ञा तेषां गुणश्च	...	202	११५
सल्लक्यादीनां कटङ्करसंज्ञा तेषां गुणश्च	...	202	११६
पल्लवसंज्ञा वाच्याः	...	202	११७
लशुनगुणाः लशुनापोह्यव्याधयश्च	...	203	११८

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
लशुनदाने अनुपानविधिः	...	203	१२०
रोगनाशनार्थं लशुनस्य प्रमाणम्	...	203	१२५
लशुने मूलादीनां गुणाः	...	204	१२७
प्लीहोदरादीनां गुग्गुलुदानविधिः	...	204	१३०
गुग्गुलुगुणाः	...	204	१३२
गुग्गुलुदाने दिनप्रमाणनियमः	...	204	१३४
गुग्गुलुपाकविधिः दाने नियमश्च	...	205	१३५
तस्य अनुपानभेदेन गुणभेदः	...	205	१३७
गजानामुत्तमादिभेदेन प्रमाणभेदः	...	205	१४२
वसन्ते मज्जावसयोः प्राशस्त्यम्	...	206	१४३
वर्षाहेमन्तयोः तैलपानस्य प्राशस्त्यम्	...	206	१४३
शरद्ग्रीष्मयोः घृतपानस्य प्राशस्त्यम्	...	206	१४४
वर्षासु स्नेहपानविधिः	...	206	१४४
हेमन्तनिदाघयोः स्नेहपाननिषेधः	...	206	१४५
तयोः तैलपानवर्जने हेतुः	...	206	१४६
गजशरीरे वातादीनां स्थानानि	...	206	१४९
ऋतुभेदेन गजसंवेशनभेदः	...	207	१५१
वस्तिविधौ वस्तिसाधनकाष्ठलक्षणम्	...	207	१
वस्तिदानविधिः	...	208	६
दृतिबन्धनविधिः	...	208	६

विषयाः	पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
नेत्रच्छिद्रप्रमाणम्	... 208	७
वस्तिद्रव्यप्रमाणम्	... 208	८
अनुवासने स्थानलक्षणम्	... 208	८
अनुवासने कर्तव्यानि	... 208	१०
आस्थापने कषायप्रमाणम्	... 209	१७
वस्तिविधेः कालादिकम्	... 209	१८
वस्तिविधेः त्रैविध्यं तत्फलं च	... 210	२०
अनुवासनास्थापयोः पौर्वापर्ये पक्षान्तरम्	... 210	२३
आस्थापनस्य पूर्वं प्रयोज्यत्वे हेतुः	... 210	२४
वस्तिविधेः द्रव्याणि	... 210	२५
वस्तिविधेः गुणः	... 211	२७
नस्यविधिनिवर्तनीयरोगाः	... 211	१
नस्यविधेः कालः	... 212	२
नस्यविधेः स्नेहप्रमाणम्	... 212	३
नस्यदानविधिः	.. 212	३
नस्यविधेः नेत्रप्रमाणम्	... 212	५
नस्यदाने मात्राकालः	... 212	६
नस्यविधेः पर्याप्तः कालः	... 212	७
नस्यदाने आहारनियमः	... 212	८
नस्यगुणाः	... 213	१०

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
पोतादीनां भेषजविधौ — अजीर्णे पोतानामौषधम्	...	213	१
अजीर्णे विक्कानामौषधम्	...	213	२
अजीर्णे कलभानामौषधम्	...	213	३
अजीर्णे जीवनानामौषधम्	...	214	४
अजीर्णे कल्याणानामौषधम्	...	214	५
अजीर्णे यूथानामौषधम्	...	214	६
अजीर्णे वृद्धतराणामौषधम्	...	214	८
अजीर्णे कृशादीनामौषधम्	...	214	१०
व्याधिहरणे औषधकबळप्रमाणं कबळसङ्ख्या च	...	215	१२
दीपनीयमौषधम्	...	215	१३
दीपनकरं सत्ववर्धनं च औषधम्	...	215	१४
कफवातहरमौषधम्	...	215	१५
दीपनीयान्यौषधानि	...	216	१६
ग्रहणीयवसारुचिहरमौषधम्	...	216	१९
शकृत्संग्रहणमौषधम्	...	216	२२
सर्वानाह क्रिमिहरं दीपनकरमौषधम्	...	217	२४
आनाह - शूल - क्रिमि - मृत्तिकेच्छा - वातहरमौषधम्	...	217	२६
क्रिमिघ्नमौषधम्	...	217	२९
दीपनीयमौषधम्	...	217	३०
रोगहरमौषधम्	...	217	३१

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
दीपनीयान्यौषधानि	...	218	३२
सर्वरोगहरं दीपनीयं क्रिमिघ्नं चौषधम्	...	219	४७
जलपानात्पूर्वं परं च देयान्यौषधानि	...	220	४८
भुक्तेः पूर्वं परं च देयान्यौषधानि	...	220	४९
निद्रायां देयान्यौषधानि	...	220	५१
भोजनकवलस्य प्रमाणम्	...	220	५२
व्याधितस्य औषधकवळप्रमाणम्	...	221	५३
स्वस्थस्य औषधकवळप्रमाणम्	...	221	५४
रूक्षदेहस्य औषधदाने कर्तव्यविशेषः	...	221	५५
व्याधिमुखे व्याधिबलाबलज्ञानस्य आवश्यकत्वम्	...	221	५५
उत्तमवयसः समाग्नेः औषधदानविधिः	...	221	५६
विषमाग्नेः व्याधितस्य विशेषः	...	221	५७
तीक्ष्णाग्नेः दीपनौषधदाने विशेषः	...	221	५८
बालवृद्धानां दीपनौषधदाने विशेषः	...	221	५९
उत्तमे मध्यमवयसः कवळप्रमाणम्	...	221	५९
मध्यमे अधमवयसः कवळप्रमाणम्	...	221	६०
अधमे मध्यमवयसः कवळप्रमाणम्	...	221	६०
अधमे अधमवयसः कवळप्रमाणम्	...	221	६१
बाल - मध्यम - उत्तम - वृद्ध - वयोविभागः	...	222	६१
गजशालानिर्माणविधौ — शालानिर्माणयोग्यप्रदेशः	...	222	१

विषयाः		पत्र-संख्या	श्लोक-संख्या
शालानिर्माणे वर्जनीयप्रदेशः	...	222	४
शालानिर्माणे कर्तव्यकर्मकलापः	...	223	५
शालाविस्तारायामद्वारपरिमाणम्	...	223	६
लण्डाद्यपनयनार्थकद्वारान्तरप्रदेशः	...	223	९
गजबन्धनस्तम्भार्हवृक्षाः	...	223	१०
गजबन्धनस्तम्भलक्षणम्	...	223	११
स्तम्भनिखननविधिः	...	224	१४
गजशय्यास्थानलक्षणम्	...	224	१५
ग्रहतापाद्यपनोदनार्थं कर्तव्यविशेषः	...	224	१७
गजानां शालाप्रवेशविधिः	...	224	१९
शालाप्रवेशे शुभकालः	...	224	२०
शालायां प्रत्यहं शक्तिपाणेः शास्तुश्च पूजायाः नियमेन विधिः	...	225	२१
सहेतुकं शालासु प्रत्येकं बलिहरणविधिः	...	225	२३
गजशालार्थकस्थाने मतान्तरे विशेषः	...	225	२४
मशकाद्यपनोदार्थकधूमविधिः	...	226	३०
निदाघे गजशालायां कर्तव्यविशेषः	...	226	३१
गजशालासमीपे औषधशालाया आवश्यकत्वम्	...	226	३२
रोगिशालायाः मत्तगजशालायाश्च पृथक् पृथक् आवश्यकत्वविधिः	...	226	३३

॥ गजशास्त्रानुबन्धविषयसूचिका समाप्ता ॥

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

॥ श्रीमद्गजशास्त्रप्रारम्भः ॥

ॐकारात्मकशालायां नादस्तम्भे महत्तरे ।
निबद्ध्य ध्यानपाशेन कलये कलभाननम् ॥ १

शुक्लां ब्रह्मविचारसारपरमामाद्यां जगद्व्यापिनीं
वीणापुस्तकधारिणीमभयदां जाड्यान्धकारापहाम् ।
हस्ते स्फाटिकमालिकां विदधतीं पद्मासनस्थां स्थिरां
वन्दे तां परमेश्वरीं भगवतीं बुद्धिप्रदां शारदाम् ॥ २

प्रणम्य सांबमीशानं विष्णुमिन्द्रं रमां विधिम् ।
पालकाप्यादिकमुनीन् **गजशास्त्र**महं ब्रुवे ॥ ३

॥ अथ पालकाप्यचरित्रम् ॥

— o —

अङ्गानामधिपः श्रेष्ठः श्रीमानिन्दुसमद्युतिः ।
येनेयं पृथिवी सर्वा सशैलवनकानना ॥ १

चतुस्सागरपर्यन्तं भुक्ताऽऽसीन्मित्रतेजसा ।
दानेन चन्द्रसदृशो दीप्तवान्दिव्यतेजसा ॥ २

स रोमपादनृपतिश्चक्रवर्ती महायशाः ।
रोमेति नाम पद्मस्य रेखाकारस्य विश्रुतम् ॥ ३

तद्रोमयुक्तपादत्वाद्रोमपाद इति श्रुतः ।
आसने काञ्चने दिव्ये रत्नवैडूर्यभूषिते ॥ ४

उपविष्टो महीपालो राजा राजीवलोचनः ।
गङ्गाया दक्षिणे तीरे ब्रह्मर्षिगणसेविते ॥ ५

अङ्गदेशे स्वनगरे रम्ये चास्थानमण्टपे ।
अकस्मादागतांस्तांस्तु मुनीन्द्रान्भसितव्रतान् ॥ ६

गौतमश्चाग्निवेश्यश्च राजपुत्रश्च शौनकम् ।
कौशिपुत्रं नरं काप्यं रैभ्यं चैव बृहस्पतिम् ॥ ७

गङ्गायनं च गार्ग्यं च जाबालिं च पराशरम् ।
याज्ञवल्क्यं हिरण्याक्षं भृगुमाङ्गीरसं तथा ॥ ८

दृष्ट्वैव परमप्रीतो राजा विस्मयमागतः ।
सहसोत्थाय तान्नत्वा तोषयामास भक्तितः ॥ ९

अर्घ्येणासनदानेन पाद्येन च परन्तपः ।
स्तूयमानैश्च तैः श्रेष्ठः स्वागतं व्याहरत्तदा ॥ १०

पृच्छद्भ्यः कुशलस्तेभ्यो जगाद परया मुदा ।
ततश्च वदतां श्रेष्ठः सामात्यस्स पुरोहितः ॥ ११

नयकारान्गुणश्रेष्ठ अभिवाद्येदमब्रवीत् ।
अहं जिघृक्षुर्द्विरदानिति तेषां महत्तरान् ॥ १२

अनुमत्य तथेत्याहुर्नयधर्मविशारदाः ।
दर्शनेन यथोक्तेन दृष्ट्वा दिग्गजचारिणः ॥ १३

अथ राजा वचः श्रुत्वा विधिना गजचारिणः ।
वीरांस्तान् प्रेषयामास सकामान् हितकारिणः ॥ १४

अन्वेष्टव्या वने नागा ह्यथ दृष्ट्वा तु तत्पथः ।
अन्वेषितुं तथाऽऽरब्धाः मुदा परमया सह ॥ १५

अपश्यन्नाश्रमपदन्नानाद्रुमलतायुतम् ।
शैलराजाश्रितं पुण्यं लौहित्यं सागरं परम् ॥ १६

यक्षगन्धर्वनिलयं सिद्धचारणसेवितम् ।
शैलराजस्य पार्श्वस्थं वनराजिविराजितम् ॥ १७

अप्सरोभिस्समाकीर्णं मृगव्यालादिशोभितम् ।
तदाश्रमं प्रविष्टास्ते तस्य यूथस्य तत्पथम् ॥ १८

अपश्यंस्ते मुनिं तत्र निवसन्तं तदाश्रमे ।
मदोत्कटैश्च मातङ्गैरुपेतं हि मनोहरैः ॥ १९

चारुगाभिर्वशाभिश्च हिताभिः प्रियदर्शनैः ।
तेजसा नियमैर्युक्तं कृशदेहं कृपान्वितम् ॥ २०

धृतिक्षमाभ्यां युक्तं च तपस्सामपरायणम् ।
शरण्यं सर्वभूतानां जटावल्कलधारिणम् ॥ २१

युक्तं धर्मेण हर्षेण क्रीडन्तं सह वारणैः ।
कलभैर्धेनुकाभिश्च भ्रमरोद्गीतशाखिषु ॥ २२

नानापुष्पसमृद्धेषु हंसैश्चक्रवकैस्सह ।
कमलोत्पलरम्येषु गाहमानं सरस्सु च ॥ २३

उत्पन्नेयं मतिस्तेषामनेनैव हि रक्षितम् ।
कालं तं मृगयामासुर्यस्मिन्वीरहितं भवेत् ॥ २४

अनेन मुनिना यूथमत्र याम यथासुखम् ।
अथ मध्याह्नकाले तु सोऽगमन्मुनिराश्रमम् ॥ २५

सायाह्नकाले तु मुनिर्यूथमध्यं पुनर्गतः ।
तस्मै नरा बहिर्भावं तथाऽऽगत्य न्यवेदयन् ॥ २६

मूर्ध्नि कृत्वाऽञ्जलिं प्रीता महीमास्थाय जानुभिः ।
दर्शनीयानि वीर्याणि नादवन्ति महान्ति च ॥ २७

बहून्यदृष्टपूर्वाणि सत्वानि भुवि कानिचित् ।
सर्वसस्यविनाशं च तानि कुर्वन्ति नित्यशः ॥ २८

तेषां देशहितार्थाय प्रतियत्नो विधीयताम् ।
ततस्तेषां वचः श्रुत्वा ग्रहार्थं कृतनिश्चयः ॥ २९

प्रस्थितो हृदि तं कृत्वा यः कालस्तैर्निवेदितः ।
गृहीत्वा वागुरादींश्च स्वपुरान्निरगात्तदा ॥ ३०

अचिरात्समनुप्राप्तस्तं देशं यत्र ते गजाः ।
स तान् शापवशं प्राप्तान् गजान् जग्राह पार्थिवः ॥ ३१

तस्मिन् काले तदाख्याते यूथं बद्धं नृपेण तत् ।
शम्पातरङ्गिणीतीरे प्रतिपूज्याभिवाद्य च ॥ ३२

अथाब्रवीदङ्गराजः प्रहृष्टमनसा मुनीन् ।
विधिना शास्त्रदृष्टेन यूथमेतन्नियम्यताम् ॥ ३३

प्रत्यब्रुवन्नङ्गराजं सर्वे ते नयकोविदाः ।
स्वकार्यमेतदस्माकं शेषं कार्यं विचिन्त्यताम् ॥ ३४

शम्पाप्रवेशः क्रियतां राजन् स्वस्थमना भव ।
ते राजनि प्रयाते तु यूथं स्तम्भेष्वबन्धयन् ॥ ३५

अथ शुश्रूषणं कृत्वा स निष्क्रम्याऽऽश्रमान्मुनिः ।
तद्देशमभिसंप्राप्त आसीद्यत्र स्थितं च तत् ॥ ३६

तस्मिन्नपश्यन् तद्यूथं मनसा व्याकुलेन च ।
प्रारब्धान्वेषणं कर्तुं पुरा तिष्ठति येषु तत् ॥ ३७

येषु येष्ववगाहन्ते तेषु तेषु सरस्सु च ।
नापश्यत्तेषु सर्वेषु शम्पामभ्यगमत्ततः ॥ ३८

पदेन मुनिशार्दूलः शोचन् स्नेहेन हस्तिनाम् ।
तपोनियमसंपन्नं स्थितास्तं वनमध्यगम् ॥ ३९

ददृशुर्युगपच्चैनं तस्मिंस्तु गजमण्डले ।
ततो बद्धांस्तु तान्दृष्ट्वा वारणान्मुनिसत्तमः ॥ ४०

असीत्पर्यश्रुनेत्रश्च वैकल्यं स जगाम च ।
एकरात्रोषितस्तत्र सूत्रकारा महामुनेः ॥ ४१

शोकस्य कारणं किं वा पप्रच्छुर्विनयान्विताः ।
केनानुकम्पसे नागान् केनैषां लुम्पसि व्रणान् ॥ ४२

ऋषिभिः पृच्छमानोऽपि न किञ्चित्प्रत्युवाच सः ।
अनभिव्याहृतास्तेन जग्मुस्ते विस्मयन्तदा ॥ ४३

तेभ्यो निशम्याङ्गपतिर्महर्षिमाभिगम्य तम ।
अर्घ्येणासनदानेन पाद्येन च महामुनिम् ॥ ४४

प्रणिपातेन चाभ्यर्च्य पृष्ट्वा व्याधिषु कौशलम् ।
सान्वयं परिपप्रच्छ विनयेन कृताञ्जलिः ॥ ४५

भगवन् श्रोतुमिच्छामि जन्म नाम तव स्वयम् ।
जन्मप्रभृति रूपं च दयादृष्टिं च हस्तिषु ॥ ४६

इति तं परिपप्रच्छ भूमिपालः कृताञ्जलिः ।
मुनिना भाषितस्तेन खेदाद्वारणबन्धनात् ॥ ४७

ततो ब्राह्मणमाराध्य पृष्टवान्पार्थिवस्तथा ।
अथास्मै धर्मविस्तारं शशंसात्मानमात्मवान् ॥ ४८

पुरा हि वारणा राजन् कामगाः कामरूपिणः ।
चरन्ति मानुषे लोके देवलोके च पार्थिव ॥ ४९

अथ तीरे हिमवतो महान्न्यग्रोधपादपः ।
द्वियोजनशतं राजन् उच्छ्रायायाम विस्तरम् ॥ ५०

ऋषिर्दीर्घतपा नाम तस्यासीत्स परिग्रहात् ।
न्यग्रोधञ्च कदाचित्ते समाजग्मुरनेकपाः ५१

निषेदुस्तस्य शाखायां सहसैव तथा गजाः ।
अतिभारेण तेषां च सा शाखा शतयोजना ॥ ५२

विदारयन्ती तं देशं निपपात महीतले ।
ते चापि वारणास्सर्वे शाखामस्य समन्विताः ॥ ५३

ततः क्रोधसमाविष्टस्तान् गजान् मुनिरब्रवीत् ।
बलदर्पोच्छ्रया नागा मम शापपरिग्रहात् ॥ ५४

विमुक्ताः कामचारेण भविष्यथ न संशयः ।
नराणां वाहनत्वं च तस्मात् प्राप्स्यथ वारणाः ॥ ५५

अथान्तरिक्षान्महती राजन् वाणी विनिर्गता ।
यैर्हता दानवा दैत्यास्तान्मुक्त्वा शपथं कुरु ॥ ५६

वाणीं श्रुत्वा हि तामेनामेवमस्त्विति सोऽब्रवीत् ।
अथ ते वारणाः श्रुत्वा शापमात्मापराधजम् ॥ ५७

परं दैन्यमुपागम्य ब्रह्माणमुपतस्थिरे ।
अथ तान् पूर्वमेवाह ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ ५८

मा कार्ष्ट वारणाः शोकं न हि शक्यं तदन्यथा ।
कर्तुं यत्तेन मुनिना वचनं समुदाहृतम् ॥ ५९

एतद्वाक्यं ततः श्रुत्वा प्रत्यूचुस्ते दिशां गजाः ।
अस्माकमन्वयानां तु गजानां वनवासिनाम् ॥ ६०

रोगाः प्रादुर्भविष्यन्ति विषमात्यशनादिभिः ।
दिग्गजानां वचः श्रुत्वा प्रत्युवाच पितामहः ॥ ६१

उत्पत्स्यतेऽचिरान्नागा गजबन्धुर्महामुनिः ।
आयुर्वेदस्य वेत्ता वै मत्कृतस्य भविष्यति ॥ ६२

तेषां तु रोगानुत्पन्नानौषधैर्नाशयिष्यति ।
एवमुक्त्वा तु दिङ्नागान् विससर्ज यथादिशम् ॥ ६३

ततस्ते प्रययुः स्थानं स्वस्थमैरावतादयः ।
दिग्वारणान्वयास्ते तु लोकं मानुषमागताः ॥ ६४

विचरन्तो महीं कृत्स्नां सशैलवनकाननाम् ।
शतशो यूथसङ्ख्याभिः प्रवृद्धास्तु सहस्रशः ॥ ६५

राजन् हिमवतः पार्श्वे महर्षिः **सामगायनः** ।
सागरं प्रति **लौहित्यं** तपस्तीव्रमतप्यत ॥ ६६

तस्याश्रमपदाभ्याशमाजगाम यदृच्छया ।
स बृन्दजालस्सुमहान् गजयूथपयूथपः ॥ ६७

तं स्वप्ने दर्शयामास यक्षिणी कामरूपिणी ।
उत्थाय स्वासनात्तूर्णं प्रस्थितस्सामगायनः ॥ ६८

आश्रमादभिनिष्क्रम्य मुनिर्मूत्रञ्चकार सः ।
विसृष्टमूत्रे नियमं यातेऽस्मिन्मुनिसत्तमे ॥ ६९

दैवकारणसंयुक्तन्तस्य तद्रेतसाऽन्वितम् ।
अपिबद्धस्तिनी मूत्रन्ततो गर्भमधत्त सा ॥ ७०

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राजा वचनमब्रवीत् ।
कथं करेणुस्तच्छुक्रं पीत्वा गर्भमधत्त सा ॥ ७१

वसूनां कन्यका राजन् **नाम्ना गुणवती** किल ।
तदाश्रमे **मतङ्गस्य** कदाचित् प्रविवेश सा ॥ ७२

धर्मविघ्नकरीं मत्वा शक्रेण प्रहितां स्वयम् ।
ततः शशाप संक्रुद्धस्तापसस्तु स कन्यकाम् ॥ ७३

अरण्ये विचरस्येका यस्मान्मानुषवर्धिते ।
तस्मादरण्यनिचये **करेणुत्वं** भविष्यति ॥ ७४

माभूदरण्यवासेऽपि विनाशः स्वस्य चेतसः ।
ततः शापवशात्त्रस्ता ह्यपतत्पादयोर्मुनेः ॥ ७५

कौतूहलात्प्रविष्टाऽहं रमणीयं तवाश्रमम् ।
प्रसादं कुर्वनागस्याः शापान्तेन ममानघ ॥ ७६

गुणवत्या वचःश्रुत्वा **मतङ्गो** मुनिरब्रवीत् ।
उपविश्य ततो ध्यात्वा ज्ञात्वा विगतकल्मषाम् ॥ ७७

नापराधोऽस्ति ते भद्रे धात्रा पूर्वकृतो विधिः ।
भविष्यति च ते पुत्रः सामगायनसम्भवः ॥ ७८

दीर्घकालतपोवीर्यान्मौनमास्थाय सुव्रतः ।
चरिष्यति गजैस्सार्धं शीर्णपर्णाम्बुभोजनः ॥ ७९

स्वयम्भूः प्राग्ददौ यस्मै गजायुर्वेदमुत्तमम् ।
पालकाप्य इति ख्यातो मुनिर्वारणबान्धवः ॥ ८०

संप्रसूयाथ संवर्ध्य त्वं तु मूर्त्या पुनः स्वया ।
विस्मृत्य हस्तिनीभावं विशापा दिवमाप्स्यसि ॥ ८१

अथ विज्ञाय तेजस्वी आत्मनस्तमतिक्रमम् ।
आत्मनस्तेजसा तस्य भव एव मनो दधे ॥ ८२

मनसानुगृहीतस्तु गर्भस्तेन महात्मना ।
अवर्धत ततो माता समये तमसूत सा ॥ ८३

दिष्ट्याऽऽयुर्वेदपारज्ञं दीप्यमानं सुतेजसा ।
जातं मानुषरूपं तु दृष्ट्वा जातभयं तदा ॥ ८४

कृत्वा विरावं तद्यूथं विदुद्राव समन्ततः ।
सा तु गर्भस्य मूलज्ञा करेणुस्सुतमात्मजम् ॥ ८५

आदायाश्रममागत्य प्रायच्छद्ब्राह्मणाय तम् ।
प्रतिगृह्य तु तं प्रीतो महर्षिः सुतमात्मजम् ॥ ८६

जातकर्मादिसंस्कारान् चकारास्मै यथाक्रमम् ।
संस्कारे तु कृते तस्य वागुवाचाशरीरिणी ॥ ८७

कल्पे कल्पे गजानेष ह्यमितौजा महायशाः ।
पालयिष्यति धर्मात्मा रोगार्तान् भृशदुःखितान् ॥ ८८

पालनाद्गजयूथस्य काप्यगोत्रोद्भवो यतः ।
पालकाप्य इति श्रीमान्नामधेयं चकार सः ॥ ८९

पिता साधूंश्च सम्मान्य सन्तर्प्यर्षिगणांस्तथा ।
आश्रमादविदूराच्च धेनुका विचचार सा ॥ ९०

वर्धमानस्तु पुत्रस्तामन्वगच्छत्स धेनुकाम् ।
तं मां विद्धि महाराज प्रसूतं सामगायनात् ॥ ९१

हस्तिन्या वक्त्रसंभूतं विवृद्धं च सह
जानामि भक्ष्यं भोज्यं च तथैवेङ्गितब्राह्मितम् ॥ ९२

ते यथा च विचेष्टन्ते प्रकुप्यन्ति च येन तत् ।
नागाः कुर्वन्त्यरण्येषु तत्सर्वं विहितं मम ॥ ९३

एवं मामभिजानीहि गजाः सर्वे प्रियाप्रियाः ।
भक्ष्यं वा क्रीडनीयं वा तदुपाहार एव च ॥ ९४

आश्रमेऽस्मिन्महाराज महद्यूथमिदं त्वया ।
आनीय बद्धं दीनं तन्मार्गेणानुगतं मया ॥ ९५

दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च ।
त्रीणि पञ्च च वर्षाणि मया चीर्णं सह द्विपैः ॥ ९६

बहुकालोषितत्वाच्च जानाम्येषां हिताहिते ।
पांसुकर्दमतोयाद्यैस्तृप्ताः क्रीडन्ति हर्षिताः ॥ ९७

धातुप्रसादः क्षिप्रं तु क्रीडनाज्जायतेऽधिकम् ।
धातुप्रसादादारोग्यमारोग्याद्बलमेव च ॥ ९८

बलाच्च सर्वरोगाणान्निवृत्तिः स्यादतःपरम् ।
हस्तिनामुदकं प्राणस्तद्गतिस्तत्परायणम् ॥ ९९

तस्मात्सलिलमेतेषां कामतो न निवर्तयेत् ।
आयोजनशतं साग्रं विचरन्तोऽपि कुञ्जराः ॥ १००

सत्यमेव न सीदन्ति सलिलेनैव केवलम् ।
यथा न परिशुष्यन्ति कर्दमोदकसीकरैः ॥ १०१

भवन्ति सुखबोधाश्च येन दृष्टेन हेतुना ।
बन्धनीयास्तावदेते यावच्छक्यास्तु पोषितुम् ॥ १०२

वधबन्धपरिक्लेशैर्यदा क्राम्यन्ति नित्यशः ।
न तु पुष्यन्ति मातङ्गा दुःखशोकसमन्विताः ॥ १०३

कुलं राज्ञां दहन्त्येते मानिता निर्दहन्त्यरीन् ।
तस्मात्प्रयत्नः कर्तव्यस्सुमहान् गजरक्षणे ॥ १०४

तस्मादपीतभुक्तेषु वारणेषु सदा नृप ।
स्वयं न भोजनं कुर्याद्यदीच्छेद्वृद्धिमात्मनः ॥ १०५

नवग्रहे च मातङ्गे क्षीणे वृद्धे तथाऽऽतुरे ।
यत्नतो रक्षणं कार्यं स्वयं चैवान्ववेक्षणम् ॥ १०६

॥ इति गजशास्त्रे पालकाप्योत्पत्तिर्नाम प्रथमं प्रकरणं समाप्तम् ॥

॥ अथ गजोत्पत्तिः ॥

भगवन् वारणोत्पत्तिं बोद्धुमिच्छामि तत्त्वतः ।
इत्यङ्गपतिना पृष्टस्सुमहात्मा बहुश्रुतः ॥ १

राजपुत्रनरेन्द्राय व्याचचष्टे यथाक्रमम् ।
ससर्जादौ जलं ब्रह्मा तत्र वीर्यमवासृजत् ॥ २

हैममण्डं तदभवत्तत्र भूतानि जज्ञिरे ।
ततो मृत्पिण्डमादाय यद्भास्वत्तेजसान्वितम् ॥ ३

तं मार्ताण्डाख्यपुत्रार्थमदित्यै प्रददौ प्रभुः ।
तद्गर्भं धारयामास साऽदितिर्लोकसम्मता ॥ ४

धृत्वा वर्षसहस्रान्तं समयेऽर्कमसूत सा ।
तस्मिन्प्रसूते सप्ताश्वे विभान्तिस्म दिशो दश ॥ ५

तद्भित्वाऽण्डं महातेजा भास्करः प्रययौ दिवम् ।
यदपश्यन् द्विधाभूतं सहिताः परमर्षयः ॥ ६

विस्मितास्ते तदादाय दीप्तं जग्मुर्महर्षयः ।
ब्रह्मणो भवनं भास्वत्परमं प्राप्य विस्मिताः ॥ ७

पावकादित्यसङ्काशैर्महर्षिभिरकल्मषैः ।
सतताभ्यागतैः पुण्यं ब्रह्मघोषाभिनादितम् ॥ ८

तत्रासीनं महात्मानं ज्वलन्तमिव पावकम् ।
प्रभवं सर्वभूतानां ददृशुस्तं महर्षयः ॥ ९

तेऽभिगम्य त्रिलोकेशमभिवाद्य प्रणम्य च ।
तदण्डं दर्शयामासुर्वचनं चेदमब्रुवन् ॥ १०

आद्या गजा –1. ऐरावत , तदङ्गना तत्सन्तान तज्जातीयाः ।

Original stock of Elephants —1. Airāvata, its spouse progeny and present representative.

॥ अथ ऐरावताभ्रमूत्पत्तिः ॥

हस्तीह भगवन् धातस्संयोक्तव्यश्च तेजसा ।
भूतानां जनने व्यक्तं स समर्थो भवेदिति ॥ ११

ततः कपाले भगवान्पाणिभ्यां प्रतिगृह्य च ।
ऋषीणां तच्छुभं वाक्यमर्थयुक्तमपूरयत ॥ १२

अथ दक्षिणहस्तस्थात्कपालादभृजन्मृगम् ।
अभिगायन्नचिन्त्यात्मा सप्तभिस्सामभिर्विधिः ॥ १३

जवनं बलिनं शूरं गन्धपर्वतसन्निभम् ।
युक्तं सर्वैः प्रमाणैश्च द्युतिमन्तमनेकपम् ॥ १४

मृदुना परिपूर्णेन सुवृत्तेनायतेन च ।
करेणैकेन चोपेतमाहाराघ्राणकर्मणा ॥ १५

चतुर्भिरायतैस्तीक्ष्णैर्युक्तं दन्तैर्मधुप्रभैः ।
पृथुकर्णं चतुष्पादं दीर्घमाभूमिवालधिम् ॥ १६

श्रीमन्तं नामधेयेन ख्यात**मैरावतम्** नृप ।
इरावतीपुत्रभावादैरावत इति स्मृतः ॥ १७

रवेण महता गायन् ससर्ज भुवि यन्मुदा ।
जन्म तस्य रवेणैव तस्मादैरावणस्स्मृतः ॥ १८

अयमैरावतस्सर्वगजश्रेष्ठश्शुभावहः ।
यस्मात्सप्तभिरेकस्तु संभूतस्सामभिर्गजः ॥ १९

स विशिष्टतमस्तस्मात्प्रथमस्तु मतङ्गजः ।

प्रणवादैरावतोत्पत्तिरपि श्रूयते तद्यथा—

सूर्यस्याण्डकपालमादिमुनिभिः सन्दर्शितं तैजसं
पाणिभ्यां परिगृह्य सप्रणववाक् सव्ये कपालं करे ।
धृत्वा गायति सप्तधा कमलजे सामानि तेभ्योऽभवन्
मत्तास्सप्त मतङ्गजाः प्रणवतश्चान्योऽष्टधा संभवः ॥ २०

तादृग्लक्षणसंपन्नां चतुर्दन्तविराजिताम् ॥ २१

हस्तिनीं सव्यहस्तस्थात्कपालादसृजत् प्रभुः ।
नाम्ना च याऽभ्रमुः ख्याता तस्य भार्या बभूव सा ॥ २२

कायेन धर्षातीवाभ्राण्यभ्रमुस्तेन गीयते ।
लक्षणव्यञ्जनोपेतः सोऽभ्रग्वा सह भार्यया ॥ २३

वनानि विचरन् क्रीडन् रम्याणि सुरभीणि च ।
आत्मानुरूपांस्ते तस्यां जवेन च बलेन च ॥ २४

तेजसा चापि सम्पन्नान् पुत्रांश्च जनयिष्यसि ।
सर्वल्लोकांश्च गच्छ त्वं कामरूपी भविष्यसि ॥ २५

इति स ब्रह्मणाऽऽदिष्टो विचचार यथासुखम् ।

॥ अथ पुण्डरीककपिलोत्पत्तिः ॥

—o—

अथ विश्वसृजं देवमिदमूचुर्महर्षयः ॥ २६

दृष्टिकान्तमिदं सत्वं सृष्टं भगवता महत् ।
यथैष हि तथैवान्यान् सृजस्व भगवन्निति ॥ २७

ततस्तेषां वचः श्रुत्वा भविष्यच्च प्रयोजनम् ।
अनुपश्यन् पुनः स्रष्टा ससर्जान्यान् मृगोत्तमान् ॥ २८

साम्ना रथन्तरेणाथ पत्न्या **कपिलया** सह ।
पुण्डरीकवनप्रख्यं **पुण्डरीकं** मृगोत्तमम् ॥ २९

सिताम्भोरुहवर्णत्वात् **पुण्डरीक** इति स्मृतः ।

॥ अथ पुष्पदन्तताम्रकर्ण्युत्पत्तिः ॥

—o—

ततोऽसृजद् बृहत्साम्ना **ताम्रकर्ण्या** समं प्रभुः ॥ ३०

दन्तैश्च पुष्पवर्णाभैः **पुष्पदन्तं** महामृगम् ।
षट्पुष्पवर्णदन्तोऽयं पुष्पदन्त इति स्मृतः ॥ ३१

चम्पकारुणराजीवमल्लिकाकेतकाम्बुजम् ।
वन्धूकप्रसवश्चेति षट् पुष्पाणि प्रचक्षते ॥ ३२

॥ अथ वामनाङ्गनोत्पत्तिः ॥

—— o ——

श्यामं श्यामघनप्रख्यं वशयाऽङ्**गनया** सह ।
वामन वामदव्येन साम्ना नागं च निर्ममे ॥ ३३

वामनो वामनैर्दन्तैर्मातङ्गः परिकीर्तितः ।

॥ अथ सुप्रतीकानुपमोत्पत्तिः ॥

—— o ——

सुप्रतीकं महावीर्यं सहा**नुपमया** प्रभुः ॥ ३४

वैरूपेणैव साम्ना च नागं नाम्ना विनिर्ममे ।
सुन्दरावयवा यस्य सुप्रतीकः प्रकीर्तितः ॥ ३५

आद्या गजाः—२. पुष्पदन्त, तदङ्गना तत्सन्तान तज्जातीयाः ।
Original Stock of Elephants —2. Pushpadanta its spouse, its progeny and present representative

आद्या गजाः । ३. अञ्जनः, तदङ्गना तत्सन्तानं तज्जातीयाः ।

Original Stock of Elephants: 3 Anjana, its spouse, its progeny and present representative.

॥ अथ अञ्जनाञ्जनावत्युत्पत्तिः ॥

——o——

साम्ना च पवमानेन गजमञ्जनसन्निभम् ।
वशयाञ्जनवत्या स **अञ्जनं नाम** निर्ममे ॥ ३६

अञ्जनाद्रिसवर्णो यस्सोऽञ्जनः परिकीर्तितः ।

॥ अथ सार्वभौम शुभ्रदन्त्युत्पत्तिः ॥

——o——

वैराजेनैव पद्माक्षं पद्माभं पद्मसंभवः ।
सोऽसृजत्**सार्वभौमं च शुभ्रदन्तीं** च दन्तिनीम् ॥ ३७

सर्वस्मादधिको भूम्ना सार्वभौम इति स्मृतः ।

॥ अथ कुमुदपिङ्गलोत्पत्तिः ॥

——o——

साम्ना चन्द्रमसेनापि चक्रे **पिङ्गळया** सह ॥ ३८

कुमुदं कुमुदप्रख्यं नागं नागवरोपमम् ।
कूनां मुदं यः करोति कुमुदः स निगद्यते ॥ ३९

अथवा कुमुदप्रख्यः कुमुदोऽयं निगद्यते ।
ऐरावतः पुण्डरीकः पुष्पदन्तोऽथ वामनः ॥ ४०

सुप्रतीकोऽञ्जनः सार्वभौमः कुमुद इत्यपि ।
एते यथाक्रमं प्रोक्ताः पूर्वादीनाम् दिशां गजाः ॥ ४१

अभ्रमुः कपिला ताम्रकर्णी चाथाङ्गना पुनः ।
तथैवानुपमा चाथाऽञ्जनावत्यथ धेनुका ॥ ४२

शुभ्रदन्ती पिङ्गला चेत्येता दिग्गजधेनुकाः ।
सपक्षाः कामरूपास्ते विचेरुः पृथिवीतले ॥ ४३

॥ अथ दिग्गजसन्तानोत्पत्तिः ॥

———o———

सर्वलक्षणसम्पन्नानष्टौ कैलासवर्चसः ।
अभ्रम्वां जनयामास पुत्रानैरावतो गजः ॥ ४४

मेघः पद्मोदरोऽरिष्टश्चपलो रुचिरोऽङ्गदः ।
अरुजः पद्मगुल्मश्च तस्याष्टौ जज्ञिरे सुताः ॥ ४५

दीर्घशुण्डसितश्रोत्रदन्तरोमाक्षिवालधिः ।
मतङ्गजो महाकायः सोऽयं ऐरावतान्वयः ॥ ४६

पुण्डरीकोऽप्यजनयत्कपिलायां सुतानिमान् ।
चतुरो हन्निरित्थ (ह्यनिरुद्ध) श्च सुप्रदिष्टं प्रमर्दनम् ॥ ४७

जीमूतं चात्मनस्तुल्यानात्मतुल्यपराक्रमान् ।
कुब्जरोमा बृहत्कुम्भः क्रोधनस्सारसेक्षणः ॥ ४८

अखण्डायतशुण्डोऽयं **पुण्डरीकान्वयः** करी ।
पुष्पदन्तस्ताम्रकर्ण्यां तथाऽजनयदात्मजान् ॥ ४९

विपह्यं सारसं रिष्कं विचित्राह्वं विचारिणम् ।
स्थूलबिन्दुर्धनुर्वंशः कृष्णरोमा कृशोदरः ॥ ५०

पृथुलस्कन्धहस्तोऽयं **पुष्पदन्तान्वयाद्भवः** ।
अङ्गनायामजनयद्वामनोऽपि सुतं गजः ॥ ५१

स्निग्धनीलाम्बुदप्रख्यं नाम्ना नीलाम्बुदं नृप ।
जवी जलविहारेच्छुर्दीर्घहस्तोऽग्निवर्णदृक् ॥ ५२

विस्तारायामवानेष वारणो **वामनान्वयः** ।
तथैवानुपमायां च सुप्रतीकात्सुतास्त्रयः ॥ ५३

पृथुश्च सम्प्रहारी च सम्पाती च प्रजज्ञिरे ।
कपोताक्षः करोदग्रः कैरवद्युतिरुन्नतः ॥ ५४

सूक्ष्मरोमा सुवीरोऽयं सुप्रतीकान्वयो द्विपः ।
अञ्जनश्चाञ्जनावत्यामञ्जनाचलसन्निभान् ॥ ५५

दिव्याप्रमेयावरुजः सुपुवे स सुतानिमान् ।
स्निग्धवालधिदन्तोष्ठः श्वेतरोमा सुपुष्करः ॥ ५६

तुङ्गजङ्घः कुञ्जरोऽयं अञ्जनान्वयसम्भवः ।
शुभ्रदन्त्या सार्वभौमः पश्चाजनयदात्मजान् ॥ ५७

मेघः पुष्पधरोऽसह्यः सहपद्ममहार्णवौ ।
ह्रस्वश्रोत्रेक्षणः स्थूलगण्डः शुण्डालमस्तकः ॥ ५८

कान्तः पाटलवर्णोऽयं सार्वभौमान्वयो गजः ।
पिङ्गळायां समुत्पन्नौ कुमुदस्यापि दन्तिनः ॥ ५९

तनयावात्मसदृशौ महापद्मोर्मिमालिनौ ।
ताम्राक्षस्तुङ्गदन्तोयं कृष्णविस्तीर्णपुष्करः ॥ ६०

कुमुदापाण्डरः कुम्भी कुमुदान्वयसम्भवः ।

॥ अथ गजावयवदेवताः ॥

—o—

गजे देवगणानां तु विस्तारस्संप्रचक्षते ॥ ६१

गजाङ्गदेवताः ।

Deities presiding over the several parts of the elephant's body.

ब्रह्मा मूर्ध्नि गळे शक्रः स्कन्धे विष्णुरपि स्थितः ।
अग्निर्नाभौ रविर्दृष्ट्यां मृत्युः पादेषु दन्तिनाम् ॥ ६२

धरा विशाला वक्षस्सु मेढ्रे चाथ प्रजापतिः ।
हस्ते तु नागास्तिष्ठन्ति सर्वलोकधुरन्धराः ॥ ६३

गात्रयो(पार्श्वयो)रश्विनौ श्रोत्रे दिशो मनसि चन्द्रमाः ।
अङ्गोपाङ्गेषु वेदाश्च बुद्धौ शम्भुर्व्यवस्थितः ॥

पर्जन्यो हृदि नागानामिति देवगणास्स्मृताः ॥ ६४

॥ इति गजशास्त्रे दिग्गज-तत्सन्तान-तद्वंशीय गजलक्षणकथनं नाम द्वितीयं प्रकरणं समाप्तम् ॥

॥ अथ गजानां शापानुग्रहप्राप्तिकथनम् ॥

कदाचिदागतं शम्पां पालकाप्यं महामुनिम् ।
प्रत्युत्थायाभिगम्यार्घ्यपाद्याभ्यां प्रतिपूज्य च ॥ १

अङ्गराजस्ततो भूयो मुनिपुत्रं स्म पृच्छति ।
कथं द्विदन्तनिर्वृत्तिः कथमल्पायुषश्च ते ॥ २

जिह्वा कथं परावृत्ता स्वेदश्चाभ्यन्तरः कथम् ।
कथं नराणां पत्रत्वमन्तर्दाहः कथं भवेत् ॥ ३

स्ववीर्यसम्पदज्ञानं कथं पङ्काम्बुपांसुभिः ।
विहृतिश्च कथं मुष्कादर्शनं च तथाऽभवत् ॥ ४

कथं कामचराभावः कथं देवत्वहीनता ।
कथं स्वकीयविण्मूत्रे रतिरित्यब्रवीत् नृपः ॥ ५

राजपुत्रं प्रसन्नात्मा प्रोवाच वदतां वरः ।
ग्रहदोषबलेनैव वारणास्त्वङ्गभूपते ॥ ६

शप्ता ह्यभूवन् मुनिभिः तस्माच्छापः प्रवक्ष्यते ।

॥ दीर्घतपश्शापः ॥

— o —

ऋषिर्दीर्घतपा नाम तस्याश्रममुपागताः ॥ ७

दिग्गजाः सङ्गताः सर्वे जग्मुराश्रमवासिनः ।
क्रुद्धेन तेन शप्तास्ते भविष्यथ न संशयः ॥ ८

द्विदन्तास्स्वकुलोत्पन्नास्तथैवाल्पायुषश्च ते ।
हीनवीर्यजवोत्कर्षा हीना देवप्रभावतः ॥ ९

विमुक्ताः कामरूपेण भविष्यथ न संशयः ।
नराणां वाहनत्वं च गमिष्यथ च वारणाः ॥ १०

॥ अग्निशापः ॥

— o —

अथ देवा भविर्भागं कदाचिन्नाग्नये ददुः ।
ततोऽग्निरभवद्गुप्तस्तदन्वेषणतत्परः ॥ ११

ब्रह्मा प्रावाच्च दिङ्नागानग्निमन्वेष्टुमात्मजाः ।
गच्छतेति तथा कुर्म इति ते प्राहुरब्जजम् १२

अथ दीर्घारण्यमुनेः सानुजास्सात्मजा गजाः ।
गत्वाऽऽश्रमं हुताशस्य तस्य पत्नीमकल्मषाम् ॥ १३

घर्षयामासुरग्निस्तु गूढो देवात्मना ततः ।
स्वाहायाः क्रन्दितं श्रुत्वा क्रुद्धो दग्धुमुपागमत् ॥ १४

तेषां देवप्रभावान्न शक्तो दग्धुमनेकपान् ।
शशाप पूर्वं पुरतो ब्रह्मणोऽपि मतङ्गजाः ॥ १५

वयं तथा कुर्म इति प्राहुर्यस्मादशङ्किताः ।
तस्मादद्यप्रभृत्येव जिह्वैषां परिवर्तिता ॥ १६

भवन्त्वन्तर्दाहयुक्ता अपि नागा भवन्त्यमी ।
इत्यन्तर्दाहयुक्तास्ते गजरूपा निनादिनः ॥ १७

जगृहुस्त्रिदशं देहमुपतस्थुश्च वेधसम् ।
स च तान् वीक्ष्य हस्ताभ्यां परिमृज्याह पद्मभूः ॥ १८

॥ ब्रह्मशापानुग्रहः ॥

--- o ---

कुतो भयं समुत्पन्नं रूपत्यागः कथं कृतः ।
अथाग्निशापमुक्त्वा ते स्वापराधं तु नोचिरे ॥ १९

ततः क्रुद्धः पद्मयोनिस्तान् शशाप यथाहितम्
गजा दधतु निर्वाणं लुण्ठनात्पङ्कपांसुषु ॥ २०

अनेन ब्रह्मशापेन ततोऽद्यापि मतङ्गजाः ।
नष्टान्तर्दाहदुःखाश्च नीरोगाश्च भवन्त्यमी ॥ २१

॥ वरुणशापः ॥

--- o ---

स्वेदप्रक्लिन्नगात्रत्वाद्देवास्तु शिथिला युधि ।
चलच्च्युतासनास्सर्वे नोत्सहन्ते युधि स्म ते ॥ २२

तदाऽऽह तान्गजान् पाशी स्वेदो न स्यन्दतां बहिः ।

॥ भृगुशापः ॥

भृगोः कदाचिन्मातङ्गाः समच्छदमनोहरम् ॥ २३

आश्रमं जघ्नुरुन्मत्ता मदगन्धासहिष्णवः ।
अग्नौ मूत्रपुरीषाणि तदा विससृजुश्च ते ॥ २४

ततः क्रुद्धो भृगुमुनिः शशापैनान् मतङ्गजान् ।
स्वकीय एव विण्मूत्रे जिघ्रन्त्वेते मृगा इति ॥ २५

॥ पुनर्ब्रह्मशापः ॥

ततस्त्वेतान् मृगान् दृष्ट्वा जङ्गमानिव पर्वतान् ।
ऋषयो विस्मितास्सर्वे वाक्यमूचुः पितामहम् ॥ २६

अतिवीर्या महासत्वा रूपतेजोबलान्विताः ।
कथमेते मृगाः क्रुद्धा न हिंस्युः प्राणिनोऽपरान् ॥ २७

अथ ब्रह्मा प्रतीतात्मा तान् मुनीन् प्रत्यभाषत ।
स्ववीर्यसम्पदं ह्येते न वेत्स्यन्ति मृगा इति ॥ २८

ब्रह्मा मृधोपकरणच्युतिकारणात्तान्
नागान् शशाप घनकोपनिविष्टचेताः ।
गात्रद्वयत्रिकगसन्धिषु मध्यदेशे
मुष्कस्थितिं विधिरधात् सततं गजस्य ॥ २९

[लम्बवृषणत्वेन भारवहनासमर्थान् गजान् दृष्ट्वा देवैर्ब्रह्मा प्रार्थित इति कथात्र योजनीया]

॥ पुनरपि दीर्घतपश्शापः ॥

सपक्षाः कामरूपास्ते विचरन्तो महीतले ।
एकदा हिमवत्पार्श्वे महान्यग्रोधशाखिनः ॥ ३०

शाखामारुरुहुस्सर्वे तद्भारेण प्रपीडिता ।
सा छिन्ना न्यपतद्भूमौ ततस्तन्मूलमाश्रितः ॥ ३१

ऋषिर्दीर्घतपा नाम तान् शशाप मतङ्गजान् ।
अद्यप्रभृति भो यूयं पक्षहीना भविष्यथ ॥ ३२

वाहनत्वं नरेन्द्राणां गमिष्यथ न संशयः ।
ऋषिणैवं गजाः शप्ताः पक्षहीना महीतले ॥ ३३

गजानां विपक्षताशापहेतु ।

The Elephants' mischief that cost them their wings

अथ ते वारणाः श्रुत्वा शापमात्मापराधजम् ।
परं दैन्यमुपागम्य ब्रह्माणमिदमूचिरे ॥ ३४

॥ ब्रह्मानुग्रहः ॥

---o---

मुनिशापाग्निदग्धानां भविष्यति गतिः कथम् ।
अस्माकमन्वयानां तु गजानां वनचारिणाम् ॥ ३५

रोगैर्मुक्तिः कथं ब्रह्मन् विषमात्यशनादिजैः ।
इत्थं वाक्यं दिग्गजानां श्रुत्वोवाच पितामहः ॥ ३६

गवार्थे ब्राह्मणार्थे वा सङ्ग्रामे भुजजन्मनाम् ।
प्राणान् त्यक्त्वाऽथ मातङ्गास्ततः स्वर्गं गमिष्यथ ॥ ३७

उत्पत्स्यते कोऽपि नागा गजगर्भान् महामुनिः ।
आयुर्वेदस्य वेत्ता वै मत्कृतस्य भविष्यति ॥ ३८

एवमुक्त्वा तु दिङ्नागान् विससर्ज यथासुखम् ।
ततस्ते प्रययुः स्थानं स्वंस्वमैरावतादयः ॥ ३९

दिग्वारणान्वयास्तेते लोकं मानुषमागताः ।
विचरन्तो महीं कृत्स्नां सशैलवनकाननाम् ।
शतशो यूथसङ्ख्याभिः प्रवृद्धास्तु सहस्रशः ॥ ४०

॥ इति गजशास्त्रे गजशापानुग्रहकथनं नाम तृतीयं प्रकरणं समाप्तम् ॥

॥ अथ गजावासवनोपवनलक्षणम् ॥

(वनान्यष्ट समासेन तथैवोपवनान्यपि ।)
पूर्वं नागवनं प्राच्यं ततश्चेदिकरूपकम् ।
दशार्णकं तथा विद्यात्ततस्स्यादाङ्गेयकम् ॥ १

कालिङ्गकं पञ्चमं स्यात् षष्ठं स्यादपरान्तकम् ।
सौराष्ट्रकं सप्तमं स्यात् ततः पाञ्चनदं पुनः ॥ २

॥ अथ प्राच्यवन – गज – लक्षणम् ॥

लौहित्योदरकाननानि यमुना भागीरथीसङ्गम-
श्शम्भोर्मौलिभुजङ्गमस्तकमणिच्छायारुणा जाह्नवी

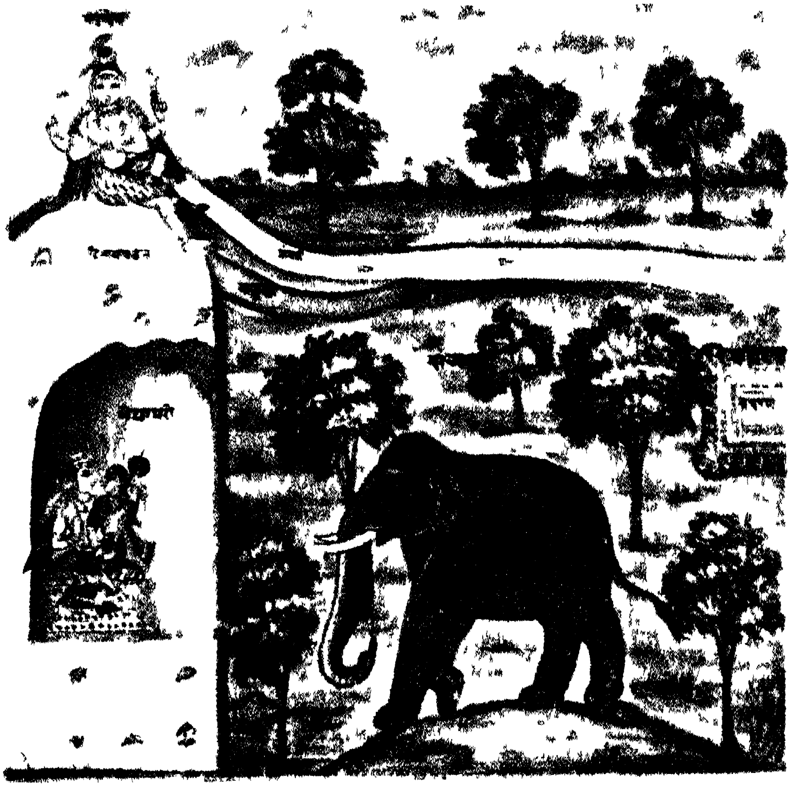

गजावासेषु कैलाससमीपस्थं प्राच्यवनम् ।

The habitation of Elephants—Prāchyavana near Mount Kailās.

मन्दारोपवनोपविष्टरमणोत्सङ्गस्थविद्याधरी-
गीतापूरितकन्दरस्स हिमवान् प्राच्यां वनं दन्तिनाम् ॥ ३

शिरःकण्ठोष्ठजठरदोस्त्वङ्गागण्डकैः ।
गळमांसैर्बलकैर्वंशाष्ठीवाङ्गदेशकैः ॥ ४

वंशांसपेचकैर्युक्ताः कुनखाः कपिला गजाः ।
सरय्वाश्च चरन्त्येते मालवे विषये तथा ॥ ५

गोचरे पर्वते चैव ह्यङ्गदेशे चरन्ति ते ।
ततोत्तमां (गां) श्च मगधान् पुण्ड्रकाश्मीरकोसलान् ॥ ६

पाञ्चालदेशं च तथा कलिङ्गविषयं तथा ।
सेवन्ते जाह्नवीं केचिद् गोमतीं रसवाहिनीम् ॥ ७

प्राच्येषु पूर्वमथवाऽपि समुद्रवेलां
लौहित्यमब्धिमभितस्सुरनिम्नगायाः ।
पुण्यान् नदीक्षितिधरानपि गोचरादी-
नङ्गादिचारुविषयान् विचरन्ति नागाः ॥ ८

बृहत्कण्ठशिरोष्ठास्या दन्तास्त्वङ्गा महोदराः ।
पृथुहस्ताः पृथुकरा महावंशासुपेचकाः ।
कपिलाः कान्तरावाश्च प्राच्यजाः कानने गजाः ॥ ९

प्राच्यं गङ्गाप्रयागस्तुहिनधरणिभृल्लौहितो मध्य एषां
तत्रोद्भूतो गजेन्द्रो बहुतरळवपुः शान्तकोपोऽभियुक्तः ॥ १०

॥ अथ चेदिकरूषकवनगजलक्षणम् ॥

— o —

मेखला त्रिपुरी चैव दाशार्णो देश एव च ।
उन्मत्तगङ्ग इत्येषां मध्ये चेदिकरूषकम् ॥ ११

पार्श्वोन्नताश्च मध्वाभरदनाः शीघ्रविक्रमाः ।
सुगात्राः शुभपादाश्च स्वायताः कपिलास्तथा ।
चण्डा ह्युदग्रपादाश्च क्वचित्कोचित्तथा गजाः ॥ १२

॥ अथ दाशार्णवनगजलक्षणम् ॥

— o —

दाशार्णोन्मत्तगङ्गात्रिपुररसपुटे मेखला मध्यमाहु-
श्चैद्यं तत्र प्रभूतः शुभकरणजवो ह्रस्वसर्वाङ्गलक्ष्मीः ।
मध्ये श्रीपर्वतश्रीबलधरणिभृतोर्वेत्रवत्या दशार्णं
दाशार्णश्चातिशस्तो बृहदवयवयुक् पिङ्गळस्तत्र जातः ॥ १३

॥ अथ आङ्गारेयकवनगजलक्षणम् ॥

—o—

रेवत्याः पारियात्रक्षितिधरविदिशादेशयोर्ब्रह्मवत्याः
मध्ये स्यादाङ्गरेयं शुभदृगतिबलस्तत्र जातो मृदुत्वक् ॥ १४

॥ अथ कालिङ्गवनगजलक्षणम् ॥

—o—

कालिङ्गस्सह्यविन्ध्योत्कलकलशजदिग्वारिधीनां तु मध्यं
तत्रत्यस्सूक्ष्मरोमा मधुदृगभिनवो वर्ष्मवान् मन्दचारः ।

॥ अथ अपरान्तवनगजलक्षणम् ॥

—o—

रेवा कृष्णाद्रिरम्भोनिधिरपि चरमक्ष्माभृतः पूर्वदेश-
स्तन्मध्यं चापरान्तं सुतनुगतिबलस्तत्र जातो मृदुत्वक् ॥ १५

॥ अथ सौराष्ट्रवनगजलक्षणम् ॥

—o—

रेवावन्त्यर्बुदाख्यप्रमदपुरवरद्वारकानां च मध्यं
सौराष्ट्रं तत्र जातस्तनुनखरदनस्तत्त्वतोऽल्पायुरज्ञः ।

॥ अथ पाञ्चनदवनगजलक्षणम् ॥

—o—

कालेयारण्यसिन्ध्वोः तुहिनगिरिकुरुक्षेत्रयोरन्तरं स्यात्
कान्तारं चोत्तरं पाञ्चनदमतिबलस्तूत्कटस्तत्र जातः ॥ १६

इत्येष वननिर्देशो वारणानां महीपते ।
रूपाचारवपुर्भिस्तु गजा ज्ञेया वनाश्रिताः ॥ १७

॥ अथ उत्तमादिगजवनानि ॥

—o—

प्राच्यं कालिङ्गकं प्रोक्तमपरान्तं वनोत्तमम् ।
चेदिकरूशं दाशार्णमाङ्गेयं तु मध्यमम् ।
सौराष्ट्रकं पाञ्चनदं जघन्यं वनमुच्यते ॥ १८

॥ अथ उपवनेषु किरातविषयगजलक्षणम् ॥

—o—

उपपूर्वपदान्यष्टौ वनानीह महीपते ।
वक्ष्यामि तत्वतस्तेषां लक्षणान्यनुपूर्वशः ॥ १९

किरातविषयो नाम पूर्वेण हिमभूभृतः ।
तत्रोत्पन्नाश्च विकृता दुर्विज्ञेयाश्च वारणाः ॥ २०

॥ अथ आग्नेयोपवनगजलक्षणम ॥

—o—

पूर्वे दक्षिणतस्तस्य लीलाख्यो नाम पर्वतः ।
तत्र ह्रस्वमुखाश्चापि विषमाश्चापि वारणाः ॥ २१

॥ अथ दक्षिणोपवनगजलक्षणम् ॥

—o—

विशालद्वीप इत्यस्य दक्षिणे राक्षसा गजाः ।
ह्रस्वाकारा विरूपाश्च विकटाश्च भवन्ति ते ॥ २२

॥ अथ नैर्ऋत्योपवनगजलक्षणम् ॥

—o—

बर्बराह्वयदेशस्तु गिरेर्दक्षिणपश्चिमे ।
ह्रस्वाश्च ह्रस्वदन्ताश्च तत्रोद्भूता मतङ्गजाः ॥ २३

॥ अथ पश्चिमोपवनगजलक्षणम् ॥

—o—

गिरेस्तु पश्चिमे देशे विह्वलो नाम पर्वतः ।
तत्रोत्पन्ना ह्रस्वकरा दीर्घपादाश्च वारणाः ॥ २४

॥ अथ वायव्योपवनगजलक्षणम् ॥

—o—

गिरेर्वायव्यदेशे तु वातिकाख्यश्शिलोच्चयः ।
तत्रोत्पन्नाः कृशाङ्गाश्च वर्णतो धूसरा गजाः ॥ २५

॥ अथ उत्तरोपवनगजलक्षणम् ॥

—o—

तदुत्तरे पार्वतीया म्लेच्छजातिगुणान्विताः ।
अज्ञानान्म्लेच्छभावत्वादल्पायुष्या न संशयः ॥ २६

॥ अथ ऐशान्योपवनगजलक्षणम् ॥

—o—

ततश्चोत्तरपूर्वायां भूधरेन्द्रे तु वारणाः ॥
पैशाचका भस्मवर्णाः सर्वकर्मसु गर्हिताः ॥ २७

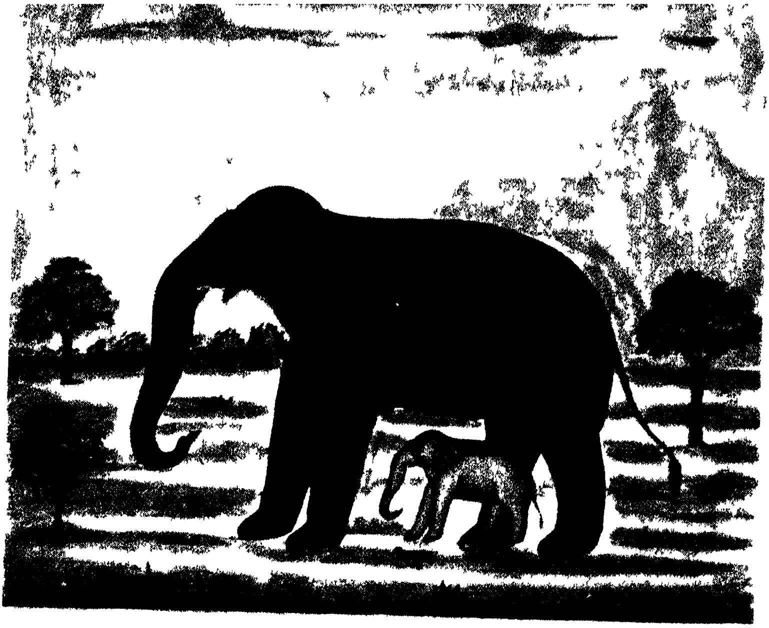

[illegible] [illegible] गजाजय [illegible]
[illegible] calf [illegible] Elephant

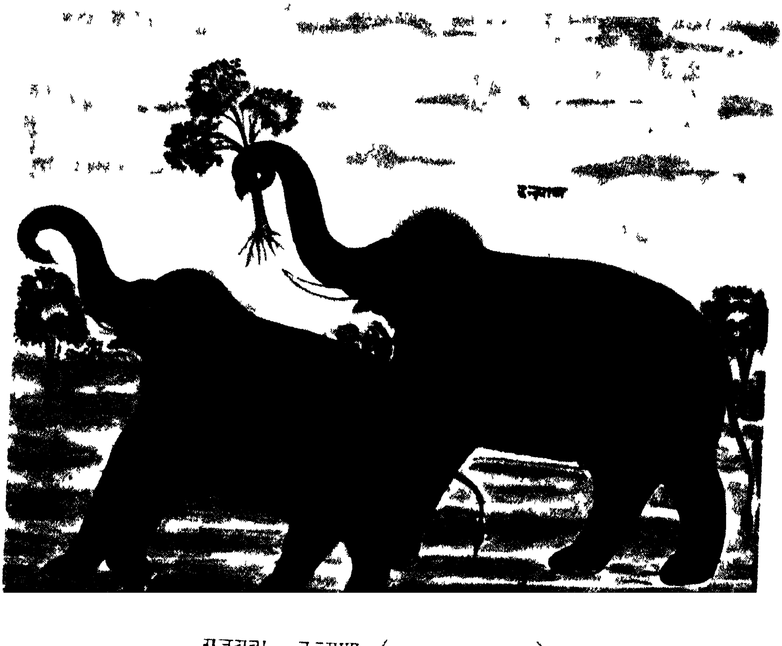

गजयुवा [illegible]याण ([illegible] वर्षाय)
The Youthful Elephant - Kalyana 30 40 year old

[वनजातलक्षणं भद्रादिलक्षणं चेति द्विविधं गजलक्षणम् । तत्र वनजातलक्षणेनैव विशेषतो गजा गृह्यन्त इत्यतो वनगजलक्षणं प्रथममुपपादितं बोध्यम् ॥ उपवनोद्भवा अष्टविधा अपि गजा गुणहीना अग्राह्या एवेति प्रतिपन्नम् ॥]

॥ इति वन-गज-लक्षणनिरूपणं नाम चतुर्थं प्रकरणं समाप्तम् ॥

॥ अथ गजवयोलक्षणम् ॥

अथातः संप्रवक्ष्यामि वयोज्ञानं महीपते ।
यो न वेत्ति स्तन्यजातं मासजातः पिबन् **शिशुः** ॥ १

द्विमासजो रक्तवर्णो **हंसः** पङ्कप्रियो गजः ।
त्रिमासो **यूथनिष्कामी** जलदुग्धप्रियो गजः ॥ २

चतुर्थे **चपलाङ्गः** स्यात्सर्वत्र परिधावति ।
मञ्चमे **विक्कबाक्षश्च** सञ्जातात्पार्श्ववान् भवेत् ॥ ३

षष्ठे **लक्षोपदंशश्च** इष्टमम्भश्च धावति ।
सप्तमे तृणखादी **स्याल्लुण्डभक्षश्च** जायते ॥ ४

पदैस्तु न विरोधस्यात्तद्वयाश्चैति निश्चयः ।
अष्टमे **चपलो** गन्ता प्रबाधंश्च विशेषतः ॥ ५

नवमे **क्रोधन**श्चापि जिघत्सन् पल्लवानपि ।
दशमे भक्षणासक्तस्सततं **मातृवत्सलः** ॥ ६

एकादश **व्यक्तताल–र्विनिद्रो** द्वादशे भवेत् ।
ताम्राजिह्वोष्ठरदनश्रवणः स्निग्धपार्ष्णिकः ॥ ७

व्यक्तकृष्णास्यतालुस्स्यादनुपादनखस्तथा ।
मृदुश्रवणरोमा च **जातवर्षश्च** लक्ष्यते ॥ ८

वर्षी द्वादशमासस्तु मन्दच्छिन्नकुशाङ्कुरः ।
रक्तच्छविर्भवेद्दन्ती **वर्षद्वितयसम्मितः** ॥ ९

बिन्दुश्चिताग्रकर्णस्स्यात्तथा **रोमशचूलिकः** ।
भक्ष्यादः **क्षीरदन्त**श्च त्रिवर्षस्स भवेन्नृप ॥ १०

त्रिभङ्गास्थिरशीर्षश्च प्रेक्षणीयविषाणवान् ।
आनन्दितश्च **पर्यस्त**श्चतुर्वर्षस्स उच्यते ॥ ११

चोद्यमानस्ततो यन्त्रा समारूढो विशेषतः ।
यातायातस्य वेत्ता च दन्तयोरपि निर्गमः ॥ १२

पञ्चम त्वल्पनिद्रस्स्याद्धृत्सरं हृष्टमद्रूकः ।
सृक्वाग्रे कर्णयोश्चापि कट्योरक्षिकूट्योः ॥ १३

प्रतिमाने च पिञ्छूपे विन्दुभिर्व्यक्तविग्रहः ।
षड्वर्षस्स तु विज्ञेयो विज्ञाता सुखदुःखयोः ॥ १४

वलयः कण्ठभागे स्युर्नखानाञ्चापि सान्द्रता ।
वृत्तेऽर्थेऽपि च संस्काराद्धन्तुं दन्तेन हृष्यति ॥ १५

स्निग्धपुष्करवालश्च सप्तवर्षो मतङ्गजः ।
मन्दक्रोधो मन्दहर्षो चलदन्तादन्तयुक् ॥ १६

हृष्टमेढ्रश्च सततं बहुभिर्बिन्दुभिर्युतः ।
समं हृष्टैश्च नागैश्च रमते धेनुकामनाः ॥ १७

सुचिकित्स्यव्रणश्चापि अष्टवर्षो मतङ्गजः ।
अजातशुक्लसान्द्रत्वकशीर्षरोमा मतङ्गजः ॥ १८

उत्साहवान् सत्वयुक्तो नवमेऽब्दे प्रकीर्तितः ।
एवञ्च दशमे वर्षे गजो व्यक्तघनच्छविः ।
बलवान् व्यक्तदेहश्च बहुशो व्यक्तदीधितिः ॥ १९

सम्प्राप्तशुक्लमदृश्च यूथानामपि हर्षितः ।
सान्द्रहस्तस्सदोत्साही स्थिरास्सर्वत्र सन्धयः ॥ २०

दशायां तु द्वितीयायां सुखगमा मतङ्गजः ।
जवनस्स्थिरमांसश्च तेजस्वी ग्रहणे तथा ॥ २१

वारणायोधने चैव युक्तस्तुल्येषु दर्पितः ।
समस्तैर्धातुदोषैश्च मुक्तोऽखिलगुणालयः ॥ २२

तृतीयाया दशायां तु हन्तुमिच्छति कोपनः ।
तैश्चापि लक्षणैर्युक्तः सन्धानप्रोथसन्धिषु ॥ २३

सान्द्रहस्तस्तथोत्साही स्थिरास्सर्वत्र सन्धयः ।
बहुलाश्च स्थिराश्चैव वलयस्तु त्रिसन्धयः ॥ २४

तेष्वेव तु प्रदेशेषु क्वचिच्छिन्नवलिस्ततः ।
चतुर्थ्यां तु दशायां स्यात्करिणां लक्षणं तथा ॥ २५

चारणीयप्रदेशेषु तरुणीष्वेव कामवान् ।
पक्षयोश्चापि कट्योः कर्णयोरपि दानवान् ॥ २६

पञ्चम्यां तु दशायांस्यात्करिणो लक्षणं त्विदम् ।
सकचस्त्वगभेवनापि सम्बद्धोऽतिमदेन च ॥ २७

दुःखमात्मकृतं चान्यकृतं च सहते सदा ।
क्षुत्पिपासे विसहते तेजस्वित्वं प्रपद्यते ॥ २८

प्राप्नोति चोद्यमं तीक्ष्णं वीर्यं चाधिकमुत्तमम ।
व्यावृत्तदन्तवेष्टश्च शब्दभीरुर्मदान्वितः ॥ २९

कर्णे कटान्ते वेष्टे च पिच्छ्रूपे मस्तकेऽपि च ।
षष्ठ्यामिदं दशायां तु करिणो लक्षणं भवेत् ॥ ३०

स्पष्टरोमकचश्चापि वलिभिन्नवपुस्तथा ।
हीयमानेन्द्रियग्रामस्तथा भिन्नवलिर्गजः ॥ ३१

तनुधातुचयश्चापि पतदुत्कर्षकस्तथा ।
सप्तम्यां तु दशायां स्याद्दन्तिनो लक्षणं त्विदम् ॥ ३२

कच्चाविलाखिलाङ्गश्च युद्धादौ सश्रमस्तथा ।
चिररोगव्रणश्चापि सम्प्राप्त**श्चाष्टमीं दशाम्** ॥ ३३

कच्चाविलच्छवीरन्ध्रमृष्टाक्षश्च गुहाश्रयः ।
वलिभिश्छादिताङ्गश्च मृदुभक्षं च सेवते ॥ ३४

दुर्गाणि वर्जयंश्चापि दन्तरोगी भवत्यपि ।
न च रागाद्भयाद्वापि क्रोधाद्वा ताडितो जवम् ॥ ३५

पृष्ठग्रीवांसदेशे च **नवम्यां** च समश्नुते ।
किञ्चित्पाणितले चापि स्रस्तभावोऽस्ति हस्तिनः ॥ ३६

न चोर्ध्वं हरते किञ्चित्स्कन्धे च न सिषेवते ।
अल्पाहारश्च भवति न च मेढ्रः प्रहृष्यति ॥ ३७

केशवालाक्षिकक्षान्तैः श्लथैर्मूत्रपुरीषवान् ।
ईदृग्लक्षणसम्पन्नः **शतवर्षो** भवेद्गजः ॥ ३८

वलिभिन्नकचश्चापि कोशमूत्रोऽल्पचेष्टितः ।
स तु संवर्धितो हस्ती रोमशो बहुलच्छविः ॥ ३९

महाकर्णो महाकुम्भो दशाश्च दश जीवति ।
सम्प्ररूढक्षतो रूक्षो वक्त्रास्थिप्रोथसन्धिषु ॥ ४०

एकादशदशः सोऽयं **पूर्वको** नाम वारणः ।
समाहितस्थिरमनास्सुदीर्घाङ्गुळिपुष्करः ॥ ४१

सविंशतिर्वर्षशतं समा जीवति वारणः ।
द्वादश्यां स्यादयोग्यस्तु राज्ञा ज्ञेया सुपद्धतिः ॥ ४२

ग्रन्थान्तरे —

मासजो विक्लबो व्यग्रः स्तन्यं पातुं न वेत्ति च ।
स्तन्यं पिबेद्द्विमासस्तु पङ्क्तेस्सु**मण्डको** मृदुः ॥ ४३

त्रिमासो **यूथनिष्क्रामी** जलकामी च दुग्धपः ।
पञ्चमे **विक्कबाक्षश्च** जग्ध्वा मृदु च पल्लवम् ॥ ४४

सल्लकीं खादिरञ्चैव कर्णिकारं च खादति ।
व्यक्तसंस्थानदेहश्च वृत्तकुम्भमुखो गजः ॥ ४५

सप्तमे खादति तृणं **लण्डभक्षो** विशेषतः ।
अष्टमे **चपलो** गन्ता नवमे निद्रयाऽधिकः ॥ ४६

दशमे च पिबेत्स्तन्यमजस्रं **मातृवत्सलः** ।
एकादशे **व्यक्ततालुर्विनिद्रो** द्वादशे भवेत् ॥ ४७

विरज्यमानदन्तोष्ठः सान्द्रत्वक्सर्वसन्धिषु ।
मृद्वत्ति यवसं भक्ष्यं सदा स्विन्ननखान्तरः ॥ ४८

तृतीये **अपसर्पश्च** चतुर्थेऽब्दे तु **बर्बरः** ।
पञ्चमे **कलभो** नाम षष्ठे **वैकारिकः** स्मृतः ॥ ४९

सप्तमाब्दः **शिशुरिति** अष्टमे वत्सरेऽ**जनः** ।
नवमे **प्रभवः** प्रोक्तो **विक्कः** स्याद्दशमेऽब्दके ॥ ५०

परतो दशवर्षेभ्यो विंशतेः **कलभः** स्मृतः ।
तृतीयस्यां दशायां तु **जवनः** परिकीर्तितः ॥ ५१

चतुर्थ्यामपि **कल्याणः** पञ्चम्यां **यूथ** उच्यते ।
षष्ठ्यां **निस्सृतदन्तः** स्यात्सप्तम्यां तु **विवर्णकः** ॥ ५२

अष्टम्यां **विरवीत्युक्तः** **पुराणो** नवमीगतः ।
दशम्यां **स्थविरो** ज्ञेयः एकादश्यां तु **पूर्वकः** ॥ ५३

[अत्र चतुर्थषष्ठमासयोः प्रथमद्वितीयाब्दयोश्च लक्षणाद्यदर्शना-
द्यथापूर्वं बोध्यम् । एवमन्यत्राप्यूह्यम् ॥]

अन्यग्रन्थे—

किञ्चित्सान्द्रनखोऽतिरागरसनोष्ठादिः पयोऽल्पं पिबेत्
किञ्चिद्वल्लितृणादि खादितुमना गात्रान्तरे लोहितः ।
निर्धावत्यनिमित्तमत्र मुदितः प्रायो भृशं मीलितो
नम्राक्षो नयनप्रमादकृतये वर्षद्वये **चूलिकः** ॥ ५४

पुराणनीरं बहु कोमलाङ्गो
घासादि भुङ्क्ते बहु दुःखचित्तः ।
द्विवत्सरोऽयं शिशुघोषभीरुः
स **चूलिको**ऽन्तस्सितदन्तपङ्क्तिः ॥ ५५

स्फुटनखविदुसन्धिश्रोत्रदन्तप्रवेष्ट-
च्छविरुरसि सबिन्दुः कर्णपिञ्छूषयोश्च ।

श्रवसि शिरसि केशी नम्रशीर्षस्तृणाशी
दृढतररदपङ्क्तिस्सोऽपसर्पस्तृतीये ॥ ५६

चतुरब्दस्स्थिरदन्तश्चलचित्तः स्थूलजङ्घवलिशेफाः ।
बहुनिद्रः स्फुटगमा सितविन्दुर्बर्बरोऽयमलिशोभः ॥ ५७

काष्ठत्वक्तृणसेवनस्तनुकचः पङ्काम्बुपांसुप्रियः
स्वल्पं हृष्यति कोपमेति च सुखं दुःखं यतो बुद्ध्यति ।
शब्दादीनपि वेत्ति यन्तृवशगो ह्युत्थानवित्प्रोल्लस-
त्स्वच्छावग्रहदन्त एष कलभः प्रातस्समां पञ्चमीम् ॥ ५८

पिञ्छूपकर्णकटसृक्कविलासनेत्र-
कूटास्यकर्णयुगळप्रतिमानदेशे ।
यः सान्द्रबिन्दुसुभगो वलिहीनवर्ष्मा
वैकारिकं तमिह पट्सममामनन्ति ॥ ५९

घननखतलसन्धिप्रोथसन्धानसान्द्रो
बलिकरपृथुशीर्षो दन्तखाती सकण्डुः ।
स्फुटचरणजवावस्कारवान् सप्तवर्षः
शिशुरिति कथितोऽसौ स्निग्धदोःपुष्करास्यः ६०

घननखतलसन्धिक्षेपजातव्रणौघो
मृदुतरयवसाशी चञ्चला दन्तपङ्क्तिः ।
चपलगतिरजस्रं दानवर्षी प्रहर्षी
प्रहरणमृदुकोशो ह्यष्टमेऽब्देऽञ्जनाभः ॥ ६१

शुक्लेक्षणः स्रवति धेनुममुक्तशुक्लः
स्निग्धच्छविर्निबिडदन्तधरः पृथूरुः ।
यो रन्ध्रसन्धिषु घनस्सुदृढप्रहारी
दन्तारुणं नवसमं प्रभवं वदन्ति ॥ ६२

कृष्णाम्बुदाभो बलवान् शुभाक्षः
स्निग्धांसगण्डप्रपदप्रदेशः ।
सुव्यक्तदन्तः प्रथमां दशां तु
प्राप्तः करीन्द्रः स्थिरसर्वसन्धिः ॥ ६३

सञ्जातशुक्लस्रवनः स्थिराङ्गः
प्रहृष्यमेढ्रः स्थिरजातदन्तः ।
तेजोबलाढ्यो दशमे तु वर्षे
युद्धे निदर्शः कथितस्स विक्रः ॥ ६४

दशां द्वितीयां तु गतः करीन्द्र-
स्तेजोबलस्थैर्यविशेषयुक्तः ।
आयोधने तुल्यगजेषु दृप्तो
गुणैः समस्तैरपि सम्प्रतीतः ॥ ६५

उत्साही स्फुटगात्रसन्धिवमथुर्गर्भप्रदो दुर्गमे
संरोहादिबली घनप्रहरणः पीताभदन्तच्छविः ।
सूनानाभिसितः सुवृत्तजघनोऽवस्कारकर्णाञ्चलः
पोताख्यः शरवेगविक्रमबली याति द्वितीयां दशाम् ॥ ६६

सम्पूर्णमातङ्गबलस्सुतेजाः
मेधान्वितः कामजवान्वितश्च ।
कूलङ्कषः सुस्थिरसन्धिदेशो
दशामुपेतः करिराट् तृतीयाम ॥ ६७

तत्तन्मानविभक्तकर्णदशनोत्सङ्गादिरुद्यन्मद-
घ्राणः सर्वगुणान्वितो रणदृढस्सुस्निग्धरोमच्छविः ।
क्लीबाक्षः प्रियदर्शनोच्चविलसद्वृद्धिस्सुधीः कोपनो
हन्ता धातुसमः स एव **जवनो** यातस्तृतीयां दशाम् ॥ ६८

निराकरिष्णुर्गजबद्धवैर-
स्सञ्जातदर्पो बलसंप्रयुक्तः ।
सम्पूर्णसंस्थानबलः स्थिराङ्गो
वृक्षान्विभिन्द्यात्सरळांश्चतुर्थ्याम् । ६९

सन्धानादिषु जातसुस्थिरबलो गृह्णाति युक्तम्मद-
न्निद्राणः प्रतिदन्तिवैरमनसा प्रीतः कराधूननात् ।
केशोर्ध्वश्चपलश्च सन्धिषु युवा यूथप्रयोगाश्रयः
कल्याणाह्वयमेति वारण इह प्राप्तश्चतुर्थीं दशाम् ॥ ७०

अतीव सम्बद्धमदश्च शूर-
स्सन्धारवान् यन्तृवचोऽनुवाही ।
पूर्णच्छविः क्षुत्सहनस्सुवीर्यः
करेणुकामी किल पञ्चमीगः ॥ ७१

सन्धानप्रभृतिप्रदेशविगळद्दानान्विताद्यद्बली
सान्द्रः कर्णकटाक्षयोश्च सहजामायाति च श्रेष्ठताम् ।
निद्रामेत्य निमित्तमेव सुचिरं शूरोऽपि सर्वंसहो
यूथो नाम सदा मदाविलकटः प्राप्तो दशां पञ्चमीम् ॥ ७२

ऊर्ध्वं विनिर्भिन्नवलिप्रदेशः
किञ्चिद्विहीनेन्द्रियधातुतेजाः ।
पृष्ठोष्ठकर्णादिषु जातरोमा
षष्ठीं दशां निस्सृतदन्तमूलः ॥ ७३

अल्पाग्निपित्तो बहु मातरिश्वा
स्तब्धाङ्गयुक्तः परुषच्छविश्च ।
अल्पाङ्गचेष्टो विकलो विवर्णः
प्राप्तः करी साप्तमिकीं दशां स्यात् ॥ ७४

कच्चाविलाङ्गोऽतिविवर्णकायः
कृच्छ्रव्रणो मुक्तविषाणमूलः ।
अदन्तवृद्धिर्जलपूर्णनेत्रो
नागोऽष्टमीं प्राप्य दशां न रम्यः ॥ ७५

नित्याश्रुः सततं करस्रुतकफो दुर्वर्णरूक्षच्छवि-
र्भीत्या यूथबहिश्चरः श्लथधिया दन्ताभिवृद्ध्युज्झितः ।
निर्वीर्यस्सततोपदग्धनयनः पादप्रहारव्रणः
प्राप्तस्याद्द्विरदो गजोष्टमदशां संभिन्नरोमावलिः ॥ ७६

कच्चाविलास्यश्शिथिलाक्षियुग्मो
गुहाशयो गर्हितयूथचारः ।
विमुक्तदुर्गश्शिथिलाङ्गसन्धि-
र्दशां प्रपन्नो नवमीं गजस्स्यात् ॥ ७७

स्रस्तग्रीवः प्रचलदशनो यूथपर्यन्तसेवी
दन्तस्रावी मृदुयवसभुग्दुर्गदूरः श्लथाङ्गः ।
रूक्षच्छायो वलियुततनुर्मन्दगो मन्दनादो
निर्मोदो यः स्वपिति विषमं स्यात्पुराणो नवम्याम् ॥ ७८

विशीर्णरोमाङ्गविषाणकृच्छ्र-
मूत्रारतिः स्वल्पगतिः प्रभिन्नः ।
कृच्छ्रात्प्रयातः परितश्श्लथाङ्गः
प्राप्तः करी स्याद्दशमीं दशान्ताम् ॥ ७९

शीर्यन्ते दशनाः क्षयी च विलस (गळ) त्सर्वाङ्गरोमा चल-
दन्तो मांसबलक्षयी चलतनुः प्रस्रस्तमेदोऽल्पभुक् ।
रूक्षाङ्गः पटली सिराञ्चिततनुः कृच्छ्राच्छकृन्मूत्रकृ-
त्तृष्णालुः कृमिजालभक्षितनखो वृद्धो दशम्यां स्मृतः ॥ ८०

स्वपेच्च मन्दं प्रमृशेच्च यायात्
चलत्करो यश्चलकर्णवालः ।
प्रस्रस्तगात्रः परवानजस्रं
स द्वादशीं प्राप्य दशां करीन्द्रः ॥ ८१

आयुर्ज्ञाने वयोज्ञाने गर्भिणीज्ञान एव च ।
मुनयोऽपि च मुह्यन्ति किं पुनर्मांसचक्षुषः ॥ ८२

॥ अथ गजानां उत्तममध्यमाधमवयोविभागः ॥

-o—

दशसंवत्सरादूर्ध्वमाचतुर्दशमुत्तमम् ।
चतुर्दशाब्दाद्द्वात्रिंशन्मध्यमं वय उच्यते ॥ ८३

तस्मात्संवत्सरादूर्ध्वं यावत्सप्ततिवत्सराः ।
अधमं तद्वयः प्रोक्तं ततो वृद्धोऽबलो गजः ॥ ८४

॥ अथोत्तमादिवयोविभागफलम् ॥

—o—

वयसि प्रथमे तस्य सर्वशिक्षाक्रमस्स्मृतः ।
मध्ये वयसि नागानां युद्धमेकं प्रशस्यते ॥ ८५

अन्ते वयसि राजेन्द्र गजान् कर्मसु योजयेत्

॥ अथ वैशंपायनीये वयोज्ञानम् ॥

—o—

भद्रनामयुता ये तु नागास्ते चिरजीविनः ॥ ८६

तत्पादहीनशरदो मन्दास्तेभ्योऽर्धवत्सराः ।
मृगजातिगजास्सर्वे विंशत्यग्रशतं द्विपाः ॥ ८७

सङ्कीर्णानां वयो वेदविदो जानन्ति च क्रमात् ।
वृष्टिरायुर्वयोगर्भः कल्याणं वासवध्वनिः ॥ ८८

जानन्ति मुनयो नैव जानते मानवाः कथम् ।
भद्रमन्दमृगाणां तु वयो ज्ञातुं न शक्यते ॥ ८९

तथापि लक्षणाद्भेदात्सङ्कीर्णकरिणां वयः ।
चिह्नतस्तद्विजानीयुर्योगिनश्च कथञ्चन ॥ ९०

देशप्रभेदवळिवर्णरदस्वभाव
सारांशदन्तजवमानतनूरुहाणि ।

कर्णौ मणीन्वनचरांश्च बुधा विचार्य
कृच्छ्रादिदं गजवयः कथयन्ति दक्षाः ॥ ९१

जन्मवृत्तं वारणानां विदुर्वेदविदो वयः ।
विज्ञातुमनलं कृच्छ्रादन्ये विक्लबबुद्धयः ॥ ९२

स्तन्यैकपानाः प्रथमे वत्सरे गजशावकाः ।
चतुरङ्गुलमानाश्च वाला अब्दाद्दशाब्दतः ॥ ९३

कथितेषामियं वृद्धिस्ततोऽङ्गुलयुता मता ।
त्रिंशद्वत्सरपर्यन्तं देहवृद्धिस्तु दन्तयोः ॥ ९४

स्थौल्यं चत्वारिंशदब्दपर्यन्तं दीर्घताऽपि च ।
गजानामुत्तममध्यमाधमवयसः क्रमात् ॥ ९५

भेदनिर्मातृकं ज्ञेयं कार्याकार्यं बलाबलम् ।
विंशत्संवत्सरादूर्ध्वं गजानामुत्तमं वयः ॥ ९६

तदूर्ध्वं विंशच्छरदो मध्यमं त्रिंशदब्दकाः ।
दशावस्थान्तमधमं विंशत्युत्तरकं शतम् ॥ ९७

निष्फलास्तत्परं ज्ञेया विंशद्वाल्ये मदाविलाः ।
सर्वकर्मक्रियायोग्या युद्धवर्ज्याश्च केवलम् ॥ ९८

उत्तमं मध्यमं चान्त्यं वयस्तद्वत्क्रमाद्वलम् ।
दशोपरि दशा वीर्यं विद्यादेवं च सर्वशः ॥ ९९

॥ इति गजत्रयोलक्षणं नाम पञ्चमं प्रकरणं समाप्तम् ॥

॥ अथ देशभेदभिन्नगजलक्षणम् ॥

काम्भोज - लाट - वरसिन्धु - वनायुजाङ्ग-
जाता विनीलसितकुम्भनखाङ्कदन्ताः ।
ह्रस्वाङ्गवालमृदुदीर्घवराण्डकोशा
नागा रजोगुणपरीतशरीरभागाः ॥ १

अनूप - वङ्गाळ - पुळिन्द - हूण -
नेपाळका - वन्ति - विदर्भजाताः ।
शोणाङ्कदन्ताननकायनेत्रा-
श्शूराः कफोद्रिक्तसुशान्तचित्ताः ॥ २

सौराष्ट्र - घूर्णिक - कलिङ्ग - यवन्त - वत्स
काश्मीरजा - स्सितमुखास्सितगण्डदेशाः ।

श्वेताङ्गजाश्च पवनाशनतामसास्ते
कन्दर्पगन्धतनुभिन्ननखाङ्कदन्ताः ॥ ३

मत्स्य - बर्बर - त्रिगर्त - मालवाः
सिन्धुजोपवनभक्षतामसाः ।
पीतलोचननखाङ्गपुष्कराः
श्वेतवामनरदान्तमेहनाः ॥ ४

सौवीर - बाह्लीक - दशार्णदेश-
जातास्तु कालागरुतुल्यगन्धाः ।
कडाररोमाननदन्तमूलाः
कफोज्वलाः प्रोज्वलयुद्धवीराः ॥ ५

गीर्वाण - बाहुक - मराळ - तहारदेश-
जाता विचित्रतनुभिन्ननखा भवन्ति ।
शोणाण्डपुष्करविलीननखाश्च पीत-
देहाश्च कोमलरजोगुणकर्बुराङ्गाः ॥ ६

मत्स्यराष्ट्र - करहाटक - भोट -
देशसम्भवगजास्तिलगन्धाः ।
जिह्मनीलिममनोजवशीला
दीर्घपुष्कररदास्तनुदेहाः ॥ ७

कर्णाटका - न्ध्र - मलयाळ - शकुन्त - पाण्ड्य -
पाश्चात्य - तौलवक - टङ्कण - गौडजाताः ।
नीलाङ्गशुभ्ररदनाङ्क (:कु) नखाश्च शूरा-
स्तान्नैकधा किल वदन्ति गजज्ञवृद्धाः ॥ ८

शैलाह्वया - हिरळ - सह्यक - शाल्वलेषु
ये चोद्भवन्ति शितशीतरदान्तकायाः ।
हय्यङ्गवीनरुचिरा ह्यतिसात्विकास्ते
जम्बूफलाभतनवः शुभरोमदन्ताः ॥ ९

सूक्ष्मबिन्दुरुचिराननकर्णाः
स्निग्धताम्रनयनास्तनुदन्ताः ।
चेतसो हितकराः सितदन्ताः
केरळान्तविषयोद्भवनागाः ॥ १०

श्वेताश्च नखदन्तेषु चञ्चुमल्लसमुद्भवाः ।
कार्णरोमा दीर्घकेशा भिन्नदन्तान्तराः कृशाः ॥ ११

स्वस्थानयुद्धधीरास्ते कृपणा मदसंस्थिताः ।
सङ्गरे चकितास्ते तु नागास्स्युर्नीरसप्रभाः ॥ १२

कुरुदेश्याश्शौरसेनाः कुकुरे सम्भवास्समाः ।
महाजवबलाः शूराः सदा रोषोत्तरा गजाः ॥ १३

ते च जाङ्गलजा धीराः शितदीर्घकचास्स्मृताः ।
अनूपजाः पित्तदेहा ह्रस्वाश्चामन्दमेहनाः ॥ १४

॥ इति देशभेदभिन्नगजलक्षणं समाप्तम् ॥

॥ अथ गजग्रहणप्रकारः ॥

करिणो मूत्रशकृता लिप्ताङ्गैरटवीचरैः ।
अरुष्करदळच्छन्नैर्जानीयाद्गजयूथकम् ॥ १५

पादप्रचारलिङ्गैश्च तदाघातहतद्रुमैः ।
बुध्यन्ते शयनस्थानैर्गजास्तद्बृंहितैरपि ॥ १६

इत्याह भगवान् व्यासो गजानां मार्गलक्षणम् ।
करिणीतुरगारूढैर्मन्त्रिभिर्बहुभिर्वृतः ॥ १७

परिकर्मयुतः पादपाशजालैस्समन्वितः ।
समादिष्टः क्षितीशेन करिलक्ष्मविचक्षणः ॥ १८

द्विरदान्धारयेद्‍ग्रीष्मे यत्नतो लक्षणान्वितान् ।
धारयेत्त्रिविधैर्बन्धैर्द्विपान्हस्तिपकादिभिः ॥ १९

पार्थिवेन विधातव्यः पुरुषैर्बन्धवेदिभिः ।
वारिबन्धो वशाबन्धो बन्धश्चानुगतः परः ॥ २०

उत्तमांस्त्रिप्रकारस्याद्बन्धः कराटनामयम् ।
आपातश्चावापातश्च द्वौ बन्धौ निन्दितौ मतौ ॥ २१

विनश्यन्ति गजा यस्मात्तस्मात्तौ परिवर्जयेत् ।
वारिस्थानं समालोक्य घासं हृद्यं ततः क्षिपेत् ॥ २२

सल्लकी कदळीदण्डानिक्षुदण्डान्सुधासमान् ।
नळिनीकन्दकान्मृष्टान्प्रियाळान्पिप्पलानपि ॥ २३

वैणवं हरितं पत्रं तथैवान्यद्गजप्रियम् ।
द्विपो यूथैस्समागच्छेद्गच्छेच्च ग्रासलम्पटः ॥ २४

प्रत्यहं दृश्यते तत्र तदा मार्गो निरुध्यते ।
क्रोशमात्रायतां भूमिं विस्तारेण च तत्समाम् ॥ २५

वृक्षैः परिघया वापि समन्तात्परिवेष्टयेत् ।
द्वारं तत्र प्रकुर्वीत निवर्तनमहीमितम् ॥ २६

प्रशस्तगजग्रहणविधिः ।

The proper mode of catching Elephants

अप्रशस्तगजग्रहणविधिः ।

The improper mode of catching Elephants

कुञ्जराणां प्रवेशार्थं वारिबन्धविचक्षणः ।
प्रविष्टान्द्विरदांस्तत्र सम्यगालोच्य बुद्धिमान् ॥ २७

वारिद्वारं निरुन्धीत महावृक्षैस्तिरस्कृतम् ।
अन्तस्स्थान्बन्धयेन्नागान्सर्वलक्षणसंयुतान् ॥ २८

ईदृग्विधस्तु यो बन्धः वारिबन्धस्स उच्यते ।
इत्याह भगवान् व्यासो वारिबन्धविचक्षणः ॥ २९

॥ इति वारिबन्धस्समाप्तः ॥

॥ अथ वशाबन्धः ॥

सप्ताष्टौ वा वशा वश्या महाकाया महाजवाः ।
आरूढाः पत्रसञ्छन्नाः पाशहस्ताश्च हस्तिपाः ॥ ३०

करिणीनां करे पाशान्हस्तिबन्धाय दापयेत् ।
प्रबध्य कुञ्जरान्राजा तेषां लक्षणमुन्नयेत् ॥ ३१

॥ इति वशाबन्धस्समाप्तः ॥

॥ अथानुगतबन्धः ॥

—o—

वशां यत्रानुयाति स्म करी मोहसमन्वितः ।
बन्धस्सोऽनुगतो ज्ञेयो गजबन्धविचक्षणैः ॥ ३२

॥ इत्यनुगतबन्धः समाप्तः ॥

॥ अथ आपातावपातबन्धः ॥

—o—

आपात ईषत्पातस्तु सल्लकी कदलीयुते ।
गर्ते गजस्य विज्ञेयो गजबन्धविचक्षणैः ॥ ३३

अवपातस्तु तत्रैव गजस्यात्यन्तपातनम् ।
निन्दितौ द्वावमू बन्धौ तस्मात्तौ परिवर्जयेत् ॥ ३४

॥ इत्यापातावपातबन्धः समाप्तः ॥

॥ अथ आलानबन्धनमन्त्रः ॥

आलानीयः ततस्स्तम्भे मन्त्रेणानेन वारणः ।
यथापूर्वं स्वशालायां कीर्तिशौर्यप्रतापवान् ॥ ३५

अनिरुद्ध प्रविश्य त्वं स्तम्भे तिष्ठ शरच्छतम् ।
आरोग्यबलवान् भूयो गजश्च विजयावहः ॥ ३६

इति देशभेदभिन्नगजलक्षणगजग्रहणकथनं नाम
षष्ठं प्रकरणं समाप्तम् ॥

॥ अथ भद्र - मन्द - मृग - सङ्कीर्णगजलक्षणम् ॥

धैर्यं शौर्यं पटुत्वं च विनीतत्वं सुकर्मता ।
अन्वर्थवेदिता चैव भयरूपेष्वमूढता ॥ १

सुभगत्वं च वीरत्वं भद्रस्यैते गुणास्स्मृताः ।
तेजोंऽशकत्वाद्भद्रस्य नवपूगफलप्रभः ॥ २

कृते कामप्रचारस्तु कामरूपधरा गजाः ।
त्रेतायां द्वापरेऽन्यत्र वाहनत्वेन योजिताः ॥ ३

त्रेतायां तद्‌गुणे किञ्चिन्मन्दत्वान्**मन्द** उच्यते ।
द्वापरेऽपि च ते सर्वे गच्छन्ति मृगतां यतः ॥ ४

ततस्तत्र समुत्पन्नो **मृग** इत्यपि गीयते ।
कलौ तद्‌गुणसाङ्कर्यात्**सङ्कीर्ण** इति कथ्यते ॥ ५

कृते भद्रगुणास्सर्वे भवन्ति करिणो यतः ।
ततस्तत्र समुद्‌भूतो **भद्र** इत्यभिधीयते ।
जायते समदोद्गारो भद्रनामा मतङ्गजः ॥ ६

॥ अथ भद्रादिगजप्रमाणम् ॥

—— o ——

नवाष्टौ सप्त चायामाः सप्तषट् पञ्च चोच्छयाः ।
नाहा दश नवाष्टौ च भद्रमन्दमृगाः क्रमात् ॥ ७

॥ अथ भद्रजातिगजलक्षणम् ॥

—— o ——

अत्युन्नतस्थूलसुवृत्तकुम्भो
विस्तीर्णकर्णः कलविङ्कनेत्रः ।
स्निग्धच्छविर्वक्त्रकरोरुदन्तो
रक्तोत्पलाकारकराङ्गुलीकः ॥ ८

कोदण्डसंस्थाननिमग्नवंशो
विशालवालस्सुविभक्तकायः ।
वराहजङ्घो द्विगुणीकृतार्ध-
हस्ताग्रसंस्पृष्टमहीतलश्च ॥ ९

आताम्रतालुः पृथुपीनकण्ठो
घनाकृतिर्बिन्दुविचित्रवक्त्रः ।
दक्षो बली कर्कश उत्तमाङ्ग
सम्यक् समुत्तुङ्गवपुर्विनीतः ॥ १०

सम्पूर्णसन्धिः पृथुपुष्कराक्षः
समुन्नतश्शूरतरस्तरस्वी ।
प्रतिद्विपालोकनदृश्यमान-
दानद्रवो **भद्रमतङ्गजः** स्यात् ॥ ११

वैय्यासिक्ये —

गात्रापरं करः पुच्छं न स्थूलं न भवेत्समम् ।
विशालमुन्नतं वक्षो धनुराकारवंशकः ॥ १२

अत्युन्नतस्थूलकुम्भौ कटौ चापि प्रवेश(ष्ट)कौ ।
स्थूलदन्ता भवन्तीह विपुलं चरणासनम् ॥ १३

वराहजघनश्चैव छागकुक्षिर्मनोहरः ।
समाः स्निग्धा नखा दन्ता लोचने मधुपिङ्गळे ॥ १४

गौरवर्णो ह्युदग्रश्च लब्धबिन्दुविराजितः ।
आतालुताम्रजिह्वोष्ठो ह्येतद्भद्रस्य लक्षणम् ॥ १५

वनयूथस्य पुरतो यात्याहारविहारयोः ।
मेघभेरीस्वनाद्भीतिं नैति गच्छत्यनाकुलम् ॥ १६

समानीतो वनात्कर्मकाले सोऽत्यर्थवेदनः ।
आशुग्राही सुशीलश्च न विस्मरति शिक्षितम् ॥ १७

कर्मशूरस्स्वयं शूरो भूपलक्षणसंयुतः ।
ईदृशो भद्रजातिः स्यात्कुञ्जरो विजयावहः ॥ १८

॥ अथ अनुभद्रजातिगजलक्षणम् ॥

——o——

न कृशा न चोपदिग्धा
मधुनिभदन्तेक्षणा धनुर्वंशाः ।
समवृत्तगात्रसुभगा
ह्यनुभद्रास्ते गजा ज्ञेयाः ॥ १९

गज जातयः – Species of Elephants

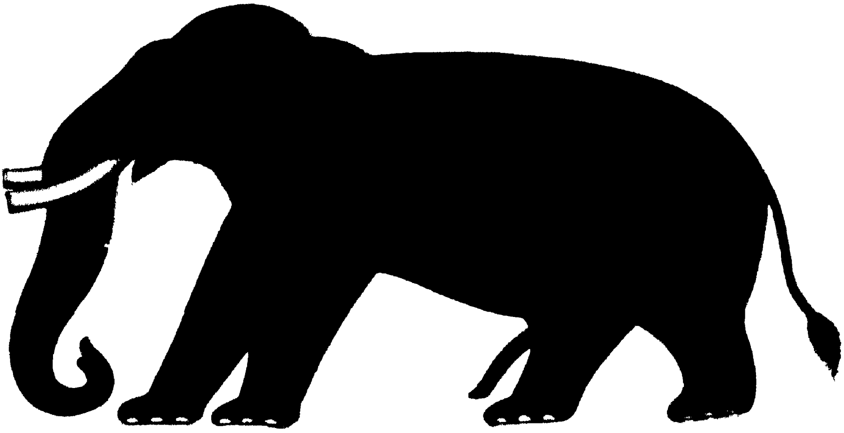

1. भद्रजातिः – 'Bhadra' Species.

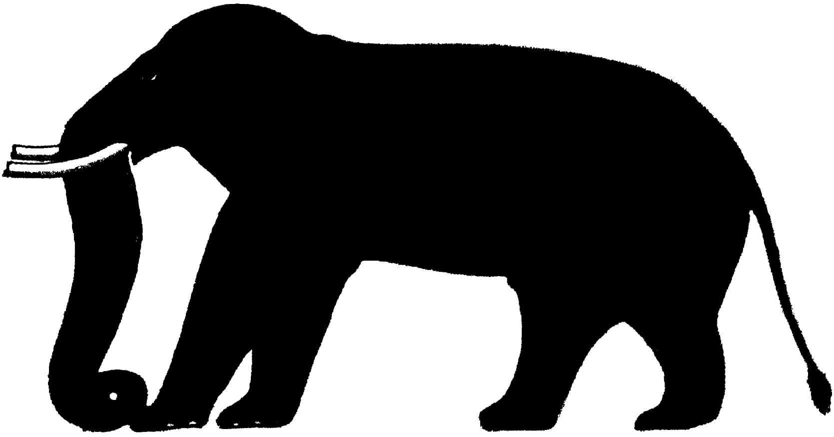

2. मन्दजातिः – Manda Species.

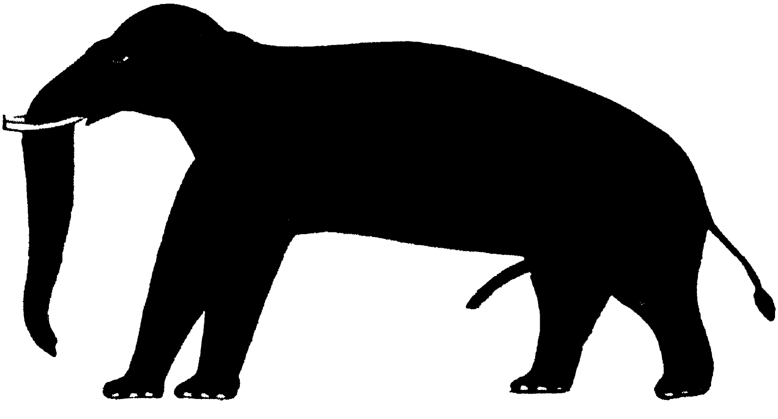

3. मृगजातिः – Mrga Species

।। अथ मन्दजातिगजलक्षणम् ।।

—o—

विपुलतरकर्णवदना
महोदराः स्थूलपेचकविषाणाः ।
बहुलबललम्बमासा
हर्यक्षाः कुञ्जरा मन्दाः ।। २०

ग्रन्थान्तरे —

स्थूलगात्राः पटुश्रोत्रा दृढदन्तनखोदराः ।
चलप्रलम्बसम्भूतमांसाः सिंह्मावलोकनाः ।। २१

दौर्मनस्यं तथाऽऽलस्यं निद्रालुत्वं च मूढता ।
गम्भीरवेदिता चैवं दुष्टत्वं च तमोगुणाः ।। २२

मन्दयानं मतं सर्वं शुभकर्मसु पूजितम् ।
आरोहणं मन्दनाम्नो मातङ्गस्य मनोहरम् ।। २३

तरुणाम्बुदसङ्काशो रूक्षकृष्णकचाविलः ।
श्लेष्मसंसृष्टपित्तासृङ्मिथुनप्रभवो गजः ।। २४

वैश्यासिक्ये —

उरोमुखं तथा कर्णौ विशालानि भवन्ति हि
वालधिः पृष्ठवंशश्च विशालो हस्त एव च ॥ २५

भवन्त्येतानि दीर्घाणि लम्बमेढ्रस्सुकोशकः ।
भेककुक्षिसमाकुक्षिर्लोचने कपिले शुभे ॥ २६

कृष्णमेघनिभो वर्णः सर्वाङ्गपरिपीनता ।
जाड्यं च बलबाहुल्यमिदं **मन्दस्य** लक्षणम् ॥ २७

वनेषु वसतस्तस्य शशादेर्यद्भयं भवेत् ।
न हृष्यति भवत्येको निद्रालुः सततं भवेत् ॥ २८

शिक्षाकाले च तस्यैतल्लक्षणं परिदृश्यते ।
गम्भीरवेदनं तस्य कर्म शीघ्रं प्रदृश्यते ॥ २९

शिक्षितं विस्मरत्याशु मत्तः स्मरति शिक्षितम् ।
मन्दकोपो गतौ स्तब्धो **मन्दो** मातङ्ग ईदृशः ॥ ३०

स्निग्धच्छविः सिह्मसमानदृष्टि-
नेवाम्बुदश्यामसमुत्तमाङ्गः ।
अधोमुखः स्थूलबृहत्सुदन्तो
लम्बोदरो दीर्घललाटपट्टः ॥ ३१

॥ अथ मृगजातिगजक्षणम् ॥

—— o ——

वैशम्पायनीये —

कृशकरचरणग्रीवाः
स्थूलाक्षा ह्रस्ववालमेढ्रोष्ठाः ।
संक्षिप्तपृष्ठवंशाः
तनुमुखदन्ता **मृगा** ज्ञेयाः ॥ ३२

नाहायामप्रहीणः कृशनिखिलतनुर्धूसरच्छायदेहो
जिह्मो ह्युत्तानवेदी चपलगतिमतिः क्रोधनः सिन्धुचारी ।
स्थूलास्यो द्वापरस्थः शुभजनिरलसो राजसो ह्रस्ववालः
चण्डः पित्तप्रधानो **मृग** इति गदितो दीर्घदन्तः सुगात्रः ॥ ३३

ग्रन्थान्तरे —

तेजस्विता च चण्डत्वं चपलत्वं तथैव च ।
शीघ्रता क्षीणसत्वं च तथैवोत्तानवेदिता ॥ ३४

मलिनाम्बरसङ्काशा रूक्षताम्रतनूरुहाः ।
मृगजाः पित्तसंसृष्टशुक्रशोणितसम्भवाः ॥ ३५

पालकाप्ये —

कृशाङ्गुलीवालधिवक्त्रमेढ्रो
लघूदरः क्षामकपोलकण्ठः ।
विस्तीर्णकर्णस्तनुदीर्घदन्तः
स्थूलेक्षणो यस्स गजो **मृगाख्यः** ॥ ३६

वैय्यासिक्ये —

गात्रपादनखा दन्तौ कोशो मध्यं करो गळः ।
तनून्येतानि दीर्घाणि शीर्षं पृष्ठं च वालधिः ॥ ३७

कपोलौ चुबुकं चैव ह्रस्वानि च भवन्ति हि ।
समदौ च कटौ कुक्षिः कर्णौ च तनुकौ भृशम् ॥ ३८

अङ्गुली हनुकेशाश्च वक्षः कुब्जः प्रदृश्यते ।
यस्य श्यामो भवेद्वर्णः स्वच्छे स्थूले च लोचने ॥ ३९

आकार ईदृशः प्रोक्तो वनचारस्तु कथ्यते ।
एकाकी प्रचरत्येव गोप्रचारं च गच्छति ॥ ४०

पथानुवर्ती भीरुश्च चलचित्तो वने **मृगः** ।
धृतस्य कर्मकाले तु भवेदुत्तानवेदिता ॥ ४१

दुश्शीलता च चापल्यं लक्षयेन्मृगदन्तिनः ।

॥ अथ सङ्कीर्णजातिगजलक्षणम् ॥

मिश्रस्तूभयसंयोगे सङ्कीर्णस्त्रिगुणो मतः ॥ ४२

धृतो धावति चात्यर्थं प्रगतिस्तु न गच्छति ।
प्रत्यर्थवेदी विज्ञेयो व्याळो मिश्रगजो मतः ॥ ४३

भद्रमन्दो भद्रमृगो मन्दभद्रस्तथाऽपरः ।
मन्दो मृगो मृगो मन्दो मृगभद्रश्च मिश्रकः ॥ ४४

भद्रमन्दमृगश्चैको मन्दो वा मृगभद्रयोः ।
मृगो भद्रश्च मन्दश्च सङ्कीर्णाः कीर्तिता गजाः ॥ ४५

ऊर्ध्वाधः कायभेदेन तत्पुनर्भिद्यते द्विधा ।
एवमष्टादशविधं कीर्तितं मिश्रलक्षणम् ॥ ४६

राजन् कलियुगे नित्यं मिश्रा एव महागजाः ।
शुभाशुभविभागेन साम्प्रतं निगदाम्यहम् ॥ ४७

गुणाधिक्येन नामैषां वर्णाद्वा मुखलक्षणात् ।
मिश्रसङ्कीर्णजातीनां नामलक्षणमीदृशम् ॥ ४८

मिश्राणां मिश्रचारस्तु सङ्कीर्णानां तथाह्वयः ।
शुद्धसङ्कीर्णमिश्राणां नाम तादृशमीरितम् ॥ ४९

॥ अथ भद्रमन्दमिश्रगजलक्षणम् ॥

भद्रजातिर्महाकायो राजन् भवति दन्तिनाम् ।
महान् मन्दो मतो येन संयुक्तो भवति द्विपः ॥ ५०

भद्रेण पूर्वकायेन मन्देनापरकेण च ।
उत्तमस्तु गजानां हि भद्रमन्दो भवेद् गजः ॥ ५१

॥ अथ भद्रमृगमिश्रगजलक्षणम् ॥

मृगस्यापि हि रूपेण किञ्चित्साम्यगतेन वा ।
अशुभत्वं न भद्रस्य जायते शुभदो हि सः ॥ ५२

कायेन यो भवेद्भद्रो मन्दो वापि मतङ्गजः ।
मृगगात्रापरश्चैव स भवेद्भगवान् गजः ॥ ५३

लोचनानां प्रधानत्वं यस्माच्छास्त्रेषु कीर्तितम् ।
तस्मान्मृगाक्षसंयुक्तो भद्रोऽपि हि न शस्यते ॥ ५४

॥ अथ मन्दभद्रमिश्रगजलक्षणम् ॥

—— o ——

अनेनैव हि रूपेण विपर्यस्तेन यो द्विपः ।
सोऽपि शोभन एव स्यात् **मन्दभद्र** इति स्मृतः ॥ ५५

॥ अथ मन्दमृगमिश्रगजलक्षणम् ॥

—— o ——

मन्दावयवबाहुल्ये मृगरूपस्य लेशतः ।
भद्रावयवनिर्मुक्तो मध्यमः स गजो भवेत् ॥ ५६

॥ अथ मृगमन्दमिश्रगजलक्षणम् ॥

मृगादिरूपसत्वं च दृश्यते यस्य हस्तिनः ।

अधमस्तु स विज्ञेयः सत्वशक्तिविवर्जितः ॥ ५७
भद्रमन्दो भवेच्छ्रेष्ठो **मृगमन्दस्तथाऽधमः** ।

॥ अथ मृगभद्रमिश्रगजलक्षणम् ॥

—— o ——

तथैव **मृगभद्रो**ऽपि हीन एव न संशयः ॥ ५८

करदन्ताक्षिकुम्भैस्तु यो मृगो ज्ञायते गजः ।
शेषावयवभद्रोऽपि हीन एव भवेदसौ ॥ ५९

॥ अथ भद्रमन्दमृगसङ्कीर्णगजलक्षणम् ॥

—o—

भद्रमन्दमृगाकारसंयुक्तो मध्यमो भवेत् ।
कायेन यो भवेद्भद्रो मन्दोऽपि च मतङ्गजः ॥ ६०

॥ अथ मन्दमृगभद्रसङ्कीर्णगजलक्षणम् ॥

—o—

मन्दावयवबाहुल्यं मृगरूपस्य चैकतः ।
भद्रावयवसंयुक्तो मध्यमस्स गजो भवेत् ॥ ६१

॥ अथ मृगभद्रमन्दसङ्कीर्णगजलक्षणम् ॥

—o—

मृगादिरूपसत्वञ्च दृश्यते यस्य हास्तिनः ।
अधमस्तु स विज्ञेयः सत्वशक्तिविवर्जितः ॥ ६२

करदन्ताक्षिकुम्भैस्तु यो मृगो ज्ञायते गजः ।
शेषावयवभद्रादिहीन एव भवेदसौ ॥ ६३

॥ अथ ऊर्ध्वभद्राधोमन्दमिश्रगजलक्षणम् ॥

भद्रजातिर्महाकायो राजन् भवति दन्तिनाम् ।
महान्मन्दो यतो येन संयुक्तो भवति द्विपः ॥ ६४

भद्रेणोपरिकायेन मन्देनाधोगतेन च ।
उत्तमस्तु गजानां हि भद्रमन्दो भवेद्गजः ॥ ६५

॥ अथ ऊर्ध्वभद्राधोमृगमिश्रगजलक्षणम् ॥

मृगस्यापि हि रूपेण किञ्चित् साम्यगतेन वा ।
अशुभत्वं न भद्रस्य जायते शुभदो हि सः ॥ ६६

॥ अथ ऊर्ध्वमन्दाधोभद्रमिश्रगजलक्षणम् ॥

अनेनैव तु रूपेण विपर्यस्तेन वा द्विपः ।
सोऽपि शोभन एव स्यान्मन्दभद्र इति स्मृतः ॥ ६७

॥ अथ ऊर्ध्वमन्दाधोमृगमिश्रगजलक्षणम् ॥

——o——

मन्दावयवबाहुल्ये मृगरूपस्य लेशतः ।
भद्रावयवनिर्मुक्तो मध्यमस्स गजो भवेत् ॥ ६८

॥ अथ ऊर्ध्वमृगाधोमन्दमिश्रगजलक्षणम् ॥

——o——

मृगादिरूपसत्वं च दृश्यते यस्य हस्तिनः ।
अधमस्तु स विज्ञेयः सत्वशक्तिविवर्जितः ॥ ६९

॥ अथ ऊर्ध्वमृगाधोभद्रमिश्रगजलक्षणम् ॥

——o——

करदन्ताक्षिकुम्भैस्तु यो मृगो ज्ञायते गजः ।
शेषावयवभद्रोऽपि हीन एव भवेदसौ ॥ ७०

अथ ऊर्ध्वभद्राधोमन्दमृगसङ्कीर्णगजलक्षणम् ॥

——o——

भद्रमन्दमृगाकारसंयुक्तो मध्यमो भवेत् ।
ऊर्ध्वकायेन यो भद्रो मन्दोऽपि च मतङ्गजः ॥ ७१

मृगगात्रमधोभागे स भवेद्वेगवान् गजः ।

॥ अथ ऊर्ध्वमन्दाधोमृगभद्रसङ्कीर्णगजलक्षणम् ॥

मन्दावयवबाहुल्यं मृगरूपस्य चैकतः ॥ ७२

भद्रावयवसंयुक्तो मध्यमः स गजो भवेत् ।

॥ अथ ऊर्ध्वमृगाधोभद्रमन्दसङ्कीर्णगजलक्षणम् ॥

मृगादिरूपसत्वं च दृश्यते यस्य हस्तिनः ॥ ७३

अधमस्तु स विज्ञेयः सत्वशक्तिविवर्जितः ।
करदन्ताक्षिकुम्भैस्तु यो मृगो ज्ञायते गजः ।
शेषावयवभद्रादिहीन एव भवेदसौ ॥ ७४

इति भद्र - मन्द - मृग - सङ्कीर्ण - गज - लक्षणं नाम
सप्तमं प्रकरणं समाप्तम् ॥

॥ अथ ब्रह्मांशादिगजलक्षणम् ॥

——o——

संयुक्तबिन्दवो यस्य गौरवर्णो मनोहरः ।
लोहितौ नेत्रयोः प्रान्तौ स्निग्धौ च बलिनौ रदौ ॥ १

एवं लक्षणसंयुक्तो गजो **ब्रह्मांशको** मतः ।
पूजार्होऽसौ नरेन्द्राणां विजयारोग्यवर्धनः ॥ २

इत्याह भगवान् **व्यासो ब्रह्मांशगज**लक्षणम् ।
कक्षभागे तथा कण्ठे यः समः पृथुलांसयोः ॥ ३

मुखे कोकनदच्छायो युग्मरोमविराजितः ।
बहुकालमदः शूरो मेघनादेन हृष्यति ॥ ४

प्रजापत्यंशको नागः प्रजावृद्धिं करोत्यसौ ।
बिन्दवो बहुरेखा वा दृश्यन्ते यस्य वर्ष्मणि ॥ ५

स्वस्तिकैर्वर्धमानाब्जैर्नन्द्यावर्तैश्च सन्निभः ।
रक्तोत्पलसमे नेत्रे यः स्या**दिन्द्रांशको** गजः ॥ ६

समरे विजयं दद्यात् परभूपालसम्पदाम् ।
ताम्रावोष्ठौ तथा जिह्वा धात्रीफलसमद्युतिः ॥ ७

नयने रदनौ यस्य कुङ्कुमोद्रेकसन्निभौ ।
धनदांश इति ख्यातो धनरत्नसमृद्धिमान् ॥ ८

नृपाणां भवने तिष्ठन् पूजितः कुञ्जरोत्तमः ।
कृष्णमधानेभा वर्णः स्त्यानसर्पिर्मदस्रवः ॥ ९

आसने सुभगो मूर्ध्नि गम्भीरो घनगर्जितः ।
स्रवति प्रचुरं दानं **वरुणांशक**कुञ्जरः ॥ १०

आहव रिपुसंहारी निजभत्र जयप्रदः ।
त्रिवलीमण्डितः कण्ठे क्षौद्रपिङ्गळलोचनः ॥ ११

केतकच्छायदशनः पृथुरक्ताग्रपल्लवः ।
बिन्दुमान् पाण्डुवर्णश्च **शशाङ्कांशक**सम्भवः ॥ १२

सङ्गरप्राङ्गणे राज्ञां गजोऽयं विजयप्रदः ।
अग्निज्वालासदृग्रोमा केशवालेषु पिङ्गळः ॥ १३

पिङ्गाक्षः पिङ्गतालुश्च पिङ्गपुष्करशोभितः ।
अग्न्यंशकसमुद्भूतः साक्षाद्वह्निरिवाहवे ॥ १४

भस्मसात्कुरुते सैन्यमशेषं द्विषतां सदा ।
दोषाभासो गुणस्तस्य सञ्जाते समरोत्सवे ॥ १५

प्रचण्डत्वाद्भयं धत्ते रिपुसैन्येष्वयं गजः ।

॥ अथ विष्ण्वंशगजलक्षणम् ॥

—o—

दन्तमध्यात् समारभ्य क्रमशो हीयते करः ॥ १६

ताम्रपुष्करपर्यन्तः सुप्रमाणायताङ्गुलिः ।
सुगन्धिसीकरासारो दीर्घनिःश्वाससन्ततिः ॥ १७

घनवद्बृंहितध्वानो वलिहीनवपुर्दृढम् ।
मृदुसूक्ष्माञ्जनश्यामं सर्वाङ्गीणतनूरुहम् ॥ १८

श्रीगर्भपुष्करच्छाया कान्तिः सर्वाङ्गसङ्गिनी ।
सुवर्णकेतकोद्योतौ रदनौ वर्तुळौ दृढौ ॥ १९

आयतः प्रान्ततो मध्ये निम्नः स्याद्वृत्तकुम्भकः ।
आयतो रोमवानोष्ठः समदौ च कटौ शुभौ ॥ २०

मुखमण्डलमत्यर्थं रम्यं दृष्टिमनोहरम् ।
पुष्पसारसमे नेत्रे पाटले प्रान्तलोहिते ॥ २१

बलिनौ मृदुविस्तीर्णौ समौ च्छेदविवर्जितौ ।
शिराविरहितौ कर्णौ ताळदुन्दुभिनिस्वनौ ॥ २२

वर्तुळावुन्नतौ कुम्भौ समौ लक्ष्मीकुचोपमौ ।
रम्यौ फालतलन्यासौ विपुलञ्चासनं समम् ॥ २३

ऋजुह्रस्वो गळोद्देशो दीर्घविंसौ च मांसळौ ।
बाहू दीर्घावृजू पीनावधोधः क्रमशः शुभौ ॥ २४

कूर्माकारतलालान(ताम्र)स्निग्धार्धेन्दुनिभा नखाः ।
विंशतिर्वा दशाष्टौ वा शोभनाः परिकीर्तिताः ॥ २५

उरो विशालं सद्वृत्तमुदरं प्रतनू कुचौ ।
अस्रस्तं मेहनं शस्तं वराहजघनं परम् ॥ २६

सज्जचापनिभो वंशो वालधिश्चायतः शुभः ।
शङ्खचक्रगदाकारबिन्दवो वलयोऽथवा ॥ २७

दृश्यन्ते यस्य नागस्य स **विष्णवंशसमुद्भवः** ।
अभिषेकोचितः पूज्यः सर्वकार्यप्रसाधकः ॥ २८

॥ इति ब्रह्माद्यंशसमुद्भवगजलक्षणं समाप्तम् ॥

॥ अथ यज्ञार्हगजलक्षणम् ॥

—o—

दीर्घाङ्गुलिकरोदग्रसान्द्रकर्णायताननः ।
जीमूतनीलः सत्वाढ्यो निःशङ्कश्चारुदर्शनः ॥ २९

यज्ञार्हः स भवेद्राज्ञो योऽज्ञश्चैव विशाम्पते ।

॥ अथ साङ्ग्रामिकगजलक्षणम् ॥

—o—

रक्तस्रोतोऽधिकजवः शतवर्षाणि जीवति ॥ ३०

साङ्ग्रामिकः स राज्ञो वै कोशवर्धनकारकः ।
मधुनो घृतपिण्डस्य गोमेदस्य मणेस्तथा ॥ ३१

आदित्यस्यानलस्यापि सवर्णे यस्य चक्षुषी ।
स एव वारणो राजन् समरेषु जयावहः ॥ ३२

॥ अथ वर्णगजलक्षणम् ॥

—o—

त्रयः शुद्धा महाराज व्यामिश्रास्त्रय एव हि ।
अन्तर्वर्णास्त्रयश्चापि नागानां परिकीर्तिताः ॥ ३३

हरी रक्तश्च कृष्णश्च मातङ्गानाममी त्रयः ।
शुद्धवर्णा इमे प्रोक्ता गजशास्त्रविशारदैः ॥ ३४

त्वग्रोमनखवालान्तवर्णैः स्याद्वर्णलक्षणम् ।
कफात्तु शुभदः श्वेतः पित्ताच्च रक्तसम्भवः ॥ ३५

कृष्णो दन्ती वातजातो गजविद्भिः प्रकीर्तितः ।
हरिकृष्णः श्वेतरक्तः कृष्णरक्तस्तथैव च ।
त्रय एते महाराज वर्णास्स्युर्मिश्रसंज्ञिकाः ॥ ३६

ग्रन्थान्तरे —

अन्ये चारुण - पीत - काळ - धवलै - वर्णैश्चतुर्धा क्रमात्
कृष्णो वातभवः कफाच्छशिनिभः पित्ताच्च हेमप्रभः ।
अन्ये ते कफवातपित्तगुणकैर्व्यामिश्रवर्णा गजाः
जायन्ते जननाथ सम्मदकराः जात्या जगत्यामभी ॥ ३७

अन्तर्वर्णास्त्रयः प्रोक्ता अन्तः पाण्डरलोहितः ।
अन्तः पाण्डरकृष्णश्च तथाऽन्तर्लोहितासितः ॥ ३८

ग्रन्थान्वरे —

श्वेतपीतौ रक्तकृष्णौ इति वर्णश्चतुर्विधः ।
हरिः कुङ्कुमवर्णाभः पद्माभो रक्त एव च ॥ ३९

कृष्णाञ्जननिभश्चैव व्यामिश्राख्यो गजो मतः ।
भवन्ति शङ्ख - वैडूर्य - विद्युज्जाल - घनप्रभाः ॥ ४०

इन्द्रनीलसमाभाश्च हरितालनिभाश्च ये ।
अतिस्निग्धाश्च रक्ताश्च कुशपुञ्जसमप्रभाः ।
इति दिग्दन्तिनस्सर्वे भूतले न भवन्ति ते ॥ ४१

॥ इति वर्णगजलक्षणं समाप्तम् ॥

॥ अथ छायागजलक्षणम् ॥

पार्थिवी चौदकी चैव छायाऽऽ**ग्नेयी** च शोभना ।
वायव्या निन्दिता छाया **नाभसी** च मतङ्गजे ॥ ४२

गम्भीरा स्निग्धवर्णा च नैकवर्णा च **पार्थिवी** ।
स्निग्धनीलाम्बुदप्रख्या विज्ञेया **सलिलात्मिका** ॥ ४३

शक्रगोपक - बालार्क - पद्मकिञ्जल्कसन्निभा ।
छायाऽऽ**ग्नेयी** घना स्निग्धा कुञ्जरे दृश्यते शुभा ॥ ४४

निष्प्रभा परुषा ध्वस्ता भस्मवर्णा च **वायवी** ।
निन्द्या च नियतं छाया रूक्षा तन्वी च **खात्मिका** ॥ ४५

इत्येषा पञ्चधा छाया वारणेषु प्रदृश्यते ।
पार्थिवी राज्यलाभाय चाम्बवी तु यशःप्रदा ।
तैजसी धनदा प्रोक्ता दुःखाकीर्तिप्रदे परे ॥ ४६

॥ इति गजच्छायालक्षणं सम्पूर्णम् ॥

॥ अथ गजगन्धलक्षणम् ॥

अथ गन्धं प्रवक्ष्यामि नागानां तु शुभाशुभम् ।
स्वेदे मदे वा मूत्रे वा वमथौ वाऽपि लक्ष्यते ॥ ४७

शुभस्तु सुरभिर्गन्धो दुर्गन्धस्त्वशुभः स्मृतः ।
उशीर - घृत - लाजा - ब्ज - जाती - पाटलजाः शुभाः ॥ ४८

गन्धाः प्रोक्ता महीपाल गजानां गजचिन्तकैः ।
बस्तगन्धो मार्गगन्धः शल्यकस्य च गन्धकः ॥ ४९

यश्च श्वपचगन्धः स्यात्तथा वायसगन्धकः ।
निन्द्यगन्धसमायुक्तो निन्द्यः प्रोक्तो मतङ्गजः ॥ ५०

इति वाह्यान् समुद्दिष्टान् गन्धज्ञानेन हस्तिनः ।
पुण्यान् पूजितसर्वाङ्गान् प्रशस्तांच्छृणु तत्त्वतः ॥ ५१

मत्स्यगन्धी च यो नागः सुरगन्धी च यो भवेत् ।
गन्धर्व इति निर्दिष्टो गन्धविज्ञैर्महीपते ॥ ५२

जात्या **यक्षो** भवेन्नागोऽशोकमालतिगन्धकः ।
सिन्धुवारगरुतरुसगन्धि**दानवः** स्मृतः ॥ ५३

पद्मगन्धी च यो नागः कुरण्टस्योत्पलस्य च ।
सप्तच्छदसगन्धी च **देवजातिः** प्रकीर्तितः ॥ ५४
इति गन्धसमुद्देशः कीर्तितस्ते महीपते ।

॥ इति गजगन्धलक्षणं सम्पूर्णम् ॥

॥ अथ गजसत्वपरीक्षा ॥

गुरुत्वं रूपतः श्रेष्ठं गुरुत्वादधिकं बलम् ॥ ५५

बलादप्यधिकं सत्वं तस्मात्सत्वं परीक्षयेत् ।
शुद्धस्फटिकसङ्काशं सत्वं हृदि शरीरिणाम् ॥ ५६

दुर्लभं तत्परिज्ञानमुपायेन परीक्षयेत ।
जाम्बूनदस्य ताम्रस्य पलानां रजतस्य च ॥ ५७

अष्टादशसहस्राणां भारं सङ्गृह्य वेगवान् ।
यो गजो गजमध्येन गच्छति श्रमवर्जितः ॥ ५८

दशयोजनमध्वानं **सतूत्तमबलः** स्मृतः ।
यश्चतुर्दशसाहस्रं भारमादाय गच्छति ॥ ५९

सप्तयोजनमध्वानं स तु **मध्यबलः** स्मृतः ।
दशसाहस्रिकं भारं गृहीत्वा पञ्चयोजनम् ॥ ६०

अध्वानं यो गजो यायात्स **हीनबल** उच्यते ।
पाषाणैरिष्टकाभिर्वा दारवैः फलकैर्घनैः ॥ ६१

सुसङ्कल्पितमूलैस्तु कारयेच्च समं स्थलम् ।
उच्छ्रायेण त्रिहस्तं स्यादायामेन चतुर्दश ॥ ६२

हस्ताष्टकं पृथुत्वेन परितो धृतकर्णिकम् ।
बाणपातद्वयायामपार्श्वसारितभूतलम् ॥ ६३

मातङ्गौ मन्त्रपूतेन प्रोक्षयेत् सलिलेन तु ।
मन्त्रेश नाथ भूतेश विघ्ननाथ गणाधिप ॥ ६४

गजानां सत्वसन्देहे कुरु सत्वविनिर्णयम् ।
सुप्रशस्तदिने तत्र गजौ गैरिकमण्डितौ ॥ ६५

अन्योन्यस्पर्धया युक्तौ पार्श्वेऽपि कृतकम्बलौ ।
वेणुदारुकृतास्फोटैर्दन्तसंवृतिभेदकैः ॥ ६६

कृते करेणुघाते तु वेदनां यो न मन्यते ।
हस्तदन्तकृतास्फालस्सततं हन्तुमिच्छति ॥ ६७

नापसर्पति घातेषु प्रतिघातं करोति च ।
घण्टागर्जितनादे तु प्रतिपूरितदिङ्मुखे ।
विवर्तते न दुःखेन स भवेत् **सत्ववान्** गजः ॥ ६८

॥ इति गजसत्वपरीक्षा सम्पूर्णा ॥

॥ अथ नानासत्वयुक्तगजलक्षणम् ॥

सुमनास्सुप्रभश्चण्डस्तेजस्वी दृढविक्रमः ।
कुतूहली प्रतापी च क्रीडते हर्षणश्च यः ॥ ६९

कृतज्ञश्च भवेन्नागः **सात्विको** गजसत्तमः ।
दुर्मना दुर्गतिर्नागः सततं (राजसो) धेनुकामनाः ॥ ७०

आशावान् दुर्बलः क्रूरो विस्मार्युत्तानवेदिता ।
कृच्छ्रेण किञ्चिज्जानीते नर्म चास्य प्रणश्यति ॥ ७१

निद्रालुर्मूढसंज्ञश्च **तामसो** गज उच्यते ।
देवाङ्गना दर्शनीयास्तथा राक्षसकन्यकाः ॥ ७२

पिशाचानां च याः कन्या नागकन्यास्तथैव च ।
गन्धर्वयक्षकन्याश्च कामयाना गजोत्तमान् ॥ ७३

वशारूपाण्युपस्थाय सङ्गता दिग्गजैः पुरा ।
सर्वतः पतितं शुक्रं गर्भं गृह्णन्ति ताः क्वचित् ॥ ७४

प्रसूतिस्तत्क्षणादेव दिग्गजानां महीपते ।
तासां ये गर्भसम्भूता नागा दिव्याङ्गनोद्भवाः ।
देवमानुषगन्धर्वपिशाचोरगराक्षसाः ॥ ७५

यः कान्तिमान् कुमुद - चन्दन सप्तपर्ण -
सारङ्ग - पद्म - चतुरङ्गुल - तुल्यगन्धः ।
फुल्लाननः कलभकौतुकवानजस्रं
मानोन्नतः प्रियकरः स तु **देवसत्वः** ॥ ७६

गन्धर्वमाहुरतिमुक्तक - यूथिकाऽब्ज

पुन्नाग - नागदळ - चन्दन - तुल्यगन्धिः ।

नादप्रियः शुभगतिः शुभदन्तनेत्रः

कुम्भोत्तमाङ्गकरपुष्करवाहुगन्धिः ॥ ७७

विप्रः शुचिर्मधुपयः परमान्नसर्पि-

श्चूतप्रसूनसमगन्धिसुगन्धिनाङ्गः ।

सामप्रियः सकलनागहितः सुशान्तः

स्नानप्रियः शुभगतिर्गदितो मुनीन्द्रैः ॥ ७८

यश्चन्दनाब्ज - हरिताळ - मनःशिलानां

गन्धैः समो विमलगुग्गुलुकस्य चापि ।

सन्नाहकर्मकुशलो युधि निर्भयश्च

स **क्षत्रियो** विविधशस्त्रनिपातधीरः ॥ ७९

बन्धूक - शालि - तिल - केतक - मालतीनां

गन्धेन यस्तु समलङ्कृततालुजिह्वः ।

क्लेशक्षमः पिशितभुक् प्रियसान्त्वनश्च

क्रुद्धोऽपि तूर्णमुपशाम्यति **वैश्य**सत्वः ॥ ८०

उच्छिष्टहृष्टस्सहसैव भीरुः
शुष्कान्नभोजी स कुळीरगन्धः ।
क्रुद्धो भवेद्यः कृपणः कृतघ्नः
सत्वेन शूद्रस्स गजाधमश्च ॥ ८१

शून्यप्रियः कुणप - लोह - समानगन्धिः
श्रान्तो निशासु विचरन् घननिस्वनश्च ।
यस्सर्वदैव परिकुप्यति यश्च मूढः
तं सूरयो गजमुशन्ति पिशाचसत्वम् ॥ ८२

यो भूमि - शैवल - फणिज्झक - कर्दमानां
गन्धैस्सुर - पिशितयोरपि तुल्यगन्धिः ।
त्रस्तो भवेज्जलदशब्दमपि श्रुवाणः
क्रुद्धोऽनिशं सजलपांसुरतो भुजङ्गः ॥ ८३

यः काक - वानर - खर - उष्ट्र - बिडाल - मूत्र -
विट् - पूतिगन्धिरनिशं भृशदारुणश्च ।
इष्टान्नमांसरुधिरो विनयी कृतघ्नः
सत्वेन राक्षस इति प्रतिकूलकारी ॥ ८४

व्यासप्रोक्ते ग्रन्थे—

अभिषेकोचितः पूज्यः सर्वकार्यार्थसाधकः ।
अव्याहाररतो नित्यं वलीरेखाविवर्जितः ॥ ८५

अनामयः स्थिरः शूरो **देवसत्वो** भवेद्गजः ।
मेधावी च क्रियादक्षः कामुकश्चपलः पटुः ॥ ८६

स्तम्भप्रेक्षणकश्शान्तो गजो **गन्धर्वसत्वजः** ।
जलावगाहनासक्तः कोपनः कातरो भृशम् ॥ ८७

भोजने लम्पटो नित्यं कुञ्जरो **विप्रसत्वजः** ।
शान्तश्शूरस्सदोत्साही बली युद्धविशारदः ॥ ८८

अभीरुराहवे धीरः कुञ्जरः **क्षत्रसत्वजः** ।
कपटो दुष्टचेष्टश्च कुशलो विकलस्वरः ॥ ८९

भीरुराहवकाले च कुञ्जरो **वैश्यसत्वजः** ।
दण्डसाध्यस्तथा नीचो मूर्खश्च मलिनाशयः ॥ ९०

आहवानिरतश्शूरः **शूद्रसत्वो** भवेद्गजः ।
राजसः पित्तभूयिष्ठः पित्तलस्स्तब्धविग्रहः ॥ ९१

उन्मार्गेण सदा याति विवेकरहितो भृशम् ।
उन्मत्त इव चेष्टायां द्विपः पैशाचसत्वजः ॥ ९२

विश्वासघातकः क्रूरः गमने कुटिलक्रमः ।
न भुङ्क्ते च मदेऽत्यर्थं सर्पसत्वः करी मतः ॥ ९३

निशायां चरति स्वैरं मनुष्याणां वधे रतः ।
वेगवान् बलवान् हस्ती रक्षस्सत्वसमुद्भवः ॥ ९४

एते द्वे तामसे सत्वे तामसो वातुलो भृशम ।
सक्रोधो दृश्यते रूक्षो निद्रालुश्चपलो गजः ॥ ९५

॥ इति नानासत्वयुक्तगजलक्षणं समाप्तम् ॥

॥ अथ देवादिसत्वयुक्तगजफलम् ॥

देवगन्धर्वसत्वस्स्याच्छुभो राजाधिरोहणे ।
गन्धर्वसत्वस्स्यात्तद्वच्छुभो राजाधिरोहणे ॥ ९६

सान्नाह्यः क्षत्रियो नागो वैश्यस्त्वारोग्यकर्मसु ।
परिक्लेशसहः प्रोक्तः शूद्रो **भाण्डादिवाहने** ।
पिशाचराक्षसास्**स्कन्धघातार्थं** सन्धिकर्मसु ॥ ९७

॥ इति देवादिसत्त्वयुक्तगजफलं सम्पूर्णम् ॥

॥ अथ गजस्वरलक्षणम् ॥

शङ्ख - मेघ - कलहंस - दुन्दुभि-
व्याघ्र - सिंह - वृष - सन्निभस्वराः ।
पूजिताः, शुनक - काक - जम्बुक -
क्रोड - वानर - खरा न शोभनाः ॥ ९८

ताल्वोष्ठशिरसः कण्ठजिह्वाहस्तोरसः श्रुतः ।
जनितो **बृंहिताख्यः** स्यात्तालुजश्च विशेषतः ॥ ९९

गर्जितं गळजं विद्याच्छङ्खस्वनसमन्विदम् ।
मेघनादसमं प्राहू **रवश्च** हृदि संस्थितम् ॥ १००

हंसदुन्दुभितुल्यः स्याज्जिह्वाकर्णसमुत्थितः ।
उत्क्रोशं गण्डजं विद्याद्व्याघ्रस्वरसमं बुध ।
निनदं हस्तशिरसोर्मृगेन्द्रवृषसंमितम् ॥ १०१

एतत्स्थानसमुत्थाः
शब्दा ये चात्र वारणेन्द्राणाम् ।
सर्वे **बृंहितसंज्ञाः**
शुभावहा मानवेन्द्राणाम् ॥ १०२

बृंहितगर्जितफेना-
यितमिति शब्दस्त्रिधैव नागानाम् ।
बृंहितमिह तालुस्थं
कण्ठप्रभवं तु **गर्जितं** विद्यात् ॥ १०३

जिह्वामूलसमुत्थ
फेनायितमित्यभिख्यातम् ।
हस्तेन मृदङ्गरवं
कर्णाभ्यां दुन्दुभिस्वरं चैव ॥ १०४

दर्दुरनिनदं मुखतः
करोति यः पूजितस्स गजः

इति गजशास्त्रे ब्रह्मांश - वर्ण - छाया - गन्ध - सत्व - स्वर - लक्षणं नाम
॥ अष्टमं प्रकरणं समाप्तम् ॥

॥ अथ गजगतिलक्षणम् ॥

— o —

मल्ल - सिंह - शुक - व्याघ्र - शार्दूल - वृषसन्निभा ।
समागमना समपदा समदेहा गतिः शुभा ॥ १

समा च लघुपादा च वेगेऽप्यम्लानकारिणी ।
शुभलक्षणयुक्तस्य हयस्य करिणोऽपि वा ॥ २

मत्तस्य मुदितस्यापि गतिस्तुल्या शुभा मता ।
वृकस्य कृकलासस्य खरस्य नकुलस्य च ॥ ३

समा गतिर्दन्तिनो या सा दुष्टेति मता बुधैः ।
पृष्ठवालादिगात्रेषु विषमा विकटासना ॥ ४

वेगेऽपि मन्दसञ्चारा विशेषान्दोलितासना ।
गतिर्विगर्हिता प्रोक्ता करिणां शास्त्रचिन्तकैः ॥ ५

ग्रन्थान्तरे —

सारङ्ग - सिंह - शुक - वानर - मल्ल - हंस -
शार्दूलकस्य सदृशी शुभदा गतिः स्यात् ।
[दुष्टा गतिस्तु सदृशी कृकलासकस्य
या वै खरस्य नकुलस्य वृकस्य चापि ॥] ६

वल्मीक - स्थाणु - गुल्म - क्षुप - तरु - मथनस्येच्छया हृष्टदृष्टिः
यायाद्गात्रानुलोमत्वरितगतिपरो वक्त्रमुन्नम्य चोच्चैः
कक्ष्या सन्नाहकाले जनयति च मुहुः कम्पनं बृंहितं वा
तत्कालं वामदन्तं जयकृदथ रदं वेष्टयन् दक्षिणं वा ॥ ७

॥ इति गजगतिलक्षणं सम्पूर्णम् ॥

॥ अथ आवर्तलक्षणम् ॥

अथावर्तान् प्रवक्ष्यामि यथावदनुपूर्वशः ।
सर्वकालफलास्सर्वे प्रशस्तांश्च निबोध मे ॥ ८

॥ अथ शुभावर्तस्थान - रूप - फलम् ॥

पिञ्छूषे पुष्करे चैव वक्षस्युभयपक्षयोः ।
तथांसककफले चैव तथा रन्ध्रोपरन्ध्रयोः ॥ ९

भुजयोः कक्षयोश्चापि वालवृन्ते तथैव च ।
भाले लाङ्गूलवंशे च मण्डूक्ये वक्रसंस्थिनि ॥ १०

आवर्ताः सुप्रशस्ता वै क्षेमारोग्यजयावहाः ।
सर्वकालफला ह्येते तेषामाकृतयस्त्विमाः ॥ ११

शङ्खा - ब्ज - कुम्भ - मत्स्याभैर्वर्धमान - निभैस्तथा ।
प्राकाराऽऽदर्श - वृषभ - दीप - प्रासाद - तोरणैः ॥ १२

वेदी - यूपनिभैश्चैव शक्ति - पट्टिशसन्निभैः ।
शरास - चामराकारै - रङ्कुश - छत्रसन्निभैः ॥ १३

तनुभिः बिन्दुभिर्भव्यवलिभिस्सद्भिवर्तनैः ।
वलीनां सङ्गमाद्वापि लक्षयेदाकृतीर्बुधः ॥ १४

दक्षिणे दक्षिणावर्तो हस्तिनो यस्य दृश्यते ।
विशेषाच्छुभदः प्रोक्तः इतरोऽशुभदायकः ॥ १५

हस्तिनो यस्य दृश्येत वामावर्तस्तु वामके ।
विशेषाच्छुभदः प्रोक्तः इतरोऽशुभदायकः ॥ १६

॥ अथ अशुभावर्तस्थान - रूप - फलम् ॥

—— o ——

गात्रापरे कटे गण्डे गळे हृदि हनौ तथा ।
तथा मेढ्रे तथा कुक्षौ प्रोहभागे नखेषु च ॥ १७

आवर्तलक्षणानि ।

Marks on Elephants.

शुभावर्तस्थानानि ।

Situation of auspicious marks

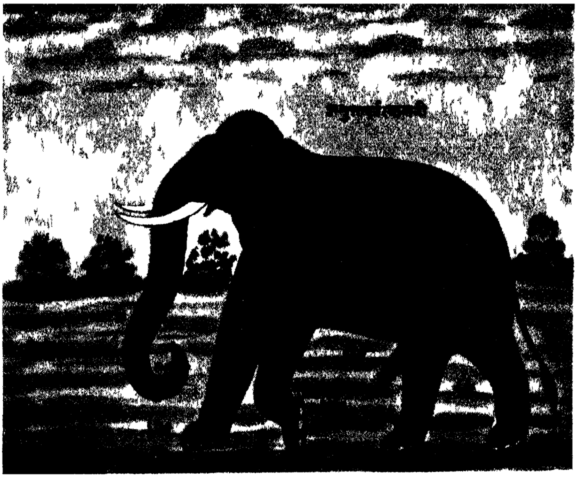

अशुभावर्तस्थानानि ।

Situation of inauspicious marks.

अण्डपाते च वृषणे जङ्घातत्परपेचके ।
अष्ठीवतोश्च विज्ञेयो ह्यङ्गुलौ मस्तके तथा ॥ १८

वाहित्थे प्रतिमाने च कृष्णान्ते च निगाळके ।
मर्मसन्धिविशेषेषु जठरे च महीपते ॥ १९

आवर्तास्त्वप्रशस्ताः स्युः कुलकोशक्षयावहाः ।

॥ अथ अङ्गदोषाऽशुभावर्तापवादः ॥

--- o ---

यस्याङ्गुलिः प्रशस्ताऽसौ हस्तदोषनिवारणे ॥ २०

दन्तस्थान् हस्तिनो हस्तो दन्तौ च मुखजान् पुनः ।
मुखं तु नेत्रयोर्दोषान्नेत्रं तु नखजांस्तथा ॥ २१

नखाः स्फिग्गतदोषांस्तु स्फिजावूर्वोरपि स्थितान् ।
ऊरू कायगतान् दोषान् कायो बन्धोपरि स्थितान् ॥ २२

अपरो वालजांश्चैव वालधिः कोशसंस्थितान् ।
कोशो निहन्ति निर्दोषः सर्वाङ्गोपाङ्गसंस्थितान् ॥ २३

यस्याङ्गुलिः प्रशस्ता वै हस्त्यलक्षणवानपि ।
स बाह्यस्थैस्तथान्तस्थैर्दोषैर्न प्रतिहन्यते ।
दन्तदोषस्तु यस्यैष मुखजं हन्ति लक्षणम् ॥ २४

॥ इत्यावर्तलक्षणं समाप्तम् ॥

॥ अथ गजमहादोषाः ॥

त्रिदन्ता अधिकाङ्गाश्च समुष्का ये च निस्पृहाः ।
अतिपादाश्च ये नागा गर्भिणीव सदोदकाः ॥ २५

पूतनामातृकश्चैव मायिको मत्कुणस्तथा ।
गात्राभ्यामपराभ्यां च कटाभ्यामपि वारणः ॥ २६

ताभ्यामेकेन वा हीनो व्यालहस्ती तथैव च ।
वालदण्डेन कोशेन हस्तेनाङ्गुलिना तथा ॥ २७

श्रोत्रान्तरेण नाभ्या च नासया च मतङ्गजः ।
अधिकोऽप्यथवा हीनो मूकश्च बधिरस्तथा ॥ २८

छायाहीनश्च कुब्जश्च पैशाचश्च मतङ्गजः ।
प्रवेष्टयोरप्रविष्टरोमकूपोपलक्षितः ॥ २९

कच्चव्यापशरीरश्च विषमैर्लोमभिर्युतः ।
एतल्लक्षणसंयुक्तो गजानां हन्ति वारणः ॥ ३०

यस्य पादौ महापार्ष्णी कृष्णौ नयनयोश्च यः ।
यस्यास्ति योनिर्विकृता कोशश्च स न शोभनः ॥ ३१

अन्ये च दारुणफलाः सर्वेश्चाशुभलक्षणैः ।
युक्ताश्च दोषपरुषा महादोषाः प्रकीर्तिताः ॥ ३२

॥ इति वैशम्पायने गजमहादोषाः समाप्ताः ॥

॥ अथ गजपरिमाणम् ॥

नवाष्टौ सप्त चायामाः सप्त षट् पञ्च चोच्छ्रयाः ।
नाहं दश नवाष्टौ च भद्रमन्दमृगाः क्रमात् ॥ ३३

अष्टारत्निर्दशायामे चैकादश च नाहतः ।
अराळः स तु विज्ञेयः सर्वकर्मसु गर्हितः ॥ ३४

ग्रन्थान्तरे —

अष्टहस्तोच्छ्रितो नागो दशहस्तायतस्तथा ।
एकादशपरीणाहो ह्यराळमिति तं विदुः ॥ ३५

नाहतो द्वादशारत्निरत्यराळ इति स्मृतः ।
अत्यराळमराळं च न गृह्णीयात्कदाचन ॥ ३६

॥ अथ उत्तममध्यमाधमगजप्रमाणम् ॥

— o —

सप्तहस्तोच्छ्रितो नागो नवारत्न्यायतस्तथा ।
दशारत्निपरीणाहः स भवेदुत्तमो गजः ॥ ३७

षडरत्न्युच्छ्रितश्चैवमष्टारत्न्यायतस्तथा ।
अष्टा(नवा)रत्निपरीणाहः स भवेन्मध्यमो गजः ॥ ३८

पञ्चारत्न्युच्छ्रितश्चैव सप्तारत्न्यायतस्तथा ।
अष्टारत्निपरीणाहः स भवेदधमो गजः ॥ ३९

ग्रन्थान्तरे

पञ्चोन्नतः सप्तकरं च दीर्घो
ह्यष्टौ च हस्ताः परिणाहयुक्ताः ।

एकद्वित्र्यृद्ध्या मृगमन्दभद्राः
सङ्कीर्णनागोऽनियतप्रमाणः ॥ ४०

अरत्निमात्रेणाधिक्याद्‌राळस्तु निगद्यते ।
अत्यराळो द्व्याधिक्यान्निन्द्यौ मानाधिकाविमौ ॥ ४१

वैय्यासिक्य —

सप्तारत्निसमुत्सेधो नवारत्न्यायतस्तथा ।
दशारत्निपरीणाहः स गजो मानतः शुभः ॥ ४२

अरत्निमात्रहीनो यः स मध्यो मानतो गजः ।
अरत्निद्वयहीनश्च कनिष्ठः परिकीर्तितः ॥ ४३

कनिष्ठादपि यो हीनो वामनः स निगद्यते ।
वामनादपि यो हीनः कुब्जो निन्द्यौ गजाविमौ ॥ ४४

॥ इति गजपरिमाणं समाप्तम् ॥

॥ अथ दिग्गजपरिमाणम् ॥

उच्छ्रिता योजनैस्सप्तशतैर्नवशतैरपि ।
आयतास्ते दशशताऽऽनाहा ऐरावणादयः ॥ ४५

मुखादापेचकं दैर्घ्यं पृष्ठपार्श्वोदरान्तरा ।
आनाह उच्छ्रयः पादाद्विज्ञेयो यावदासनम् ॥ ४६

परिणाहः प्रमातव्यः कक्षापृष्ठोदराश्रितः ।
रज्वा तन्त्र्यादिना वापि प्रमाणं तु प्रचक्षते ॥ ४७

॥ इति दिग्गजपरिमाणं सम्पूर्णम् ॥

॥ अथ प्रमाणप्रकरणतः योजनप्रमाणं कथ्यते ॥

परमाणुस्सुसूक्ष्मत्वाद्भूमौ ग्राह्यो न चक्षुषा ।
ते चाष्टौ त्रसरेणुस्स्यात्त्रसरेणोस्तथाष्टकम् ॥ ४८

रथरेणुस्तदष्टाभिर्वालाग्रं समुदाहृतम् ।
वालाग्राणि तथा चाष्टौ लीक्षेति समुदाहृता ॥ ४९

अष्टौ लीक्षा भवेद्यूका ताश्चाष्टौ यव उच्यते ।
अङ्गुलं स्याद्यवाश्चाष्टौ पादोऽस्त्वेष्षडङ्गुलः ॥ ५०

द्विवितस्तिररत्निस्स्याद्वितस्तिर्द्वादशाङ्गुलः ।
चतुर्वितस्तिः किष्कुस्स्यात् द्वौ किष्कू धनुरुच्यते ॥ ५१

धनुस्सहस्रं गोळस्स्यात्क्रोशस्स्याद्गोळयुग्मतः ।
क्रोशद्वयं तु गव्यूतिस्तद्द्वयं योजनं स्मृतम् ।
अष्टौ धनुस्सहस्राणि योजनं परिकीर्तितम ॥ ५२

॥ इति परमाण्वादि योजनान्तप्रमाणं सम्पूर्णम् ॥

॥ इति गजशास्त्रे गजगतिलक्षणादि कथनं नाम नवमं प्रकरणं सम्पूर्णम्

॥ अथ आसनलक्षणम्

उत्कृष्टं मध्यमञ्चैव ह्यवकृष्टमिति त्रिधा ।
गजानामासनं प्रोक्तं गजशास्त्रविशारदैः ॥ १

मन्दादिजातौ युद्धे च प्रोक्तमुत्कृष्टमासनम् ।
समं दृढं च संलग्नं जानुसन्धिसमाहितम् ॥ २

आसनत्रितयेऽप्येवं सौष्ठवं परिकल्पयेत् ।
गजस्य प्रेरणार्थाय पुरस्तादासनं जगुः ॥ ३

मन्दादिजातौ युद्धे च प्रोक्तमुत्कृष्टमासनम् ।
प्रोद्धतं ह्यधुतेश्शस्तमुभयानतजानुकम् ॥ ४

भद्रादिजातौ भावे च मध्यमासनमुच्यते ।
समानप्रेरणायां तु मध्यमासनमीरितम् ॥ ५

मृगादिजातौ व्यग्रे तु शिरोविधुतितत्पर ।
अवकृष्टासनं शस्तं मातङ्गानां यथाक्रमम् ॥ ६

निवर्तने तु करिणोऽवकृष्टासनमुच्यते ।

(तत्र गजसामान्यस्य युद्धे प्रसक्ते उत्कृष्टमेवासनं विधेयम् । गजसामान्यस्य स्वाभाविकगमने मध्यमासनं विधेयम् । गजसामान्यस्य व्यग्रतादशायां शिरोविधूननकाले अवकृष्टमासनं विधेयमिति भावः ॥)

एकः प्रसारितः पादः तदन्यो नतजानुकः ॥ ७

पाश्चात्यपदसंज्ञं तु एकजान्वानतं बुधैः ।
एकजा**नुग**तश्चैतदासनं भावकर्मणि ॥ ८

प्रसारिताभ्यां पादाभ्यामासनं यच्च(नत)जानुकम् ।
उत्कटे**रुत्कटं ज्ञेयं** पाश्चिमं कुञ्जरासनम् ॥ ९

कूर्ममुत्कटकञ्चैव लीलायाते प्रशस्यते ।
वंशतो(स्यो)भयपार्श्वीय(र्श्वे तु) संहते ननु(यदि)जानुनी ॥

मण्डूकासनमेतत्स्यादूर्ध्वं सङ्ग्रामकर्मणि ।
आसनञ्चोर्ध्वकं ज्ञेयं संग्रामे तत्प्रशस्यते ॥　　　११

एकमुत्कण्ठगं पादमन्यच्च नतजानुकम् ।
यत् करोति नरः पृष्ठे तत् **कूर्मासन**मुच्यते ॥
कूर्ममुत्कटकञ्चैव लीलायाते प्रशस्यते ॥　　　१२

॥ इति आसनलक्षणं समाप्तम् ॥

॥ अथ सृणिप्रणिधयः ॥

सृणिप्रणिधयश्चापि चत्वारः परिकीर्तिताः ।
ईषत्संस्पर्शनेनाद्यः प्रणिधानेन चापरः ॥　　　१३

पीडनेन तृतीयस्स्याच्चतुर्थो दृढघातनात् ।
शिरस्स्पर्शनमात्रं तु ह्यङ्कुशस्य विधीयते ॥　　　१४

ईषत्स्पृष्टः स विज्ञेयो घातः प्रणिधिकोविदैः ।
अर्धाङ्गुलिनिमग्नश्चेदङ्कुशः करिमस्तके ॥　　　१५

प्रणिधानाभिधो घातो विधेयानां विधीयते ।
द्वित्र्यङ्गुलप्रमाणस्तु घातः **पीडितकः** स्मृतः ॥　　　१६

द्वाभ्यां कराभ्यां रोषेण घातस्स्यात् **दृढघातकः** ।
सृणिः प्रसार्यतेऽग्रे यत्त्**क्षिप्त**मिति कथ्यते ॥ १७

पश्चादाकृष्यते यत्तु **ह्य(प्र)तिक्षिप्तं** निगद्यते ।
अङ्कुशं वर्तयेत्तिर्यक् पार्श्वयोरुभयोरपि ॥ १८

प्रतोदनामा स ज्ञेयो ह्यारोहणविशारदैः ।
उत्क्षिप्य भ्रामणं यत्तु **सृणिसूक्ष्मस्स** कथ्यते ।
सृणितो मुखतश्शिक्षा **ह्यादिष्टप्रणिधि**र्भवेत् ॥ १९

॥ इति सृणिप्रणिधयः ॥

॥ अथ पादप्रणिधयः ॥

पादप्रणिधयो राजन् चत्वारः परिकीर्तिताः ।
अङ्गुष्ठस्तस्य चोत्सङ्गस्तस्याधः पार्ष्णिरेव च ॥ २०

पादयोः प्रणिधी राजन् कलायाश्च निपीडनम् ।
बहिर्मुखे च कर्तव्ये यन्ता पादतले दृढम् ॥ २१

पुरः प्रेरयितुं गाढमङ्गुष्ठाभ्यां प्रपीडयेत ।
आकर्षणाय पार्ष्णिभ्यां स्थिराय च्च पीडनम ॥ २२

वारणे चरणाघातो दक्षिणेन पुनर्भवेत ।
वामेनाङ्गुष्ठयोगेन दक्षिणेन निवर्तयेत ॥ २३

अधोमुखं विधातुं वै कुञ्जरं यदि वाञ्छति ।
निम्नाङ्गुष्ठौ विधातव्यौ ताभ्यामेव प्रपीडनम ॥ २४

ऊर्ध्वं मतङ्गजं कर्तुं यन्ता प्रेप्सुर्भवेद्यदि ।
उन्नताङ्गष्ठयोगेन कारयेदूर्ध्वमाननम ॥ २५

॥ इति पादप्रणिधयः समाप्ताः ॥

॥ अथ वाक्प्रणिधयः ॥

वक्ष्यामि वाचां प्रणिधीन् सम्प्रोक्तांस्तान्मनीषिभिः ।
तत्रोपलालनं पूर्वं ततस्संज्ञापना परा ॥ २६

सन्तर्जना तृतीया वै प्रभेदस्तत्र कथ्यते ।
गजस्य भयनाशार्थं कोपोपशमनाय च ॥ २७

सान्त्वनं क्रियते वाचा तद्भवेदुपलालनम् ।
गजस्तु शिक्षितं भावं क्रियया नोपपद्यते ॥ २८

संज्ञापनार्थं प्रणिधिः सोक्ता संज्ञापना बुधैः ।
विपरीतप्रवृत्तौ तु वाचा निर्भर्त्सयेद्गजम् ।
तद्वै सन्तर्जना प्रोक्ता गजशास्त्रविशारदैः ॥ २९

॥ इति वाक्प्रणिधयः समाप्ताः ॥

॥ अथ दन्तच्छेदकालादिकथनम् ॥

तिष्या - श्वि - भोगि - कर - सौम्य - मघा - नुराधा -
पौष्णो - त्तरा - ऽदिति - मरु - द्वसु - वैष्णवेषु ।
वागीश - शुक्र - शशि - सौम्यदिने सुलग्ने
रिक्तां विहाय विधिवद्गजदन्तकर्म ॥ ३०

वसन्ते रविवारे वा गुरोर्वारे शुभे दिने ।
देवता ब्राह्मणान् नत्वा दन्तकर्म विधीयते ॥ ३१

॥ अथ दन्तच्छेदे अङ्गुलवर्षभेदः ॥

षडङ्गुलं तु नादेये त्र्यङ्गुलं गिरिचारिषु ।
चतुरङ्गुलं तु मिश्रेषु वर्षके दन्तवर्धनम् ॥ ३२

त्रिभिर्वर्षैस्तु कर्तव्या नादेये दन्तकल्पना ।
पञ्चाब्दे पार्वतीयस्य तस्मिश्चोभयचारिणः ॥ ३३

॥ अथ दन्तच्छेदनसाधनम् ॥

सूत्राणि करपत्रञ्च लोहशङ्कुस्तथैव च ।

॥ अथ दन्तच्छेदनप्रमाणम् ॥

अक्षिकूटात्तु विद्धाग्रं दत्वा सूत्रं तु दन्तिनाम् ॥ ३४

प्रसार्य दन्ते तत्सूत्रं कल्पयेद्गिरिचारिणाम् ।
नेत्रादिविदुसूत्रान्तं मानमुक्तं नदीचरे ॥ ३५

॥ अथ दन्तच्छेदननियमः ॥

— o —

यथोक्ततिथिनक्षत्रे मुहूर्ते चातिपूजिते ।
धूपयित्वा गजं सम्यग्गन्धमाल्यैः प्रपूज्य च ॥ ३६

प्रयतश्शिक्षितो वैद्यश्शुक्लवस्त्रधरश्शुचिः ।
रात्रावुपोष्य विधिवद्गजदन्तचिकित्सकः ॥ ३७

हुत्वा तेन बलिं कृत्वा सन्तर्प्य विधिवद्द्विजान् ।
उदङ्मुखं प्राङ्मुखं वा समासीनं मतङ्गजम् ॥ ३८

अम्बुना शुचिना पूर्वं शिरोऽधः परिषेचयेत् ।
सर्वबीजनिचयं विषाणं चापि दक्षिणम् ॥ ३९

विधाय कल्पमानञ्च सिञ्चेच्छीतेन वारिणा ।

॥ अथ दन्तकल्पनायां शुभतिथयः ॥

— o —

द्वितीयां तिथिमारभ्य यावत्प्राप्ताऽष्टमीतिथिः ॥ ४०

तावत्तिथिषु कर्तव्या गजानां दन्तकल्पना ।
सप्तम्यां च नवम्यादौ न कुर्याद्दन्तकल्पनम् ॥ ४१

दक्षिणं कल्पयेत्पूर्वं वामं तु तदनन्तरम् ।
विजयस्तु भवेदन्ते दक्षिणे ह्यादितः कृते ॥ ४२

कल्पमानं विषाणं तु भूमौ तु निपतेद्यदि ।
अचिरेणैव कालेन राज्ञो राष्ट्रं विनश्यति ॥ ४३

तस्माद्विषाणमध्ये तु कराभ्यां धारयेद्दृढम् ।

॥ अथ दन्तच्छेदवर्णफलम् ॥

छेदं तु कनकप्रख्यं पुण्डरीकनिभं तथा ॥ ४४

मधुवर्णं भवेद्वापि मृद्वीका सन्निभा तथा ।
तेन राजा जयेत्पृथ्वीं चतुस्सागरमेखलाम् ॥ ४५

धूमवर्णेषु पुष्पेषु दृश्यमानेषु दन्तयोः ।
सम्यक् समादिशेद्राज्ये नृपतेर्वाहनक्षयम् ॥ ४६

॥ अथ दन्तच्छेदगन्धफलम् ॥

चन्दनागरुसिक्तार्वी तुल्यगन्धा भवेद्यदि ।
जयं राष्ट्रस्य वृद्धिं च भूमिलाभं च निर्दिशेत् ॥ ४७

पाटलोत्पलपद्मानां तुल्यगन्धश्शुभो भवेत् ।
माल्यगन्धिषु जानीयादर्थसिद्धिं पुरस्थिताम् ॥ ४८

करीषसदृशो गन्धो गवां वृद्धिं समादिशेत् ।
भयं वै पूयगन्धे तु तथा शोणितगन्धिनि ॥ ४९

महाभयं विजानीयात्तथा कुणपगन्धिनि ।
दुर्भिक्षं निर्दिशेत्तत्र राष्ट्रे व्याधिभयं भवेत् ॥ ५०

॥ अथ दन्तच्छेददृश्यमानाकारफलम् ॥

—— o-

भूषण - स्वस्तिका - दर्श यात्रासिद्धिकरा द्विपः ।
प्रासाद - शक्ति - श्रीवृक्ष - वर्धमानस्य दर्शने ॥ ५१

सङ्ग्रामविजयं चैव राष्ट्रवृद्धिं तथाऽऽदिशेत् ।
स्त्रीलाभं शयने विन्द्यात्सततं मनसः सुखम् ॥ ५२

नक्र - शम्बूक - शङ्खानां नळिनोत्पलयोरपि ।
प्रतिरूपाणि दृश्यन्ते तत्र वृद्धिं समादिशेत् ॥ ५३

स्नेहयुक्तं तथा स्विन्नं भूमिनाशं दिशेत् द्वयम् ।
यन्नीलपुष्पसदृशं परुषं च महद्भयम् ॥ ५४

धूमवर्णेषु पुष्पेषु दृश्यमानेषु दन्तयोः ।
सद्यः समादिशेद्राज्ये नृपतेर्वाहिनक्षयम् ॥ ५५

कपिवाराहकृष्णाहिनिभं राज्यच्युतिं दिशेत् ।
प्रवाळमणिमुक्तादिवज्रवैडूर्यचिलिताः ।
दन्तकोशा भवेयुर्वै पूजार्हेषु च दन्तिषु ॥ ५६

श्रीवृक्ष - वर्धमान -
छत्र - ध्वज - चामरानुरूपेषु ।
छेदे दृष्ट्वारोग्य -
जयधनवृद्धिसौख्यानि ॥ ५७

प्रहरणसदृशेषु जयो
नन्द्यावर्तेषु नष्टदेशाप्तिः ।

॥ इति गजदन्तच्छेदकाल - नियम - वर्ण -
गन्धा - कारफलकथनं सम्पूर्णम् ॥

॥ अथ दन्ताघातलक्षणम् ॥

चतुर्दशरदाघातैर्युद्धकर्मविशारदः
युद्धवेदीं प्रविष्टो न हन्यते प्रतिकुञ्जरैः ॥ ५८

मङ्घातश्च तथोल्लेखः परिलेखस्तथैव च ।
कर्तरी तलघातश्च पार्श्वघातस्तथैव च ॥ ५९

आराघातः - सूचिघातः - तोटकः - सन्धिकस्तथा ।
कशाघातस्ततो ज्ञेयो वृक्षाघातस्तथैव च ॥ ६०

निर्घातो मिश्रितश्चैव दृश्यन्ते किल दन्तिषु ।
इत्थं चतुर्दशाघाता प्रोक्ता वै मुनिपुङ्गवैः ॥ ६१

अन्योन्यमुखसंश्लेषः मङ्घात इति कथ्यते ।
प्रोथाक्षेपस्तु दन्ताभ्यामुल्लेखः प्रोच्यते बुधैः ॥ ६२

तिर्यगुन्नतघातोऽयं परिलेखः स उच्यते ।
उभयोः पार्श्वयोश्चैव दन्ताघातस्तु कर्तरी ॥ ६३

दन्तवेष्टनलेखानस्तलाघातस्स उच्यते ।
पार्श्वाघातस्स विज्ञेया यश्च तिर्यक् प्रयुज्यते ॥ ६४

आराघातस्तु दन्ताभ्यां संमुखाभ्यां सलेखकः ।
करमध्यप्रदेशे तु सूचीघातः स उच्यते ॥ ६५

शिरस्तिर्यक्समाकृष्य दन्तेनैकेन हन्ति यत् ।
तोटकाघात इत्येष कथितो घातकोविदैः ॥ ६६

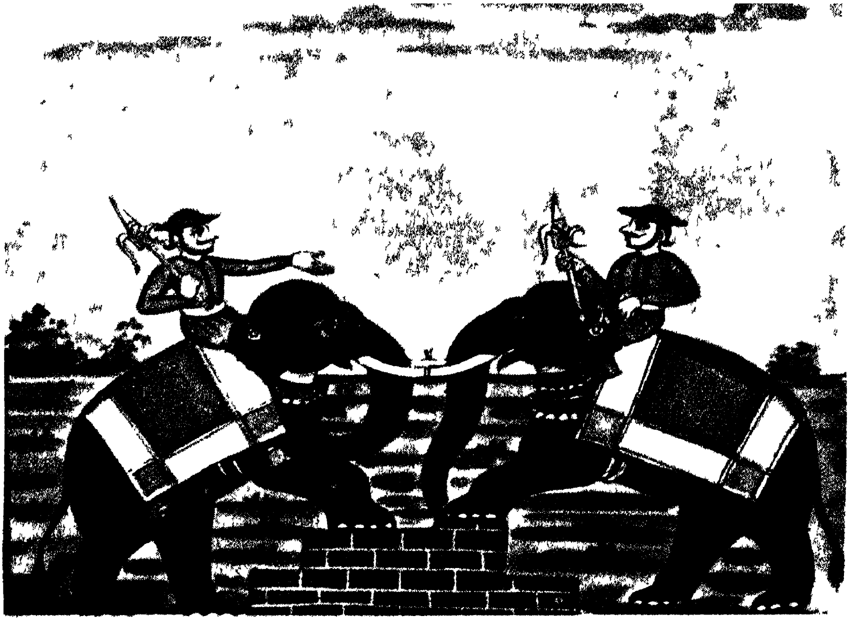

गजयुद्ध 'आगाघात' ।
Elephant fight — 2nd mode.

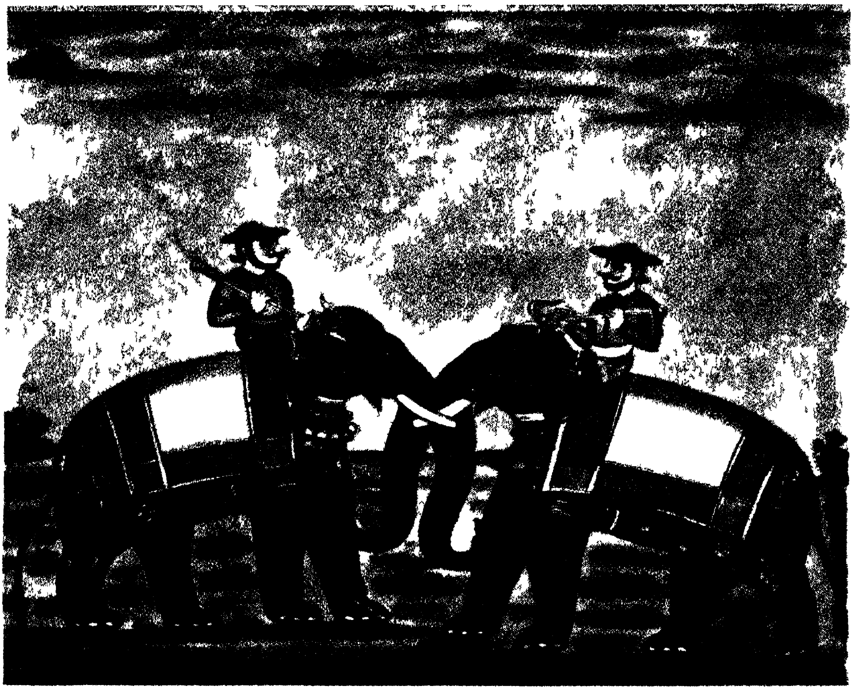

गजयुद्धे 'संघातः' ।
Elephant fight — 3rd mode.

सान्नाह्य सकवच गज ।
An Armoured Elephant.

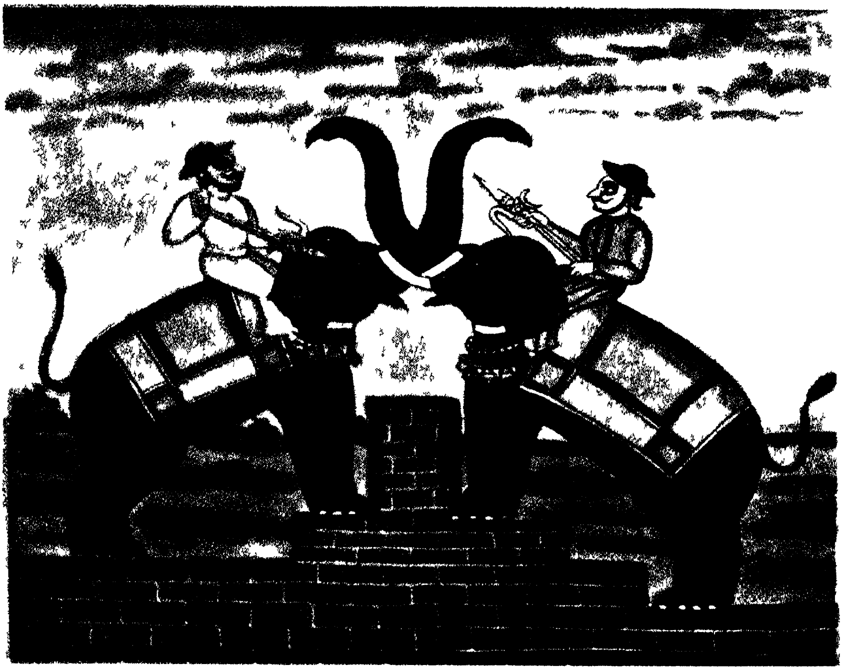

गजयुद्ध 'परिलेखः' ।
Elephant fight – 1st mode

लीलावेदीं समारुह्य गात्राभ्यामतिकोपनः ।
हन्ति यत् सिद्धवन्नागं स घातः **सन्धिको** मतः ॥ ६७

वदनं तिर्यगुन्नम्य प्रहर्त्तुः प्रतिक्षिपन् ।
कशाघातः स विज्ञेयो घातसङ्ख्यानुकोविदैः ॥ ६८

प्रतिमाने प्रतीमानं रदनं रदनान्तरे ।
विधाय ताडनं यत्तु **वृक्षाघातः** स उच्यते ॥ ६९

उपेत्य गात्रसङ्कोचं पश्चादुत्प्लुत्य चैव यत् ।
हन्ति दन्ती प्रकामं वै स **निर्घातः** प्रकीर्तितः ॥ ७०

एतेषां तु समायोगो यो भवेत् सर्वलक्षणः ।
दन्ताघातस्तु नागानां **मिश्रकः** संविधीयते ॥ ७१

यथा नरसहस्राणि हन्ति हस्ती रणाङ्गणे ।
तथा रथतुरङ्गाणां कुशलो (हन्ति हस्तिपः) ॥ ७२

॥ इति दन्ताघातलक्षणं सम्पूर्णम् ॥

— १८ —

॥ अथ मदशोभालक्षणम् ॥

—— o ——

करिणां मदकाले तु सप्त शोभा भवन्ति हि ।
वक्ष्यामि लक्षणं तासां क्रमशो नामतस्तथा ॥ ७३

करं कर्णौ च पुच्छं च मुखं चालयति द्विपः ।
सृक्किणी तालु जिह्वा च स्तनयुग्मं विलोचने ॥ ७४

ईषद्व्यक्तिं समायाति प्रत्यहं वर्धते क्रमात् ।
सुच्छाया रक्तवृत्ता च **सञ्जातरुधिरा** मता ॥ ७५

प्रतिमाने च कण्ठे च मणिबन्धे च वक्षसि ।
कक्षयोर्मांसवृद्धिश्च **प्रतिच्छिन्ने**ति सा मता ॥ ७६

सर्वसन्धिषु गात्रेषु वदने पक्षयोर्द्वयोः ।
पीनता वलिनाशश्च यत्रासौ **पक्षलेपिनी** ॥ ७७

कक्षयोः कण्ठदेशे च दन्तस्योभयपार्श्वयोः ।
उच्छूनता भवेत्तत्र **धातुसाम्यांशका** मता ॥ ७८

वरिष्ठाऽऽदित्रयाच्छोभा चतुर्थी करिणां मता ।
युद्धे ध्वनिविनोदे च **समकक्षे**ति कथ्यते ॥ ७९

वंशश्च समतां याति त्रिकं पक्षस्तथा गजः ।
निर्ह्रादिमदगामी च दीर्घोच्छ्वासस्तथाऽलसः ॥ ८०

पञ्चमी समकक्षेति शोभा **शोभाकरी** स्मृता ।
गात्रे चलन्ति मांसानि षष्ठी सा **चलिता** मता ॥ ८१

निमग्नः पृष्ठवंशश्च कदल्युत्तानपत्रवत् ।
यत्र सा **द्रोणिका** नाम शोभेयं सप्तमी मता ॥ ८२

॥ अथ मदावस्थालक्षणम् ॥

ततः सञ्जातशोभस्य मदावस्थास्तु दन्तिनः ।
भवन्ति पञ्चमे वाऽह्नि सप्तमे द्वादशे क्रमात् ॥ ८३

पृष्ठं मेढ्रसमं तु स्यादीषद्रक्ते च लोचने ।
कान्तिमान् करिणीलुब्धो गजांश्च परिजिघ्रति ॥ ८४

गजविद्या पदं धत्ते द्विपेभ्यः परिकुप्यति ।
दर्शनीयो गजाघाती दन्ताभ्यां हन्ति भूरुहान् ॥ ८५

पांसुक्रीडनलोलस्स्यादकाले ध्यानतत्परः ।
प्रथमां तां मदावस्थां प्राप्तः स **वित्तिनामकाम्** ॥ ८६

स्वल्पनिद्रो रुषायुक्तो जृम्भते यदि तिष्ठति ।
बहुक्रोधो ह्यसौ सेयं **कोपावस्था द्वितीयकी** ॥ ८७

कुरुते बृंहितं शश्वदतस्तं परिवर्जयेत् ।
आलानन्त्वाशु लभते शय्यान्न प्रतिपद्यते ॥ ८८

पृष्ठशाखां समालम्ब्य भ्रामयति कन्धराम् ।
गमने पाटवं धत्ते भविता प्रबलो गजः ॥ ८९

उच्छूनाम्बुः कटद्वशो मुखं च परिशोभितम् ।
आकर्षयति मूलं च स्रोतसी विवृते तथा ॥ ९०

कर्णौ चुम्बति हस्तेन तिर्यग्वीक्षणतत्परः ।
उपसर्पति यश्चाशु क्रोधनस्सृक्कलेहनः ॥ ९१

अत्यासन्नमदो हृष्टो वारणस्स्यात्प्रभेदनं ।
दृश्यते तिलकप्रायं दानं यस्य कटद्वये ॥ ९२

प्राग्विभेति यतस्तस्मै कुर्यात्तिलकितं हि तत ।
वितस्तिमात्रं वदने दानं गण्डस्थलान्तरे ॥ ९३

पुष्करे सीकरस्रावी **निर्भयो** द्विकपोलके ।
गच्छन्नश्नन्मदास्रावी **दानवान्**मदविह्वलः ॥ ९४

दानप्रवाहो मिळितो नेत्रयोर्दूषिता मता ।
मेघवद्गर्जितं यस्य पूर्वलक्षणलक्षितः ॥ ९५

अधोऽनुबन्धिनी नाम तृतीया परिकीर्तिता ।
बहुगन्धमदस्रावी समकक्षां समाश्रितः ॥ ९६

हर्षकोपौ समौ विभ्रद्विनोदायोधने क्षमः ।
सर्वसत्वजिघांसुस्स्यादारूढस्य वशानुगः ॥ ९७

गजवाह्यो गजो यत्र स भवेत गन्धवारिमान् ।
सदा चक्षुषि रक्तान्तो ग्रासहर्षी जिघांसनः ॥ ९८

कर्णयोः स्तनयोरक्ष्णोः कटयोस्तालुपुष्करे ।
रोमहर्षेषु कोशे च स्रवत्यष्टासु सर्वदा ॥ ९९

आरोहस्यावशो यस्यामवस्था क्रोधिनी मता ।
रात्रौ भ्राम्यति संरम्भात्स्तम्भं नाश्रयते रुषा ॥ १००

निद्रां बुभुक्षां नो वेत्ति नेत्रे कर्णेऽप्यतिस्रवेत् ।
अधोमदप्रवाहश्च भवेत्सा चलिता परा ॥ १०१

अतिदानप्रवाहाढ्यो निर्मांसश्चास्थिभूषणः ।
प्रणिधिश्रितयोल्लङ्घी प्रतिबिम्बं हिनस्ति च ॥ १०२

एवं निरङ्कुशो यस्यामवस्था साऽतिवर्तिनी ।
न पश्यति न जानाति न शृणोति न तिष्ठति ॥ १०३

संभिन्नमदमर्यादो यस्यात्प्रत्युग्रगन्धवान् ।
पष्ठ्यां निवर्तयेन्नागं सप्तमीं नैव लङ्घयेत ।
अन्यथाकुर्यदा देही क्षिप्रमेव हि नश्यति ॥ १०४

॥ इति मदशोभा मदावस्थालक्षणं संपूर्णम् ॥

॥ अथ वाद्यालिप्रकरणम् ॥

एवं मदयुतान् नागान् विवादाय प्रकल्पयेत् ।
गजाध्यक्षं समाहूय क्षपणायादिशेन्नृपः ॥ १०५

वीरमुण्डाभिधं वाद्यं मृदङ्गध्वनिहर्षणम् ।
ढक्कया गजघण्टाभिर्वादयेति विनिर्दिशेत् ॥ १०६

रजन्याः प्रथमे यामे वीरमुण्डस्य वादने ।
समन्ताद्गजमावेद्य(ष्ट्य) तिष्ठेयुः परिचारकाः ॥ १०७

सिंहनादांश्च ते कुर्युर्भटानां रोमहर्षणान् ।
तेषां रवान् समाकर्ण्य समाहूय महीपतिः ॥ १०८

पदातिनिवहांश्चैव धनश्वेतदुकूलकम् ।
शृङ्गारार्थं नृपो दद्यात्तेषां तेषां पृथक् पृथक् ॥ १०९

मण्डनार्थं मदेभानां तैलं सिन्दूरमेव च ।
कौसुम्भैर्वीरकैः कार्याः कोपायोद्दीपपिण्डकाः ॥ ११०

निद्रारम्भे च निद्रान्ते निद्रार्थं मददन्तिनः ।
मृणालाशनकं भूरि निद्रार्थं मददन्तिनाम् ॥ १११

उद्दीपनान् ततः पिण्डान् प्रागुपात्तान् पृथक् पृथक् ।
प्रकृत्याद्यनुरोधेन महामात्रैः प्रदापयेत् ॥ ११२

स्थापयेदातपे मन्दान्भद्रान् छायातपे गजान् ।
मृगांश्छायासु बध्नीयान्महामात्रो विचक्षणः ॥ ११३

विवाददिवसे तेषामन्नपानानि चाचरेत् ।
तैलेन जघनं लेप्यं सिन्दूरेण च मस्तकम् ॥ ११४

गजकुम्भस्य मध्ये च कुर्यात्तिलकमुत्तमम् ।
अलङ्कृतांस्तथा नागान्बाह्याल्यभ्याशदेशतः ॥ ११५

आलानेषु च बन्धीयाद्दूरतस्तु परस्परम् ।
शतधन्वन्तरायामां विस्तारे षष्टिसम्मिताम् ॥ ११६

शङ्कुगर्तदृषाद्रिक्तां कण्टकादिविवर्जिताम् ।
अपांसुलां समां श्लक्ष्णां पूर्वभागोन्नतां मनाक् ॥ ११७

नर(व)कुम्भावृतां कुन्दैर्मध्यद्वारद्वयाङ्किताम् ।
तोरणौ द्वौ प्रकुर्वीत द्वारयोस्सुमनोहरौ ॥ ११८

प्राङ्मुखां वोदङ्मुखां वा बाह्यालीं परिकल्पयेत् ।
पूर्वाभिमुखबाह्याळी दक्षिणामध्यभागतः ॥ ११९

उपान्तवर्तुळं श्लिष्टं कुर्यादालोकमन्दिरम् ।
उच्चाधिष्ठानमूर्ध्वस्थं करिभिः परिवेष्टितम् ॥ १२०

विशालं च सुरम्यं च पृष्ठभित्तिसमन्वितम् ।
सुधाधवळितैः स्तम्भैः काञ्चनैः परिशोभितम् ॥ १२१

नानावर्णवितानाढ्यं काचकुट्टिमकल्पितम् ।
परिघायां परिस्तीर्णैः फलकैः कृतमार्गकम् ॥ १२२

निश्रेणिकल्पितारोहं वारणानां निवारणम् ।
गेहमन्यत्प्रकुर्वीत परिघायास्तु बाह्यतः ॥ १२३

ईषत्पाश्चात्यदेशे तु दक्षिणं भागमाश्रितम् ।
परिखावेष्टितं तुङ्गं चित्रभित्तिसमन्वितम् ॥ १२४

सुरम्यं सुविशालं च परमं मण्डितं शिवम् ।
आलोकमन्दिरस्याग्रे लीलावीथीं प्रकल्पयेत् ॥ १२५

निखातैरष्टभिः स्तम्भैः पार्श्वद्वयनिवेशितैः ।
स्थूलदीर्घार्गलद्वन्द्वां दृढकीलकधारिणीम् ॥ १२६

द्विपवक्षस्थलोत्सेधामन्तरागतिसंयुताम् ।
अन्यामीदृग्विधां कुर्याद्द्वाराद्यैरुपशोभिनीम् ॥ १२७

पूर्वद्वारसमीपे वा सुतरादिसमाश्रिताम् ।
एवं लक्षणसंयुक्तां बाह्यालीं परिकल्प्य च ॥ १२८

॥ इति गजविनोदनार्थकबाह्यालीप्रकरणं समाप्तम् ॥

॥ अथ गजविनोदविधिः ॥

महत्तरेण विज्ञप्तः कृतदेवार्चनक्रियः ।
आघोष्य डिण्डिमं राजा पुरवीथ्यां चतुष्पथे ॥ १२९

तुन्दिलैर्गर्भिणीवृन्दैर्बालपादाङ्ककुञ्चितैः ।
नागन्तव्यं न गन्तव्यं कौतुकादर्शनोत्सुकैः ॥ १३०

विषमापतनो नागो ह्ययन्त्रीकृतपादवान् ।
अन्यच्च घार्षणं कुर्याद्यः कश्चित्पादवेगवान् ॥ १३१

धनलुब्धो द्विपस्याग्रे स धावतु स धावतु ।
उत्तमो मध्यमो हीनस्त्रिविधः परिकारकः ॥ १३२

एतेषां लक्षणं वक्ष्ये जवोत्कर्षात्पृथक् पृथक् ।
प्रथमा द्विपभूमिः स्यान्मध्यमा नृपतेर्मही ॥ १३३

तृतीया परिकारस्य भूमिरेवं त्रिधा मता ।
प्रथमाया द्वितीयायां हस्तिनिष्क्रामनं भुवि ॥ १३४

तृतीयायां परित्यज्य यो धावति स उत्तमः ।
मध्यमस्य च नागस्य विधिना प्राक्कृतेन यः ॥ १३५

पुरो धावति स ज्ञेयो मध्यमः परिकारकः ।
कनिष्ठकस्य नागस्य प्रागुक्तविधिना तु यः ॥ १३६

अग्रे धावति स ज्ञेयः कनिष्ठः परिकारकः ।
अग्रिमस्य पदाङ्कस्य पश्चाद्यः पुरतो भवेत् ॥ १३७

ज्ञेयस्स तूत्तमजवो वाजिनामपि धावकः ।
ईदृशान्तरसंस्थं वा परिकारं जवाधिकम् ॥ १३८

पञ्चाशदन्तरे हन्ति दन्त्यस्मादुत्तमो जवे ।
पौरस्त्यस्य पदाङ्कस्य पाश्चात्यो मध्यमो यदि ॥ १३९

जवेन यः पुरो यायात्पातयेद्दशमे पदे ।
उत्तमो मध्यमां गच्छेन्मध्यमश्चाधमामपि ॥ १४०

अधमो निजभूम्यन्तन्धावयेद्युगीजं क्रमात् ।
अनया विधया चैव निजभूमिं नयन् जवी ॥ १४१

एवं कर्तुं तु शक्तेऽपि हतेऽस्मिन्वारणो जवी ।
बहुहस्तो यदाऽऽधो(चो)रः पुरो धावति हस्तिनः ॥ १४२

गतापराधो जीवेच्चेद्धतः पापात्प्रमुच्यते ।
जवाधिकस्य नागस्य वाजिनो धावतः पुरः ।
सीकराः सादिनः पृष्ठं निर्गतस्सादिनो जयः ॥ १४३

॥ इति गजक्रीडनकं समाप्तम् ॥

॥ अथ सृणिघातलक्षणम् ॥

सृणिपार्श्वेन यो घातस्स भवेत्ताडिताभिधः ।
आराघातस्त्वराघातस्तोदस्स इह गद्यते ॥ १४४

द्वाभ्यां कराभ्यामुत्क्षिप्य क्षिप्तमुत्क्षिप्तकस्स्मृतः ।
आरक्षा द्वादश प्रोक्तास्सृणिघाताश्रया गजे ॥ १४५

कुम्भाग्रे विदुसंज्ञं तु तदधश्च **वितानके** ।
वितानयोर्बहिः पार्श्वावव**ग्राहा**वुदाहृतौ ॥ १४६

वितानावग्रहाभ्यां च **निदानं** समुदाहृतम् ।
कर्णाग्रशिरसः सन्धिः **श्रोत्रसन्धि**रुदाहृतः ॥ १४७

तस्मादग्रे **कर्णसन्धि**स्तत्पश्चात् **कर्णमूलकम्** ।
पुरः सारयितुं नागं क्रमशोऽग्रेण वेधयेत् ॥ १४८

कर्णमूले तदग्रोक्ता **तोदना**ऽऽस्मविचक्षणैः ।
अवग्रहे वितानै च पश्चात् सारयितुं गजम् ॥ १४९

अङ्कुशाग्रेण यो घातः **सोपकर्ष** इति स्मृतः ।
बलिनं सादिनं दन्ती सादी क्षिपति दन्तिनम् ॥ १५०

अन्यो हरति दण्डेन तत्राशक्तः पराजितः ।
घातभेदाः समाख्यातास्तथा जयपराजयौ ॥ १५१

इति गजशास्त्रे पालकाप्ये बाह्यालिप्रकरणं नाम
दशमं प्रकरणं सम्पूर्णम् ॥

॥ इति श्रीमद्गजशास्त्रं सम्पूर्णम् ॥

॥ श्रीसाम्बशिवार्पणमस्तु ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

॥ अथ गजशास्त्रानुबन्धः ॥

॥ अथ गजबलप्रशंसा ॥

मूर्तिमान्विजयो राज्ञां कुञ्जरा मदविह्वलाः ।
प्रत्यक्षदेवता नागा देववाह्या यतस्ततः ॥ १

विनयग्रहणे शिष्या भृत्याश्छन्दोऽनुवर्तने ।
विक्रीताश्च प्रदत्ताश्च यान्ति तूष्णीं तु दासवत् ॥ २

प्राकारगोपुराट्टाळकवाटोद्घाटनादिषु ।
भञ्जने मर्दने चैव नागा वज्रोपमास्स्मृताः ॥ ३

मोक्षात्परा गतिर्नास्ति नास्ति विद्या श्रुतेः परा ।
नास्ति विष्णोः परं दैवं नास्ति यान गजात्परम् ॥ ४

यद्वद्वनमसिंह्यं तु यद्वद्राष्ट्रमराजकम् ।
यद्वच्छौर्यमशस्त्रास्त्रं तद्वत्सैन्यमकुञ्जरम् ॥ ५

एकशस्त्रप्रहारेण म्रियतेऽश्वो नरोऽपि वा ।
सहेन्महाप्रहाराणां शतं युद्धेषु वारणाः ॥ ६

रक्षन्ति पक्षं मुदिताः स्वकीयं रणमूर्धनि ।
मृद्नन्ति सैन्यं कुपिताः परेषां लीलया गजाः ॥ ७

जयत्येकोऽपि मातङ्गः षट्सहस्राणि वाजिनाम् ।
यस्मात्तस्माद्गजा भूपैः संग्राह्या विजयेप्सुभिः ॥ ८

शरतोमरचक्रैश्च गजस्कन्धहता नराः ।
क्षणात्स्वर्गं प्रयान्त्येव तस्मात्पूज्यतमा गजाः ॥ ९

एवंविधान्गजान् जात्यान् वनादानाय्य पार्थिवः ।
शूरानारुह्य तान्कुर्याद्वशगानतिनिर्भरम् ॥ १०

॥ इति गजबलप्रशंसा समाप्ता ॥

॥ अथ गजग्रहणयोग्यायोग्यकालः ॥

तिथिनक्षत्रवारेषु प्रशस्तेषु मुहूर्तके ।
सुप्रशस्ते शुभैर्दृष्टे गृहीतास्शुभदा गजाः ॥ १

भवन्ति कर्मणां योग्या बलवन्तो निरामयाः ।
मुहूर्ते सूर्यदृष्टे तु शूराः परबलार्दनाः ॥ २

निन्दितेष्वपि कालेषु सर्वेषु दिवसेषु च ।
तिथिनक्षत्रवाराणां तथा पक्षस्य सन्धिषु ॥ ३

छिद्रेष्वपि च सन्ध्यासु न गृह्णीयात्तु वारणान् ।
क्रूरग्रहोपसृष्टेषु नक्षत्रेषु ग्रहेष्वपि ॥ ४

प्रशस्तेष्वपि कालेषु नैव ग्राह्या मतङ्गजाः ।
येषु लक्षणसम्पन्नाः प्राणवन्तोऽपि वारणाः ।
विपद्येरन्नतस्तेषु न ग्राह्या वारणा ध्रुवम् ॥ ५

॥ इति गजग्रहणयोग्यायोग्यकालः समाप्तः ॥

॥ अथाग्राह्यगजलक्षणम् ॥

इमे तु न गृहीतव्या हीनाश्चाप्यधिकाश्च ये ।
तत्क्षीणास्त्रिके भग्ना वृद्धाश्चैवातुरास्तथा ॥ १

प्रोतदन्ताधिकाङ्गाश्च समुष्का धेनुनिस्पृहाः ।
विकृताङ्गाश्च ये नागा गर्भिणी वा सपोतका ॥ २

ये महालक्षणाश्चापि दिव्यजातिगुणान्विताः ।
श्वेतातिरक्तारक्ताभाः कृपणास्सूर्यसन्निभाः ॥ ३

कुशाभा बर्हिसंकाशाश्चतुर्दन्ताश्च ये गजाः ।
अरण्यस्थास्तु ते नित्यं क्षेमारोग्यसुवृष्टिदाः ॥ ४

यूथपश्चापि न ग्राह्यो गजराजस्स पार्थिव ।
गन्धहस्तिप्रभृतयस्तिष्ठन्त्यस्याज्ञया वने ॥ ५

प्राप्तैश्वर्योऽपि न ग्राह्यो बालोऽपि न कदाचन ।
घ्नन्ति ये करिणः पापा घातयेत्तान्महीपतिः ।
दैवान्मृतेषु नागेषु तेषां दन्तान् समाहरेत् ॥ ६

॥ इत्यग्राह्यगजनिरूपणं समाप्तम् ॥

॥ अथ गजवयोनिर्णयलक्षणम् ॥

स्निग्धदन्तनखरोमचक्षुषो
दीर्घकर्णकरवालवंशिनः ।

प्राक्प्रदेशपरिपूर्णलक्षणाः
हस्तिनस्सुशिरसश्चिरायुषः ॥ १

सप्त रक्ततनवः षडुन्नताः
सुप्रसन्नमनसः सुगन्धयः ।
नीलनीरदनिभा विगाविणो
द्वित्रिगेमनिलयाश्चिरायुषः ॥ २

पुष्करद्वितयं कोशो जिह्वोष्ठगुदतालवः ।
सप्तैते रक्ततनवः यस्य स द्विरदोत्तमः ॥ ३

मस्तकद्वितयं दन्तावाननं वंश एव च ।
षडेते चोन्नता यस्य स गजो गजवाहनः ॥ ४

सहस्रेष्वपि नागेषु कश्चिदेभिस्समन्वितः ।
समस्तलिङ्गो न गजो भवतीतीह निश्चयः ॥ ५

त्रीणि षट् पञ्च वाष्टौ वा लिङ्गान्येतानि यस्य वै ।
आयूंषि लभते तावद्दीर्घमित्यस्य मे मतिः ॥ ६

त्रीणि यस्य तु दृश्यन्ते लिङ्गानि मनुजाधिप ।
तृतीयां स चतुर्थीं वा दशां प्राप्य विनश्यति ॥ ७

पञ्च यस्य तु लिङ्गानि दृश्यन्ते नयकोविद ।
सदृशां पञ्चमीं प्राप्य षष्ठीं वापि विनश्यति ॥ ८

षडेव यस्य लिङ्गानि दृश्यन्ते नृपसत्तम ।
सप्तमीं तु दशां प्राप्य सोऽष्टमीं वा विनश्यति ॥ ९

सप्त यस्य तु लिङ्गानि दृश्यन्ते मनुजाधिप ।
नवमीं दशमीं वापि दशां प्राप्य विनश्यति ॥ १०

अष्टौ यस्य तु लिङ्गानि दृश्यन्ते शास्त्रनिश्चयात् ।
एकादशीं दशां प्राप्य द्वादशीं वा विनश्यति ॥ ११

एवं प्रोक्तविधैर्लिङ्गैस्समस्तैर्वा समीक्ष्य तु ।
आयुस्संविभजेद्धीरः दीर्घमध्यकनीयसः ॥ १२

अर्धैस्समस्तैरत्यर्धैः प्रदेशैः पूर्वकीर्तितैः ।
विभजेत समीक्ष्यायुस्तथा यस्य न यस्य च ॥ १३

चतुर्थी मृगजात्यस्य परमायुरिहोच्यते ।
अष्टमी मन्दजातेस्तु परमायुः प्रकीर्तितः ॥ १४

द्वादशी भद्रजात्यस्य परमायुरिहोच्यते ।
वारणानां तु मिश्राणामायुस्सञ्चिन्त्य योजयेत् ॥ १५

एत एवाल्पलिङ्गत्वान्नक्षत्रग्रहपीडनात् ।
भवन्त्यल्पायुषो नागा ज्ञेया दीर्घायुषोऽन्यथा ॥ १६

आश्रिते मृगजात्यस्तु भोजने मन्दलक्षणः ।
अवगाहे तु भद्रस्तु दशायां मरणं व्रजेत् ॥ १७

त्रित्रिंशाब्दं वर्धमानं विदुरायुष्यकं बुधाः ।
अतःपरं स्थितं चापि षष्टेरूर्ध्वं क्षयं विदुः ॥ १८

उदयं च तथोदर्कं क्षयं च त्रिविधं वयः ।
वर्धमानं स्थितं केचिदीहमानं क्रमाद्विदुः ॥ १९

आहाराणामलाभेन पीडनादङ्कुशादिभिः ।
हीनप्राणा भवन्त्येव राज्ञः परिभवेन च ॥ २०

वयोविधिः प्राज्ञजनाभिपूज्यः
क्रमेण राजन् कथितो यथावत् ।
योगीन्द्रदेवासुरकोविदानां
वानो(व्यामो)हकारी नवकामनामा ॥ २१

॥ इति गजवयोनिर्णयलक्षणं समाप्तम् ॥

॥ अथ हस्तिनीलक्षणम् ॥

—— o ——

हस्तिनीनां च वक्ष्यामि शुभलक्षणसम्पदम् ।
सुवृत्तौ मस्तकौ यस्याः सुविभक्तौ स्तनावपि ॥ १

सुकेशी कलविङ्काक्षी स्वच्छस्निग्धनखी च या ।
महोरस्का महाश्रोणी सुभगा चारुगामिनी ॥ २

रक्तोत्पलदलाभा च पद्मकिञ्जल्कसन्निभा ।
हस्तिनी तादृशी राजन् यूथपं जनयेद्द्विपम् ॥ ३

यस्य सा हस्तिनीराज्ञः स्त्रीषु सौभाग्यवान्भवेत् ।
गन्धमाल्यानुलेपाद्यैर्वशां पर्वसु पूजयेत् ॥ ४

॥ अथ करिणीदोषाः ॥

—— o ——

किलासजङ्घा दुर्गन्धा कपिला शत्रुवर्धिनी ।
पृथुस्कन्धान्तरा ह्रस्वसंस्थानादायतानना ॥ ५

लम्बत्वङ्निन्दिता धेनुस्स्थूलह्रस्वनखी च या ।
ह्रस्वकर्णाऽरालकेशी सर्पाक्षी मत्कुणोपमा ॥ ६

या न वीजति कर्णाभ्यां नेत्रे तु विवृणोति या ।
नैव तां ग्राहयेद्राजा न च द्वारि प्रवेशयेत् ॥ ७

राज्ञः कोशस्य राष्ट्रस्य पुरस्यान्तःपुरस्य च ।
विनाशाय भवत्येव वाहनं च विनाशयेत् ॥ ८

॥ इति हस्तिनीलक्षणं समाप्तम् ॥

॥ अथ गर्भिणीग्रहणनिषेधः ॥

सबालां वा गर्भिणीं वा न गृह्णीयात्कदाचन ।
तृप्ता स्वच्छन्दचारेण करिणी शुभदायिनी ॥ ९

विरहाद्यूथनाथस्य यूथस्य च वियोगतः ।
व्यायामाहारबन्धैश्च परिक्लिष्टा च गर्भिणी ॥ १०

क्रुद्धा शपेन्महाराज तत्स्थानं परिवर्जयेत् ।
ग्रामे प्रसूतिर्नागानां गर्भाधानं तथैव च ॥ ११

सर्वसत्वविनाशाय राष्ट्रक्षोभाय चादिशेत् ।
तं नाशयति षण्मासाद्राज्यं राजानमेव च ॥ १२

सेनां च महिषीं पुत्रं वाहनं च न संशयः ।
तस्याश्शापेन राज्ञस्स्यान्महिषी पुत्रनाशनम् ॥ १३

॥ इति गर्भिणीग्रहणनिषेधः समाप्तः ॥

॥ अथ गर्भिणीलक्षणम् ॥

पुष्पमन्तर्गतं विद्धि हस्तिनीनां निसर्गतः ।
रजोऽन्तरस्स्रवति त्वासां तिर्यग्योनिस्वभावतः ॥ १

अदृश्यमार्तवं विद्धि हस्तिन्यां हर्षकारि तत् ।
बहिर्न दृश्यते राजन् मासि मास्युद्भवं रजः ॥ २

द्वादशाब्दं समारभ्य पञ्चाशद्वत्सरावधि ।
गर्भं गृह्णाति करिणी नवाब्देऽस्या रजो भवेत् ॥ ३

सुखेन वर्धिता तस्मिन्गर्भं गृह्णाति हस्तिनी ।
अतःपरं प्रवक्ष्यामि ऋतुमत्यास्तु लक्षणम् ॥ ४

छविः प्रसन्ना भवति योन्या विवृतपीनया ।
सहेन्द्रियं विसृजति मूत्रप्रक्लिन्नया मुहुः ॥ ५

समीपस्थां न सहते हस्तिना हस्तिनीं पराम् ।
यूथं हित्वाऽन्यतो गच्छेत्पांसुपङ्कजलप्रिया ॥ ६

कटङ्करं पल्लवं च कबळं च द्विषत्यसौ ।
नाभ्युपैति गजाभ्याशं तस्मै भक्ष्यान्प्रयच्छति ॥ ७

यतो गजश्च व्रजति तस्याग्रे ह्यवतिष्ठति ।
करवक्त्रोष्ठमेढ्राणां परिजिघ्रति सर्वशः ॥ ८

संघ्राय चास्य गात्राणि गुदादीनि विशेषतः ।
तथा विषाणमालिङ्ग्य हृष्टा नागस्य तिष्ठति ॥ ९

वालमुत्क्षिप्य सन्तिष्ठद्भुग्नग्रीवाशिरःकरा ।
प्रभ्रष्टकर्णवदना निष्पिनष्टि करं भुवि ॥ १०

एभिर्विद्यादृतुमतीं लिङ्गैर्गजवशां बुधः ।
ऋतुकाले च संप्राप्ते धेनुकां प्लवते गजः ॥ ११

तथा मैथुनयोगात्तु ऋतुस्तस्या निवर्तते ।
गर्भावाप्त्याऽथ करिणी मैथुनं नाचरत्यसौ ॥ १२

प्रसूतिर्द्वादशे मासे विपरीतमतोऽन्यथा ।
धेनुर्वर्धकिनी चैव तथा नाशोरिकाऽपि च ॥ १३

एकद्वित्रिसमा गर्भं धारयन्ति यथाक्रमम् ।
लब्धबीजा ततो मुक्ता प्रहर्षेण श्रमेण च ॥ १४

हस्तिनी दन्तिनं दृष्ट्वा शनैर्विष्टभ्य गच्छति ।
कण्डूयते तथा देहं तरुमाश्रित्य सर्वथा ॥ १५

अवगाहेत पङ्काम्बु शीतच्छायां च सेवते ।
गच्छन्तमारात्सर्पन्तं द्वेष्टि चैव मतङ्गजम् ॥ १६

एभिर्लिङ्गैर्विजानीयाल्लब्धगर्भां च हस्तिनीम् ।
अतःपरं प्रवक्ष्यामि गर्भिण्या लक्षणं शृणु ॥ १७

आद्ये मासे गजं द्वेष्टि कषायमधुरप्रिया ।
मृदुता जृम्भणपरा द्वितीये कललावहा ॥ १८

प्रक्लिन्नयोनिरपरे मृदुशैत्यप्रियाऽलसा ।
चतुर्थे मन्दगमना मन्दमन्दोपवेशिनी ॥ १९

पञ्चमे पूर्णजठरा पांसुपङ्कजलप्रिया ।
यूथपातं मृदु समं देशं षष्ठे निषेवते ॥ २०

अत्यर्थं जृम्भणपरा मन्दवेगा च सप्तमे ।
द्विजान्दशति गम्भीरतोयाप्लावनतत्परा ॥ २१

अष्टमे नवमेऽप्यर्थं पूर्णकुक्षिस्तनान्विता ।
म्लानानना शीर्णकेशा दशमे क्लान्तलोचना ॥ २२

निम्नमेकादशे दृष्टिः संवेशोत्थानविक्लबा ।
उन्नद्धनाभिरलसा गुरुगर्भतया वशा ॥ २३

मृग्या हि द्वादशे मासे योनिश्च विवृता भवेत् ।
अगर्भिणीं सगर्भेति गर्भिणीमप्यगर्भिणीम् ॥ २४

सम्यग्विभागकुशलः मिथ्या यस्तु वितर्कयेत् ।
कुर्यात्स चोभयोः पीडां हस्तिन्याः पार्थिवस्य च ॥ २५

गर्भवायुर्यदा शुक्रं द्विधा कुर्याच्च पोतकौ ।
तदा भवेतां पोतक्यौ यदा रक्तं द्विधा कृतम् ॥ २६

पोतको दक्षिणे कुक्षौ वामे कुक्षौ तु पोतकी ।
मध्ये नपुंसकमिति तदज्ञा जानन्ति निश्चयात् ॥ २७

धातूनां गर्भवायोश्च चित्तस्यापि च दोषतः ।
कुब्जा हीनातिरिक्ताङ्गा ह्रस्वा दीर्घाश्च वामनाः ।
काणादयश्च विकृता जायन्ते हस्तियोनिषु ॥ २८

॥ इति गर्भिणीलक्षणं समाप्तम् ॥

॥ अथ गन्धहस्तिलक्षणम् ॥

शृणु सर्वं महाराज संभवं गन्धहस्तिनाम् ।
यथा शुभश्च दानानां वसन्तस्तु निरुच्यते ॥ १

सप्तवर्षाण्यतिक्रम्य जायतेऽथ विशांपते ।
तदा सुखञ्चरो नाम वायुर्वाति मदावहः ॥ २

तदा वसन्तकालोऽयं लोके ह्युत्सवकारकः ।
तदा त्विराया भवति मोदयत्यखिलं जगत् ॥ ३

तस्मान्माद्यन्ति भूतानि वारणा अपि धेनुकाः ।
प्रभिन्नायां यदा गर्भः प्रभिन्नस्येह दन्तिनः ॥ ४

जायते गन्धसंयुक्त्या गन्धहस्ती स उच्यते ।
तं गन्धहस्तिनं विद्यान्नृपतेर्विजयावहम् ॥ ५

संबद्धमदयुक्तस्य प्राप्तैश्वर्यस्य हस्तिनः ।
गन्धस्स मधुना तुल्यः स्वेदमूत्रपुरीषजः ॥ ६

स्वेदमूत्रपुरीषाणि मदं चैव मतङ्गजाः ।
यस्याघ्राय विमाद्यन्ति तं विन्द्याद्गन्धहस्तिनम् ॥ ७

छदिर्निरायता मृद्वी यस्य पुष्करसन्निभा ।
तं गन्धहस्तिनं विन्द्यात् नृपतेर्विजयावहम् ॥ ८

॥ इति गन्धहस्तिलक्षणं समाप्तम् ॥

॥ अथ नवगृहीतगजोपचारः ॥

तृणौषधिफलाहाराः वने स्वैरसुखोचिताः ।
बद्धा दीर्घायुषो नागाः दुःखैश्शारीरमानसैः ॥ १

न वन्यानिव राजेन्द्र प्राणान्धारयितुं क्षमाः ।
तस्माद्वैद्यैर्महामात्यैर्यथा शास्त्रोपचारतः ॥ २

बन्धनात्प्राणसन्देहात्परिरक्ष्याः प्रयत्नतः ।
उचितो वनवासो यस्तस्यालाभेन दन्तिनाम् ॥ ३

दोषाः कुप्यन्त्यसात्म्यत्वादपूर्वस्येह भोजनात् ।
पुष्कलां वा विधां लब्ध्वा पुनस्तां न लभेत चेत् ॥ ४

लाभालाभेन नागानामामयश्च महीपते ।
अभोजनादत्यशनाद्दुस्स्थानशयनादपि ॥ ५

अकामाशनपानाच्च बन्धेन च वधेन च ।
लवणस्यातियोगेन तथा ह्यलवणेन च ॥ ६

एतैस्तु रोगा जायन्ते दोषाः कोपसमुद्भवाः ।
वातिकाः पैत्तिकाश्चैव श्लेष्मिकास्सान्निपातिकाः ॥ ७

तस्मादरण्यादानीतान्गजान् सम्यगुपाचरेत् ।
न क्वचिद्वनदुःखार्तं तोयद्रोणीषु पाययेत् ॥ ८

समन्तात् शीतलैस्तोयैर्यन्त्रमुक्तैः प्रसेचयेत् ।
कर्णप्रमाणे तोये च नागं प्रातः प्रवेशयेत् ॥ ९

अचिराच्छीतसाधुत्वादेते हि वनजं सुखम् ।
विस्मरन्ति महाराज ग्लान्यादिश्चोपशाम्यति ॥ १०

यामार्धनाडिकाशिष्टे दिने निस्तारयेज्जलात् ।
आशास(सेच)येत्तदा नागं शतधौतेन सर्पिषा ॥ ११

सेचयेत्सर्वगात्राणि दिनमध्ये विचक्षणः ।
ततो दिनद्वयादूर्ध्वं घृतेन च प्रसेचयेत् ॥ १२

वर्जयित्वा शरद्ग्रीष्मौ सेकांस्त्रीन् सार्वकालिकान् ।
शीतार्थं(र्तं)सेचयेन्नागं तैलेनैकेन कोविदः ॥ १३

कटङ्करं वेणुपत्रं पल्लवं यवसानि च ।
इक्षून्बिसमृणाळानि मधुरांश्च महीरुहः ॥ १४

कदळीकन्दशालूकशृङ्गाटककशेरुकम् ।
मनःप्रीतिकरं दद्यादेतत्सन्तापशान्तये ॥ १५

नवग्रहाणामप्यन्यं विधायोगविधिं शृणु ।
आरण्यानामामभक्ष्यैस्सात्म्यादन्यैरसात्म्यतः ॥ १६

पूर्वं नवग्रहे नागे दापयेत्तृणतण्डुलम् ।
पलं पलं विवर्धेत यावत्तत्कुडुपं भवेत् ॥ १७

कुडुपं तण्डुलानां तु गुडेन च समन्वितम् ।
प्रत्यहं वर्धयेद्धीमान् यावदाढकतण्डुलम् ॥ १८

ग्रीष्मकाले विशेषेण रूक्षत्वात्तृणदारुणि ।
तण्डुलान्गुडसंयुक्तानुपनाह्य प्रदापयेत् ॥ १९

तेनास्य दीप्यते वह्निर्बलं तेजश्च वर्धते ।
तण्डुलान्लवणेनैवं दापयेदग्निदीप्तये ॥ २०

तण्डुलान्मूलसंसृष्टान्परागांश्च गुडान्वितान् ।
लवणेन युतान्सम्यक् सततं दापयेद्भिषक् ।
काले जलावगाहं च यथर्तुसमुपाचरेत् ॥ २१

॥ इति नवगृहीतगजोपचारः समाप्तः ॥

॥ अथ हस्तिवर्धनप्रकारः ॥

— o —

मुख्यं दन्तिबलं राज्ञां समरे विजयैषिणाम् ।
तस्मान्निजबले कार्या बहवो वारणोत्तमाः ॥ १

ततस्तेषां महीपालः पोषणे यत्नवान्भवेत् ।
राजा तान्घृतसंमिश्रैर्दध्ना वा परिलोडितैः ॥ २

पिष्टैर्मांसरसोपेतैरिक्षुकाण्डैस्सुधासमैः ।
शुक्लपूर्णेन्दुसङ्काशैश्शालियूषैर्मनोहरैः ॥ ३

नवगोधूमकुल्माषैर्यावनालैः फलान्वितैः ।
द्विकालं जलपानैश्च तत्तत्तोयावगाहनैः ॥ ४

मृत्तिकामृदुशय्याभिः पांसुक्रीडनकैरपि ।
प्रीणयेद्द्विरदान्नित्यं यथा तुष्टा भवन्ति ते ॥ ५

बन्धनात्ताडनाद्दाद्यवनसौख्यविचिन्तनात् ।
असात्म्याशनतोऽजीर्णादायासाज्जागरादपि ॥ ६

जायन्ते करिणां रोगास्तेषां कार्यं विचिन्तयेत् ।
वनोद्भवैरोषधीभिरौषधैश्च यथाविधि ॥ ७

चूर्णं दशपलं दद्यात्प्रत्यहं तु विषाणिनाम् ।
कल्कं तद्विगुणं क्वाथमाढकं परिभाषितम् ॥ ८

दद्यादष्टगुणं तोयं सृत्वा क्वाथसमं हरेत् ।
प्रबोधकालेकाले च मूत्रेमूत्रे च दन्तिनाम् ॥ ९

नवबन्धनदुःखार्तं तोयं द्रोणपु(न) पाययेत् ।
प्रक्षाळयेत्ततो नागं शतधौतेन सर्पिषा ॥ १०

सेचयेत्सर्वगात्रेषु दिनं सायं विचक्षणः ।
ततो दिनद्वयादूर्ध्वं घृतेनैव प्रसेचयेत् ॥ ११

शीतार्तं सेचयेन्नागं तैलेनैकेन कोविदः ।
ह्रासयेत्क्रमशस्तस्य कालं तोयावगाहनात् ॥ १२

इक्षून्बिसमृणाळानि मधुरांश्च महीरुहान् ।
कदळीकन्दशालूके शृङ्गाटककशेरुके ॥ १३

मधूककोलवीराणां मूलमारग्वधस्य च ।
मनःप्रीतिकरं दद्यादन्तस्सन्तापशान्तये ॥ १४

॥ इति हस्तिवर्धनप्रकारः समाप्तः ॥

॥ अथ गजशिक्षणम् ॥

पुरोदेशे त्रयस्स्थाप्याः कर्णदेशे नरावुभौ ।
पश्चाद्भागे तथा द्वौ च सप्तस्थाप्या नराः क्रमात् ॥ १

पक्षयोरुभयोः स्थाप्ये करिण्यावतिशिक्षिते ।
आरोहकैस्ततस्सर्वैर्नियम्योऽसौ मतङ्गजः ॥ २

शिक्षयेच्च ततो भाषां कर्मज्ञानाय दन्तिनाम् ।
अनालस्येन निर्बन्धात्प्रत्यहं गजपोषकः ॥ ३

[गजशिक्षणभाषा तु पालकाप्यादिकीर्तिता ।
प्रशस्ता गजशिक्षार्थं ज्ञातव्या गजपोषकैः ॥]

प्राकृताभिश्च भाषाभिः देशभाषाभिरेव च ।
कर्मावबोधकाभिस्तु वारणं प्रतिबोधयेत् ॥ ४

एवं संशिक्षितो नागः वध्यावध्येषु कर्मसु ।
जयत्येकोऽपि संग्रामे नरवाजिगजान् बहून् ॥ ५

शुभलक्षणसंयुक्ताः कुञ्जरा बहुजातयः ।
शिक्षितास्सर्वकर्माणि बले कार्या महीभुजा ॥ ६

॥ इति गजशिक्षणं समाप्तम् ॥

॥ अथ गजारोहणलक्षणम् ॥

इदानीं तु प्रवक्ष्यामि गजारोहणलक्षणम् ।
निषादी त्रिविधो ज्ञेयः रेखायुक्तिबलैर्युतः ॥ १

अधमो मध्यमः श्रेष्ठः सर्वैस्तैरुत्तमोत्तमः ।
वारणस्यानुगुण्येन रेखावान्वर्ततेऽनिशम् ॥ २

आत्मेभयोरानुगुण्याद्वर्तते यस्स युक्तिमान् ।
आत्मबुद्धिबलेनैव वर्तते यस्स सत्ववान् ॥ ३

आरोहणं चाष्टविधं दशधा चावरोहणम् ।
गात्राभ्यामपराभ्यां च पार्श्वाभ्यामपि रज्जुभिः ॥ ४

आरोहणं मुखेनापि तथैव ह्यवरोहणम् ।
उत्कृष्टं मध्यमं चापकृष्टं चेति त्रिधासनम् ॥ ५

ग्रीवाककुदयोर्मध्ये प्रोक्तमुत्कृष्टमासनम् ।
ककुदस्योपरिष्टात्तु मध्यमासनमिष्यते ॥ ६

अपकृष्टासनं स्कन्धादधस्तात्परिकीर्तितम् ।
प्रविश्य च तमुत्कृष्टं मध्यं मध्यममासनम् ॥ ७

पादाग्रेणावकृष्टं स्यात् आसनं त्रिविधं स्मृतम् ।
मन्दादिजातौ युद्धे च प्रोक्तमुत्कृष्टमासनम् ॥ ८

भद्रादिजातौ भावे च मध्यमासनमुच्यते ।
अवाग्रे मृगजातौ तु शिरोविधुतितत्परे ॥ ९

अवकृष्टासनं शस्तं मातङ्गानां यथाक्रमम् ।
समं दृढं च संलग्नं जानुसन्धिसमाहितम् ॥ १०

आसनत्रितयेऽप्येवं सौष्ठवं परिकल्पयेत् ।
प्रज्ञापनार्थः प्रणिधिः स ज्ञेयो गजयन्तृभिः ॥ ११

पादवागङ्कुशानां तु चोदना प्रणिधिर्मता ।
ग्रैवेयप्रोतचरणावच्छिद्रौ सुसमाहितौ ॥ १२

पार्ष्ण्यङ्गुष्ठं दृढं कृत्वा भवेत्स्थाणुरिवाचलः ।
विन्यस्य वामहस्तं तु प्रतोळ्याया निबन्धने ॥ १३

मूलमङ्कुशदण्डस्य दक्षिणेन प्रगृह्य च ।
ऊरुभ्यां दृढबन्धाभ्यामस्तब्धनयनो भवेत् ॥ १४

उपविष्टो गजे चैव षट्सु मार्गेषु चोदयेत् ।
ग्रामे चैव महारण्ये वने कक्षे जले स्थले ॥ १५

समे च विषमे चैव काले वाऽकाल एव वा ।
मातङ्गानां लक्षणज्ञः प्रणिधित्रयकोविदः ॥ १६

आरोहणावरोहज्ञः मातङ्गानां हिते रतः ।
आसनत्रयविद्दक्षः चिकित्सितनिमित्तवित् ॥ १७

सुशरीरस्त्वरोगश्च यातायातविभागवित् ।
ईदृग्विधगुणोपेतः महामात्रः प्रशस्यते ॥ १८

सम्यक्तीर्थात्तशास्त्रार्थैः प्रयोगेषु कृतश्रमः ।
गजेङ्गितज्ञश्चेष्टाज्ञः गजारोहः प्रशस्यते ॥ १९

॥ इति गजारोहणलक्षणं समाप्तम् ॥

॥ अथ आसनलक्षणम् ॥

त्रीण्यासनानि पुरतः पश्चात्पञ्च महीपते ।
ग्रीवाककुदयोर्मध्ये प्रोक्तमुत्कृष्णमासनम् ॥ १

ककुदस्योपरिष्टात्तु मध्यमासनमिष्यते ।
अपकृष्टासनं स्कन्धादधस्तात्परिकीर्तितम् ॥ २

उत्कृष्टमासनं ज्ञेयमुदग्रे च मतङ्गजे ।
आसनं मध्यमं प्रोक्तं समाग्रे च मतङ्गजे ॥ ३

अपकृष्टासनं योग्यमवाग्रे च मतङ्गजे ।
उत्कृष्टमासनं भद्रे मुष्टियुद्धे चलासने ॥ ४

विषमांसे मृगे राजन् यतप्रज्ञापनेऽपि च ।
अपकृष्टासनं शीर्षधूनने सव्रणांसके ॥ ५

मन्दे दीर्घतनुग्रीवे प्रोक्तं मध्यममासनम् ।
सङ्कीर्णजातौ गदितमासनत्रयमिष्यते ॥ ६

॥ इति आसनलक्षणं समाप्तम् ॥

॥ अथ मदाद्युत्पादनौषधप्रयोगः ॥

देवानामप्यृषीणां च त्रैलोक्यजयकाङ्क्षिणाम् ।
तेजोंशैरसृजद्ब्रह्मा पुरा वै मदपूरुषम् ॥ १

विवर्धमानं दृष्ट्वा तं भीतांश्च सुरसत्तमान् ।
वामदेव्येन साम्नातं सान्त्वयन्नददाद्वरम् ॥ २

एतेषामेव तेजोंशैः मदसृष्टोऽसि वै मया ।
भागार्धेन हि तिष्ठ त्वं जङ्गमाजङ्गमेषु वै ॥ ३

द्वितीयार्धेन तिष्ठ त्वं वारणेषु यथासुखम् ।
मङ्गल्यश्च पवित्रश्च लक्ष्मीसौभाग्यवर्धनः ॥ ४

रक्षोघ्नः पुष्टिदश्चैव विजयस्य च कारणम् ।
ऋतुकाले समुत्पन्नः विजयेन विजृंभितः ॥ ५

चराचरेषु सर्वेषु भव त्वं मदपूरुष ।
वारणांस्तु समासाद्य सुतो भव विशेषतः ॥ ६

समदा वारणा ह्येते क्षुत्पिपासे न जानते ।
तेजोबलयुताश्शूरास्संयुक्ता मदसंपदा ॥ ७

उत्साहवन्तः कान्ताश्च भवन्ति विजयावहाः ।
अनृतौ च विजृंभस्व विजयाय महीभृताम् ॥ ८

अप्राप्तत्रिंशदब्देषु वारणेषु विशेषतः ।
मदनागौ यतो राजन्नेकोपादानकारणौ ॥ ९

येन नागस्समुत्पन्नः मदस्तत्प्रभवस्ततः ।
नर्ते गजेभ्यश्शक्ताः स्युर्मदं धर्तुं शरीरिणः ॥ १०

सान्निध्यात्सर्वदेवानां पवित्रो मङ्गलो मदः ।
मदहीना न धावन्ति न युध्यन्ति मतङ्गजाः ॥ ११

मद एव गुणस्तस्मात्तदर्थं यत्नमाचरेत् ।
बृंहणैः कबलैर्वृष्यैस्तथा सञ्चयकारकैः ॥ १२

विस्तारकारकैश्चान्यैर्मुखवर्धनकैरपि ।
करवृद्धिकरैर्योगैः कटवृद्धिकरैरपि ॥ १३

प्रभेदनैर्बन्धनैश्च गन्धवर्णकरैस्तथा ।
दीपोत्पादनकैः पिण्डैर्जातिधात्वनुसारतः ॥ १४

गजानुपचरेद्राजा प्रयत्नादन्नपानकैः ।
बलोच्चटा विदारी च गोक्षुरश्शाल्मली वरी ॥ १५

वाजिगन्धा तु गोक्षीरी गोजिह्वा सितशर्करा ।
हिंस्रा च कुटजं धात्री छिन्ना मापाश्च चूर्णिताः ॥ १६

क्षीरेण संयुतः पिण्डो गजानां **बृंहणः परम्** ।
बला गोक्षुरकूश्माण्डमापा धात्री शतावरी ॥ १७

उच्चटा कुटजं चूर्णं **बृंहणं** पयसाऽन्वितम् ।
पम्पाङ्कोलहिंस्राश्च लक्ष्मणा सिन्धुवल्लिका ॥ १८

चित्रकं सुरसा शिग्रुः काश्मीरी गिरिकर्णिका ।
भूशर्करा वह्निमन्थः शफरी च शतावरी ॥ १९

पूतिकः कर्णिकारश्च व्यस्तारा तैलमम्बुना ।
भल्लातमूलं मूर्वा च विदारी रक्तसैरिका ॥ २०

एतैस्समैः कृतं चूर्णं दधिक्षीरघृतान्वितम ।
देयः प्रतिनये पिण्डो गजानां **मुखवर्धनः** ॥ २१

कृष्णा घोण्टावती गुञ्जा सुवहा गोक्षुरस्सहा ।
शताह्वा मुसली शेलुरतीबलविदारिका ॥ २२

भूशर्करा शाल्मली च श्लक्ष्णचूर्णीकृतास्समाः ।
दध्ना पिण्डीकृता देयाः करिणां **कटवर्धनाः** ॥ २३

एलाप्रियङ्गुकुटजहरितालमनश्शिलाः ।
त्रिफलाकुष्ठधान्याकरामठाः सर्पकञ्चुकः ॥ २४

आखुविद्वेषि हिंस्रा च मुस्ताचित्रकसैन्धवम् ।
वरी रसोनो धुत्तूरस्त्रिवृता च विचूर्णिताः ॥ २५

एतैर्वर्तिस्तथा वस्तिः प्रलेपश्च कटे कृतः ।
प्रयुक्तोऽयं यथायोगं करिणां **कटशोधनः** ॥ २६

पारावतशकृद्धिङ्गु वर्तिर्वातप्रशान्तये ।
यवमध्यप्रमाणं तु मुहूर्तस्थितिमर्हति ॥ २७

चित्रकश्च तथा दूर्वा घोण्टामूलमथापि वा ।
चूतश्च तैः कृतं चूर्णं भेदनं मधुतैलयुक् ॥ २८

गुडस्तैलं पुरश्शुण्ठी कृष्णा मधुकसंयुता ।
षडङ्गमेतद्दातव्यं मदभेदनवर्धनम् ॥ २९

अर्कशिग्रुरसोनश्च कदम्बस्तु मरीचकम् ।
पद्माटः सुरसाह्वा च गुडूची च करञ्जकः । ३०

पञ्चकं च समैरेतैः चूर्णितैर्दधिमिश्रितैः ।
पिण्डोऽयं मदवृद्ध्यै स्यादिक्षुक्षीरघृतान्वितः ॥ ३१

केतकी शिग्रु सुरसा बलाबालमुशीरकम् ।
सिद्धकः पूतिको रम्भा कबन्धा मुस्तकाञ्चनैः ॥ ३२

चूर्णितैश्च समैः श्लक्ष्णैः मधुतैलसमन्वितैः ।
दत्तैः प्रवर्तते गन्धः सिन्धुराणां मदाम्भसि ॥ ३३

पिप्पली मरिचं शुण्ठी मर्कटीफलमेव च ।
तैलेन कटलेपोऽयं करिणः कोपयेद्भृशम् ॥ ३४

राजिका शिग्रुमूलं च फाणिज्जं पिप्पलीकणा ।
नागरं बीजपूरेण पिण्डोऽयं कोपदीपनः ।
पूर्वेद्युस्तं विधातव्याः कोपदीपनकारकाः ॥ ३५

॥ इति मदाद्युत्पादनौषधप्रयोगः समाप्तः ॥

॥ अथ समदगजारोहणकालः ॥

पूर्वावस्थासु तिसृषु चान्तिमासु तिसृष्वपि ।
नारोहेत्तमथारोहेन्मध्यमासु तिसृष्वपि ॥ १

पूर्वासु गौरवात्सर्वकर्मार्हो न भवेद्गजः ।
चेतोभ्रंशादवस्थासु पश्चात्कर्म करोति न ॥ २

मध्यमासु लघुत्वं च जवः कर्मसु योग्यता ।
मत्तोऽप्याधोरणवशो यस्मान्नागः प्रवर्तते ॥ ३

तस्मादेव महाराज मध्यावस्थमनेकपम् ।
आरोहेत्तदवस्था हि जयाय रतये भवेत् ॥ ४

॥ इति समदगजारोहणकालः ॥

॥ अथ मदचिकित्साविधिः ॥

—— o ——

उपक्रमेदवस्थासु नवस्वपि मतङ्गजान् ।
औदकानि विचित्राणि मृदूनि हरितानि च ॥ १

यवसानि प्रशस्तानि शालिभूरीणि सर्वदा ।
सद्यःकृत्तं च यवसं मेदस्थं पललं हितम् ॥ २

इक्षवः कबळादीनि कदळीकेतकीमुखाः ।
एकेनाध्यासनं पांसु पङ्कच्छायनिवारणम् ॥ ३

एकान्तस्थापनं स्थानं शीतशीताम्बुसेचितम् ।
पूर्वासंभूतदेशेषु वासः पोताद्यदर्शनम् ॥ ४

द्राक्षामधूकमधुकसिताखर्जूरगर्भितम् ।
कबळं प्रावणीयं च गुञ्जावल्यादिकानि च ॥ ५

बिसोत्पलमृणाळानि मोदका सशितं घृतम् ।
उत्कारिका वेशवारो घृताढ्यं मुद्गभोजनम् ॥ ६

अभ्यङ्गभोजनं कोशलेपनं साम्यधातुता ।
ह्रदे शिशिरपानीये द्विस्त्रिर्वाऽप्यवगाहनम् ॥ ७

आरक्षा स्यादङ्कुशादिघातनप्रविकर्षणैः ।
उपलालनमत्यर्थमुदमन्थादिदापनम् ॥ ८

मृदुश्च शय्यासंवेशश्चन्द्रिकाप्रतिपादनम् ।
तथैवानतिनिर्बन्धो बन्धनं सार्वकालिकम् ॥ ९

विशेषात्सर्वजन्तूनां हननेष्व(च्छा)निवारणम् ।
शुद्धकोष्ठस्य नागस्य कारयेदङ्गसेवनम् ॥ १०

विरक्तस्स्नेहितः पूर्वं दीप्ताग्निर्दीपनौषधैः ।
योगज्ञस्तं भिषक्प्राज्ञो बृंहयेद्यवमादिभिः ।
स्यान्निवर्तनपर्यन्तं क्रियेह कथिता बुधैः ॥ ११

तेजस्वी बलसहितो जवेन युक्तो
नीताच्छच्छविरपि पूर्णसर्वधातुः ।
अत्युग्रस्थिरतरसर्वगात्रबन्धः
सन्दिष्टः (स खलु गजो मदप्रमुक्तः) ॥ १२

॥ इति मदचिकित्साविधिः संपूर्णः ॥

॥ अथ गजक्षेत्रलक्षणम् ॥

---o---

हस्तस्तु प्रथमं क्षेत्रं द्वितीयं वदनं तथा ।
तृतीयं दन्तयोर्युग्मं चतुर्थं शिर उच्यते ॥ १

पञ्चमं नयने चापि षष्ठं कर्ण उदाहृतः ।
ग्रीवा तु सप्तमं क्षेत्रं गात्रमष्टममुच्यते ॥ २

उरश्च नवमं ज्ञेयं कायश्च दशमं भवेत् ।
तथैवैकादशं मेढ्रं द्वादशं चापरद्वयम् ॥ ३

अष्टमक्षेत्रपर्यन्तं पूर्वकायमिहोच्यते ।
नवमं दशमं क्षेत्रं मध्यकायं प्रकीर्तितम् ॥ ४

एकादशं द्वादशं चाप्यपरं कायमीरितम् ।
दशा दशशरत्प्रोक्ता **दशद्वादशमासिका** ॥ ५

एकैकस्मिन्नपि क्षेत्रे फलं स्याद्दशवार्षिकम् ।
दशाक्षेत्रविभागेन लक्षणानुगुणं यतः (फलम) ।
मर्त्यास्स्वफलभोक्तारः नागा भर्तुः फलप्रदाः ॥ ६

॥ इति गजक्षेत्रलक्षणं समाप्तम् ॥

॥ अथ गजमूल्यनिर्णयः ॥

—o—

सर्वदेवमया नागाः तस्मादङ्गमहीपते ।
एतावदित्येव मूल्यमेषां वक्तुं न युज्यते ॥ १

क्रेतुर्विक्रेतुरुभयोस्सम्मतं मूल्यमुत्तमम् ।
एकस्यासम्मतं मध्यं उभयोरधमं स्मृतम् ॥ २

सर्वलक्षणसंपन्न एको वा भामसंभवः ।
कृत्स्नामपि महीं दत्वा ग्राह्यो राज्ञा बुभूषता ॥ ३

मन्दं वा मन्दभद्रं वा भद्रमन्दमथापि वा ।
मृगगात्रापरं वापि शुद्धलक्षणसंयुतम् ॥ ४

जवनं शुद्धपादं च महादोषविवर्जितम् ।
करदन्ताक्षिकुम्भैस्तु शुभैर्युक्तं मतङ्गजम् ॥ ५

शुभच्छायं शुभनखं गृह्णीयात्पूर्णमूल्यतः ।
गर्भिणीं नैव गृह्णीयात्सपोतां चापि धेनुकाम् ॥ ६

भग्नैकदन्तं गृह्णीयाद्भग्नैकाङ्गं च वारणम् ।
अर्धेनांशेन मूल्यस्य प्रेरकप्रेषणाय तु ॥ ७

नष्टैकनयनं नागं भिन्नहस्ताग्रवालधिम् ।
भरणाय तु भागाणां गृह्णीयादर्धमूल्यतः ॥ ८

छिन्नाग्रकर्णं गृह्णीयान्नागं मूल्यार्धभागतः ।
भग्नदन्तद्वयं भग्नगात्रद्वन्द्वमथापि वा ॥ ९

भग्नापरद्वयं नागं गृह्णीयात्पादमूल्यतः ।
चतुर्भागेन मूल्यस्य महादोषाञ्चितं गजम् ॥ १०

त्यजेदादाय नाशाय देशे वैरिमहीभुजाम् ।
विकृताङ्गमगळं चाप्यत्यगळादिकं गजम ॥ ११

अर्धमूल्येन संगृह्य त्वरिदेशं च प्रेषयेत ।
शालायां नैव बध्नीयादेकाहमपि तान्गजान ॥ १२

छायाहीनं च कुब्जं च पैशाचं रोमकूर्चकम ।
कचावृतशरीरं च गृह्णीयादर्धमूल्यतः ॥ १३

अरीणां देशनाशाय त्वरितं प्रेषयेच्च तान् ।
सर्वलक्षणयुक्तोऽपि पादहीनो मतङ्गजः ।
अर्धनाग इति प्रोक्तः वर्जनीयो महीभुजा ॥ १४

॥ इति गजमूल्यनिर्णयस्समाप्तः ॥

॥ अथ दन्तच्छेदभेषजम् ॥

—o—

मधूच्छिष्टं च लाक्षा च माषचूर्णं तथैव च ।
श्लक्ष्णवालुकया चैव सह सर्जरसेन च ॥ १

समभागानि सर्वाणि गुडेन सह पाचयेत् ।
लेपं समन्ततः कृत्वा दन्तकोशं प्रवेशयेत ॥ २

यष्टीमधुकल्काभ्यां च मधूच्छिष्टं घृतेन च ।
अनेन तत्प्रयुक्तेन सम्यक् सिद्धेन बुद्धिमान् ॥ ३

लेपयेत सुखोष्णेन दन्तौ सान्द्रेण हस्तिनः ।
मृदुभिश्चर्मकोशैश्च दृढैस्संच्छादयेन्मुखम् ॥ ४

प्रवाळमणिमुक्तादिवज्रवैडूर्यचित्रिताः ।
यथावद्गुणयुक्तेषु पूजार्हेषु च हस्तिषु ॥ ५

प्रतिमोक्षा विधातव्या यथाशास्त्रं प्रकीर्तिताः ।
यदि रक्तप्रवृत्तिः स्यात्सुषिरो वा विधीयते (पिदृश्यते) ।
तस्य शान्त्यर्थमेवात्र पुनर्दन्तं न कल्पयेत् ॥ ६

॥ इति दन्तच्छेदभेषजं समाप्तम् ॥

॥ अथ गजव्याधिचिकित्सा ॥

—— o ——

व्याधियुक्तस्य नागस्य वक्ष्ये तथ्यं चिकित्सितम् ।
आदौ रोगं परीक्षेत जङ्गमस्थावराश्रितम् ॥ १

नामभिर्बहुभिर्युक्तो जन्मन्येव च यो भवेत् ।
ज्वरो नरेषु विख्यातः पाकलश्च च हस्तिषु ॥ २

अभितापस्तुरङ्गेषु धोरको गर्दभेष्वथो ।
उष्ट्रेष्वलसकः प्रोक्तो गोषु प्रोक्तस्तथा ज्वरः ॥ ३

अभिको दन्दशूकेषु हारिद्रो महिषेष्वपि ।
अजाविके प्रलेपः स्यान्मृगरोगो मृगेष्वपि ॥ ४

पक्षपातश्शकुन्तेषु मत्स्येष्विन्द्रमदाभिधः ।
गुल्मेषु ग्रन्थिको ज्योतिर्नामस्त्वोषधीषु च ॥ ५

पुष्पेषु पर्वतः प्रोक्तो रूपको नलिनीष्वपि ।
धान्येषु चूर्णकः ख्यातः कोद्रवेषु ललः स्मृतः ॥ ६

शाकेषु केसुर्भूमीषु ऊषरोऽप्सु च नीलिका ।
अमीभिर्नामभिर्यो वै ज्वर एको निगद्यते ॥ ७

विहाय मासवाल्ये स्वयं मोक्तुं न हीश्वरः ।
पाकस्यस्य ततश्चास्य चिकित्सा नैव दृश्यते ॥ ८

अन्तर्धातु पुरा व्याप्य बहिः पश्चात्प्रकाशते ।
दुश्चिकित्स्यस्ततश्चासौ पाकश्चौ मृत्युदायकः ॥ ९

आयामैर्बहुभिर्यस्माच्चिकित्सा तस्य वर्णिता ।
सुवहा सुरसा दारु मुस्ता कुटुम्बानकम ॥ १०

मधु शीर्षविडङ्गौ च भार्ङ्गीनिकार्थकद्वयम ।
मूलकं पञ्चकोलं च कण्टकित्रितयं तथा ॥ ११

महान्ति पञ्चमूलानि **कफवातप्रशान्तये** ।
गडूची पर्णिकायुग्मं द्वे मेदे जीवकर्षभौ ॥ १२

काकोली च सुगन्धा च विदारी च शतावरी ।
वातपित्तभवान्रोगानशेषानामजन्मनः ॥ १३

चूर्णं कल्कः कषायो वा रोगौघं हन्ति निश्चितम् ।
पटोलपाठाकुष्ठानि निम्बधान्यमृता विषा ॥ १४

धान्यकं पर्पटं तिक्तवत्सकं **कफपित्तजित्** ।
हिङ्गु सौवर्चलं शुण्ठी गुडं **शूलप्रशान्तये** ॥ १५

त्र्यूषणेनाञ्जनं वाक्ष्णोश्शुण्ठ्या केवलयापि वा ।
अश्वगन्धा कणा रात्रिः क्रिमिघ्नो रसपञ्चकम् ॥ १६

पृथक् पृथक् पलान्यष्टावरिष्टो मुष्टिमात्रतः ।
पञ्चभिर्लवणैर्युक्तो योगोऽयं हन्ति मारुतम् ॥ १७

मूत्रकृच्छ्रमथाध्मानं शूलं चापि व्यपोहति ।
कुटजं शृङ्गवेरं च यवक्षारं च चित्रकम् ॥ १८

पूतिद्वयं च सिद्धार्थं विडङ्गातिविषा घनः ।
पिप्पली पिप्पलीमूलं रजनी शिग्रुकुष्ठकम् ॥ १९

सिन्धुजातं च हिङ्गुश्च चूर्णितो गोमयान्वितः ।
योगोऽयं जाठरस्याग्नेः करिणां दीपनः परः ॥ २०

सामवायुं हिनस्त्याशु सामवातोद्भवा रुजः ।
सैन्धवं जीरकं दन्ती शृङ्गिवेरं फलत्रयम् ॥ २१

करञ्जद्वितयं कृष्णा पटोलं निम्बपल्लवाः ।
ज्योतिष्मती गडूची च वचा चेति सुचूर्णिताः ॥ २२

पिण्डो मृद्गोहदं हन्ति वह्निमाशु करोति च ।
त्रिवृदर्कः स्नुही दन्ती नीली लवणपञ्चकम् ॥ २३

ब्राह्मी च श्वेतमूलं च कम्पाध्मानविनाशनम् ।
पाठापटोलकुष्ठानि निम्बभूनिम्बपर्पटम ॥ २४

ज्योतिष्मती स्नुही वासा चव्यग्रन्थिकशिग्रुकम् ।
वचा कट्फलरोध्राणि चित्रकं बृहतीफलम् ॥ २५

निम्बा दुरालभा रात्रिः त्रि(वृता)त्रिफला तथा ।
त्रिकटुश्चा त्रायमाणा पौष्करं गजपिप्पली ॥ २६

धातकी चेति चूर्णोऽयं मधुना कण्ठरोगनुत् ।
सैन्धवं नागरं कुष्ठं वचा शिग्रु निशाद्वयम ॥ २७

सिद्धार्थकयवक्षारौ सर्वमेकत्र चूर्णयेत ।
दध्ना विलोडितं कोष्णं कफवातजशोफजित् ॥ २८

स्वेदं च कारयेच्छोफे प्रवाञ्छत्रा(न्ने) यथोचितम ।
शोफे विघटिते पक्के द्विनिम्बी सैन्धवान्विता ॥ २९

क्षेपणीया प्रयत्नेन व्रणान्तः पूयशान्तये ।
शुष्यत्यसृक् च पक्के च जाते सद्यः क्षतेऽपि च ॥ ३०

घृतमाक्षिकचूर्णं नत विधातव्यं दिनत्रयम् ।
तिला निम्बस्य पत्राणि रजनी चेति पेषितम् ॥ ३१

मधुयुक्तं व्रणे शस्तं शोधनं रोपणं परम् ।
कतकस्य फलं लोध्रं मधुकं चन्दनं धनः ॥ ३२

प्रपौण्डरीकं मञ्जिष्ठा उशीरं वास्कं तथा ।
एभिर्विरचिता वर्तिश्चूर्णमाच्योतनं तथा ॥ ३३

सर्वेषामक्षिरोगाणां शस्यते नामजन्मनाम् ।
क्षीरद्रुमाणां निकाथे त्रिवृतानि सिंचदनु ॥ ३४

त्रिफलामञ्जनं लाक्षां लोध्रसिन्दूरगुग्गुळुम् ।
भल्लातरजनीधाण्या फल्गुका क्षीरसैन्धवम् ॥ ३५

सौगाष्ट्रिकाञ्जनं चैव रसं सर्जनमुद्भवम् ।
प्रवेष्टं चैति सञ्चूर्ण्य क्वाथे संचूर्णयेत्ततः ॥ ३६

दर्व्या विमर्दयेत्ततज्ञः शनैर्मृद्वग्निना ततः ।
लेहयेत्तद्घनीभूतं निश्चलं तच्च लेपयेत् ।
द्विपानां गळबन्धार्थं कल्पयेत्सुविचक्षणः ॥ ३७

॥ इति गजव्याधिचिकित्सा समाप्ता ॥

॥ अथ बालपोषणविधिः ॥

——o——

क्रीडार्थं बालकाश्चापि गृह्यन्ते राजभिः क्वचित् ।
तेषां मातृवियुक्तानां पोषणं रक्षणं तथा ॥ १

व्याधिनिग्रहणं चापि कर्तव्यं प्रत्यहं ध्रुवम् ।
शान्तिकैः पौष्टिकैर्होमैर्बलिदानैर्विशेषतः ॥ २

प्रायश्चित्तैश्च रक्षोघ्नैस्तेषां रक्षां समाचरेत् ।
सर्पिःक्षीरमधुयुतं दद्यात्पानं सफाणितम् ॥ ३

बीजोदकानि हरितमृदूनि यवसानि च ।
मृणालमुत्पलं चेक्षुः शृङ्गाटककशेरुके ॥ ४

शालूकं मत्स्यण्डिका चैतैर्भियुक्तं प्रदापयेत् ।
मत्स्यण्डिकां शर्करां च पिप्पलीचूर्णमेव च ॥ ५

नवनीतं च संयोज्य प्रदद्याद्बालकाय च ।
उत्कारिकां क्षीरपक्वां सर्पिस्स्निग्धां सशर्कराम् ॥ ६

मरीचिपिप्पलीचूर्णसंसृष्टां भोजयेत्तथा ।
लवणं च सुरां तेषां तृणान्यपि च वर्जयेत् ॥ ७

चतुर्थे दिवसे सर्वसेकं कार्यं च सर्पिषा ।
तृतीयायां चतुर्थ्यां वा वशायां प्रेषयेच्च तम् ॥ ८

दद्याद्वसन्ते बालानां सल्लकीबिसकेतकान् ।
ग्रीष्मेषु कदलीकाण्डमाम्रेक्षुयवपर्पटान् ॥ ९

प्रावृषि प्लक्षखर्जूरीवेणुपत्रप्रियङ्गुकान् ।
शरदीक्षुकुशाश्वत्थदूर्वाकाशबिसाङ्कुरान् ॥ १०

हेमन्तेऽप्यरिमेदाम्लजम्बूकम्बुकशेरुकान् ।
शरद्ग्रीष्मवसन्तेषु सघृतं पायसं हितम् ॥ ११

क्षीरकुल्माषसर्प्यूर्द्धं वर्षासु हितमोदनम् ।
हिमयोरामपातार्थं सतैलसरसैन्धवम ॥ १२

प्रस्थद्वयं बालकानां आढकं हितमोदनम् ।
अर्धद्रोणं हि तेषां तु कलभानां च युक्तितः ॥ १३

बालान्संरक्षयेद्यस्तु स्वपुत्रानिव बुद्धिमान् ।
स राजा विजयी नित्यं पुत्रपौत्रैश्च वर्धते ॥ १४

॥ इति बालपोषणविधिस्समाप्तः ॥

॥ अथ मन्दादिगजोत्पत्तिकालः ॥

भद्राः कृतयुगे जाताः त्रेतायां मन्दजातयः ।
द्वापरे मृगजात्याश्च कलौ सङ्कीर्णजातयः ॥ १

मृगजात्याः शरत्काले निदाघसमयेऽपि वा ।
हेमन्ते शिशिरे चैव मन्दजात्या मतङ्गजाः ॥ २

वसन्ते भद्रजातीयाः वर्षासु च मतङ्गजाः ।
शरद्धेमन्तयोर्मध्ये गजान्मन्दमृगान्विदुः ॥ ३

मन्दभद्रा वसन्तस्य शिशिरस्य च मध्यतः ।
मधु हेमन्तयो(निदाघयो)र्मध्ये भद्रमन्दश्च जायते ॥ ४

ग्रीष्मवर्षान्तरे चापि जातान् भद्रमृगान्विदुः ।
मृगभद्राश्च जायन्ते शरद्वर्षान्तरे गजाः ॥ ५

(मृगमन्दाश्च जायन्ते हेमन्तशिशिरान्तरे ।)
ऋतुसन्धिषु सर्वेषु निन्दिताः कृतनिश्चयाः ॥ ६

पूर्वाह्णे श्लेष्मसंसृष्टाः मध्याह्ने पित्तमिश्रिताः ।
वातिकास्त्वपराह्णेजाः एवं कालविभागजाः ॥ ७

सामा - ब्धि - गर्भ - सुमनः - कन्या - मधु - विभेदतः ।
षड्विधा वारणानां तु संभवाः परिकीर्तिताः ॥ ८

॥ इति गजोत्पत्तिकालः समाप्तः ॥

॥ अथ गजचिकित्सार्थकसंज्ञापरिभाषादिविधिः ॥

रसाः स्वाद्वम्ललवणकटुतिक्तकषायकाः ।
षट् द्रव्यमाश्रितास्ते च यथापूर्वं बलावहाः ॥ १

रसैराद्यैस्त्रिभिश्चान्त्यैः कफवातौ मरुत्कफौ ।
यातौ वृद्धिक्षयं पित्तं त्रिभिराद्यात्परैः परः ॥ २

षड्रसा ये महीपाल आहारविधिमाश्रिताः ।
तेषां विशेषं वक्ष्यामि यथातथ्यं तु दन्तिनाम् ॥ ३

कषायं मधुरं शीतं पित्तघ्नं तिक्तमेव च ।
कट्वम्लं लवणं चोष्णं तथा पित्तप्रकोपनम् ॥ ४

कषायं कटुकं तिक्तं रूक्षं चानिलकोपनम् ।
अम्लमुष्णं च लवणं स्निग्धं वातं निवर्तयेत् ॥ ५

अम्लमुष्णं च लवणं स्निग्धं च कफवर्धनम् ।
तिक्तं च कटुकं चैव रूक्षं च कफनाशनम् ॥ ६

मधुराम्लकषायाणां लवणस्य तथैव च ।
दद्यादरत्नी पलिकं दन्तिने प्रथमं विधौ ॥ ७

कटुकं च कषायं च तिक्तं च द्विगुणं च तत् ।
भागं विन्द्यात् क्रमः कार्यः यावत्सम्यक् प्रतिष्ठितः ॥ ८

स्थितसात्म्यस्य नागस्य परिशुद्धमुखस्य च ।
पलानि मधुरः पिण्डः षष्टिर्दद्या विजानता ॥ ९

तिक्ताभिः पञ्चभिर्हीनः दशभिः कटुको नृप ।
षष्टिरेव कषायस्य लवणस्य तथैव च ॥ १०

सप्तहस्ताय दातव्यो हीनो हीनाय दन्तिने ।
विज्ञेयो विंशतिपलः कबलस्तु प्रमाणतः ॥ ११

ज्ञेयमौषधवर्गाणां प्रमाणं पिण्डवत्प्रभो ।
मात्रया हीनया द्रव्यं विकारं न विवर्तयेत् ॥ १२

अधिकं कुरुते दोषं वारणस्य महीपते ।
तस्मादग्निबलं कालं शरीरं प्रकृतिं वयः ॥ १३

सात्म्यं सत्वं च विज्ञाय भिषक् भेषजमाचरेत् ।
योगद्वयं **राजपुत्रः** अमृतोपममब्रवीत ॥ १४

प्रतीकारस्य कालोऽभिनयः प्रतिनयस्तथा ।
शय्याभिगमनः कालोऽभिनयः परिकीर्तितः ॥ १५

सुप्तोत्थितः प्रतिनयः कालः प्रोक्तो मनीषिभिः ।
पटनं चाटनं चेति तावेवाचार्यगणा जगुः ॥ १६

दीपनीयान्यौषधानि दद्यात्कालद्वयेऽपि च ।
बृंहणं तु प्रतिनये कृमिघ्नं कर्शनं तथा ॥ १७

गजाश्वयोश्च यद्भोज्यं **तद्विधा** परिकीर्तितम् ।
समाग्निस्समदोषश्च समधातुमलक्रियः ॥ १८

प्रसन्नेन्द्रियचित्तात्मा **स्वस्थ** इत्युच्यते बुधैः ।
त्रिंशत्पलस्तु प्रथमः मध्यमः पञ्चविंशतिः ॥ १९

विंशत्पलो जघन्यस्तु कवलस्समुदाहृतः ।
व्याधितस्य ह्यौषधस्य पिण्डं विंशत्पलं स्मृतम् ॥ २०

स्वस्थस्य तु दशपलं कबळं त्वौषधस्य तु ।
विभज्य षट्सु कालेषु दातव्यं स्याद्भिषग्वरैः ॥ २१

रूक्षदेहं स्नेहयित्वा स्नेहैर्दद्यादथौषधम् ।
जलस्योपरि वा पूर्वं दीपनीयं प्रदापयेत् ॥ २२

व्याधितस्य व्याधिमुखे दोषस्य तु बलाबलम् ।
भिषक् सम्यक् निरूप्याथ भेषजानि प्रदापयेत् ॥ २३

अथोत्तमस्य वयसा समाप्तेः करिणो भिषक् ।
दद्यात्त्रिंशत्पलं पिण्डं षट्सु कालेषु भागशः ॥ २४

दद्यात्त्रिंशत्पलं पिण्डं न्यूनं दद्याद्यथोचितम् ।
तीक्ष्णाग्नेर्दीपनीयानि न्यूनं दद्याद्धिताय वै ॥ २५

त्रिंशत्संवत्सरादूर्ध्वं यावत्सप्ततिवत्सरम् ।
स उत्तमवया ज्ञेयः चतुर्विंशतिवत्सरात् ॥ २६

त्रिंशत्संवत्सरान्तं तु वयसा मध्यमो मतः ।
दशसंवत्सराद्यावत् चतुर्विंशतिवत्सरम् ॥ २७

सोऽधमो वयसा ज्ञेयः वृद्धस्सप्ततिवत्सरात् ।
वृद्धस्यौषधपिण्डानि न्यूनं दद्यात्सदैव हि ॥ २८

उत्तमान्मध्यमस्यापि मध्यमादधमस्य च ।
दद्यादौषधपिण्डानि न्यूनान्येव यथाबलम् ॥ २९

विंशत्संवत्सरादूर्ध्वं यावत्सप्ततिवत्सरम् ।
मदकबळं धूपं च लेपनं च प्रकीर्तितम् ॥ ३०

व्यायामनित्या यवसैः पुष्टा मांसविवर्धिताः ।
विषया प्रीतमनसः कार्या नित्यं मतङ्गजाः ॥ ३१

व्यायामात्कर्मसामर्थ्यं यवसात् पुष्टिरेव च ।
मांसाद्बलं मांसवृद्धिः सौमनस्यं तु भोजनात् ॥ ३२

सौमनस्याद्भवेद्दोषधातूनां साम्यमेव च ।
धातूनामपि चैतेषां साम्यमारोग्यमुच्यते ॥ ३३

यस्सौम्यगुणसंपन्नः समाग्निस्समधातुकः ।
प्रसन्नेन्द्रियचित्तश्च स स्वस्थ इति कथ्यते ।
स्वस्थस्य न प्रदातव्यं भेषजं दोषनाशनम् ॥ ३४

॥ इति गजचिकित्सार्थकसंज्ञापरिभाषादिविधिः समाप्तः ॥

॥ अथ गजाहारोपयुक्तपदार्थगुणप्रमाणविधिः ॥

मधूलिकाफलान्यष्टौ सर्षपस्स्यात्प्रमाणतः ।
यवः स्यात्सर्षपान्यष्टौ काकिणी स चतुर्गुणः ॥ १

माषः चतस्रः काकिण्यः चतुर्माषस्तु शाणकः ।
सुवर्णस्तु चतुश्शाणः पलं स्यात्स चतुर्गुणः ॥ २

चतुष्पलो हि कुडुबः प्रस्थः स्यात्स चतुर्गुणः ।
आढकं तेऽपि चत्वारः द्रोणं तु चतुराढकम् ॥ ३

द्रोणाः षोडश खारी स्यात् मानमेतद्धि मागधम् ।
शेषाणां चैव वक्ष्यामि रसानां शृणु पार्थिव ॥ ४

पञ्च कौडुबकं प्रस्थं रसानामत्र निर्दिशेत् ।
सार्धत्रयोदशपलं तोयप्रस्थं विनिर्दिशेत् ॥ ५

भेषजानां दशपलं द्रोणे चूर्णस्य दापयेत् ।
द्रोणे तु विंशतिपलं भेषजानां विधीयते ॥ ६

स्नेहप्रमाणं द्रोणे तु स्नेहमर्धाढकं भवेत् ।
एतदेव प्रमाणं तु नागानामनुवासने ॥ ७

अर्धप्रस्थं तु विज्ञेयं गजानां गात्रसेचने ।
तस्माच्चतुर्गुणः स्नेहः विहितस्सर्वसेचने ॥ ८

मत्तस्य चाण्डकोशस्य मृक्षणे गैरिकायुतम् ।
नरेन्द्र दन्तिनो देयं घृतस्य कुडुबं भवेत् ॥ ९

मषीचूर्णार्धकुडुबं घृतस्य कुडुबं तथा ।
शिरोभ्यङ्गाय देयं स्यादङ्कुशक्षतशान्तये ॥ १०

दीपतैलेऽपि कुडुबं प्रमाणं विद्धि पार्थिव ।
द्रोणे द्रोणे दशपलं गुडस्य लवणस्य च ॥ ११

भक्तस्नेहप्रमाणं तु द्रोणे द्विप्रस्थमिष्यते ।
मांसैः स्नेहैः रसैस्सार्धं सायाह्ने भोजयेद्गजम् ॥ १२

दध्ना पललसंयुक्तं गुडेन च समन्वितम् ।
पूर्वाह्णे भोजयेन्नागं प्रदीपितमतन्द्रितः ॥ १३

स्नेहेष्वपि विशेषेण घृतं श्रेष्ठतमं स्मृतम् ।
मधुरं शीतवीर्यं च लघु चैवाविदाहि च ॥ १४

हितं वाते च पित्ते च मेदश्शुक्रविवर्धनम् ।
ग्रहिणीदीपनं बल्यं आयुष्यं चक्षुषो हितम् ॥ १५

घृतात्तु नान्यत्पश्यामि भेषजं सर्वदेहिनाम् ।
तत्र ये पित्तला नागाः प्रकृत्या तनवश्च ये ॥ १६

बाला दुर्बलपादाश्च ये च नेत्रातुरा गजाः ।
सर्पिस्तेभ्यः प्रदातव्यं गजा ये च नवग्रहाः ॥ १७

घृतं वर्णरसोपेतं गन्धसंपन्नमेव च ।
बलं वर्णं जवं चैव दन्तान्नागस्य वर्धयेत् ॥ १८

अवस्थितं चिरं यच्चाप्यतिदग्धं सपूतिकम् ।
भवेद्भाजनदुष्टं च क्रिमिभिर्वा समन्वितम् ॥ १९

एवं विधं भोज्यमानो बलान्नागः प्रहीयते ।
बलात्प्रहीयमानस्तु भोजनं नाभिनन्दति ॥ २०

ये पर्यश्रुदृशः कृशाश्च शिशवो धारार्दिताः पित्तळाः
तन्वङ्गास्सतताध्वकर्मविहिताः वृद्धा वनीनिस्सृताः ।
सासृङ्मांसमदक्षयाश्च विवशा ये स्थब्धगात्राश्चिरात्
तेषां सात्म्यतमं हितं घृतमिति ब्रूते **कलिङ्गेश्वरः** ॥ २१

घृतस्यानन्तरं **तैलं** ऋषिभिस्समुदाहृतम् ।
तैलं त्वचां बलकरं लेख(ह)नीयं तिलोद्भवम् ॥ २२

विदाहि चोष्णवीर्यं च कषायं मधुरं तथा ।
वातश्लेष्महरं चैव विपाके कटुकं स्मृतम् ॥ २३

कृमिघ्नं पित्तळं चापि मेदोघ्नं योनिशोधनम् ।
अव्यायामैरुपचिता ये गजास्स्थूलदेहिनः ॥ २४

वातोपद्रवयुक्ताश्च ये वाऽप्यल्पपराक्रमाः ।
ये च वातप्रकृतयः श्लेष्मला ये च वारणाः ॥ २५

बहुशश्चापि सज्जन्ते ये च नाहेन कुञ्जराः ।
सहसा भ्रंशते मांसं येषां चाध्वप्रयोजने ॥ २६

तेषां तैलं प्रदातव्यं ये चापि क्रिमिकाण्ठनः ।
धेनुकानां तु सततं तैलमेव विधीयते ॥ २७

तासां हि बहुवातत्वात् वायुः कोष्ठे प्रकुप्यति ।
उत्साहजननं तैलं तेजोबलविवर्धनम् ॥ २८

मर्दितो तेन विधिवत् त्रिधा भुङ्क्ते वारणः ।
स्नेहयुक्ता विधियुता सम्यक् बृंहयति द्विपम् ॥ २९

वर्धयेज्जाठराग्निं च भुक्तं जीर्णीकरिष्यति ।
यद्भाजने भवेत् क्लिन्नं क्रिमिभिर्दूषितं च यत् ॥ ३०

यद्वा कषायसंयुक्तं यच्चाम्लरसदूषितम् ।
अतिसारकरं ह्येतत् वैवर्ण्यकरमेव च ॥ ३१

एवंविधं वर्जयेत्तु तैलं नागस्य पार्थिव ।
वसापि वातशमनी दन्तिनां मधुरा स्मृता ॥ ३२

वृष्या विपाके मधुरा बलवर्णप्रसादिनी ।
स्रोतोविघाते विहिता मन्यास्तंभे गळग्रहे ॥ ३३

भग्नस्फुटितभिन्नानां गात्ररोगेषु चोत्तमा ।
मज्जा बल्या विशेषेण वातपित्तविनाशिनी ॥ ३४

कफं मेदश्च शुक्रं च वृद्धिं नयति दन्तिनाम् ।
उष्णश्चैवोष्णवीर्यश्च गुरुश्चापि प्रकीर्तितः ॥ ३५

वातरोगहरो वृष्यः स्रोतसां परिशोधनः ।
तैलार्धं तु घृते मात्रा तदर्धं त्रिवृतो भवेत् ॥ ३६

मज्जायाश्च वसायाश्च मात्रा प्रायोगिकी मता ।
भक्ते तैलप्रमाणेन श्रेष्ठां मात्रां प्रयोजयेत् ॥ ३७

पादहीनां तथा मध्यां अर्धहीनां कनीयसीम् ।
एष एव क्रमो वृद्धेरासमाप्तेर्विधीयते ॥ ३८

उरःक्षतानां भग्नानां **वसां मज्जां** च दापयेत् ।
उत्तमाय च नागाय देयं द्वात्रिंशदाढकम् ॥ ३९

अष्टौ च विंशतिश्चैव मध्यमाय नराधिप ।
चतुर्विंशत्याढकं तु दापयेच्च कनीयसे ॥ ४०

सप्ताहं पाययेत्स्नेहं उत्तमाग्निं मतङ्गजम् ।
मध्यमाग्निं च पञ्चाहं मन्दाग्निं त्र्यहमेव वा ॥ ४१

विरिञ्चते ततः सम्यक् कोष्ठं चास्य विशुध्यति ।
कृसरो दुग्धपिण्याकयुक्तो दधिसमन्वितः ॥ ४२

प्रदेयो बृह्मणार्थाय प्रतिपानं च दन्तिने ।
प्रपन्ना पञ्चलवणैः युक्ता त्रिकटुकेन च ॥ ४३

मृगाणां महिषादीनां जाङ्गलोदकपक्षिणाम् ।
मांसस्य पलपञ्चाशत् स्याद्द्रोणे परिसंख्यया ॥ ४४

वराहोरभ्रमहिषशशाजहरिणा मृगाः ।
स्वस्थवृत्तैः प्रदातव्या रसार्थे दन्तिनां नृप ॥ ४५

वराहमहिषादीनां कुक्कुटानां खगष्ट्र्योः ।
श्वाविध्शल्यकगोधानां गोसृगालाविमांसजान् ॥ ४६

ग्रासान् युक्ताम्ललवणान् मातुलिङ्गरसान्वितान् ।
अर्धोदकं प्रत्यरत्नि रसं नागाय दापयेत् ॥ ४७

अनूपं जाङ्गलं चैव यच्चासृक् जलचारिणाम् ।
कषायं जाङ्गलं मांसं अम्लमानूपजं स्मृतम् ॥ ४८

एषां बालस्य यन्मांसं मृदुत्वात् श्लेष्मलं तु तत् ।
विषेण घातितं यत्तु यच्च व्याधिहतं भवेत् ॥ ४९

अद्धा कुणपगन्धं च मांसं गजान्विगर्हितम् ।
एषां स्वस्थस्य यन्मांसं यौवनस्थस्य देहिनः ॥ ५०

तस्मिन् हितो वेशवारः रसो वा दन्तिनां नृप ।
रसे त्रिकटुकस्यैव सङ्करार्धं (संस्कारार्थं) पलं स्मृतम् ॥ ५१

स्नेहस्य कुडुबं द्रोणे दध्नस्त्वर्धाढकं भवेत् ।
मर्दितां तेन विधिवत् विधां भुञ्जीत वारणः ॥ ५२

प्रत्यरत्नि यवसस्य च भारं
तण्डुलस्य चतुराढकमुक्तम् ।
स्नेहमष्ट(र्ध)कुडुबं लवणस्य
स्युः पलानि दश चापि गुडस्य ॥ ५३

अन्यच्च

अरत्नौ तण्डुलद्रोणं स्नेहस्यार्धाढकं स्मृतम् ।
गुडस्य लवणस्यापि पृथक् दशपलं तथा ॥ ५४

विधिवद्विहितायां तु विधायां रससम्भवः ।
ततो रक्तं ततो मांसं ततो मेदस्ततोऽस्थि च ॥ ५५

ततो मज्जा ततश्शुक्लं ततो हर्षस्ततो मदः ।
ततः श्रीर्विजयः कान्तिः तेजश्चारोग्यमेव च ।
एवमन्यांश्च विविधान् विदधाति विधा गुणान् ॥ ५६

विधां प्रयच्छेत् द्विरदाय नित्यं
न चापि तैलं न घृतं न दुग्धम् ।
न चापि मांसं न रसं न मद्यं
अन्नेन शुद्धेन सुखी तृणैश्च ॥ ५७

उपसि यवसतैलं मात्रयाऽर्धाढकं स्यात्
प्रवरवयसि मध्ये तच्चतुर्भागहीनम् ।
अधमवयसि चैतत् त्रिभागोनमुक्तं
बलमदजवकारि व्याधिविध्वंसनं च ॥ ५८

गजानां बलहीनानां कृशानां दुर्बलाग्निनाम् ।
वाताभिभूतकायानां अभिघातकफात्मनाम् ॥ ५९

कफे न यवसं देयं गजानां हितमिच्छता ।
सर्वधातुविवृद्ध्यर्थं सर्वदोषप्रशान्तये ॥ ६०

वातकोपनकाले तु दद्यादेतत् विशेषतः ।
प्रातरेव गजे भुक्ते गुणवत् तृणतैलकम् ॥ ६१

भक्तस्नेहसमः स्नेहः मोदकेषु विधीयते ।
मोदकेष्वपि नागानां इमे शास्त्रविनिश्चिताः ॥ ६२

मोदकार्थं महीपाल पिष्टमाढकमिष्यते ।
विडङ्गाक्षिव(ङ्क्षीर)कुल्माषमाषगोधूमसंस्कृताः ॥ ६३

भूयोऽङ्गराजः पप्रच्छ पालकाप्यं महामुनिम् ।
चतुर्विधं त्वया प्रोक्तमाहारं वक्तुमर्हसि ॥ ६४

भोज्यं भक्ष्यं च लेह्यं च पेयं चेति चतुर्विधम् ।
असंस्कृतं संस्कृतं च द्विविधं भोज्यमुच्यते ॥ ६५

तत्र संस्कृतमेवाग्रे प्रवक्ष्यामि यथाक्रमम् ।
अन्नं मांसरसस्नेहदधिक्षीरसमायुतम् ॥ ६६

संस्कृतं चेति कथितमसंस्कृतमतः शृणु ।
तैस्तै(रसै)र्विवर्जितं त्वन्नं तण्डुलाश्चाप्य**संस्कृतम्** ॥ ६७

कबळं पल्लवं वृक्षभङ्गास्त्वङ्मूलमेव च ।
तृणानि चेति जानीयात् **भक्ष्यमेवं** विशेषतः ॥ ६८

पेयान्यपि च वक्ष्यामि यानि नागाः पिबन्ति वै ।
यवागू क्षीरमुन्मन्थो रसाश्च विविधा नृप ॥ ६९

स्नेहास्सर्वे महीपाल संस्कृतासंस्कृतास्तु ये ।
यमकं त्रिवृतं चैव महास्नेहं च पार्थिव ॥ ७०

तैलं घृतं च यमकं वसा च त्रिवृतं स्मृतम् ।
स्नेहास्सर्वे च मांसानि मेदो मज्जा रसस्तथा ॥ ७१

वसा चेत्यकृतः पक्वं महास्नेह इति स्मृतः ।
प्रोक्तान्येतानि **पेयानि लेह्यान्यपि** निबोध मे ॥ ७२

उत्कारिका वेशवारो मोदकाश्च नराधिप ।
उत्कारिकां प्रवक्ष्यामि तां मे निगदतः शृणु ॥ ७३

प्रियालुपद्मखर्जूरमधूकपनसस्य च ।
पलानां सूक्ष्मचूर्णानि घृतेन सह पाचयेत ॥ ७४

मत्स्यण्डिकाशर्कराभ्यां प्रदद्यात्तं यथाक्रमम ।
सूक्ष्मगोधूमचूर्णानि पिप्पली तण्डुलास्तथा ॥ ७५

घृतं गुडं च संयोज्य पाचयेन्मतिमान्भिषक् ।
सक्तवश्च सुघृष्टा वै ते चार्द्रं च कशेरुकम् ॥ ७६

तथा पुष्करमूलानि सूक्ष्मचूर्णानि कारयेत् ।
घृतेन मरिचैर्वापि गुडैर्वापि विपाचयेत् ॥ ७७

एतद्दद्यात्तु नागेभ्यः कायाग्निबलवर्धनम् ।
अतःपरं प्रवक्ष्यामि **वेशवारं** नृपोत्तम ॥ ७८

मांसं सहास्थि सुस्विन्नं श्लक्ष्णं दृषदि पेषयेत् ।
पिप्पली शुण्ठि मरिचैः सर्पिर्गुडसमन्वितम् ॥ ७९

एकस्थं पाचयेत्सम्यक् **वेशवारं** महामते ।
प्रावृषि ग्रीष्मशरदोः स्विन्नं सौवीरकेण च ॥ ८०

शेषेष्वृतुषु तोयेन सुस्विन्नमवतारयेत ।
एवं मदविवृद्ध्यर्थं अमदानां मदावहम् ।
वेशवारं भिषक् प्राज्ञः यथावदुपलक्षयेत् ॥ ८१

॥ इति गजाहारोपयुक्तपदार्थगुणप्रमाणविधिः समाप्तः ॥

॥ अथ भक्ष्यपेयादिपदार्थगुणदोषविधिः ॥

तैलं तोयेन संयुक्तं वातरोगहरं परम् ।
सर्पिः क्षीरेण संयुक्तं पित्तघ्नं बलपोषणम् ॥ १

वसया योजिता **मज्जा** भग्नाग:क्षतशान्तिकृत् ।
सर्वं बलकरं **मांसं** बृंहणं चाग्निवर्धनम् ॥ २

वारुणी दीपयत्यग्निं जनयत्यङ्गलाघवम् ।
मनःप्रसादनी वृष्या बृंहणी वीर्यवर्धनी ॥ ३

क्रिमिघ्ना तैलसंयुक्ता श्लेष्माणं च निरस्यति ।
हिताऽऽध्मानप्रदुष्टाय तथा चानिलरोगिणे ॥ ४

क्षुभिताविद्धवंशाय विच्युतभ्रष्टवक्षसे ।
मदिरा द्राक्षया युक्ता हिता स्नेहेन चान्विता ॥ ५

दूराध्वगमनश्रान्ता वधबन्धार्दिताश्च ये ।
सहसा ये च विहिता गजास्संयानकर्मसु ॥ ६

तेभ्यो गुडयुता देया दन्तिभ्यो मदिरा सदा ।
बलवत्संनिपातेषु निहता ये प्रतिद्विपः ॥ ७

पञ्चभिर्वारुणी युक्ता रसैर्लवणवर्जिता ।
तेभ्यो गजेभ्यो दातव्या यथान्यायं महीपते ॥ ८

वर्तानाहेऽग्निदौर्बल्ये मृत्तिकानाह एव च ।
मदिरा दन्तिनां पथ्या लवणैस्सह योजिता ॥ ९

श्रान्ता ये तृषिता ये च भिन्नमूत्रपुरीषिणः ।
अरोचकार्दिता ये स्युरामाशयविकारिणः ॥ १०

तेभ्यः कादम्बरी देया वारणेभ्यो विशेषतः ।
अग्निना दूषितं यच्च यच्च भाजनदूषितम् ॥ ११

तैस्तु दोषैरुपेतं तु मद्यं नित्यं निषेधयेत् ।
यत्स्वच्छं तैलवर्णं स्यात् घृतमण्डनिभं च यत् ॥ १२

करवीरोत्पलांभोजतुल्यगन्धिरसस्फुटम् ।
आस्वादे तिक्तमधुरं प्रकृतिस्थं बलान्वितम् ॥ १३

ईदृशं पाययेन्मद्यं दुष्टदोषविवर्जितम् ।
स्वस्थवृत्तस्य नागस्य प्रतिपानं सुरा हिता ॥ १४

भाराध्ववधबन्धादिश्रान्तानां सगुडा हिता ।
भक्तपादप्रमाणेन योगं मद्यस्य कारयेत् ॥ १५

यदा मद्यं पिबेन्नागः द्राक्षया सह योजितम् ।
तदा द्राक्षा प्रदातव्या भक्तषोडशभागिकी ॥ १६

क्षीरस्य गुणदोषास्तु यथावत्संप्रवक्ष्यते ।
गव्यं माहिषमाजं वा दधियुक्तं पयो हितम् ॥ १७

शीतलं मधुरं स्निग्धं जीवनं बृंह्मणं हितम् ।
आयुष्यं चैव वृष्यं च पयः परमभेषजम् ॥ १८

ग्राहिणीदीपनं चैव सद्यो बलकरं तथा ।
माधुर्यस्निग्धभावाभ्यां वातरोगविनाशनम् ॥ १९

शैत्यान्माधुर्यभावाच्च पित्तप्रशमनं भृशम् ।
तदेव रक्तपित्तस्य भेषजं च कफे हितम् ॥ २०

संप्रोक्तप्राणिमांसेषु ससर्पिष्कं पयो हितम् ।
तेन सञ्जायते नागः प्रसन्नत्वक्तनूरुहः ॥ २१

स्थिरोपचितमांसश्च प्रसन्नेन्द्रियमानसः ।
यत्सवार्यम्लमिश्रं च रात्रिपर्युषितं च यत् ॥ २२

भाजनोपहतं यत्तत्सद्यो दोषान्प्रकोपयेत् ।
तृष्णां छर्दिं च जनयेत् ग्रहिणीं दूषयत्यपि ॥ २३

सद्यस्कृतमसंसृष्टं पयः सर्वगुणान्वितम् ।
वातेष्वपि विकारेषु क्षीरपानं प्रशस्यते ॥ २४

मन्यास्तम्भे हनुस्तम्भे छर्दिते सप्रतानके ।
शिरस्तापे सास्थिभङ्गे म्लाने सूने तथैव च ॥ २५

कोष्ठशूलेषु सर्वेषु योनिशूले हितं पयः ।
अतिसृष्टमदक्षीणा वयोऽतीताः कृशाश्च ये ॥ २६

कर्मप्रबन्धा मत्ताश्च दुर्बला ये गतासवः ।
दग्धाश्च कबलैस्तीक्ष्णैः बहुशोपद्रुताश्च ये ॥ २७

पित्तोपसृष्टास्मगदाः तेभ्यः क्षीरं प्रदापयेत ।
शमयत्यभितापं च दीप्ताग्निश्च भवेन्नृप ॥ २८

सम्यग्वातं च जयति छविश्चाम्य प्रसीदति ।
अग्नौ पयसो मानं आढकीयमुदाहृतम् ॥ २९

येषां श्लेष्म च पित्तं च मारुतश्चापि कुप्यति ।
पूर्वोक्तेन प्रमाणेन **दधि** तेभ्यः प्रदापयेत् ॥ ३

आम्ल तदम्लपान च विदाहि गुरु चाच्यत ।
कफयोनि तदार्क्रेदि पित्तयोनिस्तथैव च ॥ ३१

श्लक्ष्णं सुगन्धि स्निग्धं च सद्यः प्राणविवर्धनम् ।
मधुरं दीपनं चैव वृष्यं बलकरं तथा ॥ ३२

विपाके कटुकं चैव सन्धानं कृमिनाशनम् ।
अचिन्त्यवीर्यं गुणतः सर्वरोगहरं **दधि** ॥ ३३

कर्शनं शीतवीर्यं च रूक्षं मधुकरं स्मृतम् ।
सन्धानं लेखनं चैव कफपित्तहरं मधु ॥ ३४

छर्दिक्लेशातिसारेषु विषदुष्टेषु हस्तिषु ।
कफमांसविवृद्धेषु दापयेत्सततं मधु ॥ ३५

श्रान्ता धिष्ण्याध्वगमनैः पत्तिका व्याधिताश्च ये ।
ये च दुर्मनसो नागाः तेषामिक्षुः शुभावहः ॥ ३६

मधुराः पित्तरोगेषु हिताः मदविवर्धनाः ।
शुक्रवृद्धिकराश्चैव क्षीणधातुविवर्धनाः ॥ ३७

मेदसो वर्धनाश्चैव मांसशोणितवर्धनाः ।
दातव्यास्त्विक्षवो ग्रीष्मे त्र्यहं शरदि वा पुनः ॥ ३८

वर्षासु सप्तरात्रेण वसन्ते दशरात्रतः ।
हेमन्ते शीतकाले च दद्यात्पक्षावसानतः ॥ ३९

दद्यात् ज्येष्ठाय करिणे पञ्चैवेक्षुशतानि वै ।
शतानि त्रीण्यथार्धं च मध्यमाय च दन्तिने ॥ ४०

करिणे द्विशतार्धं च जघन्याय प्रदापयेत् ।
अतो गुणान्प्रवक्ष्यामि राजन् गात्रादिसेचने ॥ ४१

गुरुबन्धादिभिः क्लेशैः विरुद्धपरिवर्तनात् ।
विषमे कर्दमे निम्ने सलिले चापि धावनात् ॥ ४२

स्खलनैरभिघाताद्यैस्स्तंभो गात्रेषु जायते ।
विषमाहारशयनैर्गमनाद्वापि सङ्कटे ॥ ४३

दुस्स्थानादपि मातङ्गा जायन्ते गात्ररोगिणः ।
तेषां तैलेन सिक्तानि गात्राणि वसयाऽपि वा ।
मृदुभूतानि जायन्ते श्वयथुश्चापि शाम्यति ॥ ४४

न भेदमायान्ति नखास्तलं च
न क्षीयते नाध्वनि पाददाहः ।
भवन्ति केशा रुचिराश्च दृष्टिः
न हीयते सन्ततपादसेकात् ॥ ४५

स्थाने तत्त्रिफलाचूर्णं तैलेन तलसेकतः ।
स्रावभेदक्षयास्फोटरहितास्स्युस्स्थिरास्तलाः । ४६

त्वग्दोषबन्धवधजिह्मणशोषगात्र-
स्तम्भादिजित् क्षपितशीतसमीरकोपः ।
सक्थ्यङ्गमार्दवकरो लघुब्रह्मणश्च
स्निग्धत्वसत्वबलसौख्यकृदङ्गसेकः ॥ ४७

शिरःक्षतानि शाम्यन्ति स्निग्धकेशा भवन्ति च ।
स्रोतोदृष्ट्योरकालुष्यं शिरस्सेके कृते सति ॥ ४८

स्थिरवेष्टौ दृढौ दन्तौ स्निग्धौ व्यथाविवर्जितौ ।
दन्ताघातसमर्थौ च दन्ताभ्यङ्गेन नित्यशः ॥ ४९

मूत्रक्षरणतो नित्यं कोशो मत्तस्य पच्यते ।
गैरिकस्य फलेनास्य सदा साज्येन सेचनम् ॥ ५०

अभीक्ष्णं साधु पश्यन्ति घृताभ्यङ्गेन दन्तिनः ।
अक्षिरोगा न जायन्ते स्थिरदृष्टिश्च जायते ॥ ५१

द्रुमाणां मन्ततः सेको फलार्थं जायते यथा ।
तथा स्नेहपरीषेकः वारणानां बलावहः ॥ ५२

वृश्चिकाः कृकलासाश्च तथैव गृहगोधिकाः ।
छर्दनाः क्रिमयोऽन्ये च बहवो वारणाऽहिताः ॥ ५३

रात्रौ विनिस्सृता वर्मं भुजङ्गाश्च महाविषाः ।
प्रविशेयुर्गजागारं भक्षयित्वा च तान्गजः ॥ ५४

तीव्रां बाधामवाप्नोति मरणं चाधिगच्छति ।
दीपे ज्वलति वै रात्रौ सुखं जानाति तान्गजः ॥ ५५

तस्माद्गजहितार्थं तु दीपं प्रज्वालयेन्निशि ।
गजागारे प्रदीपार्थं स्यात्तैलं कुडुबं नृप ॥ ५६

लवणं दीपयत्यग्निं पचत्याहारमेव च ।
कृमिकोष्ठप्रशमनं वातरोगनिबर्हणम् ॥ ५७

लवणं भक्षयित्वा तु जलं पिबति वारणः ।
शोणितस्य जलं योनिः तेजसा तच्च रज्यते ॥ ५८

यद्वदिन्धनसंभारं कृत्वा वह्निः प्रयोजितः ।
भस्मीकरोति लवणं तद्वत्पचति भोजनम् ।
अहोरात्रचितास्तस्य दोषा नश्यन्त्यसंशयम् ॥ ५९

जरयति बहुभुक्तं शोधनं मूत्रवस्ति-
कृमिहृदनिलहारि व्याधिविध्वंसनं च ।
अरुचिशमनमाशु क्लेदनं वारणानां
लवणममृततुल्यं पथ्यधर्मावतारः ॥ ६०

पूर्वाह्णभुक्ते लवणं वर्जयेद्दोषवर्धनम् ।
अपराह्णे तु लवणं दीपनं दोषनाशनम् ॥ ६१

भुक्तस्य पश्चाल्लवणं दीपनं दोषनाशनम् ।
पलानि लवणस्याथ दशाष्टौ सप्त पञ्च च ॥ ६२

भद्रे मन्दे मृगे मिश्रे हेमन्तेऽरविनो विदुः ।
शरद्ग्रीष्मेऽर्धमंशेन दद्याद्वर्षवसन्तयोः ॥ ६३

कफवातात्मिके पश्चान्मधौ तद्विमयोरपि ।
वृक्षभङ्गलतागुल्मतृणसस्यादिभिर्गुरुः ॥ ६४

विधायोगश्च सुतरां लवणेन विना कृतः ।
अमन्त्र इव यज्ञाग्निः बहुदोषकरो भवेत् ॥ ६५

कोपयत्यखिलं दोषं अजीर्णं जनयत्यपि ।
यत्कुर्यान्मृत्तिका भुक्ता तथैवालवणा विधा ॥ ६६

रोमकं सैन्धवं चैव बिडं सौवर्चलं तथा ।
सुवर्चिका यवक्षारं सामुद्रमथ चोद्भिदम् ॥ ६७

अष्टावेतानि करिणां लवणानि यथाविधि ।
दद्याद्द्रोणे दशपलं सामुद्रस्यैव भूमिप ॥ ६८

शेषाणां पञ्चपलिकमरत्नौ विद्धि पार्थिव ।
व्रीहिशालिषाष्टिकास्तु श्रेष्ठास्स्युर्यवगोधुमौ ॥ ६९

मध्यमौ चाधमा मुद्गमाषकोद्रवकङ्गवः ।
शीतं संमृदितं शुद्धं पिण्डं बलकरं भवेत् ॥ ७०

ओदनस्य विदुः पिण्डं तण्डुलप्रस्थसाधितम ।
आमा विदग्धा दग्धातिसिद्धात्युष्णातिशीतला ॥ ७१

हीनाधिका विधा राजन् करिणां दोषकारिणी ।
आमाऽतिसारं विदग्धा हृद्रोगं बलसंक्षयम् ॥ ७२

दग्धा प्रवाहिकां चातिसिद्धाऽत्युष्णा च पित्तकम् ।
शीता वायुमतृप्तिं च हीना व्यापदमन्तिमा ॥ ७३

मृदन्विता तु छर्दिं चाप्यरुचिं जनयेद्विधा ।
अस्नेहलवणां यत्नाद्विधां विषमिव त्यजेत् ॥ ७४

यवसप्र(प्री)तिपूर्णाय पीतस्नाताय दन्तिने ।
या विधा दीयते राजन् सा विधार्थाय कल्पते ॥ ७५

गजाश्वयोश्च यद्भोज्यं तद्विधा परिकीर्त्यते ।
व्यायामनित्या यवसैः पुष्टा मांसविवर्धनाः ॥ ७६

विधया प्रीतमनसः कर्तव्यास्सामसंभवाः ।
व्यायामात्कर्मसामर्थ्यं यवसात्पुष्टिरेव च ॥ ७७

मांसाद्बलं मांसवृद्धिः सौमनस्यं तु भोजनात् ।
सौमनस्याद्भवेद्दोषधातूनां सौम्यमेव च ॥ ७८

म(ब)लानामपि चैतेषां सौम्यमारोग्यमुच्यते ।
हेमन्ते तैलपानं तु वर्षासु च विधीयते ॥ ७९

मज्जां चैव वसां चैव वसन्ते तु प्रदापयेत् ।
शरदि ग्रीष्मकाले च घृतपानं प्रशस्यते ॥ ८०

हेमन्तकाले तु पुनः निदाघसमयेऽपि वा ।
स्नेहपानं तु सफले तृणे शुष्के विवर्जितम् ॥ ८१

हेमन्तकाले पीतं तु तैलं सम्यक् न जीर्यते ।
निदाघे तैलपानेन मूर्च्छा तस्योपजायते ॥ ८२

केचिदिच्छन्ति नागस्य स्नेहयुक्तं तु भोजनम् ।
भुक्तस्य चानुपानं च केचिदिच्छन्ति भूमिप ॥ ८३

आर्द्रस्य यवसस्य स्यात्प्रमाणं द्रोणसंमितम् ।
शुष्काणां च लघूनां चाप्याहारं द्विगुणं मतम् ॥ ८४

फलितानां तु धान्यानां अर्धाहारं प्रदापयेत् ।
तेषामेव सगर्भाणां त्रिभागोनं प्रदापयेत् ॥ ८५

तृणं तृष्णापहं तृप्तिकरं च ग्रहिणीहरम् ।
मनःप्रसादनं दोषत्रयघ्नं रक्तशोधनम् ॥ ८६

तृणं जरयते दोषमुदीर्णमपि हस्तिनः ।
तृणाच्च वर्धते प्राणः तृणात्संभवतीन्द्रियम् ॥ ८७

श्रमग्लानिविचित्तत्वतन्द्री(न्द्य)निन्द्रापहं तृणम् ।
तृणसात्म्यास्तृणप्राणास्तृणाहारा मतङ्गजाः ॥ ८८

तृणं यदा न खादन्ति यत्नेनापि प्रचोदिताः ।
तदा तु व्याधिता नागा ज्ञातव्यास्तु नराधिप ॥ ८९

सोमादोषस्संभवन्ति तृणमञ्च्यश्च जायते ।
सोमात्मकाश्च मातङ्गा शीतसात्म्या विशेषतः ॥ ९०

तस्माद्यदा व्रजेदर्कः पर्यायेणोत्तरां दिशम् ।
तृणहैन्यात्प्रहीयन्ते हीनप्राणा भवन्ति च ॥ ९१

दक्षिणायनसंस्थे तु सूर्ये सुखपरायणाः ।
आस्वादयन्ति निष्पन्नं तृणं नागा न संशयः ॥ ९२

वीतौषधिरसे काले भास्करस्य गभस्तिभिः ।
तापितानां वारणानां प्राणसारं क्षयं व्रजेत् ॥ ९३

प्राणसञ्जननार्थं तु शीतं सर्वं प्रयोजयेत् ।
वर्षासु जलजं नेष्टं स्थलजं यवसं हितम् ॥ ९४

हेमन्ते जाङ्गलोत्पन्नं स्थलजं च तृणं हितम् ।
ग्रीष्मे तृणं सोपनाहं शल्यकृत्सगुडोदकम् ॥ ९५

कुल्माषं मोदकं चैव सोपनाहं प्रदापयेत् ।
प्रावृट्काले महाराज दापयेत्पिष्टमोदकान् ॥ ९६

तृणं प्रोष्ठपदे मासि जातपर्वं सुकर्णकम् ।
ईषत्तु मधुराम्लं च जायते प्राणवर्धनम् ॥ ९७

तृणमाश्वयुजे मासे सगर्भं मधुरं भवेत् ।
तृणं मासे कार्तिके तु जातवीर्यं रसं भवेत् ॥ ९८

मांसशोणितमज्जानां बृंहणं प्राणवर्धनम् ।
क्वचिदार्द्रं क्वचिच्छुष्कं माघे जायेत फाल्गुने ॥ ९९

चण्डवातहतं शुष्कं अल्पवीर्यरसं भवेत् ।
चैत्रमासे महाराज नागानां च न रोचते ॥ १००

भूमौ निपतितं शुष्कं विच्छिन्नं विरसं तृणम् ।
मासे करीषप्रतिमं वैशाखे जायते तृणम् ॥ १०१

दावाग्निदग्धे तु तृणे प्रायशो वृक्षभोजनाः ।
भवन्त्युत्साहवन्तश्च तृणेनैव मतङ्गजाः ॥ १०२

यथा भुक्त्वा तु मृष्टान्नं किञ्चित्स्वादत्यथोपरि ।
तथा तृणेन तृप्तानां किञ्चिदेवानुभोजनम् ॥ १०३

अशनैः स्नेहपानैर्वा रसैर्वा विविधैर्हितैः ।
नस्यवस्तिक्रियाभिर्वा भेषजैर्वा पृथग्विधैः ॥ १०४

न हि वाहनयोग्यास्ते तृणहीना मतङ्गजाः ।
तस्मात्तृणेन हीनानां जीविते संशयो ध्रुवम् ॥ १०५

लतापत्रतृणाहारा वृक्षभंगाशिनस्सदा ।
न च ते दोषमृच्छन्ति विधालवणवर्जिताः ॥ १०६

ईदृग्गुणयुतं प्रोक्तं कबळं कुवळादिकम् ।
वधबन्धपरिक्लिष्टाः ग्राम्याः परवशं गताः ॥ १०७

अप्युत्थातुं न शक्ष्यन्ते यवसेनैव केवलम् ।
स्नेहक्षीरासवरसैः विधायवसभोजनैः ॥ १०८

विविधैस्ते गजाः पुष्टाः कर्तव्या भिषजा नृप ।
वर्षासु स्थलजं देयं शुष्कं यत्पार्वतीयकम् ॥ १०९

शरत्सु शष्पजातं हि सगर्भं करिणां हितम् ।
सग्रन्थि च सुपक्वं च शिशिरे दापयेत्तृणम् ॥ ११०

संजातवीर्यं बलवद्वसन्ते संप्रदापयेत् ।
औदकानि तु सर्वाणि निदाघे दापयेद्बुधः ॥ १११

अनग्निदग्धमच्छिन्नमपुराणं तृणं हितम् ।
जीर्णं जलयुतं चैव दुर्गन्धं पङ्कमिश्रितम् ॥ ११२

मृगपक्षिमलस्पृष्टं अपथ्यं तु तृणं भवेत् ।
परूषोदुम्बराश्वत्थपिप्पलीप्लक्षबन्धनाः ॥ ११३

शाल्मलीशाकवाराही मोदाम्रपनसा वटः ।
एतत्कबळमित्युक्तं पित्तश्लेष्मनिषूदनम् ॥ ११४

प्रियाळु - ताळ - तिमिश - कपित्थानन्द - पादपाः ।
गोधूमकल्माश्चेति **कुवळं** कफपित्तनुत् ॥ ११५

सल्लकी क्षीरवृक्षाश्च मोदकी किणिही तथा ।
करवीरं कर्णिकारं काश्मर्यं वंशमेव च ॥ ११६

अतिमेदं च पित्तघ्नं विद्यादेतत् **कटंकरम्** ।
सर्वेषां पत्रभङ्गाश्च **पल्लवा** इति संज्ञिताः ॥ ११७

अम्लमात्ररसोनत्वात् **रसोनं लशुनं** स्मृतम् ।
त्रिदोषघ्नं मदकरं दीपनं मलशोधनम् ॥ ११८

धातुप्रसादनं वृष्यं रसोनममृतोपमम् ।
उत्कर्णके पाण्डुरोगे वातानाहे गळग्रहे ॥ ११९

मन्यास्तम्भे स्कन्धनाहे गुल्मे हृच्छूलकादिषु ।
लशुनं तिलतैलेन देयं रोगस्य शान्तये ॥ १२०

अनुपानं च शुद्धाम्भो देयमत्र निगद्यते ।
वर्षाहेमन्तशिशिरवसन्तर्तुषु वारणाः ॥ १२१

कण्डूदद्रुश्वयथुलाः श्लेष्मलाः कृमिकोष्ठिनः ।
सर्पिस्तैलत्रिकटुकविडङ्गचूर्णसंयुतम् ॥ १२२

तदा देयं तु लशुनं अनुपानं शुभोदकम् ।
रक्तपित्ताधिका नागाः ग्रीष्मेषु च शरत्सु च ॥ १२३

मृद्वीकाशर्कराचूर्णसंसृष्टं लशुनं तदा ।
देयं भुक्तचतुर्भागं हीनं वा रोगशान्तये ॥ १२४

अरत्नौ विंशतिपलं लशुनं रोगशान्तिकृत् ।
कषायकटुतिक्ताद्या मूलनाळादिजा रसाः ॥ १२५

बीजमेवानुगच्छन्ति तापितास्सूर्यरश्मिभिः ।
हीनक्रिया न शुद्ध्यन्ति व्याधयो विविधा गजे ॥ १२६

तस्मात्कुर्वीत शास्त्रोक्तं विधिं सम्यक् चिकित्सकः ।
मूले कषायं मधुरं बीजे पत्रे तु तिक्तकम् ॥ १२७

पत्राग्रे कटुकं नाळे लवणं लशुरे स्थितम् ।
हीनमम्लरसेनेदं **रसोनं** परिकीर्तितम् ॥ १२८

मृदु - गृह - महा - बाल - कुक्कुट - पाकलेषु च ।
वातिकेषु विकारेषु गात्रस्तम्भे च कर्णके ॥ १२९

प्लीहोदरस्कन्द(स्तम्भ)मूर्च्छाहस्तपादग्रहेषु च ।
गुल्माभिषण्णमृज्जिग्धानाहे च कृमिकोष्ठके ॥ १३०

पिष्टमेहे शिरोरोगे हृद्रोगे मद्यव्यापदे ।
दातव्यो **गुग्गुलुर्वैद्यैः** गजानां रोगशान्तये ॥ १३१

रसैश्चतुर्भिस्संयुक्तो लवणाम्लविवर्जितः ।
माधुर्यात् शमयेद्वायुं कषायत्वाच्च पित्तहा ॥ १३२

तिक्तत्वात् श्लेष्मशमनः कटुत्वाद्दीपनो भृशम् ।
स्निग्धत्वाच्च बलकरः कृमिघ्नश्च प्रकीर्तितः ॥ १३३

पलद्वयं समारभ्य यावद्विंशतिकं पलम् ।
दशाहं तस्य वृद्धिस्स्यात् विलोमेन दशाहकम् ॥ १३४

दातव्यं गुग्गुलुद्रव्यं रोगघ्नं पुष्टिवर्धनम् ।
गुग्गुलुं घृतसंसृष्टं मन्दाग्निपाचितं शुभम् ॥ १३५

द्रवीभूतं प्रत्यहं च सुखसुप्तोत्थिते गजे ।
सूर्योदयात्पूर्वमेव पाययेत्तु यथाविधि ॥ १३६

महिषाक्षिभृङ्गपत्राञ्जनपत्रसमं हितम् ।
स्नेहयुक्तः कृशानां तु बृंहणार्थे हितस्सदा ॥ १३७

कर्शने केवलं शस्तः स्थूलानां मूत्रसंयुतः ।
वसन्ते तैलसहितं दद्यान्मद्यानुपानकम् ॥ १३८

क्षीरानुपानकं राजन् दद्याच्छरदि सर्पिषा ।
ग्रीष्मे घृतसमायुक्तं सिताखण्डानुपानकम् ॥ १३९

हेमन्ते शिशिरे दद्यात् कटुतैलसमन्वितम् ।
उदरं प्रविशुद्धं स्यात् सर्वर्तुषु च शस्यते ॥ १४०

यस्य रोगस्य शमने यद्द्रव्यं समुदाहृतम् ।
तद्द्रव्ययुक्तो दातव्यस्तच्छान्तेर्गुग्गुलुश्शुभः ॥ १४१

दशोत्तरं पलशतं श्रेष्ठे नागे विधीयते ।
मध्यमे पादहीनं तु दद्यादर्धं कनीयसे ॥ १४२

मज्जां चैव वसां चैव **वसन्ते तु** प्रदापयेत् ।
हेमन्ते तैलपानं तु **वर्षासु** च विधीयते ॥ १४३

शरदि ग्रीष्मकाले तु घृतपानं प्रशस्यते ।
वर्षासु पुष्टान्नागेन्द्रान् स्नेहादिभिरुपक्रमेत् ॥ १४४

हेमन्तकालेऽपि पुनः **निदाघसमये**ऽपि वा ।
स्नेहपानं तु सफले तृणे शुष्के विवर्जितम् ॥ १४५

स्नेहशुष्कतृणाद्दुष्टाः सदा बहुफले तृणे ।
हेमन्तकाले पीतं तु तैलं सम्यक् न जीर्यते ॥ १४६

यदि सर्पिः पिबेन्नागः **शिशिरे** तन्न जीर्यते ।
निदाघे तैलपानेन मूर्च्छा तस्योपजायते ॥ १४७

पिपासा वेपथुश्चैव त्वग्दोषश्चैव जायते ।
तस्मा**द्धिमागमे** स्नेहं **ग्रीष्मकाले** च वर्जयेत् ॥ १४८

नाभेरुपरि पित्तस्य स्थानं हृदयमाश्रितम् ।
नाभेः पश्चिमभागे तु स्थानं वायोः प्रकीर्तितम् ॥ १४९

गात्राण्यामाशयः पूर्वाण्युरःकण्ठः शिरस्तथा ।
स्थानान्येतानि सर्वाणि श्लेष्मणो दन्तिनां नृप ॥ १५०

भुक्तवन्तं प्रतिच्छन्नं यवसेन तु वारणम् ।
ग्रीष्मे संवेशयेद्रात्रौ गते त्वर्धाष्टनाडिके ॥ १५१

पुनः प्रतिनयेत्स्थानं इति **ग्रीष्मे विधिस्स्मृतः** ।
संवेशयेत्तु **वर्षासु** रात्रौ पण्णाडिके तथा ॥ १५२

अष्टनाडिकशेषायां स्थानं प्रतिनयेद्गजम् ।
हेमन्तकाले तु पुनः अतिक्रान्तेऽष्टनाडिके ॥ १५३

पुनः प्रतिनयेत्स्थानं **शेषे तु** दशनाडिके ।
शरद्धेमन्तशिशिरे क्रमाद्बूयं विचक्षणैः ॥ १५४

इति पालकाप्ये महापाठे वृद्धोपदेशीये भक्ष्यपेयादि-
पदार्थगुणदोषविधिः समाप्तः ॥

॥ अथ वस्तिविधिः ॥

अथ वस्तिविधिं सम्यक् कथयामीह दन्तिनाम् ।
वार्क्षं वा वैणवं वापि सुश्लक्ष्णं गुलिकामुखम् ॥ १

आनुपूर्व्यायतं नेत्रं ज्येष्ठे हस्तद्वयायतम् ।
मध्यमे तु भवेन्नेत्रं द्विचत्वारिंशदंगुलम् ॥ २

षडंगुलं जघन्यस्य मध्यमात्परिहीयते ।
षोडशांगुलमेतत्स्यात् नाहे ज्येष्ठस्य दन्तिनः ॥ ३

उत्कृष्टमेव नेत्राणां प्रमाणं वस्तिकर्मणि ।
ये प्रमाणैर्न युज्यन्ते ज्येष्ठमध्याधमैर्गजाः ॥ ४

लाङ्गूलवशमानेन तेषामायाममिष्यते ।
नेत्रमूले तु कर्तव्या कर्णिका द्वादशाङ्गुला ॥ ५

सर्वं प्रवेशयेन्नेत्रं गुदे नागस्य बुद्धिमान् ।
दृतिं सुमृदितां कृत्वा तत्र नेत्रं निबन्धयेत् ॥ ६

उत्तमाधममध्यानां ज्येष्ठमध्यकनीयसः ।
नेत्रच्छिद्राणि कार्याणि समान्यामलकीफलैः ॥ ७

स्नेहे या मुख्यतो मात्रा सैव देयानुवासने ।
यथावयप्रमाणेन यथाबाह्यनिरोधिका ॥ ८

स्थानं माङ्गळ्यवार्क्षं च पुरस्तान्निम्नमिष्यते ।
उन्नतं पृष्ठतः कार्यं पक्षयोश्च समं भवेत् ॥ ९

तत्र स्थाने सुखं तिष्ठत् वारणः सुखयन्त्रितः ।
पक्षयोश्च पुरस्ताच्च पुरुषैस्समधिष्ठितः ॥ १०

ततो विश्वासयन्तश्च तं गजं भिषजां हिताः ।
परिस्पृशन्तश्च करैः तिष्ठेयुः परिकर्मिणः ॥ ११

तत्र तत्र कषायादि क्षान्तिभिः क्षमितस्य च ।
तदा वाशितमूलस्य कर्तव्यः स्यादुपक्रमः ॥ १२

अवर्धितनखं हस्तं सर्पिषाऽभ्यज्य दक्षिणम् ।
पेचके च घृतं दत्वा हरेल्लण्डमुपस्थितम् ॥ १३

शनैस्त्रासयन्तोत्रैः भिषक् च परिसान्त्वयेत् ।
मनस्संह्लादयेत्तस्य विषयैः कालयोगिभिः ॥ १४

पाणितालस्वनेनापि वंशवीणास्वनेन च ।
दक्षैस्सङ्गीतघोषैश्च रमयेयुरनेकपम् ॥ १५

उचिताद्भोजनादर्धमन्नं च लघु भोजयेत् ।
आस्थापनं च वक्ष्यामि शृणु मे तन्नराधिप ॥ १६

अनुवासनमात्राया द्विगुणा तस्य शस्यते ।
आस्थापनविधौ मात्रा चिरस्थानं न चेष्यते ॥ १७

न च भुक्तवते देयं मातङ्गाय पुनः पुनः ।
एकं द्वितीयमेवं च तृतीयमपि योजयेत् ॥ १८

हित्वा पुरीषसङ्घातं दोषानादाय चोल्बणान् ।
गच्छन्निवर्तते वस्तिः स **निरूहः** प्रकीर्तितः ॥ १९

तीक्ष्णोष्णस्नेहलवणैरन्वितस्तु विशेषतः ।
पूर्वः सस्नेहलवणः निरूहे परिकीर्तितः ॥ २०

तत्र मध्यश्च तीक्ष्णस्तु जघन्यो मधुरः स्मृतः ।
समुत्क्लेदनकर्मा हि प्रथमः परिकीर्तितः ॥ २१

मध्यमो दोषहरणः जघन्यस्तु प्रसादनः ।
अग्रेऽनुवासनं केचित्केचिदास्थापनं पुनः ॥ २२

आस्थपने निरासे तु पुरीषे निर्मले गुदे ।
अनुवासनकं प्राहुः हेतुमत्र शृणुष्व मे ॥ २३

पुरीषपिहिते मार्गे योऽनुवासं प्रयच्छति ।
न तस्य साधकः स्नेहः भस्मनीवाहुतिर्हुता ॥ २४

चतुष्पदानां मूत्राणि तैलं मांसं रसो दधि ।
बदराम्लं च दुग्धं च धान्योद*तुषोदके ॥ २५

फलानि लवणं चैव समाह(नं) द्रव्यमिष्यते ।
वस्तयो हि चिकित्सार्थं सम्यगुक्ता विजानता ॥ २६

रुजमाशु निगृह्णन्ति दोषाणामाशु शोधनात् ।
यथा तु जीर्णपत्रोऽपि वृद्धो वृक्षो निरङ्कुरः ॥ २७

समये वारिणा सिक्तो हरिताङ्कुरकोमळः ।
तरुणो जायते क्षिप्रं पुष्पवान् फलवानपि ॥ २८

एवमाप्यायते हस्ती वस्तिना संप्रतर्पितः ।
अपरं जघनं वंशः भवेयुर्बलसंयुताः ।
विवर्धते जाठराग्निः मारुतश्चानुलोमति ॥ २९

इमं विधिं यो निखिलेन शक्नुयात्
विधातुमापत्सु च यो न सीदति
स भूमिपालेन विधातुमौषधं
गजेषु कार्यो भिषजां वरस्सदा ॥ ३०

॥ इति गजवस्तिक्रियाविधिः समाप्तः ॥

॥ अथ नस्यविधिः ॥

शिरःकर्णगात्रमुखनेत्ररोगेषु कर्णके ।
मन्याग्रहे गळस्तम्भे नस्यकर्म प्रशस्यते ॥ १

अभुक्तवति पूर्वाह्णे प्रशस्तं नस्यकर्म तु ।
मृदुपाकेन संसिद्धं व्याधिप्रशमनौषधैः ॥ २

स्नेहं द्रोणार्धमानं तु प्रशस्तं नस्यकर्मणि ।
गजस्योर्ध्वमुखस्यैव प्रसारितकरस्य च ॥ ३

परिकारस्तूपविष्टो जघने लालयेत् गजम् ।
तदा भिषग्वरो यत्नात् वस्तिना परिपीडयेत् ॥ ४

द्वादशाङ्गुलविस्तारं षोडशाङ्गुलमायतम् ।
नेत्रं तु केवलस्रोतःप्रमाणेन प्रकीर्तितम् ॥ ५

निमेषशतपर्यन्तं पीडयेन्नस्यकर्मणि ।
एवं चतुःपञ्चकृत्वो वस्तिना धारयेद्भिषक् ॥ ६

इत्थं मासं विधातव्यं यावद्वा साधु मन्यते ।
उष्णोदकेन प्रक्षाल्य करं तु कृतकर्मणः ॥ ७

चतुर्भागविहीनां तु विधां तु पयसाऽथवा ।
रसेन सर्पिषा वाऽपि भोजयेत्तु यथारुचि ।
यवसेन प्रसाद्यानुपानं दद्यात् सुखोदकम् ॥ ८

या स्नेहमात्रा तु यथावदुक्ता
जगप्रमाणे विहिता पुरस्तात् ।

पाकोऽष्टभागस्य रसत्वमेत्य
बलं तु नागे जनयत्यभीक्ष्णम् ॥ ९

अग्नेर्बलं चापि विवर्धयित्वा
कण्ठोरसोः पार्श्वकटत्रिकाणाम् ।
वर्णाक्षिमेधामनसां प्रसादं
ददाति दत्तं द्विरदस्य नस्यम् ॥ १०

॥ इति नस्यविधिः समाप्तः ॥

॥ अथ पोतादीनां भेषजविधिः ॥

अजीर्णे सति **पोतानां** अजमोदं वचायुतम् ।
कटुत्रयं च संचूर्ण्य दापयेन्मधुना सह ॥ १

नागरं मरिचं कुष्ठं पिप्पलीद्वयसैन्धवान् ।
अभयां चापि संचूर्ण्य **विक्कानां** संप्रदापयेत् ॥ २

कलभानां च लशुनं हरिद्राविश्वभेषजम् ।
मरीचं पिप्पलीयुग्मं हिंगु चाज्येन दापयेत् ॥ ३

कटुत्रयं च त्रिफलां वचां कुष्ठं पुनर्नवाम् ।
सिन्धूत्थरामठौ कान्ति **जीवनानां** प्रदापयेत् ॥ ४

कल्याणानां तु दद्यात् त्रिकटुकरजनी द्वन्द्वकुष्ठाजमोदा-
प्रत्यक्पर्णीकरञ्जद्वयलशुनवचा स्थापनी रामठानाम् ।
सिद्धार्थारिष्टबीजज्वलनपटुवराळाहृद्दण्डक्रिमिघ्न-
न्यग्रोधानां च चूर्णं प्रतिनयममये तैलयुक्तं प्रशस्तम् ॥ ५

यूथानां वारणानां तु त्रिफलाङ्कुररोहिणीम् ।
चित्रकं तुलसीं शिग्रुं हरिद्राद्वयमेव च ॥ ६

पिप्पलीं पञ्चलवणं शरपुंखीं पुनर्नवाम ।
नागरं मरिचं मूर्वां रामठं जीरकद्वयम् ॥ ७

उलूखले क्षोदयित्वा तैलेनालोड्य दापयेत् ।
दद्या**द्वृद्धतराणां** नागानां चोरुपूगतैलेन ॥ ८

अजमोदमुग्रगन्धां लशुनं सिद्धार्थकं शिग्रुम् ।
त्रिफलाकटुरोहिण्या त्रिकटुकमपि चूर्णयित्वा तु ।
दद्यात्तैलेन समं भिषग्वरो रोगशान्त्यर्थम् ॥ ९

कृशानां नागानां क्रिमजठरिणां व्योषबृहती
वचा मुस्ता बिल्व क्रिमिहर हरीतक्यतिविषान्

समं चूर्णीकृत्य प्रतिनयसमाख्ये तु समये
प्रदद्यात्तैलेन प्रवरमतियुक्तो भिषगिदम् ॥ १०

यथाकालं यथासात्म्यं यथाव्याधि यथाबलम् ।
तथैव द्विरदेन्द्रेभ्यो दापयेत्कबळानिमान् ॥ ११

कबळो विंशतिपलो निश्चितः पृथिवीपते ।
ज्येष्ठे मध्येऽधमे त्रीणि द्वे चैकं च प्रयोजयेत् ॥ १२

हिंगुजीरकयुगेन संयुतैः
पिप्पलीमरिचशुण्ठिसर्षपैः ।
अग्निशिग्रुबृहतीपुनर्नवैः
कोष्ठसि(शु)द्धिकरमग्निवर्धनम् ॥ १३

शिग्रुमूलबृहतीफलत्रयं
कुष्ठचव्यबृहतीकटुत्रयम् ।
जीरकं लशुनतैलसंस्कृतं
पिण्डमग्निबलसत्ववर्धनम् ॥ १४

एलावचासैन्धवनागरैश्च
सिद्धार्थहिङ्गुमरिचाक्रिमिशत्रुभिश्च ।
कल्कस्तु तैललुलितः कबळो गजाय
सुप्तोत्थिताय विहितो कफवातशान्त्यै ॥ १५

सप्तपर्णगवाक्षीकं गळूची निम्बमेव च ।
हस्तिमूत्रोषितं क्षुण्णं कबलं दीपनं परम् ॥ १६

आदाय यक्षदृग्मुण्डीलशुनं तलपोटकम् ।
विडङ्गं कटुतूम्बी च हिङ्गुदीमूलमेव च ॥ १७

अरळुं र(न)क्तमालं च क्षोदयेद्बृहतीं तथा ।
कबळं मूत्रसंसृष्टं दापयेदग्निदीपनम् ॥ १८

एरण्डं नक्तमालं च निर्गुण्डीमर्कमेव च ।
एतत्प्रतिनये दद्यात् दन्तिमूत्रेण मर्दितम् ॥ १९

एरण्डं वजयन्तीं च आढकीमूलमेव च ।
श्रीपर्ण्या मधुपर्ण्याश्च त्वचं च समुपाहरेत् ॥ २०

अश्वगन्धासमायुक्तं कबळं संप्रदापयेत् ।
ग्रहणी दीप्यते चास्य यवसं चाभिनन्दति ॥ २१

द्वे कण्टकारि(के)की दद्यात् मूलं च मधुशिग्रुजम् ।
गण्डीरं धातकीपुष्पं आमलक्या रसत्वचः ॥ २२

सल्लकीतरुणस्सार्धं क्षोदितो मधुसंयुतः ।
शकृत्संग्रहणो व्योषः कबलः परिकीर्तितः ॥ २३

हरिद्राद्वितयं हिंगु विडङ्गं लशुनं वचाम् ।
तेजोवतीं त्रिकटुकं वगळं देवदारु च ॥ २४

मञ्जिष्ठां चित्रकं चापि संचूर्ण्य मधुना सह ।
गोमूत्रेणाऽथ तैलेन दापयेत कबळं भिषक् ॥ २५

सर्वानाहहरं चैव क्रिमिघ्नं दीपनं परम् ।
वचां त्रिकटुकं चैव हरिद्रां हिङ्गुमेव च ॥ २६

मञ्जिष्ठां च वगळं च क्रिमिघ्नं लशुनं तथा ।
एतान् संचूर्ण्य कबळं गोमूत्रेण प्रदापयेत् ॥ २७

आनाहं चापि शूलं च वातं चापि विनाशयेत् ।
क्रिमयश्चोपशाम्यन्ति मूत्रकृच्छ्रां च नेच्छति ॥ २८

वचालशुनसंयुक्तं क्षौद्रेण सह मर्दितम् ।
क्रिमिकोष्ठाय नागाय दापयेत्क्रिमिशान्तये ॥ २९

कच्छूरिं ग्रन्थिकामूलं तर्कारिवनमाल्लिके ।
करञ्जमग्निमूलं च कबलो ह्येष दीपनः ॥ ३०

एरण्डं पूतिकारिष्टैस्समांशैः कबळं ततः ।
निवृत्तस्य च पूर्वाह्णे दापयेद्रोगनाशनम ॥ ३१

सुवर्चिकां छिन्नरुहां अपामार्गं च पूतिकम् ।
वैजयन्तीं च भूनिम्बं तथैवाटकरूषकम् ॥ ३२

एतद्दत्त्वा गजः कार्श्ये रोगात् क्षिप्रं प्रमुच्यते ।
बलं मांसविवृद्धिं च प्राप्नोति सुमनास्सदा ॥ ३३

करमर्दं सिन्धुवारं कुरण्टत्वक्करञ्जकम् ।
संचूर्ण्य च प्रतिनये दद्यादग्नेस्तु दीपनम् ॥ ३४

सोभाञ्जनं च वार्ताकं व्याघ्रं च पारिभद्रकम् ।
वरुणं च गळूचीं च बिल्वमूलत्वचं तथा ॥ ३५

संचूर्ण्याभिनये मूत्रेणदद्यादग्निदीपनम् ।
अङ्कोलं नक्तमालं च वार्ताकं गिरिमल्लिकाम् ॥ ३६

अरलुत्वचं संचूर्ण्य मूत्रेण वारणाय च ।
दद्यात्प्रतिनये वैद्यः हितमग्निप्रदीपनम् ॥ ३७

पुनर्नवाया मूलं च कण्टूकं पारिभद्रकम् ।
उग्रगन्धां प्रतिनये दद्यादग्निप्रदीपनम् ॥ ३८

निम्बास्फोटकनिर्गुण्डि सिन्धुवारकरञ्जकान् ।
अर्कमूलं दीपनार्थं दद्यादभिनये समम् ॥ ३९

सौभाञ्जन छिन्नरुह वरणं बृहतीद्वयम् ।
बिल्वं क्षुण्णं प्रतिनये मूत्रसिक्तं प्रदीपनम् ॥ ४०

एरण्डमूलं विजयां हरीतमञ्जरीं तथा ।
पुनर्नवां च शतपर्विकां संक्षोद्य दापयेत् ॥ ४१

तैलसिक्तं प्रतिनये दीपनं वातनाशनम ।
एरण्डमूलं निर्गुण्डीमूलं संक्षोद्य वै भिषक् ॥ ४२

दद्यात्प्रतिनये मूत्रसिक्तं अग्निप्रदीपनम् ।
वंशा(श्या)कुण्डलिकालर्कचित्रशा(श्या)माश्वगन्धिनाम् ॥

वृश्चिकाळेश्च मूलानि वचां संचूर्ण्य यत्नतः ।
दीपनार्थं प्रतिनये दद्यात श्लेष्मविनाशनम् ॥ ४४

स्वस्थवृत्तगजानां तु यथाकालं यथाविधि ।
एतानि दीपनीयानि प्रदेयानि भिषग्वरैः ॥ ४५

वचां वराळं त्रिकटुं हिंगु तेजोवतीं तथा ।
लशुनं च यवक्षारं क्रिमिशत्रुं च सर्षपम् ॥ ४६

चित्रमूलकमूलं च संचूर्ण्य मधुनाऽथवा ।
गोमूत्रेणाऽथ तैलेन दद्यात्प्रतिनये बुधः ।
सर्वदोषप्रशमनं दीपनं क्रिमिनाशनम् ॥ ४७

निम्बपटोलीतुळसी
निर्गुण्ड्यास्फोटकं जलात्पूर्वम्
चिरिबिल्ववरणकेङ्गुद-
सैरेयकबिल्वचञ्चवो जलोपरि च ॥ ४८

भुक्तात्पूर्वं किणिही
मधुशिग्रु कोकिलाक्षकाः प्रोक्ताः ।
कृष्णक्षुद्रामूल पुनर्नव-
पञ्चाङ्गुलदीप्यकाश्च देयाः स्युः ॥ ४९

भुक्तस्योपर्यमृता
चित्रकनिम्बप्रकीर्यचिरिबिल्वाः ।
आस्फोटशिग्रुबृहती-
द्वयखरपर्णीव्याळशिम्बिका देयाः ॥ ५०

निद्रासमये नियतं
निर्गुण्डीपीलुपाटल्यः ।
निम्बैरण्डकरञ्जा-
ङ्कोलस्योनाग्निमन्थका देयाः ॥ ५१

त्रिंशत्पलस्तु प्रथमः मध्यमः पञ्चविंशतिः ।
विंशत्पलो जघन्यस्तु कबळः समुदाहृतः ॥ ५२

पिण्डं विंशत्पलमितमौषधस्य प्रकीर्तितम् ।
काले कालेषु वा दद्याद्विभज्य व्याधिशान्तये ॥ ५३

स्वस्थस्य तु दशपलमौषधं संविभज्य च ।
दातव्यं षट्सु कालेषु पुष्ट्यारोग्याभिवृद्धये ॥ ५४

रूक्षदेहं स्नेहयित्वा स्नेहैर्दद्यादथौषधम् ।
व्याधितस्य व्याधिमुखं ज्ञात्वा दोषबलाबलम् ॥ ५५

औषधं तु प्रदातव्यं यथाशास्त्रं भिषग्वरैः ।
अथोत्तमस्य वयसा समाग्नेस्तु विभज्य वै ॥ ५६

पलानि षट्त्रिंशकानि दद्यात्कालेषु षट्सु च ।
विषमाग्नेर्व्याधितस्य व्याध्यवस्थाबलाबलम् ॥ ५७

सम्यक् ज्ञात्वाऽथ दातव्यं न्यूनमेवौषधं बुधैः ।
तीक्ष्णाग्नेरौषधं न्यूनं दातव्यं दीपनं बुधैः ॥ ५८

बालानामपि वृद्धानां न्यूनं दद्यादथौषधम् ।
उत्तमे मध्यवयसः त्रिंशत्पलमुदीरितम् ॥ ५९

मध्यमेऽधमवयसः विंशत्पलमुदाहृतम् ।
अधमे मध्यवयसः पञ्चदशपलं स्मृतम् ॥ ६०

अधमेऽधमवयसः दातव्यं पलपञ्चकम् ।
बालस्तु दशवर्षान्तं मध्यो विंशत्समावधि ॥ ६१

ततस्सप्ततिवर्षान्तं उत्तमो वयसा गजः ।
ततस्तु वृद्धो विज्ञेयः इत्याहुर्मुनिसत्तमाः ॥ ६२

॥ इति पोतादीनां भेषजविधिः समाप्तः ॥

॥ अथ गजशालानिर्माणविधिः ॥

अशेषर्तुसुखे देशे शिवे बहुजलद्रुमे ।
सुखोत्तारावतरणे स्वादुतीर्थजलाश्रये ॥ १

दिशि प्राच्यामुदीच्यां वा यथालाभमथाऽपि वा ।
पुरस्यादूरतः सम्यक् स्थानग्रामं निवेशयेत् ॥ २

तस्य प्रागुत्तरे देशे शिवे रम्ये शुभे शुचौ
पाण्डुरक्तासितश्वेतपीतान्यतमवर्णया ॥ ३

मृदा सुस्निग्धया युक्ते वल्मीकोषरवर्जिते ।
चैत्यश्मशानदेवादिभूताद्यावासदूरतः ॥ ४

विश्वेशं पूजयित्वाऽग्निं हुत्वा संतर्प्य च द्विजान् ।
पुण्याहघोषैश्च समं गजशालां प्रमापयेत् ॥ ५

चतुर्विंशतिहस्ता सा विस्तारे ज्येष्ठदन्तिनः ।
द्विद्विहस्तविहीना स्यात् मध्यमाधमयोः क्रमात् ॥ ६

ताः स्वविस्तारमानार्धमानप्राग्ग्रीवशोभिताः ।
प्राग्ग्रीवश्च भवेत्तासां निजायामार्धविस्तृतः ॥ ७

प्राग्ग्रीवार्धसमद्वार विस्तारद्विगुणायताः ।
प्राग्दीर्घास्स्युरुदग्द्वाराः प्राग्द्वाराश्चोत्तरायताः ॥ ८

ताः षट् पञ्च चतुष्किष्कुच्छायाः श्रेष्ठान्तराधमाः ।
लण्डाद्यपनयार्थाय पश्चात् द्वारं च कारयेत् ॥ ९

स्तम्भैस्त्रिभिर्युता कार्या करिण्याश्च गजस्य च ।
ते सालशाकतिमिशार्जुनान्यतमवृक्षजाः ॥ १०

ससाराः ऋजवः श्लक्ष्णा वृत्ता निर्ग्रन्थिकोटराः ।
अष्टषष्ट्यङ्गुलानाहः स्तम्भः श्रेष्ठस्य शस्यते ॥ ११

मध्यमाधयोर्हीनः द्वादशद्वादशाङ्गुलैः ।
आयामेनोत्तमस्थं च (भः) स्याच्चतुर्दशारत्निकः ॥ १२

हस्ताद्विहस्तहीनः स्यात् मध्यमस्याधमस्य च ।
स्तम्भमायाममध्ये तु षोडशाङ्गुलवर्जिते ॥ १३

प्राग्ग्रीवायाः पश्चिमांशे तदन्यायास्तु दक्षिणे ।
विस्तारमध्ये सुदृढं चतुर्हस्तं निखानयेत ॥ १४

पश्चादन्तरदिग्भागे शय्याभागं च कारयेत् ।
मृदुशुष्कं स्थलण्डेन पार्श्वतः किञ्चिदुन्नतम ॥ १५

यथा हस्तिप्रमाणं च किञ्चिन्निम्नं च मध्यतः ।
विन्यासमेवमेवात्र करिण्याश्चापि कारयेत ॥ १६

ग्रहादिपरिहाराय तापोद्वेगोपशान्तये ।
नित्यं विस्तीर्यते शय्या स्थकरीषेण दन्तिनाम् ॥ १७

शय्यापर्यन्ततः कुर्यात अर्धकुड्यं समन्ततः ।
मृदोपरिस्तं (लिप्तं) संछन्नमुपरिष्टात् दलैर्घनैः ॥ १८

ततो बलिं च होमं च कृत्वा ब्राह्मणतर्पणम् ।
सम्यक् संभारसंयुक्तं नानालङ्कारभूषितम ॥ १९

शुभेऽह्नि सर्वकामार्थं गजं शालां प्रवेशयेत् ।
त्रिपूत्तरेऽथ रोहिण्यां हस्तेऽथ श्रवणेऽथवा ॥ २०

एकादश्यां दशम्यां वा गजान् शालाः प्रवेशयेत् ।
न पूजयेत् शक्तिपाणिं शास्तारं मूढचेतनः ॥ २१

न तस्य नागा वर्धन्ते पीड्यन्ते पाकलादिभिः ।
तस्माद्विवसमप्येकं तयोः पूजां न हापयेत् ॥ २२

प्रत्येकं गजशालासु छागान् कुक्कुटसूकरान् ।
रक्षोगन्धर्वयक्षाणां निहन्यात्तुष्टये सुधीः ॥ २३

अन्यच्च —

पाण्डुरे वा सिते रक्ते स्निग्धे शालां निवेशयेत् ।
गजानां गजगेहस्य प्रदेशे दक्षिणे शिवे ॥ २४

स्थानं संशोधयेत्तस्मिन् विषमं च समं नयेत् ।
तुषाङ्गारास्थिकेशाश्मकपालांश्च विशोधयेत् ॥ २५

प्रागायतामुदग्द्वारां प्राग्द्वारामुत्तरायताम् ।
सालार्जुनाञ्जनाश्वत्थतिमिशस्यन्दनादयः ॥ २६

शालाक्रियाविधौ वृक्षाः स्वीकार्यास्तु मनीषिभिः ।
उत्तरे वा ततः प्राग्वा शालायास्तु नराधिप ॥ २७

शय्यापाश्रयणं कार्यं यथा हस्तिप्रमाणतः ।
समहस्तायता शाला ह्युत्तमा संप्रकीर्तिता ॥ २८

पडायता मध्यमा तु पञ्चहस्तायताऽधमा ।
विस्तारतस्समास्सर्वाः कारयेत्पूर्ववन्नृप ॥ २९

अच्छिद्रैः कंकपैः कार्या विलाता(सा)र्थं सुसंवृताः ।
नाशार्थं मशकादीनां धूपः कार्यः सदा भवेत् ॥ ३०

निदाघे न (तु) निराच्छायाः कण्टकैः सर्वतो नृप ।
सिञ्चन्मुहुर्मुहुः स्थानं दिवा शीतेन वारिणा ॥ ३१

मृदालेपं तु शालायां शुष्के शुष्के तु कारयेत ।
औषधागारमपरं योजयेत् स्थानपार्श्वतः ॥ ३२

कारयेन्मतिमान्वैद्यो दृढं कुड्यं समञ्चितम् ।
दूरतो रोगिशाला स्यात् प्रभिन्नानां च दन्तिनाम् ।
दृढस्तम्भसमायुक्ता शाला कार्या पृथक् पृथक् ॥ ३३

॥ इति गजशालानिर्माणविधिः समाप्तः ॥

इति पालकाप्ये महापाठे वृद्धोपदेशीये
संगृहीता विशेपास्समाप्ताः ॥

॥ गजवैद्यान्तर्गतमूलिकादिपदार्थः ॥

—o—

अ

अङ्कोलः ஏழிஞ்சில்

अञ्जनपत्रम् அஞ்சனபத்திரம்

अतिबला சித்தாமுட்டி

अतिविषा அதிவிடயம்

अमृता சீந்தில்

अरलुः பெருமரம்

अरिमेदः வேம்பு

अलर्कः தூதுவளை

अश्वगन्धा அமுக்கரா

अश्वगन्धी அமுக்கரா

आ

आखुविद्वेषी தேவதாளிப்பிக்கு

आटः ஆடுதீண்டாப்பாளை

आटरूपः ஆடுதீண்டாப்பாளை

आनन्दपादपः ஆநந்தபாதபம்

आम्रः மாமரம்

आरग्वधः சரக்கொன்னை

आस्फोटकः ஆஸ்போடகம்

इ

इङ्गुदः புங்கை

उ

उग्रा வசம்பு

उच्चटा கோரைக்கிழங்கு

उदुम्बरः அத்தி

उद्भिदम् அட்டுப்பு

उन्मन्थः கடைந்த வெண்ணை [எடுக்காத மோர்

ऋ

ऋषभः எலியால்

ए

एला ஏலம்

क

कच्छुरी பூனைக்காலி

कटभी மலையருகு, வாலுழுவை

कट्फलम् சிறுதேக்கு, ஸோமவல்லீ

कणा திப்பிலி

कण्टकारिका கண்டங்கத்திரி

कण्डूकम् பூனைக்காலி

कपित्थः விளா

कबन्धा

करञ्जकः புங்கை

करण्डः விளா

करमर्दः பெருங்கிளா

करवीरः அரளி

कर्णिकारः சரக்கொன்னை

कलमा சம்பாப்பயிர்

कशेरुकम् திருணகந்தம்

काकोली காகோலி

काञ्चनम् ஊமத்தை

कान्तिः நிலப்பனை

काश्मर्यम् சிறுகுமிழ்

काश्मीरी குமிழ்

किणिही கிலுகிலுப்பை

कुटजम् வெட்பாலை

कुण्डलिका ஆனைவணங்கி

कुल्मापम् காடி

कुष्ठकम् கோஷ்டம்

कुष्ठम् கோஷ்டம்

कृष्णा கடுகுரோஹிணி

केतकी தாழை

कोकिलाक्षकः நீர்முள்ளி

कोलः இலந்தை

क्रिमिघ्नम् வாயுவிடங்கம்

क्वाथः கஞ்சி, கஷாயம்

ख

खर्जूरः பேரீச்சை

खरपर्णी பேயத்தி

ग

गजपिप्पली யானைத்திப்பிலி

गण्डीरः திருகுகள்ளி

गजकर्णिका மலையருகு

गुञ्जा குன்றி

गुडम् வெல்லம்

गडूची சீந்தில்

गोक्षीरा கோக்ஷீரிகா

गोक्षुरः நெருஞ்சில்

गोजिह्वा பிராய் (எருமை நாக்கி)

गोधूमः கோதுமை

ग्रन्थिकम् கண்டங்கத்தரி, முள்ளங்கி

ग्रन्थिकमूलम् மஞ்சள் முள்ளங்கி?

घ

घनः பச்சைக்கற்பூரம், கோரைக்கிழங்கு

घोण्टा இலந்தை

घोण्टावती இலந்தை

च

चञ्चुः ஆமணக்கு

चव्यम् சவ்வியம்

चित्रकम् கொடிவேலி

चिरिबिल्वः புங்கை

चूतः மாமரம்

छ

छिन्ना சீந்தில்

ज

जीरकम् ஜீரகம்

ज्योतिष्मती வாலுழுவை

त

तर्कारी சிறுமுன்னை

तरुणः ஆமணக்கு

तालः பனை

तिक्तवत्सकम् வெட்பாலை அரிசி

तिक्ता கடுகுரோஹிணி

तिमिरः திமிசு

तेजोवती வாலுழுவை

त्रायमाणा வல்லாரை

त्रिकटु சுக்கு, மிளகு, திப்பிலி

त्रिफला தானிக்காய், மாசிக்காய், நெல்லிக்காய்

त्रिवृता சிவதைவேர்

त्रिवृत् சிவதை

त्रिवृतम् நெய், எண்ணை, வெணெய்

त्र्यूषणम् திரிகடுகம்

द

दन्ती நீர்வாளம்

दारुः தேவதாரு

दीप्यकः அசமதம்

दुरालभा பூனைக்காலி, காஞ்சூரி

दूर्वा அருகு

ध

धातकी காட்டாத்திப்பூ

धात्री நெல்லி

धान्याकम् கொத்தமல்லி

धुत्तूरः ஊமத்தை

न

नक्तमालः புங்கை

नागरम् சுக்கு

निम्बः வேம்பு

निर्गुण्डी நொச்சில்

नीली அவிரி

प

पञ्चाङ्गुलः ஆமணக்கு

पटोलः பேய்புடல்

पद्मम् தாமரை

पनसः பலா

परूषः நீலச்சிற்றீச்சை

पर्णिकायुग्मम् ஓரிலையும் மூவிலையும்

पर्पटम् பர்படாகம்

पाठा பொன்முசுட்டை

पिप्पली திப்பிலி

पुरः குங்கிலியம்

पुनर्नवा மூக்கரட்டை
पूतिकः புங்கை
पौष्करम् புஷ்கரமூலம் (தாமரைக் கிழங்கு)
प्रियङ्गुः தினை
प्रियालुः சாரைமரம்
प्लक्षः இத்தி

फ

फाणिज्झम् மாரிப்பச்சை
फाणितम् தேன்பாகு

ब

बला சித்தாமுட்டி
बिडम् கரியுப்பு
बीजपूरः மாதுளை
बृहती கத்தரி
ब्राह्मी வல்லாரை (பிரமியழுக்கை)

भ

भल्लातः சேங்கொட்டை
भार्ङ्गी சிறுதேக்கு
भूनिम्बः நிலவேம்பு
भूशर्करा பூமிசர்க்கரைக்கிழங்கு
भृङ्गपत्रम् கருசிலாங்கண்ணி

म

मञ्जरी துளஸி (நாயுருவி)
मधुपर्णी நொச்சில், அதிமதுரம்
मधुशिग्रुकः வெண்முருங்கை
मत्स्यण्डिका கல்கண்டு
मधूकः இலுப்பை
मधूलिका அதிமதுரம் (நீரிலுப்பை)
मनश्शिला மனோசிலை
मर्कटीफलम् பூனைக்காலி
महिषाक्षी குங்கிலியம்
मुसली நிலப்பனை
मुस्ता கோரைக்கிழங்கு
मूर्वा மருள்
मूलम् தாமரைக்கிழங்கு
मेदा மேதை
मोदः அசமதம்
मोदकी இலவு

य

यमकम् நெய்யும், எண்ணெயும்
यवक्षारम् யவச்சாரம்
यष्टीमधुकम् அதிமதுரப்பால்

र

रक्तसारिका செங்குறிஞ்சி
रजनी மஞ்சள்
रम्भा வாழை
रसोनम् பூண்டு
राजिका கடுகு
रात्रिः மஞ்சள்

रामठम् காயம்
रोमकम् சுத்தி செய்யாத உப்பு

ल

लक्ष्मणा வெள்ளைக்கண்டங்கத்தரி
लोध्रम् வெள்ளிலவு

व

वचा வசம்பு
वटः ஆல்
वत्सकम् அன்னபேதி
वत्सकः வெட்பாலை (மூங்கில்)
वनमल्लिका காட்டுமல்லி
वरणः மாவிலிங்கை
वराङ्गम् கிராம்பு
वरी சதாவரிக்கிழங்கு
वरुणः மாவலிங்கை
वह्निमन्थः முன்னை
वाजिगन्धा அமுக்கரா
वाराही கோரைக்கிழங்கு
वालम् வெட்டிவேர்
वासा ஆடாதொடை
विजया கஞ்சா
विडङ्गा வாயுவிடங்கம்
विडङ्गम् வாயுவிடங்கம்
विदारी பூமிசர்க்கரைக்கிழங்கு
विदारिका பால்மதக்கு
विश्वभेषजम् சுக்கு
विषा கருஞ்சிவதை
वीरणम् வெட்டிவேர்
वीरः கொடிப்புங்கை
वृश्चिकाली தேள்கடை
वैजयन्ती நொச்சில், முன்னை
वैजयन्तिका நொச்சில், முன்னை
वंशः மூங்கில்
वंशा பூனைக்காலி
व्यक्तारा
व्याघ्रः கண்டங்கத்தரி
व्याघ्रशिम्बी சிம்பிதானியவிசேஷம்

श

शतधौतम् நூறு சுத்தி செய்த நெய்
शतपर्विका அருகு
शतावरी தண்ணீர்விட்டான்கிழங்கு
शताह्वा சதகுப்பை
शफरा மீன்
शाकः (शिग्रुः) முருங்கை
शालूकम् தாமரைக்கிழங்கு முதலியன
शाल्मली முள்ளிலவு
शिग्रुः முருங்கை
शीपः கருங்காலி
शुण्ठी சுக்கு
शृङ्गाटकम् நீர்வல்லி

शेलुः நரிவிலி

श्रीपर्णी சிறுகுமிழ், சோமவல்லி, முன்னை

श्वेतमूलम् மூக்கரட்டை

स

सर्जरसः குங்கிலியம்

सर्पकञ्चुकम् பாம்புச்சட்டை

सल्लकी யானைவணங்கி

सहा பேராமுட்டி, சிதா, நாளிப்பிக்கு

सामुद्रम् உப்பு

सिता சர்க்கரை

सिन्दुकः வெண்ணொச்சில்

सिद्धार्थकम् கடுகு

सिन्धुजातम् இந்துப்பு

सिन्धुवारिका வெண்ணொச்சில்

सिन्धुवारः வெண்ணொச்சில்

सिन्धूत्थम् இந்துப்பு

सुगन्धा ஜீரகம், சதகுப்பை

सुरसा துளசி

सुरसाह्वा துளசி

सुवर्चला அரவாத்திப்பச்சை

सुवर्चिका ஸர்ஜக்ஷாரம்

सुवहा சித்தரத்தை, வெள்ளைக்கண்டங்கத்தரி, ஸர்பாக்ஷி

सैन्धवम् இந்துப்பு

सैरेयकम् குறிஞ்சில்

सौवर्चलम् யவக்ஷாரம் (வளையலுப்பு)

सौवीरकम् இலந்தை, காடி

स्नुही திருக்கள்ளி

ह

हरितालम् அரிதாரம்

हिङ्गुः பெருங்காயம்

हिंस्रा ஜடாமாஞ்சி

உ

கணபதி துணை.

கஜ சாஸ்திர விஷய அநுக்ரமணிகை

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
கடவுள் வாழ்த்து	...	1	—
ரோமபாதரை முனிவர் காணல்	...	3	3
அரசன் யானைகளைப் பிடித்தல்	...	3	13
முனிவர் ஸஹாயம் செய்தல்	...	3	23
அரசன் பாலகாப்பியரை உபசரித்து விசாரித்தல்	...	4	1
பாலகாப்பியர் அரசனுக்கு கஜசாஸ்திரத்தைக் கூறுதல்	...	4	19
பிரம்மா பாலகாப்பியரின் ஜநநத்தைக் கூறுதல்	...	5	1
கஜங்களின் அபிவிருத்தி	...	5	10
ஸாமகாயந முனிவர் சரிதம்	...	5	13
குணவதி சாபத்தால் கஜரூபமடைதல்	...	5	23
பாலகாப்பியரின் பிறவி	...	6	6
பாலகாப்பியரின் சரிதம்	...	6	18
பாலகாப்பியர் கஜங்களுடன் பழகிய காலம்	...	6	27
கஜாரோக்கிய ஸங்கிரஹம்	...	7	1
கஜங்களின் உத்பத்தி	...	8	1
ஐராவத அப்ரமு உத்பத்தி	...	8	11
புண்டரீகாதி திக்கஜங்களின் உத்பத்தி	...	8	19
திக்கஜங்களின் ஸந்ததிகள்	...	9	4
திக்கஜ ஸந்ததி வம்சஜ கஜங்கள்	...	9	12
கஜ அவயவ தேவதைகள்	...	10	12

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
கஜங்களின் சாபாதிகள்	...	11	1
தீர்க்கதபஸ்ஸின் சாபம்	...	11	5
அக்கினியின் சாபம்	...	11	14
பிரம்மதேவரின் சாபம்	...	11	21
வருணனின் சாபம்	...	11	25
பிருகு முனிவரின் சாபம்	...	12	4
பிரம்மதேவரின் சாபங்கள்	...	12	9
தீர்க்கதபஸ்ஸின் சாபமும், பிரம்மதேவரின் அநுக்கிரஹமும்	...	12	20
கஜங்கள் வஸிக்கும் வனோபவனங்களில்—			
கஜங்கள் வஸிக்கும் வனங்கள்	...	13	2
பிராச்சிய வன கஜலக்ஷணம்	...	13	7
சேதிகரூச வன ,,	...	13	25
மேகலாமந்திர வன ,,	...	14	7
தாசார்ண வன ,,	...	14	12
ஆங்கரேயக வன ,,	...	14	17
காலிங்க வன ,,	...	14	22
அபராந்த வன ,,	...	14	28
ஸௌராஷ்டிர வன ,,	...	15	4
பாஞ்சநத வன ,,	...	15	10
உத்தமாதி கஜாவாஸ வனங்கள்	...	15	18
கஜாவாஸ உபவனங்கள்	...	15	24
கிராதவிஷய உபவன கஜலக்ஷணம்	...	16	2
ஆக்நேயோபவன ,,	...	16	6
தக்ஷிணோபவன ,,	...	16	10
நைருருத்யோபவன ,,	...	16	14

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
மச்சிமோபவன கஜ லக்ஷணம்	...	16	18
வாயவியோபவன ,,	...	16	22
உத்தரோபவன ,,	...	16	26
ஐசாந்யோபவன ,,	...	17	2
கஜவயோலக்ஷணத்தில்—			
ஒரு மாதக் குட்டியின் லக்ஷணமும் பெயரும்	...	17	13
இரண்டு மாதக் குட்டியின் லக்ஷணமும் பெயரும்	...	17	15
மூன்று ,, ,,	...	17	18
நான்கு ,, ,,	...	17	21
ஐந்து ,, ,,	...	17	23
ஆறு ,, ,,	...	18	2
ஏழு ,, ,,	...	18	4
எட்டு ,, ,,	...	18	7
ஒன்பது ,, ,,	...	18	9
பத்து ,, ,,	...	18	11
பதினேரு ,, ,,	...	18	14
பன்னிரண்டு ,, ,,	...	18	16
ஒரு வயது நிறைந்த குட்டியின் லக்ஷணமும் பெயரும்	...	18	18
இரண்டு வயது குட்டியின் லக்ஷணமும் பெயரும்	...	18	23
மூன்று ,, ,,	...	18	26
நான்கு ,, ,,	...	19	2
ஐந்து ,, ,,	...	19	6
ஆறு ,, ,,	...	19	9
ஏழு ,, ,,	...	19	13
எட்டு வயது குட்டியின் லக்ஷணம்	...	19	18

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
ஒன்பது வயது குட்டியின் லக்ஷணம்	...	19	22
பத்து வயது கஜத்தின் லக்ஷணம்	...	19	25
11-20 வயது கஜலக்ஷணம்	...	20	2
21-30 வயது ,,	...	20	6
31-40 வயது ,,	...	20	10
41-50 வயது ,,	...	20	13
51-60 வயது ,,	...	20	22
61-70 வயது ,,	...	20	26
71-80 வயது ,,	...	20	28
81-90 வயது ,,	...	21	2
91-100 வயது ,,	...	21	7
101-110 வயது கஜலக்ஷணமும் பெயரும்	...	21	13
111 120 வயது கஜலக்ஷணம்	...	21	23
மற்றொரு நூலில் கூறப்பட்ட விசேஷத்தில்—			
ஐந்து மாதக் குட்டியின் விசேக்ஷ லக்ஷணம்	...	22	5
ஒன்பது ,, ,,	...	22	8
பத்து ,, ,,	...	22	9
பன்னிரண்டு மாதக் குட்டியின் விசேஷ லக்ஷணம்		22	10
மூன்று வயது குட்டியின் பெயர்	...	22	12
4-10 வயதுகளின் பெயர்கள்	...	22	13
4-11 தசைகளின் பெயர்கள்	...	22	16
மற்றொரு நூலிலுள்ள விசேஷங்களில்—			
இரண்டு வயது குட்டியின் லக்ஷணமும் பெயரும்	...	22	21
நான்கு ,, ,,	...	22	26
ஐந்து ,, ,,	...	23	2
ஏழு ,, ,,	...	23	5

விஷயங்கள்	பக்கம்	வரி
எட்டு வயது குட்டியின் லக்ஷணமும் பெயரும் ...	23	9
ஒன்பது ,, ,, ...	23	11
பத்து ,, ,, ...	23	16
10-20 வயது கஜ லக்ஷணமும் பெயரும் ...	23	18
21-30 ,, ,, ...	23	25
31-40 ,, ,, ...	24	8
41-50 ,, ,, ...	24	12
51-60 ,, ,, ...	24	18
61-70 ,, ,, ...	24	21
71-80 ,, ,, ...	24	25
81-90 ,, ,, ...	25	2
91-100 ,, ,, ...	25	7
101-110 ,, ,, ...	25	11
111-120 வயது கஜ லக்ஷணம் ...	25	16
உத்தம-மத்திம-அதம-விருத்த வயதுகள் ...	25	21
வயதின் பலன்கள் ...	25	26
வைசம்பாயன் கூறியதில்—		
பத்திர-மந்த-மிருக ஜாதிகளின் வயது ...	25	30
வயதை நிர்ணயிக்க உபாயங்கள் ...	26	11
கஜங்களின் வாலின் வளர்ச்சி ...	26	18
கஜங்களின் வளர்ச்சியும் பருக்கும் தன்மையும் ...	26	20
உத்தமாதி வயதை அறிய உபாயம் ...	26	22
உத்தம-மத்திம-அதம-விருத்த-பாலிய வயதுகள் ...	26	24
வயதுகளில் பலம் ...	27	2
தேசஜ கஜ லக்ஷணத்தில்—		
காம்போஜாதி தேசஜாத கஜ லக்ஷணம் ...	27	9

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
அநூபாதி தேசஜாத கஜ லக்ஷணம்	...	27	14
ஸௌராஷ்டிராதி ,, ,,	...	27	19
மத்ஸ்யபர்பராதி ,, ,,	...	28	7
ஸௌவீராதி ,, ,,	...	28	13
கீர்வாணாதி ,, ,,	...	28	19
மத்ஸ்ய கரஹாடாதி ,,	...	28	23
கர்ணாடகாதி ,,	...	28	27
சைலாஹ்வயாதி ,, ,,	...	29	4
கேரளாந்த பூமிஜ கஜலக்ஷணம்	...	29	9
சஞ்சுமல்ல தேசஜ ,,	...	29	13
கார்ணகௌம ,, ,,	...	29	15
ஜலவர்ண கஜம் யுத்தத்திற்கு பயந்தது என்பது	...	29	19
குரு முதலிய தேசஜாத கஜலக்ஷணம்	...	29	21
ஜாங்கல ,, ,,	...	29	24
அநூப ,, ,,	...	29	26
கஜகிரஹண விதியில்—			
கஜங்கள் இருக்குமிடம் அறிதல்	...	30	2
கஜகிரஹண காலம் முதலியன	...	30	9
கஜகிரஹண உபாயங்கள்	...	30	12
நிஷித்த உபாயங்கள்	...	30	15
வாரி பந்த லக்ஷணம்	...	30	17
வசா ,,	...	31	5
அநுகத ,,	...	31	12
ஆபாத ,,	...	31	15
அவபாத ,,	...	31	19
ஸ்தம்பத்தில் கட்ட மந்திரம்	...	31	23

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
பத்திராதி கஜ லக்ஷணத்தில்—			
பத்திரஜாதி கஜ லக்ஷணம்	...	32	2
பத்திராதி ஜாதிபேத காரணம்	...	32	8
பத்திர-மந்த-மிருக-ஜாதி கஜ பரிமாணம்	...	32	19
பத்திராதி லக்ஷண ஸங்கிரஹம்	...	32	23
வியாஸர் கூறிய பத்திரஜாதி கஜ லக்ஷணம்	...	33	12
அநுபத்திரஜாதி ,,	...	33	28
மந்தஜாதி ,,	...	34	2
வேறு நூலில் கூறப்பட்ட—			
தாமஸ பிரகுருதி கஜ லக்ஷணம்	...	34	7
மந்தஜாதி ,,	...	34	12
வியாஸர் கூறிய மந்தஜாதி கஜ லக்ஷணம்	...	34	17
வைசம்பாயனர் கூறிய மிருகஜாதி கஜ லக்ஷணம்		34	28
பாலகாப்பியர் கூறிய ,,	...	35	9
வியாஸர் கூறிய ,,	...	35	13
மிச்சிர ஸங்கீர்ண ஜாதி லக்ஷணம்	...	35	22
வியாள கஜ லக்ஷணம்	...	35	27
மிச்சிர ஸங்கீர்ண ஜாதிபேதங்களும் லக்ஷணங்களும்	...	36	2
மிச்சிர ஜாதி லக்ஷணமும் பலனும்	...	36	18
ஸங்கீர்ண ஜாதி லக்ஷணமும் பலனும்	...	37	9
பிரம்மாம்சாதி கஜ லக்ஷணத்தில்—			
பிரம்மாம்ச கஜ லக்ஷணம்	...	38	2
பிராஜாபத்தியாம்ச கஜ லக்ஷணம்	...	38	7
இந்திராம்ச ,,	...	38	13
தநதாம்ச ,,	...	38	20

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
வருணாம்ச கஜ லக்ஷணம்	...	38	25
சந்திராம்ச ,,	...	39	2
அக்னி அம்ச ,,	...	39	6
விஷ்ணு அம்ச ,,	...	39	12
யஞ்ஞார்ஹ ,,	...	40	2
ஸாங்கிராமிக ,,	...	40	6
வர்ண ,,	...	40	13
சாயா ,,	...	41	11
கஜ கந்த லக்ஷணம் ,,	...	42	1
கஜ ஸத்துவ பரீக்ஷையில்—			
ஸத்வாதிக கஜத்தின் சிறப்பு	...	43	2
ஸத்வ லக்ஷணம்	...	43	5
உத்தம ஸத்வ கஜ லக்ஷணம்	...	43	8
மத்திம ஸத்வ ,,	...	43	13
அதம ஸத்வ ,,	...	43	15
ஸத்துவாதிக கஜ பரீக்ஷை	...	43	17
நாநா ஸத்வ கஜலக்ஷணத்தில்—			
ஸாத்விக கஜலக்ஷணம்	...	44	11
ராஜஸ ,,	...	44	15
தாமஸ ,,	...	44	17
தேவாதிஸத்வ கஜ உத்பத்தி காரணம்	...	44	20
தேவ ஸத்வ கஜலக்ஷணம்	...	45	2
கந்தர்வ ,,	...	45	6
பிராம்மண ,,	...	45	11
க்ஷத்திரிய ,,	...	45	15
வைசிய ,,	...	45	19

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
சூத்ர ஸத்வ கஜ லக்ஷணம்	...	45	24
பிசாச ,,	...	45	28
நாக ,,	...	46	2
ராக்ஷஸ ,,	...	46	6
வியாஸர் கூறிய—			
தேவ ஸத்வ கஜலக்ஷணம்	...	46	11
கந்தர்வ ,,	...	46	15
பிராம்ஹண ,,	...	46	18
க்ஷத்ரிய ,,	...	46	20
வைசிய ,,	...	46	22
சூத்ர ,,	...	46	25
பைசாச ,,	...	47	2
நாக ,,	...	47	6
ராக்ஷஸ ,,	....	47	9
தேவாதி ஸத்வ கஜபலன்	...	47	14
கஜ ஸ்வர லக்ஷணம்	...	47	21
கஜகதி லக்ஷணம்	...	49	1
ஆவர்த லக்ஷணத்தில்—			
சுபாவர்த ஸ்தாநரூப பலன்	...	50	2
அசுபாவர்த ஸ்தானரூப பலன்	...	50	20
அங்கதோஷ அசுபாவர்த அபவாதம்	...	51	2
கஜமஹாதோஷங்கள்	...	51	17
கஜபரிமாணத்தில்—			
பத்திராதி கஜபரிமாணம்	....	52	8
கஜங்களை அளக்கும் விதி	...	52	18
பரமாணு முதல் யோஜனை வரை அளவு	...	53	2

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
ஆஸந லக்ஷணத்தில்—			
மூன்றுவித ஆஸனங்களும் அதன் பலனும்	...	53	24
யுத்தத்திற்குச் சிறந்த ஆஸனம்	...	53	27
ஆஸனவிதி விசேஷங்கள்	...	54	2
பாச்சாத்ய பதாஸன லக்ஷணம்	...	54	15
உத்கடாஸன ,,	...	54	19
மண்டூகாஸன ,,	...	54	23
கூர்மாஸன ,,	...	54	26
அங்குசப் பிரணிதிகள்	...	55	1
பாதப் பிரணிதிகள்	...	55	23
வாக்குப் பிரணிதிகள்	...	56	18
தந்தச் சேத காலாதிகளில்—			
தந்தம் நறுக்குவதற்கு சுபகாலங்கள்	...	57	7
தந்தச்சேத விதிவிசேஷங்கள்	...	57	13
தந்தச் சேதத்திற்கு வயதும், தந்தத்தின் அளவும்		57	18
தந்தச்சேத விதிகள்	...	58	2
தந்தச் சேதத்தில் கூடாதவைகள்	...	58	14
வெட்டுவாயின் நிறமும் பலனும்	...	58	17
வெட்டுவாயின் மணமும் பலனும்	...	58	22
வெட்டுவாயில் காணப்படும் வடிவங்களும் பலனும்	...	59	2
தந்தாகாத லக்ஷணம்	...	60	1
மதசோபா லக்ஷணத்தில்—			
ஏழுவித மதசோபா லக்ஷணம்	...	61	19
ஏழுவித மதாவஸ்தா லக்ஷணம்	...	62	26
பாஹ்யாளி பிரகரணத்தில்—ராஜகாரியங்கள்	...	65	7

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
யானைகளுக்குச் செய்யவேண்டியவைகள்	...	65	16
கஜ விநோத ஸ்தான லக்ஷணம்	...	66	8
கஜ விநோதத்தில்—ராஜகாரியங்கள்	...	67	12
ஓடுகிறவர்களில் உத்தமாதி பேத லக்ஷணம்	...	67	23
யானையின் வேகத்தின் பெருமையும் உத்தம ஜவனும்	...	68	19
யானை விளையாட்டில் ஜயாபஜய லக்ஷணம்	...	68	24
ஸிருணி காத லக்ஷணம்	...	69	5

கஜசாஸ்திர விஷயாநுக்கிரமணிகை முற்றும்.

கஜ சாஸ்திரானுபந்த விஷயானுக்ரமணிகை

—— o ——

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
யானைப் படையின் பெருமை	...	71	3
கஜக்கிரஹண காலம்	...	71	16
பிடிக்கத் தகாத யானைகள்	...	72	7
கஜவயோ நிர்ணயத்தில்—			
வெகு காலம் ஜீவிக்கும் கஜலக்ஷணம்	...	73	2
லக்ஷணங்களால் ஆயுஸ்ஸை நிர்ணயிக்கும் முறை		73	13
ஆயுஸ்ஸை நிர்ணயிக்க விசேஷ விதி	...	73	24
பத்திராதி ஜாதி கஜ வயோ நிர்ணயம்	...	73	26
ஆயுள் குறையக் காரணம்	...	74	4
மிருகாதி ஜாதி கஜ மரணஸ்தானம்	...	74	6
வளர்ச்சி-தேற்றம்-குன்றல்-வயதுகள்	...	74	8
ஹஸ்திநீ லக்ஷணம்	...	74	18
கர்பிணீ கிரஹண நிஷேதம்	...	75	11
கர்பிணீ லக்ஷணத்தில்—			
யானைகள் கர்பந்தறிக்கும் வயது	...	76	2
ருதுமதீலக்ஷணம்	...	76	7
தேநுகா - வர்தநீ - நாசோரிகா - கரிணீகர்பம்	...	76	22
கர்பந் தரித்த பிடியின் லக்ஷணம்	...	76	25
கர்ப மாஸ லக்ஷணம்	...	77	5
இரண்டு குட்டிகள் உண்டாகக் காரணம்	...	77	27
கர்பத்தில் ஆண் பெண் அறிதல்	...	78	2
கூன் குருடு முதலியன உண்டாகக் காரணம்	...	78	5
கந்தஹஸ்தி லக்ஷணம்	...	78	10

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
நவகிருஹீத கஜோபசாரம்	...	79	1
ஹஸ்திவர்த்தன பிரகாரம்	...	80	22
கஜ சிக்ஷணவிதி	...	82	1
கஜாரோஹண லக்ஷணத்தில்—			
யானைமீது ஏறுகிறவர்களின் பேதம்	...	82	18
ஆரோஹண அவரோஹண பேதங்கள்	...	83	5
ஆஸனபேதங்களும் அவைகளின் பலன்களும்	...	83	11
கஜாரோஹணத்திற்குத் தகுதியுள்ளவன்	...	83	28
ஆஸன லக்ஷணம்	...	84	18
மதாதி உத்பாதன ஔஷதத்தில்—			
மதோத்பத்தியும் அதன் குணமும்	...	85	13
மதம் பிடித்த யானையின் லக்ஷணம்	...	85	25
உடல் பருக்க மருந்து	...	86	10
முகம் பருக்க மருந்துகள்	...	86	19
கபோலம் பருக்க மருந்து	...	86	27
கபோல தோஷம் நீங்க மருந்து	...	87	2
வாதஹர வர்த்திப் பிரயோகம்	...	87	8
மதம் அதிகரிக்க மருந்து	...	87	14
மதம் நறுமணம் வீச மருந்து	...	87	20
கோபத்தை உண்டுபண்ண மருந்து	...	87	25
கோபதீபன ஔஷதம் கொடுக்கவேண்டிய காலம்		87	31
ஸமத கஜாரோஹண காலம்	...	88	1
மத சிகித்ஸா விதி	...	88	11
மதம் நீங்கிய யானையின் லக்ஷணம்	...	89	11
கஜ க்ஷேத்திர லக்ஷணம்	...	89	14
கஜ மூலிய நிர்ணயம்	...	90	1

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
தந்தச் சேத பேஷஜம்	...	91	10
கஜ வியாதி சிகித்ஸையில்—			
வியாதி காரணம் அறிதலின் அவசியம்	...	92	2
பிராணிகளின் ஜ்வரங்களின் பெயர்கள்	...	92	5
கஜத்தின் ஜ்வரத்திற்கு ஔஷதம் கூறுததற்குக் காரணம்	...	93	2
கபவாதத்திற்கு மருந்து	...	93	6
வாதபித்த ஆமதோஷத்திற்கு மருந்து	...	93	11
கபபித்தங்களுக்கு மருந்து	...	93	17
சூலரோகத்திற்கு மருந்து	...	93	21
புழுக்களுக்கு மருந்து	...	93	24
வயிற்றுப் பொறுமல் சூலத்திற்கு மருந்து	...	93	26
ஆமவாதத்திற்கு மருந்து	...	93	29
மண் தின்னுமலிருக்கவும் தீபனத்திற்கும் மருந்து		94	6
நடுக்கல் ஒப்புஸத்திற்கு மருந்து	...	94	10
கண்டரோகத்திற்கு மருந்து	...	94	13
கபவாத வீக்கத்திற்கு மருந்து	...	94	21
விரணத்தில் நாற்றம் நீங்கி ரக்தம் உண்டா மருந்து		94	26
காயம் ஆறி சதை வளர மருந்து	...	95	2
நேத்திர ரோகத்திற்கு மருந்து	...	95	5
கழுத்துக் காயத்திற்கு மருந்து	...	95	9
பால போஷண விதி	...	95	17
பத்திராதி கஜோத்பத்தி காலம்	...	97	1
கஜவைத்திய ஸம்ஞா பரிபாஷையில்—			
ரஸங்களும் அவைகளின் குணங்களும்	...	98	2
ஆரம்பத்தில் கொடுக்க ரஸங்களின் அளவு	...	98	19

விஷயங்கள்	பக்கம்	வரி
வியாதியற்ற யானைக்கு ரஸங்களின் அளவு ...	99	2
யானைகளுக்குத் தக்க ரஸ அளவு ...	99	7
ஔஷத கபள பரிமாணம் ...	99	10
ஔஷத அளவின் அவசியம் முதலியன ...	99	12
யோக துவயத்தின் பெருமை ...	99	18
மருந்து கொடுக்கக் காலங்கள் ...	99	20
தீபந ஔஷதங்களுக்குக் காலம் ..	99	25
எழுந்தவுடன் கொடுக்கவேண்டிய மருந்துகள் ...	99	27
கஜாசுவங்களின் ஆஹாரத்தின் பெயர் ...	100	2
ரோகஹீந கஜ லக்ஷணம் ...	100	4
உத்தம-மத்திம-அதம-கபள பரிமாணம் ...	100	·8
ரோகமுள்ளதற்கும் ரோகமற்றதற்கும் ஔஷத பரிமாணம் ...	100	11
ஔஷதத்தை பகர்ந்து கொடுக்க விதி ...	100	14
வரட்சி யுள்ளதற்கு விசேஷ விதி ...	100	16
தீபன ஔஷதம் கொடுக்க விசேஷ விதி ...	100	18
துவக்கத்தில் தோஷ பலமறியவேண்டுமெனல் ...	100	20
வயதுக்கு ஏற்ற ஔஷத அளவு ...	100	22
உத்தம - மத்திம - அதம - விருத்த - வயதுகள் ...	101	2
விருத்த கஜத்திற்கு ஔஷத பரிமாணம் ...	101	7
வயதிற்கேற்ப மருந்தை குறைக்கவேண்டுமென்பது	101	9
மதகபளம் தூபம் லேபனங்களுக்குக் காலம் ...	101	12
வேலை செய்யும் யானைகளுக்கு ஆஹாராதிகள் ...	101	14
தேகப்பயிற்சியாலுண்டாகும் குணங்கள் ...	101	17
ஆரோக்கியமுள்ள கஜலக்ஷணம் ...	101	21
ஸ்வஸ்த கஜத்திற்கு வியாதிஹர ஔஷதநிஷேதம்	101	24

விஷயங்கள்	பக்கம்	வரி
கஜ ஆஹாரோபயுக்த பதார்த்த குணவிதியில் —		
மதூலிகாதி காரியந்த மாகதமானம் ...	102	2
ரஸபதார்த்தங்களின் அளவு ...	102	16
லேபந ஸ்நேஹாதி பரிமாணம் ...	102	22
ஆஹாரத்திற்கு வெல்லம் - நல்லெண்ணை அளவு ...	103	6
ஸாயங்கால ஆஹாரவிதி ...	103	9
காலை ஆஹார விதி ...	103	11
நெய்யின் குணங்கள் ...	103	13
தோஷமுள்ள நெய்யும் அதன் குணமும் ...	103	23
நெய் கொடுக்கவேண்டிய வியாதிகள் ...	103	27
நல்லெண்ணையின் குணங்கள் ...	104	2
பெண் யானைகளுக்கு நல்லெண்ணையின் அவசியம்	104	12
நல்லெண்ணை கலந்த ஆஹாரத்தின் குணம் ...	104	15
கெட்ட எண்ணையும் அதனாலுண்டாகும் கெடுதலும்	104	19
ஊந்தண்ணின் குணம் ...	104	25
மஜ்ஜையின் குணம் ...	105	2
எண்ணை-நெய்-திருவிதம்-மஜ்ஜை-ஊந்தண் அளவு	105	6
வயதிற்கேற்ப நல்லெண்ணையின் அளவு ...	105	9
வியாதிஹரமாக ஊந்தண்-மஜ்ஜை பானம் ...	105	13
யானைகளுக்கு ஏற்ற மஜ்ஜையின் அளவு ...	105	15
பலபந்தம் நீங்க அக்கினி பலத்திற்குத் தக்க நாள்கள் ...	105	18
உடல் பருக்க பானவிதி ...	105	21
மாமிசம் கொடுக்கவேண்டிய முறை ...	105	25
தோஷஹர மாமிசங்கள் ...	106	17
யானைகளுக்கு ஹிதமான ஆஹாரங்கள் ...	106	20

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
ரஸ ஸம்ஸ்காரத்திற்கு திரிகடுகம் அளவு	...	106	24
ஆஹாரத்தில் சேர்க்க தயிர்-எண்ணெ அளவு	...	106	26
புல்-அரிசி-எண்ணெ-வெல்லம்-உப்புகளின் அளவு		107	2
ஆஹாரத்தால் உண்டாகும் குணங்கள்	...	107	9
அன்ன ஆஹாரத்தின் பெருமை	...	107	14
புல் தைலம் கொடுக்கவேண்டிய முறை	...	107	19
புல் கொடுக்கக்கூடாத காலம்	...	107	24
புல்லை விசேஷமாகக் கொடுக்கவேண்டிய காலம்	...	107	27
மோதகத்திற்கு வேண்டியவைகளும் அளவும்	...	108	2
போஜ்யாதி பேதங்கள்	...	108	6
போஜ்ய பேதங்கள்	...	108	8
ஸம்ஸ்கிருத போஜ்யம்	...	108	10
அஸம்ஸ்கிருத போஜ்யம்	...	108	12
பக்ஷியங்கள்	...	108	14
பேயங்கள்	...	108	16
யமகம்-திரிவிருதங்கள்	...	108	19
மஹாஸ்நேஹம்	...	108	22
லேஹியங்கள்	...	108	25
உத்காரிகையின் லக்ஷணம்	...	108	27
வேசவார லக்ஷணம்	...	109	13
பக்ஷியபேயாதி பதார்த்த குணதோஷத்தில்—			
வாதாதிரோகஹர தைலாதி பானவிதி	...	109	21
ரோகஹர மத்யபானவிதி	...	110	2
தோஷமுள்ள மத்யமும் அதன் நிஷேதம்	...	110	19
சுத்த மத்ய லக்ஷணம்	...	110	21
ஆஹாரத்தில் சேர்க்க மத்யத்தின் அளவு	...	110	27

iii

விஷயங்கள்	பக்கம்	வரி
பாலின் குணங்கள் ...	110	29
தோஷமுள்ள பாலால் உண்டாகும் கெடுதி ...	111	12
அப்பொழுது கறந்த பாலின் குணம் ...	111	16
க்ஷீரபானத்தால் தீரும் வியாதிகள் ...	111	18
க்ஷீரபானம் கொடுக்கவேண்டிய கஜங்கள் ...	111	23
க்ஷீரம் கொடுக்கவேண்டிய அளவு ...	111	29
தயிரின் குணதோஷங்கள் ...	112	2
பற்பல தயிரின் குணம் ...	112	6
பாகமான தயிரின் குணம் ...	112	14
தேனின் குணம் ...	112	17
தேன் கொடுக்கவேண்டிய கஜங்கள் ...	112	20
கரும்பின் குணம் ...	112	23
ருதுக்களில் கரும்பு கொடுக்க நாள்களின் எண்ணிக்கை ..	112	29
உத்தமாதி கஜங்களுக்கு கரும்பின் எண்ணிக்கை ..	113	4
அங்கஸேசன விதியில் பிடிப்பு உண்டாகக் காரணம் ...	113	7
ரோகங்கள் உண்டாகக் காரணம் ...	113	11
வீக்கத்திற்கு அங்கஸேசன விதி ...	113	14
பாதஸேசன விதியும் அதன் பலனும் ...	113	17
திரிபலாசூர்ண பிரயோகமும் அதன் பலனும் ...	113	21
ஸர்வாங்கஸேசன பலன் ...	113	24
சிரோ தந்தஸேசன பலன் ...	114	2
கோச வேக்காட்டிற்கு சிகித்ஸை ...	114	6
நெய் தேய்ப்பதால் உண்டாகும் பலன் ...	114	10
கஜசாலையில் தீபத்தின் அவசியத்திற்குக் காரணம்	114	14

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
உப்பின் குணம்	..	114	21
ஜலம் ரக்தமாகக் காரணம்	...	114	25
உப்பின் விசேஷ குணம்	...	114	27
ஆஹாரத்தில் உப்பு சேர்க்கவேண்டிய - சேர்க்கக் கூடாத காலம்	...	115	2
ஹேமந்த ருதுவில் பத்திராதிகஜங்களுக்கு உப்பின் அளவு	...	115	5
மற்ற ருதுக்களில் உப்பின் அளவு	...	115	8
உப்பு சேர்ப்பதற்கு அவசியமான காரணம்	...	115	10
எட்டுவித உப்புக்கள்	...	115	17
உப்புக்களின் அளவு	...	115	21
தானியங்களின் பாகுபாடு	...	115	25
பலகர தானியம்	...	116	2
அன்னபிண்ட பரிமாணம்	...	116	4
தோஷமுள்ள ஆஹாரத்தால் உண்டாகும் தோஷங்கள்	...	1.6	6
எண்ணெ அல்லது உப்பு சேராத ஆஹாரத்தின் நிஷேதம்	...	116	16
உணவு கொடுக்கவேண்டிய முறை	...	116	18
கஜ அசுவங்களின் ஆஹாரத்தின் பெயர்	..	116	21
பயிற்சி செய்யும் யானைக்குச் செய்யவேண்டியவை		116	23
பயிற்சி முதலியவைகளின் பலன்	...	116	26
ருதுக்களில் சிறந்த பானங்கள்	...	117	4
ஹேமந்த - கிரீஷ்மங்களில் தைலலான நிஷேதமும் அதற்குக் காரணமும்	...	117	7
ஆஹாரத்தில் தைலம் சேர்ப்பதில் மதபேதம்	...	117	12

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
பசும்புல் கொடுக்கவேண்டிய அளவு	...	117	15
புல்லின் குணங்கள்	...	117	21
புல் தின்னாத யானை வியாதியுள்ளதெனல்	...	117	29
யானைகளுக்குப் புல்லே உயிரென்பதற்குக் காரணம்		118	2
உத்தராயணத்தில் சைத்திரியோபசாரத்திற்குக் காரணம்	...	118	5
வர்ஷா காலத்தில் கொடுக்கவேண்டிய புல்	...	118	12
ஹேமந்தத்தில் கொடுக்கவேண்டிய புல்	...	118	14
கிரீஷ்ம காலத்தில் புல் கொடுக்கவேண்டிய முறை		118	16
வர்ஷாகாலத்தில் மோதகம் கொடுக்கவேண்டுமெனல்	..	118	19
மாதந்தோறும் புல்லின் குணபேதங்கள்	...	118	20
யானைகளுக்கு புல்லின் அவசியத்திற்குக் காரணம்		119	6
புல் தின்னாத யானையின் நிலைமை	...	119	11
யானைகளுக்கு கபளம்-குவளம் கொடுக்கவேண்டிய காரணம்	...	119	15
யானைகளின் சக்தி குன்றக் காரணம்	..	119	21
அவைகளுக்குச் செய்யவேண்டியது	..	119	25
ருதுக்களுக்கு ஏற்ற புற்கள்	...	119	28
தோஷகரமான புற்கள்	...	120	10
கபளமும் அதன் குணமும்	...	120	14
குவளமும் அதன் குணமும்	...	120	19
கடங்கரமும் அதன் குணமும்	...	120	23
பல்லவம்	...	120	27
பூண்டின் குணம்	...	120	28
பூண்டால் நீங்கும் வியாதிகள்	...	121	2
ரோகஹரமாக பூண்டு கொடுக்கும் முறைகள்	...	121	5

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
பூண்டின் அளவு	..	121	18
குங்கிலியத்தின் சுவைகள்	...	121	27
குங்கிலியத்தால் நீங்கும் வியாதிகள்	...	121	29
குங்கிலியத்தின் குணம்	...	122	8
குங்கிலியம் கொடுக்கவேண்டிய முறை	...	122	13
குங்கிலிய பாகமும் கொடுக்கவேண்டிய காலமும்	...	122	19
ரோகஹர குக்குளு பானவிதி	...	122	23
ரிதுக்களில் விசேஷ விதி	...	122	27
ரோகஹர பானத்திற்கு விசேஷ விதி	...	123	7
யானைகளுக்குத் தக்க குங்கிலிய அளவு	...	123	10
காலங்களுக்குச் சிறந்த பானங்களில்—			
வஸந்தகாலத்தில் மஜ்ஜா பானவிதி	...	123	14
ஹேமந்த - வர்ஷாகாலத்தில் தைலபானவிதி	...	123	16
சரத் - கிரீஷ்மங்களில் கிருதபான விதி	...	123	18
வர்ஷா காலத்தில் தைலபானவிதி	...	123	19
ஹேமந்த - கிரீஷ்மங்களில் தைலபான நிஷேதம்		123	21
தைலபான நிஷேத காரணம்	...	123	23
சயனவிதி	...	124	4
வஸ்திவிதியில்			
குழாயின் லக்ஷணம்	...	124	14
வஸ்திக்கு எண்ணெயின் அளவு	...	125	16
அநுவாஸன ஸ்தான லக்ஷணம்	...	125	18
அநுவாஸனத்தில் செய்யவேண்டியவைகள்	...	125	23
கஷாய வஸ்திக்கு கஷாய பிரமாணம்	...	126	12
வஸ்தி கொடுக்கவேண்டிய முறை	..	126	23
வஸ்திவிதியில் அபிப்பிராய பேதம்	...	127	2

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
வஸ்திக்கு திரவியங்கள்	...	127	10
வஸ்தியின் குணம்	...	127	14
நஸ்யவிதியில்—			
நஸ்யத்தால் நீங்கும் வியாதிகள்	...	128	2
நஸ்யத்திற்கு எண்ணெயின் அளவும் பாகமும்	...	128	7
நஸ்ய பீடனுதிகள்	...	128	10
நஸ்யவிதியில் ஆஹார நியமம்	...	128	22
நஸ்யத்தின் குணங்கள்	...	129	2
போதாதி பேஷஜ விதியில்—			
1-5 வயது வரையில் அஜீரணத்திற்கு மருந்து	...	129	9
6-10 வயது வரையில் ,,	...	129	13
20 வயது வரையில் ,,	...	129	16
30 வயது வரையில் ,,	...	129	19
40 வயது வரையில் ,,	...	129	22
50 வயது வரையில் ,,	...	130	2
ரோகங்களுக்கு மருந்து	...	130	9
வயிற்றுப் பூச்சியால் இளைப்புக்கு மருந்து	...	130	12
வியாதிஹர ஔஷத கபள பரிமாணம்	...	130	19
தீபனகரம் ஔஷதம்	...	130	23
தீபனகரம் ஸத்வவர்தகம் ஔஷதம்	...	130	26
கபவாத ஹரம் ஔஷதம்	...	131	5
தீபனகர ஔஷதங்கள்	..	131	8
புல்லைத் தின்ன மருந்து	...	131	16
மல பந்தனகரம் ஔஷதம்	...	131	21
ஆநாஹ - கிருமிஹரம் தீபனகரம் ஔஷதம்	...	131	15

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
ஆநாஹ - சூல - வாத - கிரிமி - மிருத்திகேச்சாஹரம் ஔஷதம்	...	132	2
வயிற்றுப் பூச்சிக்கு ஔஷதம்	...	132	7
தீபனகரம் ரோகஹரம் ஔஷதம்	...	132	9
ரோகஹரம் புஷ்டி உத்ஸாஹகரம் ஔஷதம்	...	132	15
தீபனகர ஔஷதங்கள்	...	132	19
தீபனகரம் வாதஹரம் ஔஷதம்	...	133	5
தீபனகரம் ஔஷதம்	...	133	8
தீபனகரம் சிலேஷ்மஹரம் ஔஷதம்	...	133	11
ஸர்வதோஷஹரம் தீபனம் கிருமிஹரம் ஔஷதம்		133	18
ஜலம் குடிப்பதற்கு முன் கொடுக்கவேண்டியவைகள்	...	133	24
ஜலம் குடித்தபின் கொடுக்கவேண்டியவைகள்	...	133	26
ஆஹாரத்திற்கு முன்பு கொடுக்கவேண்டியவைகள்		133	28
ஆஹாரம் செய்தபின் கொடுக்கவேண்டியவைகள்		134	2
தூக்கத்தில் கொடுக்கவேண்டியவைகள்		134	6
உத்தம - மத்திம - அதம - கபள அளவு		134	9
வியாதிஹர ஔஷத தான விதி	.	134	12
நல்ல ஸ்திதியிலுள்ள யானைகளுக்கு மருந்தின் அளவு	...	434	15
வரக்ஷியுள்ள யானைக்கு விசேஷ விதி	...	134	18
மருந்து கொடுக்குமுன் அறியவேண்டியது	...	134	20
அக்கினி பலத்திற்குத் தக்கபடி ஔஷத தானவிதி		134	23
வயதிற்குத் தக்க ஔஷத அளவுகள்	...	135	2
பாலிய-மத்திய-உத்தம-விருத்த வயதுகள்	...	135	8
கஜசாலா நிர்மாண விதியில்—			
கஜசாலைக்குத் தகுதியான இடம்	...	135	14

விஷயங்கள்		பக்கம்	வரி
கஜசாலை நிர்மாணத்திற்கு ஆரம்பத்தில் செய்யவேண்டியவைகள்	...	135	21
கஜசாலையின் அகலம் நீளம் முதலியன	...	135	25
வெழி வைக்கவேண்டிய இடம்	...	136	5
லாண்டாதி நிரஸன மார்க்கம்	...	136	8
கட்டுமுளைக்கு மரமும் நடவேண்டிய இடமும்	...	136	10
கட்டுமுளையின் அளவு	...	136	14
கட்டுமுளையை நடவேண்டிய முறை	...	136	18
படுக்குமிடத்தின் லக்ஷணம் முதலியன	...	136	22
படுக்கைவைக்கவேண்டிய முறை	...	136	26
கஜசாலாப் பிரவேச விதியும் சிறந்த காலமும்	...	137	5
கஜசாலையில் சக்திபாணியையும் சாஸ்தாவையும் பூஜித்துவரவேண்டியதும் அதற்குக் காரணமும்		137	12
பலிஹரணமும் அதன் காரணமும்	...	137	17
மற்றொரு நூலிலுள்ள விசேஷங்கள்	...	137	20
புகை போடவேண்டியதும் அதன் அவசியமும்	...	138	9
கஜசாலையின் அருகில் ஔஷதசாலை - ரோகிசாலை-மத்தகஜ சாலைகளின் அவசியம்	...	138	14

கஜ சாஸ்திர அநுபந்த விஷயாநுக்கிரமணிகை முற்றும்.

ஸ்ரீ கணபதி துணை.

ஸ்ரீ கஜ சாஸ்திரம் மொழிபெயர்ப்பு.

— o —

ஓமென்னும் பெரிய உயர்மண் டபத்தில்
நாம் விழைய பெற்றலின் நாதத் தூணில்
ஏமுறச் செய்யும் இருங்கஜ முகத்தை
ஆமுறை பத்தியால் ஆத்துக் கொள்கமே.

பரம்பொருள் சாரமாகிப் பார்களுக் காதியாகி
உரனுறு மதியை யியும் உயர்ந்த சாரதையாந்தெய்வம்
வரனுறு மறைமே லூற்று வாருநூல் படிக மாலை
கரனுறு வீணை கொண்டாள் கழலினை போற்றிபோற்றி.

சங்கரன் மாயவன் சாரு மிந்திரன்
பங்கமில் பிரமனார் பால காப்பியர்
சங்கையில் யானைகள் சாத்தி ரத்தினை
இங்குயான் உரைத்திட இதயம் நிற்பரே.

உ

ஸ்ரீ கணபதி துணை.

பாலகாப்பியர் சரிதம்.

---o---

முன்னொரு காலத்தில், அங்கதேசத்தில், ரோமபாதன், என்ற அரசன் இருந்தான். அவன் ஒரு நாள் அமைச்சர் முதலியவர்களுடன், ஸிம்மாஸனத்தில் வீற்றிருக்கும்பொழுது, கௌதமாதி முனிவர் வந்தனர். அரசன் அவர்களை முறையே உபசரித்தான். அம்முனிவர்களும், அரசனுக்கு ஆசி கூறி, தாங்கள் வந்த காரியத்தையும் அறிவித்தனர். அதைக் கேட்ட அரசன், பயிர்களை யழிக்கும் யானைகளைக் கட்டிப்போட விரும்புகிறேன், அதற்குத் தாங்கள் உதவி புரியவேண்டும் என்று வேண்டினன். முனிவர்களும், அரசனை ஆமோதித்து ஆசீர்வதித்துச் சென்றனர்.

பிறகு அரசன் வீரர்களை அனுப்பி, இமயமலைச்சாரலில், லௌஹித்ய ஸாகரத்தினருகில், யானைகளிருப்பதை அறிந்தான். அவைகளைப் பிடிப்பதற்கு வேண்டிய வலை முதலிய ஸாதனங்களுடன், அவர்கள் குறிப்பிட்ட நேரத்திற்கு அங்கு வந்து, யானைகளைச் சூழ்ந்து வளைத்துப் பிடித்தனர். சம்பா நதிக்கரையில், தான் முன்கண்ட முனிவர்களைக் கண்டு, இந்த யானைகளை, முறைப்படி பிடித்துக் கட்டிப்போடவேண்டுமென்று வேண்டிக்கொண்டான். அவர்கள், இனி இது எங்கள் காரியம். தாங்கள் ராஜதானிக்குச் செல்லலாமென, அரசனை அனுமதித்தனர்.

அரசன் சென்றபின், அவர்கள், யானைகளைப் பிடித்துச் சம்பா நதிக்கரையில் பெரிய பெரிய ஸ்தம்பங்களில் கட்டிப் போட்டார்கள்.

இந்த யானைகளிடம் அன்புகொண்ட பாலகாப்பிய முனிவர், தனது நித்திய கருமங்களை முடித்துக்கொண்டு, ஆச்சிரமத்திலிருந்து வெளியே வந்து தன் அன்பிற்குரிய யானைகளைக் காணமல், வருந்தி, அவைகளின் அடிச்சுவடுகளின் அடையாளங்கண்டு, அவைகள் கட்டப்பட்டிருக்குமிடம் வந்து சேர்ந்து, கட்டப்பட்டிருக்கும் யானைகளைக் கண்டு, கண்களில் நீர் பெருகத் துயரமுற்று, ஓரிரவு அங்கேயே தங்கினர். முனிவர்கள், இவர் துக்கப்படும் காரணத்தைக் கேட்டும், அவர்களுக்கு யாதொரு பதிலும் கூறவில்லை. அம் முனிவர்கள் மூலம் விஷயமறிந்த மன்னன், அப் பாலகாப்பிய முனிவரிடம் சென்று, அர்க்கியம், பாத்யம், ஆசமனீயம், முதலியவைகள் கொடுத்து, அவரை உபசரித்து, ஆஸநத்திலமர்த்தி வணங்கி, அவரைப் பூஜித்து, வணக்கத்துடன் கைகட்டி நின்றுகொண்டு, தங்களுடைய வரலாற்றையும், யானைகளிடம் தங்களுக்கிருக்கும் அபார அன்பிற்குக் காரணத்தையும் கூறவேண்டுமென வேண்டிக்கொண்டான். உடனே அம் முனிவர் சிறிது ஸமாதானமடைந்து, அரசனைப் பார்த்து, தனது வரலாற்றைச் சொல்லலுற்றர்.

அரசனே ! யானைகள் தனது மனம்போல், மூவுலகிலும் ஸஞ்சரிக்கும் சக்தியுள்ளவைகளாக இருந்தன. அவைகள் முன்னொரு காலத்தில், இமயமலைச்சாரலில் பெரியதோர் ஆலமரத்தடியில், தவம் செய்து வந்த "தீர்க்கதபஸ்" என்ற முனிவரின் ஆச்ரமத்திற்கு வந்து, அவ்வாலமரத்தின், நூறுயோஜனை நீளமுள்ள ஓர் கிளையில் உட்கார்ந்தன, அவைகளின் பாரம் தாங்காமல், அக்கிளை முறிந்து, யானைகளுடன் கீழே விழுந்தது. அதனல் கோபங்கொண்ட அம் முனிவர். திமிர்கொண்ட ஏ யானைகளே! இனி நீங்கள் எங்கும் ஸஞ்சரிக்கும் சக்தியற்று, பூமியிலேயே இருந்து, மனிதர்களுக்கு வாகனங்களாக ஆகக்கடவீர்கள், என்று சபித்தார். தேவர்களுக்கு உதவி புரிந்த திக்கஜங்களுக்குமட்டிலும், சாபத்தினின்றும் விலக்களித்தார்.

உடனே, திக்கஜங்கள், பிரமதேவரிடம் சென்று, காடுகளில் வாழும் தங்கள் ஸந்ததிகள், விரோதமான ஆஹாராதிகளால் ஏற்படும் ரோகங்களால் ஸங்கடங்களடைய நேருமே, என்று வருந்தின. அதைக்கண்ட பிரம்மதேவர், கஜாயுர்வேத முனிவர் ஓர் முனிவர், சீக்கிரத்தில், பிறப்பார். அவர், நான் செய்திருக்கும் ஆயுர்வேதம் முழுமையு மறிந்திருப்பார். அவர், யானைகளின் வியாதிகளை, ஔஷதங்களால் போக்குவார், என்று அவைகளை ஸமாதானம் செய்து அனுப்பினார்.

பூமியில் தங்கிய யானைகள், மலைகளிலும், காடுகளிலும் வஸித்து, நூற்றுக் கணக்காகவும், ஆயிரக் கணக்காகவும், விருத்தி யடைந்தன.

ஒ அரசனே! சில காலத்திற்குப் பிறகு, இமயமலையின், லௌஹித்யஸாகரத்தின் அருகில், ஸாமகாயனர், என்ற ஓர் மாமுனிவர், தவம் செய்து வந்தார். மதங்க முனிவரின் சாபத்தால், யானையுருவம் கொண்ட குணவதீ என்னும், யக்ஷிணியானவள், அம் முனிவரின் ஸ்வப்பனத்தில் தோன்றினாள், ஸ்வப்பனத்தை விட்டெழுந்த முனிவர், மூத்திரவிஸர்ஜனம் செய்து, ஆச்சிரமம் சென்றார். தெய்வச் செயலால், ரேதஸ் கலந்த அம் மூத்திரத்தை, அந்த யக்ஷிணியான யானை, பருகிற்று. அதனால் கர்ப்பமும் தரித்தது.

வஸுபக்களுக்கு, குணவதீ, என்று ஓர் பெண்ணிருந்தாள், அவள் ஒரு ஸமயம் மதங்கமுனிவரின் அழகிய ஆச்சிரமத்தைச் சுற்றிப் பார்க்கச் சென்றாள். அம் முனிவர், இவளை, தன் தவத்தைக் கெடுக்க இந்திரன் அனுப்பியிருக்கக்கூடுமென்று நினைத்து, நீ பெண் யானையாகக்கடவா யென்று சபித்தார். பின் அவளால் வேண்டப்பட்ட அம் முனிவர், இவள் குற்ற மற்றவளென்பதை உணர்ந்து, பெண்ணே, நீ ஸாமகாயன மாமுனிவரால் ஓர் புதல்வனைப் பெற்று, உன் பழய ரூபத்தை அடைந்து உனது இருப்பிடம் செல்லுவாயாக. உனக்கு,

யானை ரூபத்திலும் உன் ஸ்வய நினைவு இருக்கட்டும் என்று அருளினார். அதனால்தான் குணவதீ தன் சாபம் தீர வேண்டி, அந்த ரேதஸ்ஸைப் பருகினாள். கர்ப்பமும் தரித்தாள்.

பிறகு, காலத்தில் ஓர் மனிதக் குழந்தையைப் பெற்றாள். அதிதேஜஸ்வியான அக் குழந்தையைக் கண்ட மற்ற யானைகள், பயந்து ஓடிவிட்டன. குணவதீ, தன் மகனைத் தூக்கிக்கொண்டுபோய், ஸாமகாயன முனிவரிடம் கொடுத்து விட்டு, அந்த ஆச்சிரமத்தினருகிலேயே சில காலம் வஸித்து வந்தது.

அம் முனிவர், தனது புதல்வனை அக் குழந்தையை பெற்றுக்கொண்டு, யானைகளைக் காப்பாற்றப்போகிறவ ராதலாலும், கபிகோத்திரத்தில் பிறந்தவராதலாலும், அக் குழந்தைக்கு, "பாலகாப்பியர்", என்று பெயர் வைத்தார். அக் குழந்தை, தன் தாயான யானையிடமும் சென்று வந்து கொண்டிருந்தது.

அந்த ஸாமகாயன முனிவருக்கு, குணவதீ என்ற பெண் யானையிடம் பிறந்தவன் தான் நான். என்னை என் தாய் யானை வாயின் வாயிலாகவே ஈன்றது. நான் யானைகளுடன் இருந்துகொண்டே வளர்ந்து வந்தேன்.

எனவே, அவைகளின், தின்பண்டங்கள், உணவுகள், இங்கிதங்கள், சப்தங்கள், குறும்புச்செயல்கள், கோபம், கோபத்தின்காரணம், முதலிய எல்லாவற்றையும், நான் நன்கு அறிவேன். ஆகையால், யானைகளிடத்தில், எனக்கு அளவுகடந்த அபிமானம்.

என் அன்புக்குரிய யானைகள், இங்கு கட்டப்பட்டு வருந்துகின்றன. அதன் காரணமாகவே, நான் இங்கு வந்தேன். பதினேராயிரத்தெட்டு வருஷகாலம், யானை களுடன், நான் வஸித்து வந்திருக்கிறேன். ஆகையால், அவைகளின் நன்மை தீமைகளை, நான் நன்கு அறிவேன்.

யானைகள், புழுதி, சேறு, ஜலம், இவைகளில், விளையாடி, ஸந்தோஷமடைகின்றன. விளையாட்டால் தாதுக்களின் தெளிவும், அதனால் ஆரோக்கியமும், ஆரோக்கியத்தால் பலமும், உண்டாகிறது. பலத்தால் ரோகங்கள் நசிக்கின்றன.

ஜலமே, யானைகளின் உயிர், யானைகள் ஜலத்தையே நம்பி வாழ்கின்றன. ஜலத்தில் விளையாடும் யானைகளை, பலாத்காரமாகத் தடுக்கக்கூடாது. யானைகளுக்கு வேண்டிய ஜலம் இருந்துவிட்டால், அவைகள், நூறுயோஜனைக்குமேல் நடந்தாலும், களைப்பதில்லை. அவைகள், ஜலத்திலும், சேற்றிலும் விளையாடுவதால், சௌக்கியமும், நல்ல அறிவும், ஸந்தோஷமும், உள்ளவைகளாக இருக்கும்.

எனவே, வேண்டிய ஜலம் இருக்குமானால், அவைகளைக் கட்டி வைத்து பரிபாலனம் செய்யலாம். அப்படிக்கில்லாவிடில், அவைகள், துக்கத்தால் வருந்தி, நாள்தோறும் இளைத்து, துன்பத்தை யடைந்து, அரசன் குலத்தையே பொசுக்கிவிடும்.

அவைகளைத் தக்க முறையில், பரிபாலித்து வந்தால், பகைவர்களை வேருடன் நாசம் செய்யும். எனவே, யானைகளைக் காப்பாற்றுவதில், பெரு முயற்சி எடுத்துக் கொள்ளல் வேண்டும். அதனால், யானைகள், தீனி தின்று, தண்ணீர் குடிக்கும்வரை, யஜமானன், தான் ஆகாரம் செய்யலாகாது. நவக்கிரகங்கள், யானைகள், இளைத்தோர், விருத்தர்கள், ஆதுரர்கள், இவர்களை முயற்சியுடன் உபசரித்து, திருப்தி செய்வித்தல் வேண்டும்.

பாலகாப்பிய சரிதம் முற்றும்.

யானைகளின் சரித்திரம்.

ஓ அரசனே! ஆதிகாலத்தில், பிரம்மதேவர், ஜலத்தை ஸிருஷ்டித்து, அதில் தனது வீரியத்தால், ஓர் அண்டத்தை ஸிருஷ்டித்தார். அதினின்றும் ஸகல பூதங்களும், ஆதித்தியனும், உதித்தனர். ஆதித்தியன் அந்த அண்டத்தை இரண்டாகப் பிளந்துகொண்டு, ஆகாயம் சென்றான், பிறகு மிக ஒளி வாய்ந்த அண்டபாகங்களைக் கண்ட முனிவர், அந்த இரு பாகங்களையும், எடுத்துக் கொண்டு, பிரம்மதேவரிடம் சென்று, அவ்வோடுகளினின்றும் யானைகளை ஸிருஷ்டி செய்யும்படி வேண்டினார்கள்.

பிரம்மதேவர், ஸப்தஸாமங்களை கானம் செய்து, வலக்கை ஓட்டினின்றும் வெண்மை நிறம், மலை போன்ற பெரிய உருவம், சிறந்த லக்ஷணங்கள், மிகுந்த வலிமை, அழகிய அங்க அமைப்பு, நீண்ட துதிக்கை, மதுவர்ணமான நான்கு தந்தங்கள், முதலிய ஸகல லக்ஷணங்களுமுள்ள "**ஐராவதம்**" என்ற யானையையும், இடதுகை ஓட்டினின்றும் அதன் பிடியாகிய "**அப்பிரமு**" என்ற பெண் யானையையும், ஸிருஷ்டித்தார்.

பிறகு, ரதந்தரம், பிரஹத்ஸாமா, வாமதேவியம், வைரூபம், பவமானம், வைராஜம், சந்திரமஸம் ஆகிய ஸாமங்களை, கானம் செய்து, முறையே, வலதுகை ஓட்டிலிருந்து, புண்டரீகம், புஷ்பதந்தம், வாமனம், ஸுப்ரதீகம், அஞ்சனம், ஸார்வபௌமம், குமுதம், என்ற கஜங்களையும், இடதுகையிலிருந்த ஓட்டிலிருந்து, இவைகளின் பிடிகளாகிய, கபிலை, தாம்ரகர்ணி, அங்கனை, அநுபமை, அஞ்சனவதீ, சுப்ரதந்தீ, பிங்களை, என்ற பிடிகளையும், ஸிருஷ்டித்தார். பின் அவைகளை, நீங்கள், உங்கள் மனம்போல் எல்லா திக்குகளிலும்

சென்று, ஸௌக்கியமாக இருங்கள், என்று அனுக்கிரகித்து அனுப்பினார்.

ஐராவதத்திற்கு, மேகம் முதலிய எட்டுக் குட்டிகளும், புண்டரீகத்திற்கு, அநிருத்தன் முதலிய மூன்று குட்டிகளும், புஷ்பதந்தத்திற்கு, விஷ்ணுயம் முதலிய ஐந்து குட்டிகளும், வாமநத்திற்கு, நீலாம்புதம் என்ற ஒரே குட்டியும், ஸுப்ரதீகத்திற்கு, பிருது முதலிய மூன்று குட்டிகளும், அஞ்சநத்திற்கு, திவ்யம், முதலிய மூன்று குட்டிகளும், ஸார்வபௌமத்திற்கு, மேகம் முதலிய ஐந்து குட்டிகளும், குமுதத்திற்கு, மஹாபத்மம், ஊர்மிமாலி, என்ற இரு குட்டிகளும் பிறந்தன.

ஐராவத வம்சத்திலுதித்த யானைகளின், காது, தந்தம், மயிர், வால், இவைகள் வெளுப்பாகவும், துதிக்கை நீளமாகவும், இருக்கும்.

புண்டரீகத்தின் ஸந்ததிகள், வளைந்த மயிர், பருத்த கும்பம், அன்னத்தின் கண் போன்ற கண், மடிப்பு, சுருக்கங்களற்று நீண்ட துதிக்கை, கோபம், இவைகளையுடையவைகளாக இருக்கும்.

புஷ்பதந்தத்தின் மரபிலுதித்தவைகள், பெரிய புள்ளிகள், வில்போல் வளைந்த முதுகெலும்பு, கருத்த உரோமம், ஒட்டிய வயிறு, பருத்த தோள் துதிக்கை, இவைகளையுடையவைகளாம்.

வாமநத்தின் ஸந்ததிகள், நீல நிறம், நல்ல வேகம், ஜலத்தில் விளையாடும் ஆசை, நீண்ட துதிக்கை, சிவந்த கண், நீண்டு பருத்த உடல், ஆகிய லக்ஷணங்களுடையவைகளாம்.

ஸுப்ரதீகத்தின் ஸந்ததிகள், மாடப்புறாவின் கண்ணை யொக்கும் கண், நீண்டு பருத்து பயங்கரமான துதிக்கை, உயர்ந்த உடல், மெல்லிய உரோமம், ஆம்பல் நிறம், சிறந்த வலிமை, இவைகளையுடையவைகளாம்.

அஞ்சனத்தின் ஸந்ததிகளின், வால், தந்தம், உதடு துதிக்கை, இவைகள் அழகாகவும், மயிர் வெண்மையாகவும் இருக்கும்.

ஸார்வபௌம ஸந்ததிகளின், காதும், கண்ணும், சிறிதாகவும், தாடை பருத்தும், துதிக்கையும், மத்தகமும் எடுப்பாகவும், நிறம் பாதிரிப்பூவை யொத்தும் இருக்கும்.

குமுதத்தின் ஸந்ததிகள், சிவந்த கண், உயர்ந்த தந்தம், கறுத்து விஸ்தாரமான துதிக்கை, ஆம்பல் நிறம், இவைகளுடையனவாக இருக்கும்.

யானைகளின் சரித்திரம் முற்றும்.

கஜாவயவ தேவதைகள

யானைகளின், சிரத்தில்—பிரமனும், கழுத்தில்—இந்திரனும். தோளில்—விஷ்ணுவும். உந்தியில்—அக்கினியும். கண்களில்—சூரியனும், கால்களில்—மிருத்யுவும், மார்பில்—பூதேவியும், ஆண்குறியில்—பிரஜாபதியும், துதிக்கையில்—நாகமும், பக்கங்களில்—அசுவநீதேவர்களும், காதுகளில்—திக்குதேவர்களும், மனத்தில்—சந்திரனும், அங்கோபாங்கங்களில்—அவைகளுக்குரிய தேவதைகளும், புத்தியில்—பரமேசுவரனும், ஹிருதயத்தில்—பர்ஜந்யனும் இருப்பதாகக் கூறப்பட்டிருக்கிறது.

கஜாவயவ தேவதைகள் முற்றும்.

கஜங்களின்–சாபமும்–அநுக்கிரகமும்.

ஒரு சமயம், அங்கதேசாதிபன், பாலகாப்பிய மாமுனிவரை உபசரித்து, யானைகளின் குறைகளுக்குக் காரணத்தை, வினவ, அம்முனிவர் கூறினார்.

ஓ அரசனே ! இமயமலைச் சாரலில் "தீர்க்கதபஸ்" என்ற முனிவர், தவம் செய்து வந்தார். திக்கஜங்கள் ஒன்றுகூடி, அம் முனிவரின் ஆச்ரமத்திலுள்ளவர்களைக் கொன்றன. அதனால் கடும் கோபம் கொண்ட அம்முனிவர், ஏ கஜங்களே, இனி நீங்கள், தெய்வத் தன்மையையும், எங்கும் செல்லும் சக்தியையும், இழந்து, பராக்கிரமமும், வேகமும் குன்றி, அல்பமான ஆயுஸ்ஸையும், இரண்டே தந்தமும், உள்ளவைகளாகவும், மனிதர்களுக்கு வாகனங்களாகவும், ஆகக்கடவீர்கள் என்று சபித்தார்.

பிரமதேவரால், அக்கினி பகவானைத் தேடி வரும்படி, அனுப்பப்பட்ட யானைகள், தீர்க்காரண்ய முனிவரின் ஆச்ரமத்தில், ஸ்வாஹாதேவியைக் கண்டு, அவளைத் துன்புறுத்தின. அதனால் கோபங்கொண்ட அக்கினி தேவர், ஏ யானைகளே, இனி உங்களின் நாக்குத் தலைகீழாகத் திரும்பிப் போகட்டும். உங்கள் சரீரம் உள்ளூர தாபமுடையதாக ஆகட்டும், என்று சபித்தார்.

அந்த யானைகள், அக்கினி சாபத்தை மட்டிலும் கூறி, தங்கள் குற்றங்களை ஒளித்தபடியால், கோபமடைந்த பிரம்ம தேவர், சேற்றில் புரளுவதால் உங்களுக்கு தாபசாந்தி ஏற்படட்டும் என்று, கூறினார்.

தேவாஸுர யுத்தத்தில், யானைகள் வியர்த்திருந்தபடியால், தேவர்கள், நழுவி விழுத்தனர். சண்டைபோட முடியவில்லை.

அப்பொழுது, வருணன், இனி யானைகளுக்கு, வியர்வை, உடம்பினுட்புறமே சோரட்டும், என்று சபித்தார்.

ஒரு காலத்தில், பிருகு முனிவரின் ஆச்சிரமத்தில், மதம் பிடித்த யானைகள், அக்கினியில் மலமூத்திரங்களைக் கழித்தன. அதனால் மிகக் கோபங்கொண்ட அம்முனிவர், இனி நீங்கள், உங்களுடைய மலமூத்திரங்களையே முகரக் கடவீர்கள், என்று சபித்தார்.

ஒரு ஸமயம், முனிவர்கள் பிரம்மதேவரிடம் போய், யானைகள், பெருத்த சரீரமும், மிக்க பலமும், உள்ளவைகளாக இருப்பதால், மற்ற பிராணிகளைக் கொன்றுவிடாமலிருக்க வேண்டுமே, என்று வேண்டினர். உடனே, பிரம்மதேவர், இனி யானைகளுக்குத் தன் வலிமை தெரியாமல் போகட்டும், என்று சபித்தார்.

மற்றொரு ஸமயம், பெருத்த அண்டகோசமிருந்தபடியால், யுத்த தளவாடங்களை சுமக்க முடியாது கீழே நழுவவிட்ட யானைகளைப் பார்த்து, பிரம்மதேவர், இனி இவைகளின் அண்டகோசங்கள், வெளியில் இல்லாமல், பின்கால்களுக்கும் முதுகெலும்புக்கும் மத்தியிலிருக்கட்டும், என்று சபித்தார்.

மற்றுமோர் ஸமயம், தீர்க்கதபஸ்ஸின், சாபத்தால், யானைகள், இஷ்டப்பட்ட ரூபத்தை எடுக்கும் சக்தியையும், சிறகுகளையும், இழந்தன. அவைகளுக்காக, திக்கஜங்கள், பிரம்மதேவரை வேண்ட, அவர் இவைகள், கோக்களுக்காகவும், பிராம்மணர்களுக்காகவும், சண்டையில் பிராணனை விட்டு, ஸ்வர்க்கத்தை அடையட்டும், என்று அருளினர்.

கஜங்களின்-சாபமும்-அநுக்கிரகமும் முற்றும்.

கஜங்கள் வசிக்கும் வனோபவனங்கள்

— o —

யானைகள் வசிக்கும் வனங்கள் எட்டு. அவைகள், முறையே, பிராச்யவனம். (1) சேதிகரூசவனம். (2) தாசார்ண வனம் (3) ஆங்கரேயக வனம். (4) காலிங்க வனம். (5) அபராந்த வனம். (6) ஸௌராஷ்டிர வனம் (7) பாஞ்சநத வனம் (8) எனப்படும்.

லோஹிதநதியின் மத்தியிலுள்ள உபவனம், ரக்தகங்கை, யமுனைகங்காஸங்கமம் வித்யாதரபர்வதம் இந்நான்கெல்லைக்குட்பட்டது, "பிராச்ய வனமாம்".

இங்குள்ள யானைகளின், மண்டை, கழுத்து, உதடு, வயிறு, துடை, அடிவயிறு, நாடை, கழுத்து மாமிசம், முதுகெலும்பு, முழங்கால், குதம், தோள்பட்டை, புச்சமூலம், இவைகள் அழுத்தமானவைகளாக இருக்கும். இவைகள் சொட்டை நகமும், மஞ்சள் நிறமும், உள்ளவைகளாக இருக்கும். இங்குள்ள யானைகள், ஸரயூநதி, மாளவம், கோஸலம், அங்கம், மகதத்தின் வடபாகம், புண்ட்ரம், காஷ்மீரம், கோஸலம், பாஞ்சாலம், கலிங்கம் ஆகிய தேசங்களின், மலைகளிலும், காடுகளிலும், கங்கை, கோமதி, தீரங்களிலும் திரியும்.

இவைகளின், கழுத்து, தலை, உதடு, முகம், தந்தம், வயிறு, துதிக்கை, கால்கள், முதுகெலும்பு, பிருஷ்டபாகம், இவைகள் பருத்து அழகாக இருக்கும். இவைகள், மஞ்சள் நிறமும், இனிய சப்தமும், அழகும், கோபமின்மையும், அக்கினிபலமும், வாய்ந்தவைகளாம்.

மேகலை, திரிபுரி, தசார்ணம், உன்மத்தகங்கம், இந்நான்கெல்லைக்கு உட்பட்ட இடத்திற்கு, "சேதிகரூசம்" என்று பெயர்.

இங்குள்ள யானைகள், பக்கவாட்டில் உயர்ந்து, மதுவர்ண தந்தம், சீக்கிரபராக்கிரமம், நீண்டு அழகிய உடல், அழகான கால்கள், மஞ்சள் நிறம், இவைகளுள்ளவைகள். சில யானைகள், கோபமும், உயர்ந்த முன் கால்களுமுள்ளவை களாகவும் இருக்கும்.

தசார்ணம், உன்மத்தகங்கம், திருபுரத்தின் ஸாரமான பாகம், இவற்றிற்குட்பட்ட இடத்திற்கு "மேகலாமந்திரம்" என்று பெயர். சேதிதேசத்தைச் சார்ந்த இவ்விடத்திலுள்ள யானைகள், குட்டையான, அழகிய அங்கங்களும், நல்ல வேகமும் உள்ளவைகளாக இருக்கும்.

மஹீபர்வதம், மலபர்வதம், வேத்திரவதி, தசார்ணம், இந் நான்கெல்லைக்குட்பட்ட இடத்திற்கு "தாசார்ண வனம்" என்று பெயர். இங்கு வஸிக்கும் யானைகள், பெருத்த அவயவங்களும், மஞ்சள் நிறமும் உடையவைகள். மிகவும் சிலாக்கியமானவைகள்.

ரேவதீநதி, பாரியாத்திரபர்வதம், விதிசாநகரம், பிரும்மாவர்தம். இந்நான்கெல்லைக்குட்பட்ட இடத்திற்கு "ஆங்கரேயக வனம்" என்று பெயர்.

இங்குள்ள யானைகள், அழகிய கண்களும், மிகுந்த வலிமையும், மிருதுவான தோலும், உடையவைகளாம்.

ஸஹ்யபர்வதம், விந்தியபர்வதம், உத்கலதேசம், தெற்கு ஸமுத்திரம், இந் நான்கெல்லைக் குட்பட்ட இடத்திற்கு, "காலிங்க வனம்" என்று பெயர்.

இங்குள்ள யானைகள், மெல்லிய மயிரும், தேன் நிறக் கண்களும், மெதுவான நடையுமுடையவைகள். பார்க்க பார்க்கப் புதிதான தோற்றமளிப்பவைகளாம்.

ரேவாநதி, கிருஷ்ணகிரி, மேற்கு ஸமுத்திரம், மேற்குத் தொடர்ச்சிமலை, இந் நான்கெல்லைக் குட்பட்ட இடத்திற்கு, "அபராந்த வனம்" என்று பெயர்.

இவ்விடத்திலுள்ள யானைகள், அழகிய உடலும், அதிக வலிமையும், மெதுவான தோலும், உள்ளவைகளாம்.

ரேவதீநதி, அவந்திதேசம், அற்புதமெனப்படும் பிரமதபுரம், துவாரகை, இந்நான்கெல்லைக்குட்பட்ட இடத்திற்கு "ஸௌராஷ்டிர வனம்" என்று பெயர்.

இங்குள்ள யானைகள், மெல்லிய நகமும் தந்தமும் உடையவைகள். உண்மையில், இவைகள், அற்பாயுளும், அறியாமையும் படைத்தவைகள்.

காலேய வனம், ஸிந்துநதி, இமயமலை, குருக்ஷேத்திரம், இந் நான்கெல்லைக்குட்பட்ட இடமாகிய, உத்தர வனத்திற்கு, "பாஞ்சநத வனம்" என்று பெயர்.

இங்கு வசிக்கும் யானைகள், மிக்க வலிமையும், காம்பீரியமும், உள்ளவைகளாம்.

எனவே, யானைகளின் லக்ஷணம், உடலமைப்பு, செய்கை, நிறம், முதலியவைகளைக் கொண்டு, இந்த வனத்தைச் சேர்ந்ததென நிர்ணயிக்கவேண்டும்.

ப்ராச்யம், காலிங்கம், அபராந்தம், ஆகிய மூன்று வனங்களிலுள்ள கஜங்கள், சிறந்தவைகளாம்.

சேதிகரூசம், தாசார்ணம், ஆங்கரேயகம், இம்மூன்று வனங்களிலுள்ள யானைகள், மத்திமமானவைகள்.

ஸௌராஷ்டிரம், பாஞ்சநதம், இவ்விரண்டு வனங்களிலுள்ள யானைகள், அதமமானவைகளாம்.

ஏ மன்னனே! பூர்வோபவனம் (1) ஆக்நேயோபவனம் (2) தக்ஷிணோபவனம் (3) நைருருத்யோபவனம். (4) பச்சிமோபவனம். (5) வாயவ்யோபவனம். (6) உத்தரோபவனம். (7) ஐசாந்யோபவனம். (8) என்று, யானைகள் வஸிக்கும், உபவனங்கள், எட்டு.

இமயத்தின் கீழ்த்திசையிலுள்ள கிராதபூமிக்கு, "ப்ராச்யோப வனம்" என்று பெயர். அங்குள்ள யானைகள் கொடுமையானவை. அவைகளின் குணங்கள் முதலியவற்றை, நிச்சயமாக அறிய இயலாது.

அதன் தென்புறத்திலுள்ள, லீலா பர்வதத்திலுள்ள காட்டிற்கு. "ஆக்நேயோப வனம்," என்று பெயர். அங்குள்ள யானைகள், முகம் சிறுத்து, விகாரமான, உருவ முடையவைகளாம்.

விசாலத்வீபத்(விசாலா நதியால் சூழப்பட்ட இடம்)தின், தென்பாகத்திற்கு, "தக்ஷிணோப வனம்" என்று பெயர். இங்குள்ள யானைகள், குட்டையானவை, ஒட்டிய கன்னமும், விகார உருவமும், ராக்ஷஸ குணமும், படைத்தவைகளாம்.

இமயத்தின், தென்மேற்கு திசையிலுள்ள, "பர்பர" தேசத்தின் காட்டிற்கு, "நைருருத்யோப வனம்," என்று பெயர். அங்குள்ள யானைகள், குட்டையாகவும், குட்டையான தந்தமுடையவைகளாகவும் இருக்கும்.

இமயத்திற்கு, மேற்குதிக்கிலுள்ள, "விஷ்ணுபர்வத"த்திலுள்ள காட்டிற்கு, "பச்சிமோப வனம்" என்று பெயர். அங்குள்ள யானைகள், குட்டையான துதிக்கையும், நீண்ட கால்களுமுள்ளவைகளாம்.

இமயமலையின், வடமேற்கு மூலையிலுள்ள, "வாதிகம்," என்ற மலையிலுள்ள காட்டிற்கு, "வாயவ்யோப வனம்" என்று பெயர். அங்குள்ள யானைகள், ஒட்டிச் சுருங்கிய அங்கங்களும், செம்பட்டை நிறமும், உடையவைகளாம்.

அதன் வடக்கேயுள்ள, மலையிலுள்ள, வனத்திற்கு, "உத்தரோப வனம்" என்று பெயர். இங்குள்ள யானைகள், மிலேச்சாதிகுணமும், அறியாமையும் படைத்தவைகளாம்.

இமயமலையின், வடகிழக்குமூலையிலுள்ள, மலைக்காட்டிற்கு "ஜாசாந்யோப வனம்" என்று பெயர். அங்குள்ள யானைகள், சாம்பல் நிறமும், பைசாசகுணமும், படைத்தவைகள், எக்காரியங்களுக்கும், உபயோகமற்றவைகள்.

ஸஜாதம், பத்திராதி, என்ற இருவிதலக்ஷணங்களில், ஸஜாதலக்ஷணம் சிறந்தது, எனவே அதை முதலில் கூறினேன்.

உபவன கஜங்கள் யாவும், குணமற்றவை. எனவே, அவைகளைப் பிடிக்கக்கூடாது.

ஸஜாத கஜலக்ஷணம் முற்றும்.

கஜ வயோ லக்ஷணம்.

பால் குடிக்க, முலையை அறியாதது ஒரு மாதத்தியக் குட்டியாம். இதற்குச் "சிசு" என்று பெயர்.

சிவப்பு நிறமும், சேற்றில் விருப்பமும், உடையது, இரண்டு மாதக் குட்டியாம். இதற்கு, "ஹம்ஸம்" என்று பெயர்.

ஜலத்திலும், பாலிலும், ஆசையும், கூட்டத்தைவிட்டு வெளியே வரும் குணமும், உள்ளது, மூன்றுமாதக்குட்டியாம். இதற்கு, "யூதநிஷ்க்ராமீ" என்று பெயர்.

நான்கு மாதக் குட்டி, எங்கும் திரியும், இதற்கு "சபலாங்கம்" என்று பெயர்.

ஐந்து மாதக் குட்டி, யூதத்திற்கு வெளியில், பக்கத்தில் நிற்கும். இதற்கு "விகல்பாக்ஷம்" என்று பெயர்.

ஆறு மாதக் குட்டி, ஆசையுடன் ஜலத்திற்கு ஓடும். இதற்கு "லக்ஷேஷாபதம்சம்" என்று பெயர்.

ஏழு மாதத்திய குட்டி, புற்களையும், லத்திகையையும், தின்னும். இதற்கு "லண்டபக்ஷம்" என்று பெயர். கால்களைப் பதியவைத்து நன்றாக நடக்கும்.

எட்டுமாதத்தியகுட்டி, இங்குமங்கும் ஓடி, யானைகளுக்குத் தொந்தரவு கொடுக்கும். இதற்கு "சபலம்" என்று பெயர்.

ஒன்பது மாதத்துக் குட்டி, தளிர்களைத் தின்னும், கோபமடையும். இதற்கு "குரோதனம்" என்று பெயர்.

பத்து மாதக் குட்டி, எதையாவது, தின்றுகொண்டே இருக்க விரும்பும். தாயிடம் அன்புடையதாம். இதற்கு "மாதிருவத்ஸலம்" என்று பெயர்.

பதினோராவது மாதத்தில், நல்ல அங்க அமைப்புடன் காணப்படும். இதற்கு "வ்யக்ததாலு" என்று பெயர்.

பன்னிரண்டு மாதத்திய குட்டி, அதிகமாகத் தூங்காது. இதற்கு "விநித்திரம்" என்று பெயர்.

ஒரு வயது பூர்த்தியாக நிறைந்த குட்டிக்கு, நாக்கு, உதடு, தந்தம், இவை சிவப்பாகவும், குதிகால் அழகாகவும், முகமும் தாடையும் நன்கு அமைந்தும், நகங்கள் பாதத்தை ஒட்டியும், இருக்கும். இதற்கு "ஜாதவர்ஷம்" என்று பெயர். இது குசாக்கிரங்களைக் கடிக்கும்.

இரண்டு வயதுடைய குட்டி, சிவப்பு நிறம், காதுகளில் புள்ளி, அடிக்காதில் அடர்ந்தமயிர் இவைகளையுடையதாம். இதற்கு, "ரோமசசூலிகம்" என்று பெயர்.

மூன்றுவயதுக் குட்டி, பக்ஷியங்களைத் தின்னும். தந்தங்கள் வெண்மையாக இருக்கும். இதற்கு "க்ஷீரதந்தம்" என்று பெயர்.

நான்கு வயதுக் குட்டி, மூன்று மடிப்புகள், உறுதி யடையாத தலை, சிறிதளவு காணப்படும் தந்தம், இவைகளை யுடையதாம். ஸந்தோஷமாக இருக்கும் இதற்கு "பர்யஸ்தம்" என்று பெயர்.

ஐந்துவயதுக் குட்டி, மாவுத்தனை சுமந்துகொண்டு, எங்கும் சென்றுவர அறியும். ஆண்குறி எழும். அதிகமாகத் தூங்காது. இதற்கு, "அல்பநித்ரம்" என்று பெயர்.

ஆறுவயதுக் குட்டிக்கு, கடைவாயின் முன்பக்கம், காது, கன்னம், கண்கூடு, தந்தமத்தியம், அடிவாலின் பக்கம், இவைகளில் புள்ளிகளிருக்கும். ஸுகதுக்கங்களை அறியும். [இதற்கு, "வைகாரிகம்" என்று பெயர்.]

ஏழுவயது யானை, கழுத்தில் சுருக்கம், அழுத்தமான நகம், அழகிய துதிக்கை, அழகான வால், இவைகளை யுடையதாம். காரியம் முடிந்தபிறகும், அதையே நினைந்து, கொல்லும் எண்ணத்துடன் ஸந்தோஷமடையும். [இதற்கு "சிசு" என்று பெயர்.]

எட்டுவயது யானை, உட்புற பற்களிலாட்டம், ஆண்குறி எழுச்சி, உடலில் புள்ளிகள், புண்கள், இவைகளுள்ளதாம். சிறிது ஸந்தோஷமும், கோபமும், அடையும். பெண் யானைகளை நேசிக்கும்.

ஒன்பது வயது யானைக்கு, சுக்லம் உண்டாகாது. தோல் அழுத்தமாகவும், தலையில் மயிர் அடர்ந்தும், உத்ஸாஹமும், வலிமையும், உள்ளதாகவும் இருக்கும்.

பத்து வயது யானை, கருத்த நிறம், நல்ல வலிமை, நன்கு அமைந்த உடல், ஒளியுள்ள அங்கங்கள், சுக்கிலம் சிந்தும் ஆண்குறி, அழுத்தமான துதிக்கை, யூதங்களில் களிப்பு, உத்ஸாஹம், வலுப்பெற்ற ஸந்திகள் இவைகளை யுடையதாக இருக்கும்.

இரண்டாவது பத்தாண்டில், முகத்தில் அடர்த்தியான மயிர், வேகமான நடை, வலுப்பெற்ற மாமிசம், தேஜோபலம், வலுவிற்கு இழுத்துச் சண்டையிடுதல், செருக்கு, தாது தோஷமற்ற உடல், இவைகள் உள்ளதாக இருக்கும்.

மூன்றாவது பத்தாண்டில், கோபத்தால் கொல்ல நினைக்கும். ஸந்திகள், இடுப்பு, துதிக்கை, இவை வலுப் பெற்றிருக்கும். மூன்று ஸந்திகளிலும் மடிப்புகளிருக்கும் சில இடங்களில் மடிப்புகள் மாறியுமிருக்கும்.

நான்காவது தசையில், மேயுமிடங்களில் பிடிகளை நாடும். பக்கங்கள், கன்னங்கள், காதுகள், இவைகளில் மதமுள்ளதாக இருக்கும்.

ஐந்தாவது தசையில், கொழுத்த பிடிகளிடம் காமங் கொள்ளும். பக்கம், கன்னம், காது, இவைகளில் மதமுடையதாம். தலையில் மயிரடர்ந்து, உடல் முழுமையும் மதமுடையதாம். துன்பங்களைப் பொறுக்கும். பசி தாகம் தாங்கும் வல்லமையும், பெரு முயற்சியும், நல்ல பலமும், உடையதாம். துதிக்கையை தந்தத்தில் சுற்றிக்கொள்ளும். சத்தத்தைக் கேட்டு பயமடையும். காது, கன்னம், காதின் சுற்றுப்புறம், புச்சமூலம், மத்தகம், இவைகளில் மத முடையதாம்.

ஆறாவது தசையில், பளபளப்பாக இருக்கும். தலையிலும் உடம்பிலும் மயிர் அடர்ந்திருக்கும். உடம்பில் சுருக்கங்க ளிருக்கும். இந்திரியங்களின் சக்தி குறையும். தாதுபலம் குறைந்து, மேன்மை வீழ்ச்சி யடையும்.

ஏழாவது தசையில், உடல் முழுமையும் மயிர் அடர்ந் திருக்கும். சண்டை முதலியவைகளால் சிரமமடையும்.

எட்டாவது தசையில், நீண்டகால ரோகமும், புண்களு முடையதாம். உடம்பு முழுமையும், மயிரடர்ந்திருக்கும். அழகு குன்றி, கண்குழிந்து, குகையில் வஸிக்கும்.

ஒன்பதாவது தசையில், உடம்பு முழுமையும், சுருக்க முள்ளதாம். மிருதுவான ஆஹாரத்தையே தின்னும். ஸங்கடமான இடங்களுக்குப் போகாது. தந்தரோக முள்ளதாம். ஆசை, பயம், கோபம், இவைகளாலோ, அடித்துத் தொந்தரவு செய்வதாலோ, வேகமாகப்போகாது.

பத்தாவது தசையில், ஆதிகால் நழுவி, உயரத் தூக்கவும், தோளில் சுமக்கவும், சக்தியற்று, சிறிது ஆஹாரமே செய்யும். ஆண்குறி எழாது. தலைமயிர், கண், கால்களின் ஸந்திகள், வால், இவைகள் வெலவெலத்திருக்கும். அடிக்கடி மலஜலம் விடும். இவைகள் நூறுவயதுஆன யானையின், லக்ஷணங்களாகும்.

பதினோராவது தசையில், சுருக்கங்கள் விழுந்து, மயிர் உதிர்ந்துவிடும். கோசத்திலேயே, மூத்திரம் வழியும். செயல் குன்றிவிடும். அது நன்கு போஷிக்கப்பட்டிருப்பின், மயிர் அடர்ந்து அதிக சோபையுடையதாக இருக்கும்.

பெரிய காதுகளும், மத்தகமும், உடைய யானை, நூறு வருடம் பிழைத்திருக்கும். முகம், எலும்பு, மூக்குத்தண்டு, ஸந்திகள் இவைகளில் காயமுற்று, அறுவறுக்கத்தக்கதாக இருக்கும்.

பதினோராவது தசையை அடைந்த யானைக்கு, "பூர்வகம்" என்று பெயர்.

பன்னிரண்டாவது தசையை அடைந்த யானை, மிகுந்த அமைதியும், நிலைபெற்ற மனமும், நீண்ட விரலுடைய துதிக்கையும், உடையதாம்.

இவ்விதம், யானைகள், நூற்றுஇருபது வருஷங்கள் ஜீவித்திருக்கும். பன்னிரண்டாவது தசையில், எதற்கும் உபயோகப்படமாட்டாது.

இவ் விலக்கணங்களை அரசன் அறிந்திருக்கவேண்டும்.

மற்ருெரு நூலில் கூறப்பட்டது —

[இதிலுள்ள விசேஷங்கள் மட்டிலும் இங்கு குறிக்கப்பட்டிருக்கின்றன.]

ஐந்துமாதக்குட்டி, ஆனைவணங்கி, கருங்காலி, கோங்கு, இவைகளின் தளிர்களைத்தின்னும். முகமும், தும்பமும், வட்ட வடிவமாக இருக்கும்.

ஒன்பதுமாதக்குட்டி அதிகமாகத் தூங்கும்.

பத்துமாதக் குட்டி, அடிக்கடி பால் குடிக்கும்.

பன்னிரண்டு மாதக் குட்டிக்கு, நகங்களின் இடுக்குகள், எப்பொழுதும் நனைந்திருக்கும்.

மூன்று வயதுக் குட்டிக்கு, "அபஸர்பம்" என்று பெயர்.

நான்கு முதல், பத்து வயது வரையில் முறையே, பர்பரம், கலபம், வைகாரிகம், சிசு, அஞ்சனம், பிரபவம், விக்கம் என்று பெயர்.

நான்காவது தசைமுதல் பதினேராவது தசை வரையில் முறையே, கல்யாணம், யூதம், நிஸ்ருததந்தம், விவர்ணகம் விரவீ, புராணம், ஸ்தவிரம், பூர்வகம் என்று பெயர்.

மற்றுமோர் நூலிலுள்ளது — [இதிலும், விசேஷங்கள் மட்டிலும், குறிக்கப்பட்டிருக்கின்றன.]

இரண்டு வயதுக் குட்டிக்கு, நகங்கள், சிறிதளவு நெருக்கமாக இருக்கும். காரணமின்றி ஸந்தோஷமடையும். அடிக்கடி கண்ணை மூடிக்கொள்ளும். கீழ்ப்பார்வையுள்ளதாக இருக்கும். நாள்பட்ட ஜலத்தைக் குடிக்கும். அதிகமாக வருந்தும். இதற்கு, "சூலிகம்" என்று பெயர்.

நான்காவது வயதில், பருத்த முழங்காலும், மடிந்த ஆண்குறியுமுடையதாம். வெண்மையான புள்ளிகளுடையதாக இருக்கும். இதற்கு "பர்பரம்" என்று பெயர்.

ஐந்தாவது வயதில், கட்டை, பட்டை, புல், பூண்டு, முதலியவைகளைத் தின்னும். இதற்கு, "கலபம்" என்று பெயர்.

ஏழுவயதுக் குட்டிக்கு, துதிக்கை சுருக்குள்ளதாகவும், மண்டை பெரியதாகவும் இருக்கும். தந்தத்தால் குழிபறிக்கும். அரிப்புள்ளதாம். வேகமாகப் போகும்பொழுதே லத்தி போடும். இதற்கு, "சிசு" என்று பெயர்.

எட்டுவயதுக் குட்டி, மிருதுவான ஆண்குறியை அடிக்கடி அடித்துக்கொள்ளும். இதற்கு, "அஞ்சநாபம்" என்று பெயர்.

ஒன்பதாவது வயதில், தெளிந்த பார்வையும், அகன்ற மார்பும், மஞ்சள் சிவப்பான தந்தமும், மனதைக்கவரும் சோபையுமுடையதாகவும், இருக்கும். பிடியின்மீது ஏறும், அழுத்தமாகப் புணரும். ஆயினும் வீர்யம் வெளிப்படாது. இதற்கு, "பிரபவம்" என்று பெயர்.

பத்துவயது யானை, சண்டைக்கு ஓர் எடுத்துக் காட்டாக இருக்கும். இதற்கு "விக்கம்" என்று பெயர்.

இரண்டாவது தசையில், யானை, சண்டை செய்யத் துடிக்கும். துதிக்கையில் நீர் சிந்தும், கர்ப்போத்பத்தி செய்யும் திறனுடையதாகும். ஸங்கடமான இடங்களில் அலட்சியமாக ஏறிச்செல்லும். ஆண்குறி பருத்திருக்கும். தந்தங்கள், மஞ்சளாகவும், உள்நாக்கும், தொப்பிளும், வெளுப்பாகவும், இடுப்பும், குஹ்யமும், வட்டமாகவும், சரவேகபராக்கிரமமும், சிறந்த பலமும், உடையதாகவும் இருக்கும். இதற்கு "போதம்" என்று பெயர்.

மூன்றாவது தசையில், யானைக்குரியஸம்பூர்ணபலம் பெற்று, சிறந்த புத்திஸாமர்த்தியமும், சுறுசுறுப்பும் உள்ளதாய், கஜேந்திரனாய் விளங்கும். இதற்கு, "கூலங்கஷம்" என்று பெயர். அங்கங்கள், உரிய அளவுடனமைந்திருக்கும். துதிக்கை மதகந்தமுடையதாய். ஸகல குணங்களும்

பொருந்தி, சண்டையில் நிகரற்றதாக இருக்கும். பார்த்துத் திகட்டாத அழகும், அன்பு நிறைந்த அலக்ஷியமான பார்வையுடையதாம். உயரத்திற்கேற்ற பருமனும், பகையைக் கொல்லும் ஆற்றலும், தாது ஸாமியமும் பெற்று, குற்றமற்ற உடலும் உடையதாக இருக்கும். இதற்கு "ஜவனம்" என்று பெயர்.

நான்காவது நடையில், துதிக்கையை ஆட்டிக்கொண்டு, திருப்தியடையும், பகையிடம் வைரங்கொண்ட மனத்துடன் தூங்கும். தலைமயிர் செங்குத்தாக இருக்கும். கஜயூதத்திற்குத் தலைமை தாங்கும். இதற்கு, "கல்யாணம்" என்று பெயர்.

ஐந்தாவது நடையில், ஏறிச் செல்லுகிறவன் வார்த்தையை அனுசரித்துச் செல்லும். நல்ல பாரம் சுமக்கும். பசி தாகம் தாங்கும். காமவிருத்தியுள்ளதாம். நிகரற்ற பலமுடையதாம். காதும், கடைக்கண்ணும் நெருங்கி இருக்கும். கன்னங்களில், எப்பொழுதும் மதம் வழியும், அதிகமாகத் தூங்கும். இதற்கு, "யூதம்" என்று பெயர்

ஆறாவது நடையில், பின்புறம், உதடு, காது, இவைகளில், மயிர் முளைத்திருக்கும். தந்தமூலம் நன்கு தெரியும். இதற்கு "நிஸ்ருததந்தம்" என்று பெயர்.

ஏழாவது நடையில், அக்கினி பலமும் பித்தமும் குறைந்து, வாதம் மேலிட்டு, அங்கங்கள் சோர்வுற்று, அழகு குன்றி, அங்கசேஷ்டைகள் குறைந்து, நிறம் குன்றி இருக்கும். இதற்கு "விவர்ணம்" என்று பெயர்.

எட்டாவது நடையில், தந்தமூலம் நழுவியிருக்கும், தந்தம் வளராது. கண்களில் நீர் நிரம்பி எப்பொழுதும் வடியும். துதிக்கையில் கபம் சிந்தும். புத்திசக்தி குறைந்து பயத்தால் யூதத்தைவிட்டு, வெளியே திரியும். பார்வை குன்றும். இதற்கு, "விரவி" என்று பெயர்.

ஒன்பதாவது தசையில், முகத்தில், மயிர் அடர்ந்து, கண்கள் தொய்ந்து, கழுத்து நழுவி, பற்கள் ஆட்டங்கொண்டு. கூட்டத்தை வெறுத்து, யூதத்தின் பக்கத்தில் இருக்கும், மிருதுவான புற்களையே தின்னும். இதற்கு "புராணம்" என்று பெயர்.

பத்தாவது தசையில், மயிரும், பற்களும், உதிர்ந்துவிடும். சிரமப்பட்டு மூத்திரம் பெய்யும். வெறுப்படையும். மதம் சிந்திக்கொண்டே இருக்கும். தள்ளாடிக்கொண்டே மெதுவாக சிறிதே நடக்கும்.

பதினோராவது தசையில், மாமிசங்கள் வற்றி இளைத்து, சரீரம் தள்ளாடும். அங்கங்கள் கரடுமுரடாக இருக்கும், கண்களில், படலம் படர்ந்திருக்கும். நரம்புகள் தெரியும். தாகமுள்ளதாம். பூச்சிப்புழுக்கள், நகங்களைத் தின்றிருக்கும். இதற்கு "விருத்தம்" என்று பெயர்.

பன்னிரண்டாவது தசையில், நன்ருகத் தூங்காது. நலாவிக்கொண்டே நடக்கும். உதவியை நாடும்.

ஆயுள், வயது, பிரஸவம், இவைகளை அறிவதில் முனிவரும் மயங்குகின்றனர். என்ருல், மனிதனைப்பற்றிக் கூறவும் வேண்டுமோ.

யானைகளுக்கு, பத்து வயதுக்குமேல் இருபத்திநான்கு வயது வரையில், உத்தம வயதாம். அதற்குமேல், ஐம்பத்தாறு வயதுவரை மத்திம வயதாம். அதற்குமேல், எழுபது வயது வரை, அதமவயதாம். அதற்மேல் கிழத்தனமாம். (பத்து வயதுவரை, பாலியமாம்.)

யானைகளை முதல் வயதில் பழக்குவதிலும், நடுவயதில், சண்டையிலும், கடை வயதில், காரியங்களிலும் ஈடுபடுத்த வேண்டும்.

வைசம்பாயனர் கூறியது —

யானைகளுக்கு வயது நூற்றி இருபது. பத்திரஜாதி, ஸம்பூரண வயதும், மந்த ஜாதி, முக்கால் பங்கு வயதும்,

மிருகஜாதி, அரைப்பங்கு வயதும், ஜீவித்திருக்கும். ஸங்கீர்ணஜாதிகளின் வயதை, வேதவித்துக்களே அறிவர்.

மழை, ஆயுள், வயது, கர்பம், கலியாணம், இடி முழக்கம் இவைகளை, முனிவரே அறியார்கள். ஸாதாரணமான மனிதன் எவ்வாறு அறிய முடியும்.

பத்திரம், மந்தம், மிருகம், ஆகிய ஜாதி கஜங்களின் வயதையே, அறிய முடியவில்லை. ஆனாலும், யோகிகள். லக்ஷணங்களாலும், அறிகுறிகளாலும், பாகுபாடுகளாலும், ஸங்கீர்ண ஜாதிகஜங்களின் வயதையும், அறிவார்கள்.

சிறந்த புத்திஸாமர்த்தியம் படைத்தவர்கள், தேசபேதம், சுருக்கம், நிறம், பற்கள், சுபாவம், பலம், தந்தம், வேகம், உடலளவு, மயிர், காது, மணிகள், இவைகளை நன்கு கவனித்து உணர்ந்து, யானைகளின் வயதைக் கூறுகின்றனர்.

வேதமுணர்ந்த மேதாவிகள், யானைகளின் பிறப்பு, நடத்தை, வயது, இவைகளை அறிவார்கள். புத்திதடுமாற்ற முள்ள மற்றவர்கள், கூற முடியாது.

யானைகளின் வால், பத்து வயது வரையில், வயதுக்கு நான்கு அங்குலம் விதம் வளரும்.

முப்பது வயது வரையில், உடல் வளரும். நாற்பது வயது வரையில், தந்தமும் உடலும், பருத்து நீண்டு வளரும்.

யானைகளின், உத்தமாதி வயதை நிர்ணயிக்க, அவை களின் செயல்களையும், பலாபலத்தையும், அறியவேண்டும்.

இருபதுக்குமேல் நாற்பது வயது வரையில், உத்தம வயதாம். எழுபது வயது வரையில், மத்திம வயதாம். நூறு வயது வரையில், அதம வயதாம். அதற்குமேல் பயனற்றதாம். பாலியத்தில் இருபது வயது வரை, மதங் கொண்டிருக்கும். எல்லாக் காரியங்களுக்கும், உபயோக முள்ளதாம். யுத்தத்திற்கு மட்டிலும், பயனில்லை.

உத்தம வயதில், உத்தம பலமும், மத்திம வயதில், மத்திம பலமும், அதம வயதில், அதம பலமும், உடையதாம்.

முதல் தசையைவிட, மறு தசையும், அதைவிட அடுத்த தசையும், பலமும், வீரியமுமுள்ளதாம். இம்முறையிலேயே, மற்றவைகளையும் அறிதல் வேண்டும்.

கஜ வயோ லக்ஷணம் முற்றும்.

தேசஜ கஜ லக்ஷணம்.

காம்போஜம், லாடம், ஸிந்து, வநாயுஜம், அங்கம், இவ்வைந்திடங்களிலுள்ள யானைகளுக்கு, மத்தகம், சரீரபாகங்கள், நகம், தந்தம், இவை வெளிர்நீலமாகவும், அங்கங்களும், வாலும், குட்டையாகவும், அண்டகோசம் மிருதுவாகவும் நீண்டுமிருக்கும். இவைகள் ரஜோகுணமுடையவைகளாம்.

அநூபம், வங்காளம், புளிந்தம், ஹூணம், நேபாளம், அவந்தி, விதர்பம், இவ்வேழு தேசங்களிலுள்ள யானைகளுக்கு, அடிவயிறு, தந்தம், முகம், உடல், கண், இவைகள், சிவப்பாயிருக்கும். கபாதிக்கமும், வலிமையும், சாந்தமனதும், உடையவைகளாக இருக்கும்.

ஸௌராஷ்டிரம், கூர்ணிகம், கலிங்கம், யவநம், வத்ஸம், காச்மீரம், இவ்வாறு தேசத்திய யானைகளுக்கு, முகம், கன்னம், மயிர், இவை வெளுப்பாக இருக்கும். வாதாதிக்க சரீரமும், தாமத குணமும், உடையதாம். மதகந்த சரீரமும், வெடித்த தந்தமும் நகமும் உடையதாம். இவைகள் ஸரயூநதி, மாளவதேசம், கோசரபர்வதம், அங்கம், மகதத்தின் வடபாகம், புண்ட்ரம், காச்மீரம், கோஸலம், பாஞ்சாலம், கலிங்கம், இந்த தேசங்களிலுள்ள மலைகளிலும், காடுகளிலும் ஸஞ்சரிக்கும். சில யானைகள், கங்கை கோமதி

நதி தீரத்திலும், ஸஞ்சரிக்கும். இவைகளின் கழுத்து, தலை, உதடு, முகம், தந்தம், வயிறு, துதிக்கை, கால்கள், முது கெலும்பு, பிருஷ்டபாகம், இவைகள், பருத்து இருக்கும். மஞ்சள் நிறமும், இனியசப்தமும், கோபமின்மையும், அழகும், அக்கினிபலமும், உள்ளவைகளாகவும் இருக்கும்.

மத்ஸ்யம், பர்பரம், திரிகர்தம், மாளவம், இந்நான்கு தேசத்திய யானைகள், ஸிந்துநதியின் உபவனங்களிலுள்ள ஆஹாரங்களைப் புஜிக்கும். தாமஸகுணமுள்ளவைகள். கண், நகம், உடற்கூறு, துதிக்கை இவை மஞ்சளாகவும், தந்த முனையும், ஆண்குறியும் குட்டையாகவும், வெளுப்பா கவும் இருக்கும்.

ஸௌவீரம், பாஹ்லீகம், தசார்ணம், இம்மூன்று தேசங் களிலுள்ள யானைகள், கருங்காலியின் மணமுள்ளவைகள். மயிர், முகம், தந்தமூலம், இவை பொன்னிறமாயிருக்கும். கபாதிக்கத்தால், பிரகாசமான உடலுடையவைகள். மிகவும், கடுமையாக யுத்தம் செய்யும் ஆற்றலுள்ளவைகளாகவும் இருக்கும்.

கீர்வாணம், பாஹூகம், மராளம், தஹாரம் இந் நான்கு தேசத்திய யானைகள், வெடித்துச் சுருங்கிய நகமும், சிவந்த துதிக்கையும், மஞ்சள்நிற உடற்கூறுகளும் உள்ள விசித்திர சரீரமுடையவைகளாக இருக்கும்.

மத்ஸ்யம், கரஹாடகம், போடம், இம்மூன்று தேசத்திய யானைகள், எள்ளின் மணமும், நீண்ட துதிக்கையும் தந்தமும், மெல்லிய மயிரும், தீமையும் கபடமும் நிறைந்த மனமும் நடத்தையும், உடையதாம்.

கர்நாடகம், ஆந்திரம், மலையாளம், சகுந்தம், பாண்டியம், பாஸ்சாத்தியம், தௌலவகம், டங்கணம், கௌடம், இவ் வொன்பது தேசத்திலுள்ள யானைகளுக்கு, உடற்கூறுகள் நீலமாகவும், தந்தங்கள் வெண்மையாகவும், நகங்கள் சொத்தை விழுந்தும் இருக்கும். சிறந்த பராக்கிரமமுள்ள

வைகளாம். இவைகளை அறிஞர் பலவிதமாகக் கூறு கின்றனர்.

சைலாஹ்வயம், அஹிரளம், ஸஹியகம், சால்வலம், இந் நான்கு தேசத்திய யானைகளுக்கு, தந்தமுனை கூர்மையாகவும், உடம்பு சீதளமாகவும் மனோஹரமாகவும் இருக்கும். இவைகள் ஸாத்துவிக குணமும், நாவற்பழநிறமும், அழகிய தந்தங்களும் உடையவைகளாம்.

கேரளாந்த பூமியிலுள்ள யானைகள், புள்ளிகளாலழகிய முகமும் காதும், சிவந்து மனதைக் கவரும் கண்களும், மெல்லிய வெண்ணிறத் தந்தங்களும், மனோஹரமான உடலும் உடையவைகளாம்.

சந்தமல்ல தேச யானைகள், வெண்மையான தந்தமும் நகமுமுடையவைகள்.

கார்ணகௌம தேச கஜங்கள், நீண்ட மயிர், பிளவுடைய தந்தமத்தியம், இளைத்த உடல், தானிருக்குமிடத்தில் சண்டை செய்யும் தைரியம், மதங்கொண்டகாலத்தில் தைரியமின்மை இவைகளுடையதாம்.

ஜலவர்ண கஜங்கள், சண்டையில், பயமுள்ளவைகளாக இருக்கும்.

குரு, சூரஸேநம், குகுரம், இந்த தேசத்திய யானைகள், மிருந்தவேகம், பலம், பராக்கிரமம், ரோஷம், தைரியம், நீண்டு கூர்மையான மயிர், இவைகளையுடையனவாம்.

ஜாங்கல தேச கஜங்கள், நீண்டு கூர்மையான மயிருடையவைகளாம்.

அநூபதேச கஜங்கள், குட்டையான உடலும், பருத்த ஆண்குறியும், பித்த தேகமும் உடையவைகளாம்.

தேசஜ கஜ லக்ஷணம் முற்றும்.

கஜ கிரஹண விதி.

—o—

முதலில், யானையின் மூத்திரம், லத்தி, இவைகளை உடம்பில் பூசிக்கொண்டு, உடம்பைச் சேங்கொட்டைத் தழைகளால் மறைத்துக்கொண்டு, காடுகளில் சென்று, யானைகளின் அடிச்சுவடு, நாசமுற்ற மரங்கள், படுத்திருந்த அடையாளம், பீறிடும் சத்தம், இவைகளால், யானைகளிருக்கும் இடத்தை அறிந்துவரச் செய்யவேண்டுமென, வியாஸமுனிவர், கூறியுள்ளார்.

பிறகு, கிரீஷ்மகாலத்தில், தக்க பரிவாரங்கள், கருவிகளுடன், பழகிய பிடிகளிலும், குதிரைகளிலும் சென்று லக்ஷணமுள்ள யானைகளை, உபாயங்களால் பிடிக்கவேண்டும்.

யானைகளைப் பிடிப்பதற்கு, வாரிபந்தம், வசாபந்தம், அநுகதபந்தம், என மூன்று சிறந்த முறைகள், கூறப்பட்டிருக்கின்றன.

ஆபாதம், அவபாதம், என்ற இரு முறைகளாலும், தீமைகள் உண்டாவதால் அவைகளை, விட்டுவிட வேண்டும்.

ஜலாசயத்தையொட்டி, ஒரு குரோசம், அகலம் நீளமுள்ள பூமியைச் சுற்றிலும், யானைகள் போய் வருவதற்கு மட்டிலும் பாதை விட்டுவிட்டு, அகழ் வெட்டவேண்டும். அல்லது நெருக்கமாக சுற்றிலும் மரங்களை வளர்க்க வேண்டும். அந்த பூமியில், வாழை, கரும்பு, தாமரைக் கிழங்கு, பசும்புற்கள், அரசு, மூங்கில், யானைகள் விரும்பும் விருக்ஷங்கள், இவைகளைப் பயிரிடவேண்டும்.

அவைகளைத் தின்ன ஆசைகொண்டு, அங்கு யானைகள் வரும். அவைகள் உள்ளே இருக்கும்பொழுது, வழிகளையும், ஜலமார்க்கங்களையும், பெரிய பெரிய மரங்களாலடைத்துவிட

வேண்டும். பிறகு, அவைகளில், லக்ஷணமுள்ள யானைகளை, உபாயங்களால் பிடிக்கவேண்டும். இதற்கு "வாரிபந்தம்" என்று பெயர்.

நன்கு பழக்கப்பட்ட, வலிமையுள்ள, பெரிய, பெண் யானைகளின் மீது பாகர்கள் கயிறு முதலிய ஸாதனங்களுடன் ஏறிக்கொண்டு, தழைகளால் தன்னை மறைத்துக்கொண்டு, யானைகளிருக்குமிடம் சென்று, அந்தப் பெண்யானைகளைக் கொண்டு, யானைகளைக் கட்டி இழுத்துவரச் செய்து, அவைகளில், லக்ஷணமுள்ள யானைகளைப் பொறுக்கி எடுத்துக், கொள்ள வேண்டும். இதற்கு வசாபந்தம் என்று பெயர்.

சில யானைகள், பிடியின் மோகத்தால், அதனுடனே வந்துவிடும், அவைகளைப் பிடித்துக் கட்டிவிடுவதுமுண்டு. இதற்கு, அநுகதபந்தம் என்று பெயர்.

விழுந்த யானை, சுலபமாக ஏறமுடியாத, சிறு படுகுழியை வெட்டி, அதன் மீது, வாழை, கரும்பு முதலியவைகளை வளர்த்து, யானை அதில் விழுந்தவுடன், பிடித்துவிடுகிறது. இதற்கு "ஆபாதம்" என்று பெயர்.

அது, அதிக ஆழமான படுகுழியானால், "அவபாதம்" என்று பெயர்.

இவ்விரு முறைகளிலும், யானைகளுக்குத் தீங்கு நேரிடுவதால், கூடாதவைகளாம்.

பிறகு, பிடித்த யானைகளை, ஹே அநிருத்த, புகழ், பராக்கிரமம், பொறுமையுடன், நீ உன் சாலை சென்று, ஆரோக்கியமும் பலமும் பெற்று, அரசனுக்கு ஜயத்தைக் கொடுத்துக் கொண்டிருப்பாயாக, என்ற பொருள்படும் மந்திரத்தால், ஸ்தம்பத்தில் கட்டவேண்டும்.

கஜ கிரஹணவிதி முற்றும்.

பத்திராதி கஜலக்ஷணம்.

அஞ்சா நெஞ்சம், வெற்றிபெறும் ஆற்றல், ஸாமர்த்தியம், பணிவு, வேலைத்திறன், சொல்லறிதல், பயகாலத்திலும் மயக்கமின்மை, அழகு, வீரம், இவை பத்திரஜாதி கஜங்களின் குணங்களாம். இவை தேஜோம்சமுடையவை களானகையால், புதிய பாக்குப்பழ நிறமுடையவைகளாக இருக்கும்.

கஜங்கள், கிருதயுகத்தில், விரும்பிய உருவங்கொண்டு, விரும்பியவிடமெல்லாம் சென்றுவந்தன.

திரேதாயுகம், துவாபரயுகம், கலியுகங்களில், அவைகள், வாஹநமாக உபயோகிக்கப்பட்டன. திரேதாயுகத்தில் அவைகளின் குணங்களில், சிறிது குறைவு ஏற்பட்டபடியால், அவைகளுக்கு, "மந்தஜாதி" என்று பெயர் வழங்கப்பட்டது.

பிறகு துவாபரயுகத்தில், அவைகள், மிருகஸ்வபாவத்தை அடைந்தன. ஆகவே அவைகளுக்கு, "மிருகஜாதி" என்று பெயரிடப்பட்டது.

பத்திரஜாதி கஜங்கள், எப்பொழுதும் மதசுகந்த முடையவைகளாக இருக்கும்.

பத்திரம் — மந்தம் — மிருகம் — இந்த ஜாதிகஜங்கள், முறையே ஒன்பது, எட்டு, ஏழு முழம் நீளமும், ஏழு, ஆறு, ஐந்து முழம் உயரமும், பத்து, ஒன்பது, எட்டு முழம் பருமனும், உள்ளவைகளாம்.

பத்திரஜாதி கஜங்கள், உயர்ந்து பருத்து, வட்டமான, கும்பம், விரிந்த காது, அன்னத்தின் கண் போன்ற கண், மனோஹர காந்தி, வளைந்த துதிக்கை, பருத்த தந்தம்,

செந்தாமரை போன்ற விரல், வில்போல் நடுவில் குழிந்த முதுகெலும்பு, நீண்டவால், அழகிய உடல், பன்றியை யொக்கும் முழங்கால், பாதி மடங்கி பூமியைத் தொடும் துதிக்கை, சிறிது சிவந்த கன்னம், பருத்த கழுத்து, உரம் பெற்ற உடல், புள்ளிகளாலழகிய முகம், சிறந்த வலிமை, சுரசுரப்பான மத்தகம், அழகுற உயர்ந்த உடல், படிந்த நடை, நன்கு அமைந்த ஸந்திகள், மலர்ந்த தாமரை போன்ற கண், சிறந்த வேகம், பகையைக் கண்டு மதம் பொழிதல், ஆகிய லக்ஷணங்களுடையவைகளாக இருக்கும்.

வியாசமுனிவர் கூறியுள்ளது :—

பத்திரஜாதி யானைகளுக்கு, பின்னுடல், துதிக்கை, வால், இவை பருமனுகவோ ஸமமாகவோ இராது. மார்பு உயர்ந்து விரிந்தும், முதுகெலும்பு வில்லைப்போலும், கும்பம், கன்னம், தோள், இவை மிக உயர்ந்து பருத்தும், கால்களும் பிரிஷ்டமும் அகண்டும், இடுப்பு பன்றிபோலும், அடிவயிறு ஆட்டைப்போலும், நகங்களும், தந்தங்களும் பொருத்தமான அளவுடன் மனோஹரமாகவும், கண்கள் தேன் மஞ்சள் நிறமாகவும், சில கண்கள் வெண்மையாகவும், நாக்கு, உதடு, கடைவாய், இவை சிவந்தும், புள்ளிகள் விழுந்து கம்பீரமான தோற்றமும் அமைந்திருக்கும்.

அவைகள், ஆஹாரத்திற்கும் விளையாடுவதற்கும் முதலில் செல்லும். மேகம், பேரிகை, இவைகளின் சத்தத்தைக் கேட்டு, பயமோ கலக்கமோ அடையாது. காரியங்களில் திறமை, எளிதில் அறிதல், நல்ல நடத்தை, மறவாமை, இத்தகைய குணங்களையும், அரசர்க்குரிய லக்ஷணங்களையும் பெற்றிருக்கும். இவை விஜயப்பிரதங்களாம்.

அநுபத்திர ஜாதியானைகள், இளைப்பாகவோ, பருமனுகவோ இராது. இவைகளின் தந்தங்களும், கண்களும் தேன்போலிருக்கும் வில் போன்ற முதுகெலும்பும், வட்டமாய் அழகுற அமைந்த உடலும் உடையவைகளாக இருக்கும்.

மந்தஜாதி கஜங்களுக்கு, துதிக்கை, காது, முகம், இவை அகண்டும், வயிறு, அடிவாலின் சுற்றுவட்டம், தந்தம், இவை பருத்தும், சிங்கக் கண்ணும், செறிந்த மாமிசமும், வலுவும், உள்ளதாம்.

வேறு நூலில் கூறப்பட்டது :—

பருத்த உடல், கூர்மையான காது. அழுத்தமான தந்தம், நகம், வயிறு, அசைந்து தொங்கும் மாமிசம், சிங்கப் பார்வை, கெட்ட மனம், சோம்பல், தூக்கம், அறியாமை, ஊக்கமாக கவனித்தல், கெட்ட செய்கை, இவைகள், தாமதப் பிரகிருதியான கஜங்களின் குணங்களாம்.

சுபகாரியங்களில், மந்தஜாதி யானைமீது ஏறிச் செல்லுவது சிலாக்கியமாகும். இன்பமளிக்கும். அது, கார் மேகம்போல் கருத்த நிறமுடையதாம். சிலேஷ்மம — பித்த மாமிசமுள்ள ஆணுக்கும் பெண்ணுக்கும் பிறந்தது.

வியாஸர் கூறியுள்ளது :-

மந்தஜாதி யானைக்கு, மார்பு, முகம், காது, வால், முதுகெலும்பு, துதிக்கை, இவை விரிந்து நீண்டிருக்கும், ஆண்குறி தொங்கும். வயிறு மடாத்தவளையின் வயிறு போலிருக்கும். கண் மஞ்சளாகவும், அங்கங்கள் பருத்தும், நிறம் கருப்பாகவும், இருக்கும். அறிவின்மை, வலிமை, நுட்பமாயறிதல், மறதி, மதத்தில் நல்ல நினைவு, அதிக கோபம், ஆட்டமற்ற நடை, சிங்க நோக்கு, உயர்ந்த தலை, கீழ்நோக்கிய முகம், பருத்து நீண்ட தந்தம், தொங்கிய வயிறு, நீண்ட நெற்றி, இவைகள், மந்த ஜாதி கஜங்களின் லக்ஷணங்களாம்.

வைசம்பாயனர் கூறியது :—

மிருகஜாதி யானைகளுக்கு, துதிக்கை, கால், கழுத்து, முகம், தந்தம், இவை மெல்லியதாகவும், கண்கள் பெரிதாக வும், வால், ஆண்குறி, உதடு, இவை குட்டையாகவும்,

முதுகெலும்பு சுருங்கியுமிருக்கும், குறைந்த பருமனும், நீளமும் உள்ளது. மெலிந்த உடல், நீண்ட தந்தம், புழுதி நிறம், கபடம், கவனக்குறைவு, நிலையற்றநடை, கோபம், சோம்பல், பித்தாதிக்க சரீரம், ரஜோகுணம், சிவந்த மயிர், இவைகள், மிருகஜாதி கஜங்களின் லக்ஷணமாம். இவை, பித்தங் கலந்த சுக்லசோணிதத்தால் உண்டானவைகளாம்.

பாலகாப்பியர் கூறியது :—

மெல்லிய, விரல், முகம், தந்தம், வால், ஆண்குறி, இலேசான வயிறு. ஒட்டிய கன்னம், கழுத்து, விரிந்த காது, பெரிய கண், இவைகளையுடையது மிருகஜாதி கஜமாம்.

வியாஸர் கூறியது :—

மிருகஜாதி கஜமானது, மெல்லிய உடல், பாதம், நகம், தந்தம், கேசம், இடுப்பு, துதிக்கை, கழுத்து, வயிறு, காது, நீண்ட தலை, வாலின் பின்பாகம், குட்டையான கன்னம், முகவாய்க்கட்டை, மதமுள்ள கன்னம், வளைந்த விரல், தாடை, மயிர், மார்பு, தெளிந்து பருத்த கண், பசுமை நிறம், இவைகளையுடையதாக இருக்கும்.

தனித்து உலாவும். பசுக்கள் மேயுமிடம் செல்லும். வழியோடு நடக்கும், பயப்படும், சபலசித்தமுடையது, கபடமின்மையும், துஷ்டஸ்வபாவமும் உடையது.

பத்திரம், மந்தம், மிருகம், என்ற மூன்று ஜாதிகளில், இருஜாதி குணங்களும், லக்ஷணங்களும் உள்ளவைகள், "மிச்சிரஜாதி" என்றும், மூன்று ஜாதிகளின் லக்ஷணங்களும், குணங்களும் கலந்திருப்பவைகள், "ஸங்கீர்ண ஜாதிகள்" என்றும் கூறப்படுகின்றன.

மிச்சிரஜாதிகளுள், நிறுத்தினல் ஓடுவது, ஓட்டினல் நின்றுவிடுவது, போன்ற சொல்லுக்கு விபரீதமான செய்கையுடைய கஜத்திற்கு, "வியாளம்" என்று பெயர்.

மிச்சிரஜாதி கஜங்கள், பத்திரமந்தம், பத்திரமிருகம், மந்தபத்திரம், மந்தமிருகம், மிருகமந்தம், மிருகபத்திரம், என்று அறுவகைகளாம்.

ஸங்கீர்ணஜாதி கஜங்கள், பத்திரமந்தமிருகம், மந்தமிருகபத்திரம், மிருகமந்தபத்திரம், என மூன்று வகைகளாம்.

மிச்சிர - ஸங்கீர்ண - ஜாதி கஜங்களின் இலக்கணங்கள், மேலுடலில் காணப்படுவதாலும், கீழுடலில் காணப்படுவதாலும், மறுபடியும் இருவகைகளாம்.

எனவே, மிச்சிர - ஸங்கீர்ண - ஜாதி கஜங்கள் (6+3=9 ×2=18) பதினெட்டு விதங்களாம். ஏ! அரசனே கலியில் மிச்சிர கஜங்களே காணப்படுகின்றன. அவைகளில், நல்லவைகளையும், கெட்டவைகளையும், பாகுபாடு செய்து கூறுகிறேன்.

இவைகளுக்கு, நிறம், குணம், முக லக்ஷணம், இவைகளால், பெயர் அமைந்திருக்கிறது. எனவே, சுத்தம், மிச்சிரம், ஸங்கீர்ணம், என்ற பாகுபாடுகள், அவைகளுடைய லக்ஷணங்களாலும், குணங்களாலும் அமைந்திருக்கின்றன.

முன்னுடல் பத்திரஜாதி லக்ஷணமும், பின்னுடல் மந்தஜாதி லக்ஷணமும் உடையது, "பத்திரமந்த" ஜாதியாம். இது சிறந்தது.

இவ்விதம் பத்திர மிருகஜாதி லக்ஷணம் கலந்திருப்பது, "பத்திர - மிருக"மாம். மிருகரூபமும் கலந்திருப்பதால், கெட்டதாக ஆகாது. நன்மையையே கொடுக்கும்.

முன்னுடல், பத்திரம், அல்லது மந்தமாகவும், பின்னுடல் மிருகமாகவும் இருப்பது, வேகமாகச் செல்லும்.

கண்களுக்குப் பெருமை கூறப்படுகின்றது. எனவே, அது மிருகஜாதியைப் போன்ற கண்ணுடையதானல், சிறந்ததன்று.

மந்த லக்ஷணம் அதிகமாகவும், மிருக லக்ஷணம் லேசாகவும் காணப்பட்டால், அது, "மந்த மிருக" மிச்சிர ஜாதியாம். இது மத்திமமானது.

மிருகம், மந்தம், இவைகளின் லக்ஷணங்களும், ஸத்துவமும் காணப்பட்டால், அது, "மிருகமந்த" ஜாதியாம். அது, அதமமாம். அதற்கு, ஸத்துவமும், பலமும் இராது.

இவ்விதமே, "மிருகபத்திரமு"மாம். இதுவும் அதமம் தான். துதிக்கை, கண், தந்தம், மத்தகம், இவைகளில், மிருக லக்ஷணங்களும், மற்ற அங்கங்களில் பத்திர லக்ஷணங்களும், காணப்பட்டாலும், அது அதமந்தான்.

உடலில், பத்திர - மந்த - லக்ஷணங்கள் கலந்து காணப்பட்டு, மிருக லக்ஷணம் லேசாக காணப்பட்டால், அது, "பத்திர - மந்த - மிருக", ஸங்கீர்ண ஜாதியாகும். (சிறந்ததாம்)

மந்தலக்ஷணம் அதிகமாகவும், மிருகலக்ஷணம் லேசாகவும், பத்திரலக்ஷணமும் கலந்து காணப்பட்டால், அது, மந்த – மிருக - பத்திர ஸங்கீர்ண ஜாதியாகும். அது மத்திம குணமுடையது.

மிருக லக்ஷணங்கள் அதிகமாகவும், பத்திர - மந்த லக்ஷணங்கள் குறைவாகவும் காணப்பட்டால், அது, "மிருக-பத்திர - மந்த" ஸங்கீர்ண ஜாதியாகும். அது அதமமாகும். அதற்கு, ஸாமர்த்தியமும், வலிமையும் இராது. துதிக்கை, தந்தம், மத்தகம், இவைகளில், மிருகஜாதி லக்ஷணம் காணப்பட்டால், அது அதமந்தான்.

உடலின், முன் கூறு பின் கூறுகளில் காணப்படும் லக்ஷணங்களால், மிச்ரஜாதிகளும், முன்கூறு, நடுக்கூறு, பின்கூறுகளால், ஸங்கீர்ணஜாதிகளும், கூறப்பட்டன. இவ்விதமே, உடலின், மேல்கூறு, கீழ்க்கூறு, என்ற இரு கூறுகளில், காணப்படும் லக்ஷணங்களால், மிச்ரஜாதிகளும், மேற்கூறு, நடுக்கூறு, கீழ்க்கூறு, என்று, மூன்று கூறுகளிற் காணப்படும் லக்ஷணங்களால், ஸங்கீர்ண ஜாதிகளும், கூறப்பட்டிருக்கின்றன.

பத்திரஜாதி கஜ லக்ஷணம் முற்றும்.

பிரம்மாம்சாதி கஜ லக்ஷணம்.

—— o ——

ஒன்றோடொன்று இணைந்த புள்ளிகள், மனதைக்கவரும் பொன்னிறமேனி, சிவந்த கடைக்கண், வலுப்பெற்ற மனோஹரமான தந்தம், இவைகளையுடையது, "பிரம்மாம்சம்" உள்ள கஜமாகும். இது, அரசர்கள் பூஜிக்கத்தக்கது. ஜயத்தையும் ஆரோக்கியத்தையும் கொடுக்கும்.

சிறுபமைந்த கழுக்கட்டை, கழுத்து. பெரிய தோள்ப்பட்டை, செந்தாமரை நிறமுகம், இரட்டை உரோமங்கள், நீண்டகாலம் மதம், பகையை வெல்லுதல், இடியைக்கேட்டு களிப்புறுதல், ஆகிய லக்ஷணங்களுடையது, "பிராஜாபத்தியாம்சம்" உடையது. இது, மக்கட் பேற்றைக் கொடுக்கும்.

உடலில், புள்ளிகள் அல்லது கோடுகள், ஸ்வஸ்திகம், தாமரைமலர், வர்த்தமானம், நந்தியாவர்த்தம், (வர்த்தமானம்– வாயில் எடுத்துக்கட்டி; நந்தியாவர்த்தம் — மாளிகையின் ஒருவித அமைப்பு) இவைகளைப்போல் அமைந்து, கண்கள் செந்தாமரை நிறமாகவும் இருந்தால். அந்த கஜம், "இந்திராம்சம்" உள்ளது. இது, சண்டையில் வெற்றியையும், பகைவனின் செல்வத்தையும், தரும்.

சிவந்த உதடு, நாக்கு, நெல்லிக்கனியின் நிறம், குங்கும நிறமான கண், தந்தம், இவைகள், "தநதாம்சகஜத்தின்" லக்ஷணம். இது, நிறைந்த செல்வத்தையும், ரத்தினங்களையும், கொடுக்கும். இது, அரசர்கள், வீட்டில் வைத்து பூஜிக்கத் தக்கது.

கருமேக நிறம், நெய்போன்ற மதம், அழகான ஆஸநம், எடுப்பான தலை. மேகத்தை ஒக்கும் கர்ஜனை, அதிக மதப் பெருக்கு, இவையுடையது, "வருணாம்சகஜ"மாகும். இது, சண்டையில் பகையை வென்று வெற்றியை யளிக்கும்.

வெண்மை நிறம், புள்ளிகள், கழுத்தில் மூன்று மடிப்புகள், தேன்மஞ்சள்நிறக் கண், தாழம்பூநிறத் தந்தம், தளிர்போன்ற விரல், ஆகிய லக்ஷணங்களுள்ளது "சந்திராம்ச" கஜமாகும். இது, போரில் வெற்றி தரும்.

தீக்கொழுந்து போன்ற மயிர், செம்பொன் நிறமான தலை, கண், துதிக்கை, தாளை மயிர், வால், இவைகளுடையது, "அக்கினிஅம்ச"மாகும். இது, போரில், நெருப்புபோல், பகைப்படையைச் சாம்பலாக்கும். குற்றம்போன்ற தோற்றமே, இதற்கு குணமாம். பகைப்படையில், மிகக் கொடுஞ்செயல் புரிந்து, நடுங்கச் செய்யும்.

தந்த மத்தியிலிருந்து, முறையே சிறுத்து பக்கங்கள் சிவந்த துதிக்கை, நீண்ட விரல், நறுமணமுள்ள துதிக்கை ஜலம், நீண்ட மூச்சு, மேகதுவநி, சுருக்கமற்ற அழுத்தமான உடல், கருத்து மிருதுவான மெல்லிய மயிர், தாமரைமலர் நிறம், வட்டமாய் நீண்டு வலுவுள்ள தாழம்பூநிற தந்தம், வட்டமாய் அகண்டு நடுவில் குழிந்த கும்பங்கள், அகண்டு மயிருள்ள உதடு, மதம் பெருகும் அழகிய கன்னம், அழகு வாய்ந்த மனோஹரமான முகமண்டலம், கடைக்கண் சிவந்து வெண்சிவப்பு நிறமான மயக்கும் கண், நரம்பின்றி மிருதுவாய் விரிந்து வலுப்பெற்ற ஸமமான, தாளம் துந்துபிபோல் ஒலிக்கும் காதுகள், அழகு வாய்ந்த நெற்றிப் புறங்கள், ஸமமான முதுகு, வளைவின்றி குட்டையான கழுத்து, நீண்ட சதைப்பற்றுள்ள தோள், நீண்டு பருத்து வளைவில்லாமல் அழகு வாய்ந்த முன்கால், ஆமைபோன்ற காலடிகள், சிறிது சிவந்து அர்த்தசந்திரன் போன்ற மனோஹரமான நகங்கள், விரிந்த மார்பு, வட்டமான வயிறு, சிறிய முலைக்காம்பு, நழுவாத ஆண்குறி, பன்றிபோன்ற பின்புறம், நாண்பூட்டிய வில்லையொக்கும் முதுகெலும்பு, நீண்டு அழகான வால், சங்கு-சக்கிரம்-கதை-வடிவமான புள்ளிகள், அல்லது மடிப்புகள், இருபது, பத்து, அல்லது, எட்டு உத்தம லக்ஷணங்கள், ஆகிய சிறந்த லக்ஷணங்களுடையது, "விஷ்ணு அம்சம்" உள்ள கஜமாகும். இது பட்டாபிஷேகத்திற்குச் சிறந்தது. பூஜிக்கத் தக்கது. ஸகல காரியங்களையும், நிறைவேற்றும்.

பிரம்மாம்சாதி கஜ லக்ஷணம் முற்றும்.

ஸாங்கிராமிக-யஞ்ஞார்ஹ-கஜ லக்ஷணம்.

—— o ——

நீண்ட விரலுள்ள துதிக்கை, நெருக்கமான காது, கம்பீரமான முகம், நீல நிறம், வல்லமை, அஞ்சா நெஞ்சம், நல்ல அழகு, இவைகளுள்ளது, யஞ்ஞார்ஹ கஜமாகும். அரசர்களுக்கும் சிறந்தது.

நல்ல ரத்த ஓட்டத்தால் வேகமாகச் செல்லும் யானைகள், நூறு வருடங்கள் பிழைத்திருக்கும். அவைகள், சண்டைகளுக்குச் சிறந்தவைகள். பொக்கிஷத்தை நிரப்பும்.

தேன், உறைந்த நெய், கோமேதகம், சூரியன், நெருப்பு, இவைகள் போன்ற கண்படைத்த யானைகள், சண்டையில், வெற்றியைக் கொடுக்கும்.

ஸாங்கிராமிக-யஞ்ஞார்ஹ-கஜ லக்ஷணம் முற்றும்.

வர்ண கஜ லக்ஷணம்.

—— o ——

யானைகளின் சுத்தமான நிறங்கள் மூன்று. கலப்பு நிறங்கள் மூன்று, மறைந்து காணப்படும் நிறங்கள் மூன்று.

வெளுப்பு, சிகப்பு, கருப்பு, இம்மூன்றும், சுத்தமான நிறங்கள். தோல், நகம், வால்நுனி, (கன்னம், பின்தட்டுகள்) இவைகளின் நிறங்களைக்கொண்டு, யானைகளின் நிறங்களை, நிச்சயிக்கவேண்டும்.

யானைகள், கபாதிக்கத்தால் வெண்மையாகவும், பித்தாதிக்கத்தால் சிவப்பாகவும், வாதாதிக்கத்தால் கருப்பாகவும், இருக்கின்றன.

வெள்ள கருப்பு, வெள்ள சிகப்பு, கருஞ்சிகருப்பு, என மிச்சிரவர்ணங்கள் மூன்று.

சிலர், சிகப்பு, மஞ்சள், கருப்பு, வெளுப்பு, என்று நிறங்கள் நான்கு என்றும் கூறுகின்றனர்.

வாத பித்த கபங்களின் ஏற்றத்தாழ்வால், மிச்ரவர்ண கஜங்கள் உண்டாகின்றன.

உள்ளேறு வெளுப்பான சிகப்பு, வெண்கருப்பு, செங் கருப்பு என்று, அந்த வர்ணகஜங்கள், மூன்று.

குங்குமம், தாமரைப்பூ, ரக்தம், சங்கு, வைடூரியம், மின்னல், மேகம், இந்திர நீலம், அரிதாரம், குசம், இந்நிற முள்ள யானைகள், திக்கஜங்களாம். அவைகள், இப்புவியில் இல்லை.

வர்ண கஜ லக்ஷணம் முற்றும்.

சாயா கஜ லக்ஷணம்.

யானைகளின் உடலில், பூமி, ஜலம், அக்கினி, வாயு, ஆகாயம், இவைகளின் நிறம் காணப்படுகிறது. பூமி, ஜலம், தேயு, இவைகளின் நிறம் நல்லது. வாயுவும், ஆகாயமும், கூடாது.

உடலில் பல நிறங்களுள்ளது, பிருதிவீ சாயையுள்ள கஜமாகும். கார்மேகநிறம் உள்ளது, ஜலச்சாயையுள்ளதாகும். பட்டுப்பூச்சி, உதய சூரியன், தாமரைக்குஞ்சம், இவைகளைப் போன்ற நிறமுள்ளது, அக்கினிச் சாயையுள்ளதாகும்.

பிரகாசமின்றி, சிதைந்து, வெறுக்கத்தக்க சாம்பல் நிறமுள்ளது, வாயுச்சாயையுள்ளதாகும். வெறுத்து, இகழத் தக்க லேசான நிறமுள்ளது, ஆகாசச்சாயை உடையதாகும்.

பூச்சாயை ராஜ்ய லாபத்தையும், ஜலச்சாயை புகழையும், அக்கினிச்சாயை செல்வத்தையும், கொடுக்கும்.

வாயுச்சாயை துன்பத்தையும், ஆகாசசாயை அபகீர்த் தியையும் கொடுக்கும்.

சாயா கஜ லக்ஷணம் முற்றும்.

கஜ கந்த லக்ஷணம்.

—— 0 ——

கந்தத்தை, வியர்வை, மதம், மூத்திரம், கக்கிய ஆகாரம், இவைகளைக்கொண்டு அறியவேண்டும்.

ஸுகந்தம் நன்மையையும், துர்கந்தம் தீமையையும், தரும்.

வெட்டிவேர், (விளாமிச்சைவேர்) நெய், பொரி, தாமரை மலர், ஜாதிப்பூ, பாதிரிப்பூ, இவைகளின் மணமுள்ள கஜம், நன்மையைக் கொடுக்கும்.

செம்மறியாடு, மான், முள்ளம்பன்றி, நாயின் மாமிசம் தின்பவன், காக்கை, இவைகளின் நாற்றமுள்ளது, தீமையைத் தரும்.

மீன், மத்யம், இவைகளின் நாற்றமுள்ளது, "கந்தர்வ ஜாதி" கஜமாகும்.

அசோகம், குண்டுமல்லி, இவைகளின் மணமுள்ளது, "யக்ஷஜாதி" கஜமாகும்.

நீர்நொச்சி, கருங்காலி, இவைகளின் மணமுள்ளது, "தாநவ" ஜாதி கஜமாகும்.

தாமரைமலர், மருதாணிப்பூ, நீலம், ஏழிலைப்பாலை, இவைகளின் மணமுள்ளது, "தேவ" ஜாதி கஜமாகும்.

கஜ கந்த லக்ஷணம் முற்றும்

கஜ ஸத்வ பரீக்ஷை.

யானைகளில், அழகாக இருப்பதைக் காட்டிலும், பெரிதாக இருப்பது சிறந்தது. பெரிதைக் காட்டிலும் பலமுள்ளதும், அதைவிட ஸத்துவம் உள்ளதும், சிறந்ததாகும்.

ஜீவராசிகளின் ஹிருதயத்தில், ஸ்படிகம் போல் "ஸத்துவம்" இருக்கிறது. அதை, உபாயத்தாலேயே அறிய வேண்டும்.

பதினெண்ணாயிரம் பலம் (56¼ மணு) தங்கம், தாமிரம், வெள்ளி, இவைகளின் சுமையைச் சுமந்துகொண்டு, யானைகளுடன், களைப்பின்றி, வேகமாக, பத்து யோஜனை தூரம் நடந்து செல்லும் யானை, "உத்தமஸத்துவம்" உள்ளதாகும். (ஸத்துவம் - ஸாமர்த்தியம்.)

பதினாலாயிரம் பலம் (43¾ மணு) சுமந்து, ஏழு யோஜனை செல்லும் யானை, "மத்திமஸத்துவம்" உள்ளதாகும்.

பதினாயிரம் பலம் (31¼ மணு) சுமந்து, ஐந்து யோஜனை செல்லும் யானை, "அதமஸத்துவ" முள்ளதாம்.

கருங்கல், செங்கல், அல்லது அழுத்தமான பலகை, இவைகளை இணைத்து, பூமியில் புதைத்து, மூன்று முழம் உயரம், பதினான்கு முழம் அகலம், எட்டு முழம் பருமன் உள்ள மேடைசெய்து, அதன் இருபக்கங்களிலும், அம்பு விழும் தூரம் சரிவாகச் செய்து, சிறந்தநாளில், பகையுள்ள இரு யானைகளை அலங்கரித்து, —

"மந்த்ரேச நாத பூதேச விக்நநாத கணாதிப ।
கஜாநாம் ஸத்வஸந்தேஹே குரு ஸத்வவிநிர்ணயம் ॥"

என்ற மந்திரத்தால் ஜபித்த ஜலத்தை அவ்விரு யானைகளின் மீதும் தெளித்து, சண்டைக்கு விடவேண்டும்.

தந்தங்களின் பிடிப்பு விடும்படி, மூங்கில் தடிகொண்டு அடிக்கும் அடி, பெண் யானையின் இடி, மணி, பேரிகை, கர்ஜனை, முதலிய பேரொலி, இவைகளைப் பொருள் செய்யாமல், வருந்தாமல், ஓடிவிடாமல், கோபங்கொண்டு, எதிர்க்கும் யானையை துதிக்கையால் அடித்தும், தந்தத்தால் இடித்தும், கொன்றுவிட நினைக்கும் கஜமானது, உத்தமஸத்வம் உடையதாகும்.

கஜ ஸத்வ பரீக்ஷை முற்றும்.

நாநாஸத்வ கஜ லக்ஷணம்.

நல்ல மனம், சிறந்த அழகு, கடுங்கோபம், சிறந்த ஒளி, நிலைத்த ஆற்றல், உத்ஸாஹம், விளையாட்டில் புகழ், ஸந்தோஷம், நன்றியறிதல், இவைகள், ஸத்வகுணமுள்ள யானைகளின் குணங்களாகும்.

கெட்ட மனம், துஷ்டச் செயல், பெண் யானையிடம் மோஹம், இவையுள்ளது, ரஜோகுணமுள்ளது.

ஆசை, பலஹீநம், கொடுமை, மறதி, கவனக்குறைவு, பரிஹாஸம், தூக்கம், அறிவின்மை, இவைகள், தாமத குணமாகும்.

தேவர், நாகர், யக்ஷர், கந்தர்வர், முதலிய தேவஜாதி கன்னிகைகள், யானைகளிடம் மோஹங்கொண்டு, பெண் யானை ரூபங்கொண்டு, திக்கஜங்களுடன் புணர்ந்தனர். சிலர் கர்பந்தரித்தனர். அவர்களிடம் ஜனித்த யானைகளே, தாயின் குணத்தால், தேவாதி ஜாதி கஜங்களென கூறப்படுகின்றன.

நல்ல எழில், ஆம்பல், சந்தனம், பாரிலைப்பாலை, மான், தாமரை மலர், சரக்கொன்றைப்பூ, இவைகளின் மணம், மலர்ந்த முகம், ஸந்தோஷம், நல்ல உயரம், பிரியமான செய்கை, இவைகளுடையது, "தேவஸத்வ" முள்ள கஜமாகும்.

குண்டு மல்லிகைப்பூ, முன்னை, தாமரைமலர், புன்னைப்பூ, நாகலிங்கைப்பூ, சந்தனம், இவைகளின் மணம், நாதத்தில் ஆசை, அழகிய நடை, தந்தம், நேத்திரம், இவைகளும், கும்பம், தலை, துதிக்கைகளில் நறுமணமுமுள்ளது "கந்தர்வ ஸத்வம்" உள்ள கஜமாகும்.

தேன், பால், நெய், பாயஸம், மாம்பூ, இவைகளின் மணம், ஸாமகானத்தில் விருப்பம், யானைகளிடம் அன்பு, அமைதி, ஸ்நாநத்தில் பிரியம், அழகிய நடை, இக்குணங்க ளுள்ளது, "பிராம்ஹணஸத்துவம்" உள்ள கஜமாகும்.

சந்தனம், தாமரைமலர், அரிதாரம், மனோசிலை, வெள்ளைக் குங்கிலியம், இவைகளின் மணம், யுத்தத்தில் ஸாமர்த்தியம், பயமின்மை, ஆயுதங்களை உபயோகிக்கும் திறமை, ஆகிய குணங்களுடையது, "க்ஷத்ரியஸத்துவம்" உள்ள கஜமாகும்.

தாடையிலும் நாக்கிலும், உச்சித்திலகம், சம்பாப்பயிர், எள்ளு, தாழம்பூ, முல்லைப்பூ, இவைகளின் மணம், ஸஹிக்கும் தன்மை, மாமிஸ போஜனம், ஸமாதானத்தில் நாட்டம், கோபமடைந்தாலும் சீக்கிரமாக ஸமாதானமடைதல், ஆகிய குணங்களுள்ளது, "வைச்யஸத்துவம்" உள்ள கஜமாகும்.

அசுத்தங்களில் ஸந்தோஷம், பயம், காய்ந்த அன்னத் தைப் புஜித்தல், நண்டின் நாற்றம், கோபம், அல்பத்தனம், நன்றிகொல்லுதல், ஆகிய குணமுடையது, "சூத்ரஸத்துவம்" உள்ளதாம். இது மிகவும் இழிவானது.

சவம், இரும்பு, இவைகளின் நாற்றம், தனிமையில் ஆசை, இரவில் சுற்றித்திரிதல், நிலையற்ற மனம், இடிமுழக்கம் போன்ற சத்தம், எப்பொழுதும் கோபம், அறிவீனம், ஆகிய குணங்களுடையது, "பிசாசஸத்துவம்" உள்ள கஜமாகும்.

பூமி, பாசி, துளஸி, சகதி, கள்ளு, மாமிசம், இவைகளின் நாற்றம், இடி முழக்கத்தில் நடுக்கம், கோபம், நீருள்ள சேற்றில் ஆசை, ஆகிய குணங்களுள்ளது, "நாகஸத்துவம்" உள்ளதாகும்.

காக்கை, குரங்கு, கழுதை, ஒட்டகம், பூனே, மூத்திரம், மலம், இவைகளின் நாற்றம், சோறு, மாமிசம், ரக்தம், இவைகளில் பிரியம், கபடம், கொடுமை, நன்றிக்கேடு, விபரீதச் செயல், இவைகளுள்ளது, "ராக்ஷஸஸத்துவ"மாம்.

வியாஸர் கூறியது :—

பட்டாபிஷேகத்திற்குரிய குணம், சிறந்த லக்ஷணம், காரியத்தை முடிக்கும் ஆற்றல், வலிமை, சுருக்கமற்ற உடல், பகையை வெல்லும் ஆற்றல், வலிமை, வியாதியில்லாமை, ஆகிய குணங்களுள்ளது, "தேவஸத்வம்" உள்ள கஜமாகும்.

அறிவு, ஸாமர்த்தியம், காமம், சபலசித்தம், சுறுசுறுப்பு, கட்டுமுனேயில் பார்வை, புகழத்தக்க குணம், இவைகளுள்ளது, "கந்தர்வஸத்வம்" ஆகும்.

நீராடும் ஆசை, கோபம், பயம், ஆஹாரத்தில் பேராசை, இவைகளுள்ளது, "பிராம்ஹணஸத்துவ" மாகும்.

அமைதி, வல்லமை, உத்ஸாஹம், யுத்த ஸாமர்த்தியம், தைரியம், இவைகளுடையது, "க்ஷத்ரியஸத்துவ" மாகும்.

கபடம், துஷ்டச்செயல், ஸாமர்த்தியம், அருவறுக்கத்தக்க குரல், சண்டையில் பயம், ஆகிய குணமுடையது, "வைசிய ஸத்துவம்" உள்ள கஜமாகும்.

தண்டித்து அடக்கவேண்டிய துஷ்டஸ்வபாவம், அல்பத்தனம், கோபம், கெட்ட மனது, வல்லமை இருந்தும் சண்டையில் நிலேத்து நிற்காமை, ஆகிய குணங்களுள்ளது, "சூத்திரஸத்துவம்" உள்ள கஜமாகும்.

ரஜோகுணமுள்ளது பித்தாதிக்க சரீரமுள்ளதாகும். அது, அசைவற்றிருக்கும் நேர்வழியில் போகாது அறிவற்றது. பைத்தியம்போல் செயல்புரியும். இத்தகைய குணமுடையது, "பைசாசஸத்துவம்" உள்ளதாகும்.

நன்றி கொல்லுதல், கொடுமை, நேர்வழி நடவாமை, மதத்தில் அதிக ஆஹாரம் செய்தல், இந்த குணமுள்ளது, "நாகஸத்வம்" உள்ளதாம்.

ஸர்பஸத்துவமும் ராக்ஷஸ ஸத்துவமும் உள்ள யானை, வாதாதிக்கமுள்ளது.

ராக்ஷஸஸத்வகளும், தூக்கமும் சபலசித்தமும் உள்ளதாக இருக்கும்.

நாநாஸத்வ கஜ லக்ஷணம் முற்றும்.

தேவாதி ஸத்வ கஜ பலன்.

தேவ கந்தர்வ ஸத்வ கஜம் அரசர் ஸவாரிக்கும், க்ஷத்திரியஸத்வம் சண்டைக்கும் வைச்யஸத்வம் உல்லாஸ யாத்திரைக்கும், சூத்ரஸத்வம் சுமை சுமக்கவும், பிசாச ராக்ஷஸ ஸத்வம் வியூஹபேதநத்திற்கும் ஸமாதான காரியங்களுக்கும் சிறந்ததாகும்.

தேவாதி ஸத்வ கஜ பலன் முற்றும்.

கஜ ஸ்வர லக்ஷணம்.

சங்கு, மேகம், அன்னம், துந்துபி, புலி, சிங்கம், காளை, இவைகளைப்போன்ற சத்தமுள்ள யானைகள், சிறந்தவைகள். நாய், காக்கை, நரி, பன்றி, குரங்கு, இவைகளின் சத்தமுள்ளவை, கெட்டவைகளாகும்.

தாடை, உதடு, தலை, கழுத்து, நாக்கு, துதிக்கை, மார்பு, காது, இவைகளிலுண்டாகும் துவனிக்கு, "பிரும்ஹிதம்" என்று பெயர்.

கழுத்தில் உண்டாகும் துவனிக்கு "கர்ஜிதம்" என்றும், மார்பில் உண்டாகும் துவனிக்கு "ரவம்" என்றும், நாக்கு, காது, இவைகளில் உண்டாகும் துவனிக்கு "ரவம்" என்றும், கன்னங்களில் உண்டாகும் துவனிக்கு "உத்குரோசம்" என்றும், துதிக்கை, தலை, இவைகளில் உண்டாகும் துவனிக்கு "நிநதம்" என்றும், பொதுவாக எல்லா இடங்களிலும் உண்டாகும் துவனிகளுக்கும், "பிரும்ஹிதம்" என்றும் பெயர்.

நாக்கு, காது, இவைகளிலுண்டாகும் துவனியானது, அன்னம், துந்துபி, இவைகளின் ஒலியையும், கன்னத்திலுண்டாகும் சத்தம் புலியின் சத்தத்தையும், துதிக்கை, தலை இவைகளிலுண்டாகும் துவனி, சிங்கம், காளை, இவைகளின் சத்தத்தையும் ஒத்திருக்கும்.

துவனியானது, "பிரும்ஹிதம்" "கர்ஜிதம்" "பேநாயிதம்" என்று, மூன்றே விதமாகவும் கூறப்பட்டிருக்கிறது.

இவைகள், முறையே, தாடை, கழுத்து, அடிநாக்கு, இவைகளில், உண்டாகின்றன.

துதிக்கையால் மிருதங்க துவனியையும், காதுகளால் துந்துபி துவனியையும், வாயால் மடாத்தவளையின் துவனியையும் உண்டுபண்ணுகிற யானை, பூஜிக்கத்தக்கது.

கஜ ஸ்வர லக்ஷணம் முற்றும்.

கஜகதி லக்ஷணம்.

—— o ——

தோள் குலுங்காமல், உடல் அதிகமாக ஆடாமல், கால்களைப் பதியவைத்து, மல்லன், சிங்கம், கிளி, புலி, வேங்கை, இவைகளின் நடையையுடைய யானை, சிறந்தது.

ஸந்தோஷத்தாலோ, திமிராலோ, வேகமாகவோ, மெதுவாகவோ, நடந்தாலும், அதன்மீது ஸவாரி செய்பவனுக்குச், சோர்வு உண்டாகாமலிருந்தால், அந்த யானையின் நடை, சிறந்ததாகும்.

செந்நாய், ஓணான், ஒட்டகம், கிரி, இவைகளின் நடையை ஒக்கும் நடை, கெட்டது.

பின்னுடல், வால் முதலியவைகள் சீராக இல்லாமல், வேக நடையானாலும், மெதுவான நடையானாலும், தோள் குலுங்கும்படி நடக்கும் யானையின் நடை, இழிவானது.

புத்து, மரம், புதர், செடிகளை அழிப்பதற்கு, ஸந்தோஷம் பொங்கும் பார்வையும், நிமிர்ந்த முகமும், கடுகிய நடையுமுள்ள யானை, ஜயத்தை யளிக்கும்.

யுத்த ஸாமான்களை முதுகில் ஏற்றிக் கட்டும்பொழுது, உடம்பைச் சிலிர்த்துக்கொண்டு, "பிரும்ஹித சப்தம்" செய்யும் யானை, வெற்றியைக் கொடுக்கும்.

யுத்தஸந்நாஹ காலத்தில், வலது தந்தத்திலும், இடது தந்தத்திலும், துதிக்கையைச் சுற்றிக்கொள்ளும் யானை, ஜயந்தரும்.

கஜ கதி லக்ஷணம் முற்றும்.

—— o ——

ஆவர்த லக்ஷணம்.

சிறு புள்ளிகளின் இயற்கையமைப்பு, இயற்கையான வளைவுகளுடன் அமைந்த சுருக்கங்கள், சுருக்கங்களின் சேர்க்கை, இவைகளால், பல உருவங்களாகக் காணப்படுவதே, கஜங்களின் சுழிகளாகும். இவைகள், எக்காலத்திலும் பலனைக் கொடுக்கும். சுழிகள், வலது பக்கத்தில் வலமாகவும், இடது பக்கத்தில் இடமாகவும் சுழித்திருந்தால், அவை, நல்ல பலன்களைக் கொடுக்கும்.

அங்கந்து, துதிக்கை, மார்பு, விளாப்புறம், தோள்பட்டை, மூத்திரத் துவாரம், அதன் சுற்றுப்புறம், முன் கால்களின் மேல்பாகம், கழுக்கட்டை, வாலின் குஞ்சம், வால், நெற்றி, புறங்கால், நகங்களின் சுற்றுப்புறம், நடுமுதுகு, ஆகிய பதினைந்து இடங்களில் காணப்படும் சுழிகள், சிறந்தவைகளாம்.

இவைகள், க்ஷேமம், ஆரோக்கியம், ஜயம் இவைகளைக் கொடுக்கும்.

இச்சுழிகள், சங்கு, தாமரை, குடம், மீன், வர்த்தமானம், மதில், கண்ணாடி, விருஷபம், விளக்கு, மாளிகை, தோரணம், வேதிகை, யூபம், சக்தி, வேல், வில்லு, சாமரம், பரசு, குடை, இவைகளின் உருவங்களைப்போல் நன்கு அமைந்திருக்கும்.

பின்னுடல், இடுப்பு, கன்னம், கழுத்து, மார்பு, தாடை, ஆண்குறி, வயிறு, கால் கணுக்கால், நகம், அண்டபாதம், விருஷணம், கணைக்கால், அதன் பின்புறத்திய ஆடுசதை, முழங்கால், விரல், மஸ்தகம், கும்பங்களின் கீழ்ப்பாகம், தந்த மத்தியம், கருவிழியோரம், கழுத்து, மர்மஸந்திகள், இவைகளில் காணப்படும் சுழிகள், கெட்டவைகளாம் குலத்தையும், பொக்கிஷத்தையும் அழிக்கும்.

லக்ஷணமான விரல், துதிக்கையின் தோஷத்தையும், துதிக்கை, தந்த தோஷத்தையும், தந்தம், முகதோஷத்தையும், முகம், நேத்திர தோஷத்தையும், நேத்திரம், நகதோஷத்தையும், நகம், இடுப்பிலுள்ள தோஷத்தையும், இடுப்பு, துடைகளின் தோஷத்தையும், துடை, உடல் தோஷத்தையும், உடல், ஸந்திகளிலுள்ள தோஷத்தையும், பின்னுடல், வாலின் தோஷத்தையும், வால், கோசத்தின் தோஷத்தையும், தோஷமற்று ஸாமலக்ஷணமுள்ள கோசமானது, ஸகல அங்கோபாங்கங்களிலும் காணப்படும் ஸகல தோஷங்களையும் போக்கி விடும்.

துதிக்கை விரல், போற்றத்தக்க லக்ஷணமுடையதானால், யானை லக்ஷணம் அற்றதானாலும், தெரிந்தோ, தெரியாமலோ தோஷங்களுள்ளதானாலும், அக்குற்றங்களை நீக்கிவிடும், தந்த தோஷம், முகலக்ஷணத்தைக் கெடுத்துவிடும்.

ஆவர்த்த லக்ஷணம் முற்றும்.

கஜ மஹா தோஷங்கள்.

துதிக்கை, கண், தந்தம், காது, கால், வால், தொப்பிள் முதலிய அங்கங்கள், அதிகமாகவோ, குறைந்தோ, அளவுக்குமேல் விசாலமாகவோ, சிறுத்தோ, மிகக் குட்டையாகவோ, அதிக நீளமாகவோ இருந்தாலும், முன்னுடல், பின்னுடல், அல்லது இரண்டுமே சீரின்றி குறைந்திருந்தாலும், கீழ்க்கால் மயிரில்லாதிருந்தாலும், உடல்முழுதும் மயிர் மண்டியிருந்தாலும், விஷமரோமமுடையதானாலும், ஸதாமூத்திரம், கபடம், பழிவாங்குதல், ஊமை, செவிடு, பைசாசதோஷம், வியாளகுணம், இவைகள் உள்ளதானாலும், கருப்புக்கண், பெருங்குதிகால், அறுவறுக்கத்தக்க அவ

லக்ஷணம், விகாரமான யோனி, கோசம், இவைகளை யுடையதானுலும், மஹா தோஷமுடைய கஜமாம். இந்த தோஷங்கள் ஒவ்வொன்றும், கொடிய பலனைக் கொடுக்கும். அரசனையே ஒழித்துவிடும்.

கஜ மஹா தோஷம் முற்றும்.

கஜ பரிமாணம்

	உயரம்,	நீளம்.	சுற்றளவு.	ஜாதி.
முழம்	7	9	10	பத்திரம்.
,,	6	8	9	மந்தம்.
,,	5	7	8	மிருகம்.
,,	8	10	11	அராளம்.
,,	9	11	12	அத்தியராளம்.

யோஜனை 700. 900. 1000 திக்கஜம்,

இதற்கு மாருன அளவுள்ளது, ஸங்கீர்ணம். மிருகத்திலும் குறைந்த அளவுள்ளது, வாமனம். அதிலும் குறைந்த அளவுள்ளது, குப்ஜம்.

முகத்திலிருந்து அடிவால் வரையிலுள்ள அளவு, நீளமாகும். முதுகு, விலாப்புறங்கள், வயிறு இவைகளின் நீளம் சுற்றளவாகும். அடிக்காலிலிருந்து இரு தோள்களின் மத்தியம் வரையுள்ள நீளம் உயரமாகும். சுற்றளவு, முன் கால்களை அடுத்து எடுக்க வேண்டும். இவைகளை அளப்பதற்கு, கயிறு அல்லது கம்பிகளை உபயோகிக்க வேண்டும்.

பரமாணு முதல், யோஜனை வரை, அளவு :—

பரமாணு, கண்ணுக்குப் புலப்படாது.

8 பரமாணு	1 திரஸரேணு.
8 திரஸரேணு	1 ரதரேணு.
8 ரதரேணு	1 வாலாக்ரம்
8 வாலாக்ரம்	1 லிக்ஷை.
8 லிக்ஷை	1 யூகை.
8 யூகை	1 யவை.
8 யவை	1 அங்குலம்.
6 அங்குலம்	¼ முழம்.
12 ,,	1 விதஸ்தி. (சாண்)
2 விதஸ்தி	1 முழம்.
4 விதஸ்தி	1 கிஷ்கு. (½ பாகம்)
2 கிஷ்கு	1 தநுஸ்.
1000 தநுஸ்	1 கோளம்.
2 கோளம்	1 குரோசம்.
2 குரோசம்	1 கவ்யூதி.
2 கவ்யூதி அல்லது 8000 தநுஸ்	1 யோஜனை.

கஜ பரிமாணம் முற்றும்.

ஆஸந லக்ஷணம்.

உத்கிருஷ்டம், மத்திமம், அவகிருஷ்டம், என. உட்காரும் விதம் மூன்று. இவைகள், முறையே, பத்திரம், மந்தம், மிருகம், இவைகளுக்குரியவைகளாம்.

யுத்த காலத்தில், மந்த, மிருக ஜாதிகளுக்கும், உத்கிருஷ்டாஸநமே சிறந்ததெனக் கூறப்படுகிறது.

நேராக உட்கார்ந்து, முழங்கால், கணுக்கால் முதலியவை களை நன்கு நீட்டி, அழுத்தமாகப்பற்றி, மூன்று வித ஆஸநங்களிலும் அழுத்தப்படுத்திக்கொள்ள வேண்டும்.

யானைகளைத் தூண்டவே, முன்பக்கத்தில் ஆஸநம் கூறப்பட்டிருக்கிறது.

இருபக்கங்களிலும் கணுக்கால்களை வளைத்து, பாதத்தைத் தூக்கிப் பற்றிக்கொண்டு உட்காருவது, ஆடாமலும், தூக்கி எறியாமலும் இருப்பதற்குச் சிறந்ததாகும்.

மூன்று ஜாதி யானைகளிலும், ஸாதாரணமாகச் செல்லு கையில், மத்திமாஸநம் கூறப்பட்டிருக்கிறது.

மிருகஜாதிக்கும், ஒரே நிலைவுள்ள மந்தஜாதிக்கும், தலையை ஆட்டிக்கொண்டிருக்கும் பத்திரஜாதிக்கும், திரும்பும் பொழுதும், அவகிருஷ்டாஸநம் கூறப்பட்டிருக்கிறது.

ஒரு காலை நீட்டிக்கொண்டு, மற்றொரு காலை குந்தி வைத்துக் கொண்டு உட்காருவதற்கு, "பால்சாத்யபதம்" என்று பெயர். இது, ஸாதாரணமாகச் செல்லுகையில் கூறப்பட்டது.

இரு கால்களையும் இரு பக்கங்களிலும் தொங்கவிட்டு, முழங்கால்களை சிறிது மடக்கி, யானையின் முதுகில் உட்காரு வதற்கு, "உத்கடாஸநம்" என்று பெயர். உத்கடாஸநம், கூர்மாஸநம் இரண்டும், ஸந்தோஷ யாத்திரைக்குச் சிறந்தது.

இரு முழங்கால்களையும் பின்பக்கமாக மடித்து நீட்டி, யானையின் நடுமுதுகில் உட்காருவதற்கு, "மண்டூகாஸநம்" என்று பெயர். இது, சண்டைக்குச் சிறந்தது.

ஒரு காலை யானையின் கழுத்தில் நீட்டி, மற்றொரு காலை பின்புறம் மடித்து உட்காருவதற்கு, "கூர்மாஸநம்" என்று பெயர்.

ஆஸந லக்ஷணம் முற்றும்.

அங்குசப் பிரணிதிகள்.

ஈஷத்ஸ்ப்ருஷ்டம், ப்ரணிதாநம், பீடிதம், திருடகாதம், என, அங்குசப்பிரணிதிகள், நான்குவிதமாகும். (அங்குசப் பிரணிதி — அங்குசத்தால், செய்ய வேண்டிய காரியத்தை யானைக்கு அறிவித்தல்.)

அங்குசத்தால் தலையைத் தொடுவதற்கு, "ஈஷத் ஸ்ப்ருஷ்டம்" என்று பெயர். அரை அங்குல ஆழம் யானையின் தலையில் அங்குசத்தை ஊன்றுவதற்கு, "ப்ரணிதாநம்" என்று பெயர்.

இரண்டு மூன்று அங்குலம் பதியும்படி, அங்குசத்தால் தலையில் ஊன்றிக் குத்துவதற்கு, "பீடிதம்" என்று பெயர்.

இரு கைகளாலும் அங்குசத்தால் அடிப்பதற்கு, "திருடகாதம்" என்று பெயர்.

அங்குசத்தை மத்தகத்தில் வைத்து, முன்பக்கம் தள்ளுவதற்கு, "க்ஷிப்தம்" என்றும், பின்பக்கம் இழுப்பதற்கு, "பிரதிக்ஷிப்தம்" என்றும், மத்தகத்தின் இரு பக்கங்களிலும் குறுக்கே திருப்புவதற்கு, "ப்ரபேதம்" என்றும் பெயர். அங்குசத்தை உயரத் தூக்கிச் சுழற்றுவதற்கு, "ஸிருணி ஸம்ஸ்பர்சம்" என்றும், அங்குசத்தால், செய்யவேண்டியதை முகத்தில் அறிவிப்பதற்கு, "ஆதிஷ்டப்ரணிதி" என்றும் பெயர்.

அங்குசப் பிரணிதி முற்றும்.

பாதப் பிரணிதிகள்.

காலின் பெருவிரல், பாதமத்தியம், பாதமூலம், குதிகால், இவை நான்கும், "பாதப்பிரணிதி"களாம்.

யானையை திரும்படி செய்ய, யானைப்பாகன், பாத மத்தியங்களை காதுகளின் அடியில் ஊன்றித் தூக்கவேண்டும்.

முன் செல்லச் செய்ய, பெருவிரல்களால் காதின் பின் பக்கத்தில் ஊன்றி உந்தவேண்டும்.

பின்னிழுக்க, குதிகால்களை அழுத்திப் பின் இழுக்க வேண்டும்.

நிறுத்துவதற்குப் பின்பாதங்களால் அழுக்கவேண்டும்.

வலதுபுறம் திருப்ப, இடதுபாத முனையாலும், இடது புறம் திருப்ப, வலதுபாத முனையாலும், பக்கத்தில் தட்ட வேண்டும்.

கீழே பார்க்கும்படி செய்ய, பெருவிரல்களால் கீழ் நோக்காக அழுத்தவேண்டும்.

யானையை முகத்தைத மேலே தூக்கும்படி செய்ய, காலின் பெருவிரல்களை மேனோக்காக வைத்து, அழுத்தித் தூக்க வேண்டும்.

பாதப் பிரணிதிகள் முற்றும்.

வாக்குப் பிரணிதிகள்.

வாக்குப் பிரணிதிகள், "உபலாலனம்" "ஸம்ஞாபநம்" "ஸந்தர்ஜநம்" என்று மூன்றுவிதம்.

யானை, பயம் கோபம் நீங்கி, ஸமாதான மடைவதற்காகச் சொல்லும் வார்த்தைகளுக்கு, "உபலாலநம்" என்று பெயர்.

தெரிவித்ததை யானை செய்யத்தவறும்பொழுது, அதைத் தெரிவிக்கும் வார்த்தைக்கு, "ஸம்ஞாபநம்" என்று பெயர்.

விபரீத எண்ணத்துடன் செய்கையில் இறங்க யத்தனிக்கையில், அதைத் தடுக்க, அதட்டி பயமுறுத்துவதற்கு, "ஸந்தர்ஜநம்" என்று பெயர்.

வாக்குப்பிரணிதிகள் முற்றும்.

தந்தச்சேத காலாதிகள்.

அசுவதி, மிருகசீருஷம், புனர்பூசம், பூசம், ஆயிலியம், மகம், உத்திரம், ஹஸ்தம், ஸ்வாதி, அநுஷம், திருவோணம், அவிட்டம், உத்திரட்டாதி, ஆகிய பதிமூன்று நக்ஷத்திரங்களில், திங்கள், புதன், வியாழன், வெள்ளிக்கிழமைகளில், ரிக்தை நீங்கிய திதிகளில், சுபலக்கினத்தில், விதிப்படி, தந்தங்களை நறுக்கவேண்டும்.

வஸந்த காலத்தில், ஞாயிற்றுக்கிழமை, வியாழக்கிழமையில், சுபநாளில், தேவர், வேதியரை வணங்கி, தந்தத்தை நறுக்கவேண்டும்.

கயிறு, ரம்பம், இரும்பு முளை, இவை அவசியமான, ஸாதனங்களாம்.

நதி தீரங்களில் வஸித்த கஜங்களுக்கு, மூன்றுவது வயதில் ஆறு அங்குல நீளமும், மலைகளில் வஸித்த கஜங்களுக்கு, ஐந்தாவது வயதில் ஐந்து அங்குல நீளமும், மிச்ர கஜங்களுக்கும் கிரி நதீ தீர கஜங்களுக்கும், ஐந்தாவது வயதில், நான்கு அங்குலமும், தந்தங்களை நறுக்கவேண்டும்.

கிரிஜாத கஜங்களுக்கு நேத்திர மத்தியிலிருந்தும், நதீதீரஜாதங்களுக்கு கண்ணின் அடிப்பாகத்திலிருந்தும், கும்ப மத்தியம்வரை அளந்து, அதை தந்தத்தில் வைத்து, அதற்கு மேல் நீண்டிருக்கும் தந்தத்தை நறுக்கிவிடவேண்டும்.

துவிதீயை முதல், அஷ்டமி வரையுள்ள, திதிகளில், அதி சுபமுஹூர்த்தத்தில், கஜ சிகித்ஸையும், நல்ல பயிற்சியும் பெற்ற வைத்தியன், முதல்நாள் இரவு உபவாஸமிருந்து, மறுநாள் காலையில், ஸ்நானாதிகள் செய்து, தூய உடை தரித்து, ஹோமம், பலி, பிராம்ஹண ஸந்தர்பணம் செய்து, யானைக்கு தூபம் காட்டி, சந்தனம், புஷ்பமாலைகளால் பூஜித்து, யானையை கிழக்கு அல்லது வடக்கு முகமாக உட்காரவைத்து, முதலில் சுத்த ஜலத்தால் தலைக்குக் கீழ்பாகத்தை நனைத்து, ரத்தனங்களையும் விதைகளையும் தந்தாக்கிரபாகத்தில் கட்டி, குளிர்ந்த ஜலத்தால் தந்தங்களை நனைத்து, முதலில் வலது தந்தத்தையும், பிறகு இடது தந்தத்தையும் நறுக்கவேண்டும். வலது தந்தத்தை நறுக்குவதால் ஜயம் உண்டாகும்.

ஸப்தமியும், நவமி முதலிய திதிகளும், கூடவேகூடாது. தந்தம், பூமியில் விழுந்துவிடாமல் இரு கைகளாலும் பிடித்துக் கொள்ளவேண்டும். பூமியில் விழுந்தால், இராஜ்ஜியம் அழியும்.

தந்தத்தின் வெட்டுவாய், ஸுவர்ணம், வெண்தாமரை, தேன், கபிலதிராக்ஷை, இவைகளின் நிறமாக இருந்தால், அரசன், நான்கு கடல்கள் சூழ்ந்த பூமியை ஆளுவான்.

புகைநிறமாகவோ, புகைநிறப் பூக்களின் வடிவமாகவோ காணப்பட்டால், வாகனங்கள் அழியும்.

வெட்டுவாய், சந்தனம், அகில், நினைக்கப்பட்ட பூமி, இம்மணமுடையதாக இருந்தால், ஜயம், ராஜ்யவிருத்தி, பூலாபம், இவையுண்டாம்.

பாதிரிப்பூ, நீலம், தாமரை, இம்மணமுடையதானல், க்ஷேமமுண்டாம். மாலைகளின் மணமுடையதானல், அர்த்த ஸித்தியுண்டாம். காய்ந்த கோமய மணமுடையதானல், கோவிருத்தியுண்டாம்.

துர்நாற்றம், ரக்த நாற்றம், உள்ளதானல், மஹாபய முண்டாகும். சவநாற்றமுடை யதானல், ராஜ்யத்தில் பஞ்சமும் வியாதியுமுண்டாகும்.

தந்தங்களின் வெட்டுவாயில், ஆபரணங்கள், ஸ்வஸ்திகம், கண்ணுடி, போன்ற வடிவம் காணப்பட்டால், யாத்திரை இனிது முடியும்.

மாளிகை, சக்தியாயுதம், பில்வமரம், வர்தமாநம், (மாளிகையின் ஒருவித அமைப்பு) போல் காணப்பட்டால், கண்டையில் வெற்றியும், தேசாபிவிருத்தியுமுண்டாகும்.

படுக்கைபோல் காணப்பட்டால், ஸ்திரீ லாபமும், ஸந்தோஷமும், உண்டாகும்.

முதலை, சிப்பி, சங்கு, தாமரை, நீலம், இவைகளைப்போல் காணப்பட்டால் மேன்மையுண்டாகும்.

எண்ணைப்பசை, ஈரநைப்பு காணப்பட்டால், பூமி நாசமுண்டாம்.

கருப்பு அல்லது நீலநிறப் பூக்களைப்போல் காணப்பட்டால், பெரும் பயமுண்டாகும்.

புகைநிறப் பூக்களைப்போல் காணப்பட்டால், வாகநங்கள் அழியும்.

குரங்கு, பன்றி, கருநாகம், இவைகளைப்போல் காணப்பட்டால், இராஜ்யம் கைவிட்டுப் போய்விடும்.

பூஜார்ஹமான யானைகளின் தந்தமத்தியங்களில், பவழம், மணி, ரத்தினம், முத்து, வைரம், வைடூரியம், இவைகளைப் போல் காணப்படுவதும் உண்டு. (அவை மிகவும் சிறந்தவைகளாகும்.)

பில்வமரம். மாளிகை, குடை, துவஜம், சாமரம், இவைகளைப்போல் காணப்பட்டால், ஆரோக்கியம், ஜயம், தனவிருத்தி, ஸௌக்கியம் இவையுண்டாகும்.

ஆயுதங்களைப் போன்ற வடிவங்கள் காணப்பட்டால், ஜயமும், நந்தியாவர்தங்களைப் போல் காணப்பட்டால், கைவிட்டுப்போன தேசமும், கிடைக்கும்.

தந்தச்சேத காலாதிகள் முற்றும்.

தந்தாகாத லக்ஷணம்.

—— o ——

பதிநான்கு வித தந்தாகாதங்களை அறிந்த யானை, போரில், பகை யானையால் கொல்லப்படமாட்டாது. (ஆகாதம்—இடித்தல்.)

ஸங்காதம், (1) உல்லேகம், (2) பரிலேகம், (3) கர்தரீ, (4) தலகாதம், (5) பார்சுவகாதம், (6) ஆராகாதம். (7) ஸூசீ காதம், (8) தோடகம், (9) ஸந்திகம், (10) கசாகாதம், (11) விருக்ஷாகாதம், (12) நிர்காதம் (13) மிச்ரகம், (14) என்று, தந்தாகாதங்கள், பதினான்கு விதமாகும்.

ஒன்றோடொன்று முகங்களை உராய்ந்து கொள்ளுவதற்கு, "ஸங்காதம்" என்று பெயர்.

முகத்தில் தந்தங்களால் இடித்துத் தடுப்பதற்கு, "உல் லேகம்" என்று பெயர்.

தந்தத்தைக் குறுக்காகக் கொடுத்துத் தூக்கிக் குத்துவ தற்கு, "பரிலேகம்" என்று பெயர்.

இரு பக்கங்களிலும் இரு தந்தங்களாலும் குத்துவதற்கு, "கர்தரீ" என்று பெயர்.

தந்தவட்டம், உதடுகளில் தந்தங்களால் குத்துவதற்கு, "தலகாதம் என்று பெயர்.

பக்கவாட்டில் சாய்த்துக் குத்துவதற்கு, "பார்சுவகாதம்" என்று பெயர்.

பக்கங்களில் நேராக தந்தங்களால் குத்துவதற்கு, "ஆராகாதம்" என்று பெயர்.

துதிக்கை நடுவில் குத்துவதற்கு "ஸூசீகாதம்" என்று பெயர்.

தலையைக் குறுக்கே பிடித்து இழுத்து, ஒரு தந்தத்தால் குத்துவதற்கு, "தோடகம்" என்று பெயர்.

கோபங்கொண்டு, திட்டாணியிலேறி, சிங்கம்போல் பகை மீது பாய்ந்து அடிப்பதற்கு, "ஸந்திகம்" என்று பெயர்.

முகத்தைச் சாய்த்துத் தூக்கிப் பகையை அடிப்பதற்கு, "கசாகாதம்" என்று பெயர்.

இரு தந்தமத்தியிலும், இரு தந்தங்களைப் பதியவைத்து, அடிப்பதற்கு, "விருக்ஷாகாதம்" என்று பெயர்.

உடலைப் பின்சுருக்கி முன் பாய்ந்து அடிப்பதற்கு, "நிர்காதம்" என்று பெயர்.

இவை யாவும் கலந்திருப்பதற்கு, "மிச்ரகம்" என்று பெயர்.

யானை, போரில், ஆயிரக்கணக்கான பதாதிகளைக் கொல்லும், யானையிலேறி சண்டை செய்பவன், ஆயிரக் கணக்கான ரதங்களையும் குதிரைப்படைகளையும் கொல்லுவான்.

தந்தாகாத லக்ஷணம் முற்றும்.

மதசோபா லக்ஷணம்.

—o—

ஸங்காதருதிரம், (1) பிரதிச்சிந்நம், (2) பக்ஷலேபிநீ, (3) தாதுஸாமியம், (4) ஸமகக்ஷை, (5) சோபாகரீ, (6) துரோணிகை, (7) என்று, மதசோபைகள் ஏழு விதங்களாகும்.

மதங்கொண்ட யானைகளின் லக்ஷணங்கள் :—

துதிக்கை, காது, முகம், வால், இவைகளை, ஆட்டிக் கொண்டே இருக்கும்.

கடைவாய், நாக்கு, தாடை, முலைக்காம்பு, கண், இவைகள் சிறிது பருத்து, நாள்தோறும் கொஞ்சம் கொஞ்சமாகப் பருத்து, நன்கு சிவந்து, வட்டமாக இருக்கும். இதற்கு, "ஸங்காதருத்திரம்" என்று பெயர்.

தந்தமத்தியம், மணிக்கட்டு, மார்பு, கழுக்கட்டை, இவைகளில், மாமிசம் விருத்தியடையும். இதற்கு, "பிரதிச்சிந்நம்" என்று பெயர்.

ஸந்திகள், முகம், விலாப்புறம், இவை பருத்துச் சுருக்கங்கள் நீங்கும். இதற்கு, "பக்ஷலேபிநீ" என்று பெயர்.

கழுக்கட்டை, கழுத்து, தந்தங்களின் இரு பக்கங்கள், இவை வீங்கும். இதற்கு, "தாதுஸாமியம்" என்று பெயர்.

முதல் மூன்று சோபைகளைக் காட்டிலும், இந்த நான்காவது சோபை, சண்டைக்கும், விநோதத்துவநிக்கும் சிறந்தது. இதற்கு "ஸமகக்ஷை" என்று, மற்றொரு பெயருமுண்டு.

முதுகெலும்பு ஸமமாகும், வயிறு, விலாப்புறங்களின் மடிப்புகள் மறையும். பெரும் சத்தம் போடும். மெதுவாக நடக்கும். நீண்டமூச்சு விடும். சோம்பலுள்ளதாம். இதற்கு, "சோபாகாரீ" என்று பெயர். "ஸமகக்ஷை" என்றும் பெயருண்டு.

நடக்கும்பொழுது, மாமிசங்கள் ஆடும். இதற்கு, "சலிதை" என்று பெயர்.

முதுகெலும்பு, நிமிர்த்திப்போட்ட வாழையிலையின் நடு நரம்புபோல் பள்ளமாக இருக்கும். இதற்கு, "துரோணிகை" என்று பெயர்.

மேலே கூறப்பட்ட ஏழு சோபைகளிலும், ஏழு அவஸ்தைகள் கூறப்படுகின்றன. இவைகளுக்கு, முறையே, வித்தி, (1) திலகிதம், (2) தூஷிதா, (3) ஆரூடவசாநுகம், (4) குரோதிநீ, (5) சலிதா, (6) அதிவர்திநீ, (7) என்று பெயர்.

சோபை உண்டான, ஐந்து, ஏழு, பன்னிரண்டாம் நாள், மதாவஸ்தை உண்டாகும். பிருஷ்டம், ஆண்குறி, இவை ஸம நிலையில் இருக்கும், கண் கொஞ்சம் சிவந்திருக்கும். நல்ல அழகு பெண் யானையைத் தேடுதல், ஆண் யானைகளையும் முகருதல், சிறந்த அறிவு, யானைகளைக் கோபித்தல், அடித்தல், தந்தங்களால் மரங்களை நாசம் செய்தல், புழுதியில் விளையாடும் ஆசை, அகாலத்தில் சத்தமிடுதல், இவைகள், "வித்தி" என்னும் முதல் மதாவஸ்தையில் காணப்படும்.

சிறிது நேரமே தூக்கம், ரோஷம், நின்றுகொண்டே கொட்டாவி விடுதல், இவைகள், "கோபாவஸ்தை" என்னும் இரண்டாவது மதாவஸ்தையில் காணப்படும். இந்த அவஸ்தையில் அடிக்கடி கொட்டாவிவிடும், ஆகையால் இதைவிட்டு விலகி இருக்கவேண்டும்.

தவிரவும், கட்டுமுளைக்கு வராது, படுக்காது, முதுகைப் பிடித்துக்கொண்டு கழுத்தை நீட்டும். நல்ல வலுவும், நன்றாக நடக்கும் ஆற்றலுமுள்ளதாம். கன்னம், கண், முகம், இவைகள் வீங்கியும், அழகாயுமிருக்கும். வேரையும் பிடுங்கும். நாஸிகையில் நீரைத் தேக்கிக்கொள்ளும். இடுப்பில் முத்தமிட்டுக் கொள்ளும். அடிக்கடி கோணப் பார்வை பார்க்கும். கோபத்துடன் வேகமாகக் கிட்டே வரும். கோபத்தால் கடைவாயை நக்கிக்கொள்ளும். வெகு சீக்கிரத்தில் மதமடையும் யானை, எதையும் நாசம் செய்யும். ஸந்தோஷமுடையதாம். கண்களில் பொட்டுக்கள் போல் மதஜலம் காணப்படும். அதைக்கண்டு முதலில் கோபமடையும்.

முகத்திலும், கன்னங்களிலும், ஓட்டையளவு மதஜலம் காணப்படும். நாசியில் நீர் வடியும். பயமற்றதாம். இதற்கு, "நிர்பயம்" என்று பெயர்.

நடையிலும், ஆகாரம் செய்யும் பொழுதும், கன்னங்களில் மதம் சிந்தும். இதற்கு, "தாருணம்" என்று பெயர். மதத்தால் அலுப்படையும்.

இரு கண்களிலும் மதஜலம் பெருகிக்கொண்டே இருக்கும். இதற்கு, "தாஷிதை" என்று பெயர்.

கீழே கூறப்பட்ட லக்ஷணங்களுடன் இடிமுழக்கம்போல் கர்ஜிக்கும். இந்த அவஸ்தைக்கு, "அதோநுபந்நிநீ" என்று பெயர். இது மூன்றாவது அவஸ்தையாகும்.

மதஜலம் அதிக மணமுள்ளதாம். மதத்தின் நடுநிலையை அடைந்திருக்கும். ஸந்தோஷமும், கோபமும் நடுநிலையிலிருக்கும். விளையாட்டிலும், சண்டையிலும் ஸாமர்த்திய முள்ளதாம். எல்லா ஜீவராசிகளையும் கொல்ல நினைக்கும். பாகனுக்கு அடங்கி நடக்கும். இதற்கு, "ஆரூடவசாநுகம்" என்று பெயர். இது நான்காவது அவஸ்தையாகும்.

நறுமணமுள்ளது. அரசர்களுக்கு வாகனமாகத்தக்கதாம். எப்பொழுதும், கடைக்கண் சிவந்திருக்கும். உணவை வெறுக்கும். கொல்ல நினைக்கும். காது, கண், முலை, கன்னம், தாடை, துதிக்கை, ரோமஹர்ஷம் கோசம், ஆகிய எட்டு இடங்களிலும், எப்பொழுதும் மதஜலம் வடியும். பாகனுக்கு அடங்காது. ஐந்தாவது அவஸ்தையான இதற்கு, "க்ரோதிநீ" என்று பெயர்.

இரவில் பரபரப்புடன் சுற்றித் திரியும். கோபத்தால் கட்டுமுளைக்கு வராது, தூக்கம், பசி, தெரியாது. கண், காதுகளில் அதிகமாக மதம் பெருகும். மதம் கீழே வடியும், இது, "சலிதா" என்னும் ஆறாவது மதாவஸ்தையாகும்.

மதம் அதிகமாகப் பெருகி ஓடும். மாமிசபுஷ்டி குன்றி, எலும்புக்கூடாக இருக்கும். அங்குசாதி பிரணிதிகளைப் பொருட்படுத்தாது. நிழலையே கொல்ல விரும்பும். ஒன்றுக்கும் அடங்காது. இது, "அதிவர்திநீ" என்னும் ஏழாவது அவஸ்தையாகும். இந்த அவஸ்தையில், ஒன்றையும் பார்க்காது. அறியாது, கேட்காது, ஒரு இடத்திலும் நிற்காது. மதம் எல்லையை மீறிவிடும். இதன் மதகந்தம் மிகக் கொடியதாகும்.

ஆகையால், ஏழாவது அவஸ்தையை அடையவிடாமல், ஆருவது அவஸ்தையிலேயே, மதத்தை (சிகித்ஸையால்) நிறுத்த வேண்டும்.

மதசோபா லக்ஷணம் முற்றும்.

பாஹியாளி ப்ரகரணம்.

அரசன், மதம் பிடித்த யானைகளைப் பந்தயத்திற்கு விடும்படி, பாகர்களுக்குக் கட்டளையிட வேண்டும், வீரமுண்ட வாத்தியம், உடுக்கை, யானைமணிகளை ஒலிக்கச் செய்ய வேண்டும். இரவு முதல் யாமத்தில் வீரமுண்ட வாத்தியம் ஒலிக்க, யானைகளைச் சுற்றிலும் வீரர்கள் நின்றுகொண்டு, சிங்கநாதம் போல் கர்ஜிக்க வேண்டும்.

அதைக்கேட்ட அரசன், அவர்கள் சிங்காரித்துக்கொள்ள வெண்பட்டாடைகளைக் கொடுத்து, யானைகளை அலங்கரிக்க நல்லெண்ணையும் செந்தூரமும் கொடுக்க வேண்டும்.

செம்பஞ்சு, செவ்வரளிகளால், கோபோத்தீபநபிண்டம் செய்து வைக்க வேண்டும்.

யானை தூங்குவதற்காக, தூக்கத்தின் துவக்கத்திலும், முடிவிலும், நிறையத் தாமரைத் தண்டுகளைக் கொடுக்க வேண்டும்.

பிறகு, யானையின் நிலைமைக்குத் தக்கபடி, உத்தீபந பிண்டகத்தை, பாகனைக்கொண்டு, கொடுக்கச் செய்யவேண்டும்.

மந்தஜாதியை வெய்யிலிலும், பத்திரஜாதியை வெய்யிலும் நிழலுமான விடத்திலும், மிருகஜாதியை நிழலிலும் கட்டிவைக்க வேண்டும்.

சண்டையன்று, தீனியும் தண்ணீரும் வைக்கவேண்டும்.

யானையின் மத்தகத்தில் சிந்தூரத்தால் அலங்கரித்துப் பொட்டிட்டு, நல்லெண்ணெயைக் கடையிலும் பிருஷ்ட பாகத்திலும் தடவி, விநோதஸ்தாநத்தின் பக்கத்தில், ஒன்றுக்கொன்று சிறிது தூரத்தில், முளைகளில் கட்டிவைக்க வேண்டும்.

யானைகளின் விளையாட்டிற்குரிய இடம், நூறு நருஸ்ஸ நீளமும், அறுபது தருஸ்ஸ அகலமும் இருக்கவேண்டும். முளைகள், குழிகள், கற்கள், முற்கள் புழுதி, கரடுமுரடு, மேடுபள்ளம், இவைகளில்லாமல், முன்பக்கம் உயரமாக அமைக்கவேண்டும். சுற்றிலும், கும்பங்களாலலங்கரித்து, இரு இடங்களில், யந்திரங்கள் பொருந்திய இரு வழிகள் வைக்க வேண்டும். அவ்வழிகளின் வெளிப்பக்கத்தில் வளைவுகள்கட்டித் துணிமணிகளால் அலங்கரிக்க வேண்டும். அவ்வழி கிழக்கு, அல்லது வடக்கு முகமாக இருக்க வேண்டும்.

கிழக்கு முகமான வழியின் தென்பக்கத்தில், ஆலோக மந்திரம், கட்டவேண்டும்.

அக்கட்டிடம், உட்கார உயர்ந்த மேடை, பின்புறம் சுவர், விசித்திரமான தூண்கள், வர்ணவிதாநம், அழகிய கற்களால் அமைந்த திட்டாணி, யானைகளின் சித்திரங்கள், இவைகளுடன், அழகாகவும், விசாலமாகவும் இருக்க வேண்டும்.

அதைச் சுற்றிலும் அகழும், அகழைத் தாண்டப், பலகைகளாலான வழியும், உயர ஏறுவதற்கு ஏணிப்படிகளும வைக்கப்பட்டிருக்க வேண்டும். இது, யானைகளைத் தடுக்கும் இடமாகவும் இருக்கவேண்டும்.

இந்த அகழுக்கு வெளியில், தென்பக்கத்தில், சிறிது மேற்கே தள்ளி, மற்ருெரு கட்டிடம் கட்டவேண்டும், அதுவும், அகழால் சூழப்பட்டு, முன் கூறப்பட்ட கட்டிடத்தைப்போலவே இருக்க வேண்டும்.

முன்கூறப்பட்ட ஆலோகமந்திரத்திற்கு எதிரில், யானைகளின் விளையாட்டு இடம் அமைந்திருக்க வேண்டும்.

இதன் இரு பக்கங்களிலும் எட்டுத் தூண்களை நட்டு, அவைகளில் பருத்து நீண்ட தாப்பாள்களை, யானையின் மார் மட்டத்திற்கு இடைவழிகளிருக்கும்படி இசைக்க வேண்டும்.

அதன் வெளிப்புறத்தில், அதேபோல மற்றொரு வீதியும் நிர்மாணம் செய்து, அதில் பல வழிகளும், தாண்டிச்செல்ல பல ஸாதனங்களும் வைக்க வேண்டும்.

பாஹியாளிப் பிரகரணம் முற்றும்.

கஜ விநோதம்.

யானைத் தலைவன், எல்லாம் ஸித்தமாக இருப்பதாகத் தெரிவித்தவுடன், அரசன், தேவதா பூஜை செய்துவிட்டு, பட்டணத்தின் ராஜவீதிகளிலும், நாச்சந்துகளிலும், பறை சாற்றும்படி செய்யவேண்டும். கட்டுத்தறித்த யானைகள் நிலைதப்பி ஓடும், ஆகையால் தொந்தி பெருத்தவர்கள், கர்ப்பிணிகள், குழந்தைகள், கால் ஊனமானவர்கள், அங்கக் குறைவுள்ளவர்கள், விளையாட்டைப் பார்க்க ஆவல்கொண்டு, வெளியே வரக்கூடாது, குறுக்கே போகவும் கூடாது.

வேகமாக ஓடும் ஆற்றலுள்ளவர்கள், பண ஆசையிருந்தால், யானையை விரட்டி ஓடலாம், என்றும் பறை சாற்றவேண்டும்.

யானையை, உசிப்பிவிட்டு, ஓடுகிறவர்களில், உத்தமன், மத்திமன், அதமன், என மூன்றுவிதம். இது வேகத்தைப் பொருத்தது.

யானையின் ஸஞ்சாரத்திற்காக ஒதுக்கப்பட்ட பூமியை மூன்று கூறுகளாச் செய்து, யானை நிற்குமிடம் முதல் பூமி, அரசன் இருக்குமிடம் இரண்டாவது பூமி, உசிப்புகிறவன் இருக்குமிடம் மூன்ருவது பூமி, என்று கொள்ளவேண்டும்.

யானையை உசிப்பி இரண்டாவது பூமிக்குக் கொண்டு வந்து, அங்கிருந்து, முதல் பூமிக்கும் உசிப்பிவந்து தப்பி ஓடுகிறவன், உத்தம வேகமுடையவனுவான்.

யானையை மத்திம பூமியில் விட்டு விட்டு ஓடுகிறவன், மத்திமனுவான்.

யானை நிற்கும் பூபாகத்திலேயே உசிப்பிக் கிளப்பிவிட்டு ஓடிவிடுகிறவன், அதமவேகம் உடையவனுவான்.

முதலடி எடுத்துவைத்த பின் தப்பி ஓடுகிறவன், சிறந்த வேகமுடையவனுவான். இது குதிரை வீரனுக்கும் பொருந்தும்.

இவ்வளவு தூரத்திலிருந்து உசிப்புகிறவன், வேகமாக ஓடுகிறவனுனுலும், அவனை, யானை, பதினைந்தாவது அடியில் பிடித்துக் கொன்றுவிடும். ஆகையால் யானை மிகச் சிறந்த வேகமுள்ளதாகும்.

மத்திம வேகனை பத்தாவது அடியிலேயே வீழ்த்திவிடும்.

ஆகையால், உத்தமஜவன் மத்திம பூமிக்கும், மத்திம ஜவன் அதம பூமிக்கும், அதம ஜவன் தனது பூமிக்கும், ஓடிவிடலாம். தானிருக்குமிடம் வரை யானையை உசிப்பி வருகிறவன், உத்தம ஜவனுவான்.

இவ்விதம், மிக வேகமாக ஓடுகிறவனும், கொல்லப்பட்டு விட்டால், யானையே ஜயித்ததாகும்.

குற்றம் செய்த பாகன், யானைக்குமுன் ஓடிப்பிழைத்தால், அவன் குற்றமற்றவனுவான், கொல்லப்பட்டுவிட்டால், பாப மற்றவனுவான்.

யானைக்குமுன் ஓடும் குதிரைவீரனுடைய, அல்லது குதிரையின் முதுகில், யானையின் துதிக்கை ஜலம் விழுந்து விட்டால், வீரனுக்கு ஜயமில்லை. (யானையே ஜயித்ததாகும்).

கஜ விநோதம் முற்றும்.

ஸிருணி காத லக்ஷணம்.

—— o ——

அங்குசத்தின் படங்கால் அடிப்பதற்கு, "தாடிதம்" என்றும், வேமாக அடிப்பதற்கு, "தோதம்" என்றும், இரு கைகளாலும் ஓங்கியடிப்பதற்கு, "உத்க்ஷிப்தம்" என்றும் பெயர்.

கும்பங்களின் மத்தியம், (1) முன்வாட்டம், (2) பக்க வாட்டம், (2) கும்பங்களை ஒட்டிய நெற்றிமேடு, (1) காதுகள், இவைகளின் ஸந்திகள், (2) காதுகளின் முன்பக்கம் ஸந்திகள், (2) பின் ஸந்திகள், (2) ஆகப் பன்னிரண்டிடங்கள், அங்குசாகாத ஸ்தாநங்களாகும்.

யானையை முன்னே செலுத்த, அங்குச முனையால் அடிக்காதில் குத்தவேண்டும்.

பின்வாங்கச் செய்ய, கும்பங்களின் முன்வாட்டம், நெற்றி மேட்டில் அங்குசத்தை மாட்டிப் பின் இழுக்க வேண்டும். இதற்கு, "அபகர்ஷம்" என்று பெயர்,

பலம் மிக்க வீரனை யானை தள்ளிவிடும். வீரன், யானையைத் தள்ளிவிடுவான். யானை, வீரனையும் தள்ளிவிடும். ஸாமர்த்திய முள்ளவன், தண்டத்தால் யானையை வசப்படுத்துவான். ஸாமர்த்தியமற்றவன் அபஜயமடைவான்.

ஸிருணிகாத லக்ஷணம் முற்றும்.

கஜ சாஸ்திரம் முற்றும்.

கணபதி துணை.

கஜ சாஸ்திரானுபந்தம்.

யானைப்படையின் பெருமை.

யானைகள் வெற்றியின் உருவமாகும், சொன்னதைச் செய்யும். மனமறிந்து நடக்கும். கோட்டை முதலியவை களை வஜ்ஜிராயுதம்போல் நாசம் செய்யும். யானைக்கு மேலான வாகனமில்லை. யானையற்ற சேனை. அரசனற்ற ராஜ்ஜியம் போலாகும். மனிதனோ, குதிரையோ, ஒரே ஆயுதத்தால் உயிரிழக்கும். யானையோ ஆயிரக்கணக்கான ஆயுதங்களையும் பொருள் செய்யாது. தன் சேனையைக் காத்து பகை பலத்தை நாசம் செய்யும். ஒரு யானை அறுபதினாயிரம் குதிரைகளை வெல்லும். யானையால் உயிரிழந்த வீரர்கள் ஸ்வர்க்கம் செல்லுவார்கள். ஆகையால், லக்ஷணமுள்ள யானைகளைப் பிடித்துப் பழக்கி படையில் சேர்த்துவைக்க வேண்டும்.

யானைப்படையின் பெருமை முற்றும்.

கஜ கிரஹண காலம்.

சிறந்த திதி வார நக்ஷத்திரங்களில், சுபதிருஷ்டியுள்ள முஹூர்த்தத்தில், பிடித்த யானைகள், நன்மையைக் கொடுக்கும். சூரியனால் பார்க்கப்பட்ட முஹூர்த்தத்தில் முடிக்கப்பட்ட யானை, பராக்கிரமமுடையதாகும். பகையை வெல்லும்.

கூடாத திதி – வார – நக்ஷத்திரங்கள். பக்ஷஸந்தி, மாஸச் சித்திரம், ஸந்தியாகாலம், பகல், இவைகளில் யானைகளைப் பிடிக்கக்கூடாது. இவைகளில் பிடிபட்ட யானைகள் லக்ஷணமும் பலமும் படைத்ததானாலும், இறந்துவிடும்.

கஜ கிரஹணகாலம் முற்றும்.

பிடிக்கத்தகாத யானைகள்.

அங்கம் குறைந்தது, அதிக அங்கமுடையது, தோள் முறிந்தது, கிழடு, தந்தம் தொங்கியது, தொங்கும் அண்டகோசமுள்ளது, விகாரமான அங்கங்களுள்ளது, அலி, சூளுற்றது, குட்டியுடையது, மஹாலக்ஷணங்கள் பொருந்தியது, தெய்வத்தன்மையுடையது, வெளுப்பு — சிகப்பு — சூரியன் – குசம் – மயில் தோகை – இவைகளின் நிறமுள்ளது, நான்கு தந்தங்களுடையது, இவைகளைப் பிடிக்கலாகாது. இவை காட்டிலிருந்தால், க்ஷேமமும், ஆரோக்கியமும், நல்ல மழையுமுண்டாகும்.

கந்த கஜங்களையும் அடக்கி நடத்தும் ஆற்றலுள்ள யூதபதியானது, சிறுவயதானாலும், அதைப் பிடிக்கக்கூடாது.

யானைகளைக் கொல்லும் பாதகர்களை, அரசன் கொன்றுவிட வேண்டும். யானைகள் தெய்வாதீனமாக இறந்தால், அவைகளின் தந்தங்களை, அரசன் எடுத்துவர வேண்டும்.

பிடிக்கத்தகாத கஜங்கள் முற்றும்.

கஜ வயோ நிர்ணயம்.

—— ○ ——

தந்தம், நகம், மயிர், கண்கள், மனோஹரமாயும், துதிக்கை, வால், காதுகள் நீண்டும், மத்தகம் அழகாகவும், முன்னுடல் லக்ஷணமாகவுமுள்ள யானைகள், வெகுகாலம் ஜீவித்திருக்கும்.

துதிக்கை – விரல் – நாக்கு – கீழுதடு – கன்னம் – கோசம்- ஆஸந்துவாரம், இவ்வேழு இடங்கள் சிவப்பாகவும், இரு மத்தகங்கள், இரு தந்தங்கள், முதுகெலும்பு, முகம், இவ்வாறு இடங்களும் உயர்ந்துமிருக்கும் யானைகள், வெகுகாலம் ஜீவித்திருக்கும்.

ஸகல லக்ஷணங்களும் பொருந்திய யானைகள் கிடைப்பது அரிது. ஆயிரத்தில் ஒன்று இத்தகைய லக்ஷணங்கள் பொருந்தியதாக இருக்கக் கூடும்.

எனவே, மூன்று லக்ஷணங்களுக்கு மேல் எட்டு லக்ஷணங்கள் வரையில் பொருந்தியுள்ள யானைகளுக்கு, ஏற்றவாறு ஆயுஸ்ஸை நிர்ணயம் செய்யவேண்டும்.

சிறந்த மூன்று லக்ஷணங்களுள்ள கஜங்கள், மூன்று, அல்லது நான்கு தசைகளும், நான்கு லக்ஷணங்கள் உள்ள கஜங்கள், நான்கு, அல்லது ஐந்து தசைகளும், ஐந்து லக்ஷணங்களுள்ளவைகள், ஐந்து, அல்லது ஆறு தசைகளும், ஆறு லக்ஷணங்களுள்ள கஜங்கள், ஏழு, அல்லது எட்டு தசைகளும், ஏழு லக்ஷணங்கள் உள்ளவைகள், ஒன்பது, அல்லது பத்து தசைகளும், எட்டு லக்ஷணங்கள் உள்ளவைகள், பதினொன்று அல்லது பன்னிரண்டு தசைகளும் ஜீவித்திருக்கும்.

ஆயுள் விஷயத்தில் முன்னுடல் லக்ஷணங்களையே கவனிக்கவேண்டும்.

பத்திரஜாதிக்கு பன்னிரண்டாவது தசையும், மந்தஜாதிக்கு எட்டாவது தசையும், மிருகஜாதிக்கு நான்காவது தசையும்,

பரமாயுளாம். மிச்சிரஜாதியின் ஆயுளை, யோசித்துக் கூற வேண்டும்.

லக்ஷணக் குறைவு, நக்ஷத்திர தோஷம், கிரஹபீடை, இவைகளால் அல்ப ஆயுளுள்ளதாகும்.

மிருகஜாதி தன்னிடத்திலும், மந்தஜாதி ஆஹாரம் செய்யும்பொழுதும், பத்திரஜாதி ஜலத்திலும், மரணமடையும்.

முதல் முப்பது வருடம் வரையில் வளரும் வயதாகும். அறுபது வருடம் வரையில் தேற்றமான வயதாகும், பிறகு, குன்றும் வயதாகும், என்று கூறப்படுகிறது.

இவைகளை, வர்தமானம் – ஸ்திதம் – க்ஷயம் – என்றும், உதயம் — உதர்கம் — ஈஹமானம் — என்றும், கூறுகின்றனர்.

உணவின்மை, அங்குசவேதை, அவமதிப்பு, இவைகளால், யானைகள் மரணமடைகின்றன.

இந்த வயோநிர்ணய முறை, யோகிகளும் வியக்கத்தக்கது. அறிவாளிகள் போற்றத்தக்கது.

கஜ வயோ நிர்ணயம் முற்றும்.

ஹஸ்திநீ லக்ஷணம்.

—o—

எடுப்பான மத்தகம், பாகுபாடுடைய முலைகள், அழகான மயிர், சிட்டுக்குருவிக்கண், தோஷமற்று மனோஹரமான நகம், விரிந்த மார்பு, பெரிய பிருஷ்டபாகம், அழகிய அல்குல், அழகான நடை, செந்தாமரை இதழ் - சிஞ்ஜல்கம் போன்ற நிறம், ஆகிய லக்ஷணங்களுள்ள பெண் யானை, யூதபதியைப் பெறும். இதைப் பெற்றுள்ள அரசன், ஸ்திரீ பாக்கியமுள்ளவனாவான், பெண் யானைகளைப் பருவகாலங்களில் பூஜிக்க வேண்டும்.

முழங்காலில் கிலாஸமும், (கிலாஸம் - குஷ்டம்) துர் நாற்றமும், கபில நிறமும் உள்ள பிடி, பகையை வளர்க்கும்.

பருத்த புஜமத்தியம், நீண்ட முகம், தொங்கிய சதை, பருத்த துதிக்கையும் நகமும், குட்டைக் காது, கோணல் மயிர், ஸர்ப்பக்கண், விரிவற்ற காது, இவைகளையுடைய பெண் யானையைப் பிடிக்கலாகாது. இது, பொக்கிஷம், அந்தப்புரம், வாஹநம், நகரம், தேசம், எல்லாவற்றையும் அழித்துவிடும்.

ஹஸ்திநீ லக்ஷணம் முற்றும்.

கர்ப்பிணீ கிரஹண நிஷேதம்.

சூலுற்றதையும் குட்டியுள்ளதையும் பிடிக்கலாகாது. அது, காடுகளில் இஷ்டம்போல் திரிவதே நல்லது. அதைப் பிடித்தால், யூதத்தையும் யூதபதியையும் விட்டுப் பிரிந்து, கட்டுண்டு, வேலைசெய்து, கோபத்தால் சபிக்கும். அதனால் மனைவிகள் மடிவர்.

கிராமங்களில் யானைகள் புணருவதும், குட்டிபோடுவதும் கூடாது. அதனால் கர்ப்பிணிகள் அழிவார்கள். உள்நாட்டில் கலகம் உண்டாகும். ஆறு மாதத்தில், மனைவி — மக்கள் — வாஹநங்கள் — படைபலம் — அரசாங்கம்—அரசன்--எல்லாம் அழியும்.

கர்ப்பிணீ கிரஹண நிஷேதம் முற்றும்.

கர்ப்பிணீ லக்ஷணம்.

—— o ——

யானைகளுக்கு ரஜஸ்ஸு உட்புறமே கசியும். வெளியே தெரியாது.

பிடிகள், பன்னிரண்டு முதல் ஐம்பது வயது வரையில் கர்பந்தரிக்கும். ஒன்பதாவது வயதில் ரஜஸ்ஸு உண்டாகும். நன்கு வளர்ந்தது ஒன்பதாவது வயதிலேயும் கர்ப்பந்தரிக்கும்.

களங்கமற்ற சோபை, இந்திரியம் கலந்த மூத்திரத்தால் நினைந்து பறுத்து விரிந்த யோநி, யானை பிடியுடனிருப்பதைக்கண்டு வெறுப்பு, யூதத்தைவிட்டுச் செல்லுதல், புழுதி - சேறு - ஜலங்களில் விருப்பம், பல்லவம் முதலியவைகளில் வெறுப்பு, யானையினருகில் செல்லாதிருத்தல், அதற்குத் தின்பண்டங்களைக் கொடுத்தல், அதற்கு முன்னிலையில் நிற்பது, அதன் உதடு-ஆண்குறி மலதுவாரங்களை முகருதல், துதிக்கையைக் கட்டித்தழுவி ஸந்தோஷித்தல், வாலைத் தூக்கிக்கொண்டு தலையைக் குனிந்து முன்கால்களை மண்டியிட்டு காது முகத்தைத் தொங்கவிட்டு, துதிக்கையை பூமியிலூன்றி நிற்பது, ஆகிய அறிகுறிகளுள்ளதை ருதுமதீ என்று அறியவேண்டும்.

யானை, ருதுகாலத்தில் பிடியுடன் புணரும். புணர்ச்சியோடு, ருது நீங்கிவிடும். கர்ப்பமுற்ற பிடி, புணர்ச்சியை விரும்பாது. பன்னிரண்டாவது மாதத்தில் குட்டிபோடும்,

பெண் யானைகளில் தேநுகா — வர்தநீ — நாசோரிகா, என்று மூன்றுவகையுண்டு. அவைகள், முறையே ஒன்று, இரண்டு, மூன்று, வருடங்களில் கன்று போடும்.

கர்ப்பந்தரித்த பிடி, ஸந்தோஷத்தாலும், சிரமத்தாலும், யானையை மெள்ளப் பிடித்துக்கொண்டு நடக்கும். அடிக்கடி மரத்தில் உராய்ந்துகொள்ளும். சேற்று ஜலத்தில் முழுகும்.

நிழலிலேயே நிற்கும். ஆண்யானை பக்கத்தில் வருவதையும் நடப்பதையும் வெறுக்கும். இந்த அடையாளங்களால் பிடி, கர்பந்தரித்திருப்பதை அறிந்துகொள்ளல் வேண்டும்.

சூலுற்ற பிடி, முதல் மாதத்தில் ஆணை வெறுக்கும். கசப்பிலும் தித்திப்பிலும் பிரியமுள்ளதாம். இரண்டாவது மாதத்தில் கர்ப்பப்பை உண்டாகிறது. மந்தமாக இருக்கும். கொட்டாவி விடும். மூன்ருவது மாதம் யோநி கசிவுள்ளதாம். மிருதுவாயும் குளிர்ச்சியாயுமுள்ள இடத்தில் ஆசையும், சோம்பலுமுள்ளதாம். நான்காவது மாதத்தில் மெள்ள நடக்கும். மெள்ள உட்காரும். ஐந்தாவது மாதத்தில் வயிறு நிரம்பி இருக்கும். புழுதி - சேறு - ஜலங்களில் பிரியமுள்ளதாம். ஆருவது மாதத்தில் யூதம் செல்லுமிடத்தில் மிருதுவான ஸமபூமியிலேயே இருக்கும். எழாவது மாதத்தில் அடிக்கடி கொட்டாவி விடும், மெதுவாகவே நடக்கும். எட்டாவது மாதத்தில் பற்களைக் கடிக்கும், ஆழமுள்ள ஜலத்தில் மூழ்க விரும்பும். ஒன்பதாவது மாதத்தில் வயிறு நிறைந்து பருத்து இருக்கும். ஸ்தநங்கள் பருத்துத் தெரியும். பத்தாவது மாதத்தில் முகமும் கண்களும் வாடி யிருக்கும். மயிர்கள் உதிர்ந்துவிடும். பதினோராவது மாதத்தில் பள்ளமான இடத்தை வெறுக்கும். படுக்கவும் எழவும் துன்புறும். பன்னிரண்டாவது மாதத்தில் கர்ப்பச் சுமையால் தொப்புள் சுரந்திருக்கும். சோம்பலடையும். யோநி விரிந்திருக்கும்.

கர்ப்பமடையாததை அடைந்ததென்றும், கர்ப்பமடைந்ததை கர்ப்பமற்றதென்றும், பொய்யாக ஊகிப்பவன், யானைகளுக்கும் அரசனுக்கும் துன்பம் விளைவிப்பவனுவான்.

கர்ப்பவாயு, சுக்கிலத்தை இரு கூறுகளாகப் பிரிப்பதால், இரண்டு ஆண் குட்டிகளும், சோணிதத்தை இரு கூறுகளாகப் பிரிப்பதால், இரண்டு பெண் குட்டிகளும் பிறக்கின்றன.

கர்ப்பமானது வலது புறத்திலிருந்தால் ஆணென்றும், இடது புறத்திலிருந்தால் பெண்ணென்றும், நடுவிலிருந்தால் அலி என்றும் கூறுகின்றனர்.

தாது - கர்ப்பவாயு - சித்தம் - இவைகளின் தோஷத்தால், கூன், குருடு, குட்டை, நீளம், அங்கஹீநம், அதிகாங்கம், விகார உருவம், முதலிய தோஷங்களுள்ள குட்டிகள் பிறக்கின்றன.

கர்ப்பிணீ லக்ஷணம் முற்றும்.

கந்தஹஸ்தி லக்ஷணம்.

வஸந்தகாலம், ஸகலப் பிராணிகளுக்கும் மனதிற்கு உத்ஸாஹத்தைத் தரத்தக்கது. ஏழு வருஷங்களுக்கு ஒரு முறை "ஸாகஞ்சரம்" என்ற காற்றானது ஜலத்தில் உண்டாகிறது. அக்காற்று, யாவருக்கும் ஸந்தோஷத்தையுண்டுபண்ணும். அப்பொழுது, யானைகளும் பிடிகளும் மதங்கொள்ளுகின்றன. மதங்கொண்ட யானையும், மதங்கொண்ட பிடியும் புணருவதால் பிறக்கும் குட்டியே, கந்தஹஸ்தியாகும். இது அரசனுக்கு ஜயத்தைக் கொடுக்கும்.

வயதடைந்து மதங்கொண்ட கந்தஹஸ்தியின் மதம், மூத்திரம், மலங்கள், தேன் மணமுள்ளதாம். இதன் வியர்வை, மதம், மூத்திரம், லத்திகளை முகரும் யானைகளுக்கும் மதம் பிடிக்கும்.

கந்தஹஸ்தி லக்ஷணம் முற்றும்.

நவ கிருஹீத கஜோபசாரம்.

—— o ——

கூட்டுண்டு மனம் புழுங்கிய யானைகள், புற்களையும், ஓஷதிகளையும், பழங்களையும் தின்று, காடுகளில் ஸுகமாகத் திரியும் யானைகளைப்போல், ஜீவித்திருப்பதில்லை.

ஆகையால், அவைகள் மரணமடையாமல் பிழைத்திருப்பதற்காக, அவைகளைத் தக்க வைத்தியர்களைக்கொண்டு, நல்ல முறையில் உபசரிக்க வேண்டும். அவைகளுக்குப் பழக்கமில்லாத ஆஹாரங்களால் தோஷங்கள் அதிகரிக்கின்றன.

நிறைய ஆஹாரம் செய்து, பிறகு அது கிடைக்காவிட்டால், வியாதிகள் உண்டாகின்றன. அபோஜநம், அதிபோஜநம், கெட்ட இடத்தில் படுக்கை, விருப்பமில்லாத பானம் - போஜனம், கட்டிப்போடுதல், துன்புறுத்தல், உப்பை அதிகமாகச் சேர்த்தல், உப்பே சேர்க்காமலிருத்தல், இவைகளால், வியாதிகளும் ஸந்நிபாத ரோகங்களும் உண்டாகின்றன. ஆகையால், புதிதாகப் பிடித்த யானைகளை நல்ல முறையில் உபசரிக்கவேண்டும்.

புதிதாகப் பிடித்த யானைக்குத் தொட்டியில் ஜலம் காட்டக் கூடாது. சுற்றிலும் யந்திரங்களால் தண்ணீர் தெளிக்க வேண்டும். காலையில் காது மட்டம் தண்ணீரில் இறக்க வேண்டும். குளிர்ச்சியால் சடிதியில் காட்டுஸுகத்தை மறந்துவிடும். சோர்வும், சிரமமும் தீரும். ஒண்ணரை யாமம் பகல் பாக்கியிருக்கும்பொழுது, கரையிலேற்ற வேண்டும். அப்பொழுது, நூறுமுறை சுத்திசெய்த நெய்யை அதற்குத் தடவவேண்டும். இரண்டு நாட்களுக்குப் பின், உடம்பு முழுமையும் நெய் தடவிக் குளிப்பாட்ட வேண்டும். சரத் — கிரீஷ்மம் நீங்கிய காலங்களில், மூன்று காலங்களிலும் குளிப்பாட்டவேண்டும், குளிரால் வருந்தும் யானைக்கு, தைலம் மட்டிலும் தடவவேண்டும். கடங்கரம், மூங்கில்

தழை, இலைகள், புற்கள், கரும்பு, தாமரைத் தண்டு முதலியவைகள், மரம், வாழைக்கிழங்கு, தாமரைக்கிழங்கு, நீர்முள், மாவுள்ள கிழங்கு, இவைகளையும், மனதிற்கு உவந்தவைகளையும், ஆஹாரம் கொடுக்கவேண்டும். அதனால் அதன் தாபம் தீரும்.

நாட்டில் பசுமையான ஆஹாரங்களைத் தின்று பழகியதால், அவைகளுக்கு மற்ற ஆஹாரங்கள் ஒவ்வாதனவாம். ஆதலால் அவைகளுக்கு, புல்லும் - அரிசியும் கொடுக்கவேண்டும்.

முதலில் ஒருபலம் அரிசியும், பிறகு, ஒவ்வொரு பலம் கூடுதலாக அரைச்சேர் வரையிலும் கொடுக்கவேண்டும். பிறகு, வெல்லம் கலந்து கால்கால் படி கூடுதலாக ஒரு மரக்கால் வரையில் கொடுக்கவேண்டும்.

புல் முதலியவைகள் கடினமாக இருக்கும் பொழுது, அத்துடன் உப்பு — மூத்திரம் — வெல்லம் — இவைகளைச் சேர்த்துக் கலந்து கொடுக்கவேண்டும். அதனால், ஜாடராக்கினியும் தேஜஸ்ஸும் விருத்தியடையும். அரிசியுடன் உப்பும், மாவுடன் வெல்லமும், கலந்து கொடுக்கவேண்டும். ருது காலத்திற்குத் தக்கபடி அவைகளைக் குளிப்பாட்ட வேண்டும்.

நவ கிருஹீத கஜோபசாரம் முற்றும்.

ஹஸ்திவர்தந பிரகாரம்.

வெற்றியை விரும்பும் அரசர்கள், யானைகளைப் போஷித்து வர வேண்டும்.

அவைகட்கு, நெய் அல்லது தயிர் கலந்த மாவு, மாமிச ரஸம், கரும்பு, கஞ்சி, கோதுமைக்கஞ்சி, தானியக்கதிர்கள், இவைகளைக் கொடுக்கவேண்டும்.

அவைகளைக் குளிப்பாட்டுதல், மிருதுவான மண்படுக்கை, புழுதியில் விளையாடவிடுதல், முதலியவைகளால் மகிழ்விக்க வேண்டும்.

கட்டுண்டு துன்புற்று வருந்தும் யானைகள், வன ஸுகத்தை நினைத்தும், பழக்கமற்ற ஆஹாரத்தாலும், அஜீரணம், அலுப்பு, தூக்கமின்மை, இவைகளாலும் வியாதியுறும்.

ஆகையால், அவைகளின் ரோகங்களை, வடுௌஷதி களாலும், ஔஷதங்களாலும் போக்கவேண்டும்.

பத்துப் பலம் சூரணம், இருபது பலம் கல்கம், ஒரு ஆடகம் கஷாயம், இவைகளை எட்டுப்பங்கு ஜலம் சேர்த்து பாகம் செய்து, கஷாயம்போல் எடுத்து, யானை விழித்து மூத்திரம் பெய்தவுடன், தினந்தோறும் கொடுக்கவேண்டும். குடித்தவுடன் நன்கு கழுவிவிட வேண்டும். அதன் பிறகு, நூறுதடவை சுத்திசெய்த நெய்யை, ஸாயங்காலத்தில் உடம்பு முழுமையும் தடவவேண்டும். இரண்டு நாட்களுக்குப்பின், நெய் தடவவேண்டும், குளிர்காலத்தில், எண்ணையை மட்டிலும் தடவவேண்டும். பிறகு குளிப்பாட்டி, காலக் கிரமத்தில் நெய் தடவுவதைக் குறைத்துவர வேண்டும்.

கரும்பு. தாமரைத்தண்டு, இனிய மரங்கள், வாழைக் கிழங்கு, தாமரைக்கிழங்கு, திருணகந்தம், இலுப்பைவேர், கொன்னைவேர், விளாமிச்சைவேர், முதலியவைகளைக் கொடுக்க தாபம் தீரும்.

ஹஸ்திவர்தந பிரகாரம் முற்றும்.

கஜ சிக்ஷண விதி.

யானையின் முன்பக்கம் மூன்று பேர்களும், காதண்டைகளில் இரண்டு பேர்களும், அதன் இரு பக்கங்களிலும் நன்றாகப் பழகிய இரண்டு பெண் யானைகளும், பின்பக்கத்தில் இரண்டு பேர்களும், (ஈட்டி, கண்டரக்கோடரி, முதலிய ஆயுதங்களுடன்) நின்றுகொண்டும், அதன் மேலே பாகன் ஏறிக்கொண்டும், யானைக்கு பாஷையைக் கற்பித்து, அவைகளுக்கு வேலைகளைச் செய்ய கற்பித்துக் கொடுக்கவேண்டும். இவ்விதம், சோம்பலில்லாமல் தினந்தோறும் கற்பித்துக் கொடுக்கவேண்டும்.

பாலகாப்பியர் முதலியவர்கள் கூறியுள்ள கஜசிக்ஷண பாஷை, பிராகிருதபாஷை, தேசபாஷை, இவைகளைக் கற்பிக்கலாம்.

இவ்விதம் பழக்கப்பட்ட யானைகள், காலாள் படைகளையும், குதிரைப் படைகளையும் வெற்றிகொள்ளும். ஆகையால் யானைகளைப் பழக்கிப் படையில் சேர்க்கவேண்டும்.

கஜ சிக்ஷண விதி முற்றும்.

கஜாரோஹண லக்ஷணம்.

யானை மீது ஏறுகிறவன், உத்தமன், மத்திமன், அதமன், என மூன்றுவிதம். இவர்கள், பலயுதன், யுக்தியுதன், ரேகாயுதன், என்றும் கூறப்படுவார்கள்.

தனது ஸாமர்த்தியத்தால், யானையைத் தன் வசப்படுத்துகிறவன், பலயுதனுவான். தனது ஸாமர்த்தியத்திற்குப் பொருந்த, யானையை அநுஸரிப்பவன், யுக்தியுதனுவான்.

முற்றிலும் யானையின் போக்கை அநுஸரித்தே நடப்பவன், ரேகாயுதனுவான். இவை எல்லாம் பொருந்தியவன் மிகவும் சிறந்தவனுவான்.

யானை மீது ஏறுவது எட்டுவிதமும், இறங்குவது பத்துவிதமுமாம்.

முன்னே இரு பக்கங்கள், பின்னுல் இரு பக்கங்கள், இவைகளில் கயிற்றின் பிடிப்பு, என்று ஏறும்வகை எட்டு. யானைகளின் துதிக்கையின் வழியாக ஏறுவதும் இறங்குவதும் கூட உண்டு.

உத்கிருஷ்டம், மத்திமம், அபகிருஷ்டம், என ஆஸநம் (உட்காருதல்) மூன்றுவிதம், கழுத்து - கொண்டைகளின் இடையில் உட்காருவது, உத்கிருஷ்டாஸநமாம். கொண்டைக்கு மேலே உட்காருவது, மத்திமாஸநமாம். தோளுக்குக் கீழே உட்காருவது, அபருஷ்டாஸநமாம்.

யானையின் இரு பக்கங்களிலும் இரு கால்களேயும் நன்குற நீட்டி, முழுப்பாதங்களாலும் நன்கு பற்றிக் கொள்ளுவது உத்கிருஷ்டமாகும். நடுத்தரமாகப் பற்றிக் கொள்ளுவது மத்திமமாம். இலேசாகப் பற்றிக்கொள்ளுவது அபகிருஷ்டாஸநமாம்.

மந்தஜாதி கஜத்திற்கும், சண்டைக்கும், உத்கிருஷ்டாஸநம் சிறந்தது. பத்திரஜாதி கஜத்திற்கும், ஸாதாரணமாகச் செல்லுவதற்கும், மத்திமாஸநம் சிறந்ததாம். மிருகஜாதி கஜத்திற்கும், தலையை ஆட்டிக்கொண்டு செல்லும் கஜங்களுக்கும், அபகிருஷ்டாஸநம் சிறந்ததாகும்.

எல்லாவித ஆஸநங்களிலும், கால்களே நீட்டிப் பொறுத்தி, முழங்கால்களால் பற்றி, அழகுபடுத்திக்கொள்ளல் வேண்டும்.

யானைகளுக்குக் காரியங்களே அறிவிப்பதற்கு "பிரணிதி" என்று பெயர். இது "பாதப் பிரணிதி" "வாக்பிரணிதி" "அங்குசப் பிரணிதி" என மூன்றுவிதமாம்.

யானையின் மீதேறியவன், யானையின் கண்டாபரணத்தில் கால்களை மாட்டிக்கொண்டு, பெருவிரல், குதிகால்களைப் பதியவைத்து, துடைகளால் பற்றிக்கொண்டு, கும்பஸந்தியில் இடதுகையை ஊன்றிக்கொண்டு, வலதுகையில் அங்குசத்தைப் பிடித்துக்கொண்டு, அசையாமல், நேர்ப்பார்வையுடன் உட்கார வேண்டும்.

இவை யாவையும் நன்கு அறிந்தவன், யானைகளை, ஆறுவித கஜகதிகளிலும், எக்காலத்திலும் ஓட்டிச் செல்லலாம்.

கஜ லக்ஷணம், பிரணிதி திருதயம், ஆரோஹணம், அவரோஹணம், ஆஸநத்திரயம், சிகித்ஸை, நிமித்தம், போக்கு வரத்து, இவைகளை அறிந்து, ரோகமற்ற சரீரமுடையவன், "மஹாமாத்திரன்" எனப்படுவான்.

சாஸ்திரத்தைக் கற்றறிந்து, நல்ல பயிர்ச்சிபெற்று, யானைகளின் இங்கிதங்கள் சேஷ்டைகளை அறிந்தவன், யானைமீது ஏறிச்செல்லத் தகுதியுடையவனாவான்.

கஜாரோஹண லக்ஷணம் முற்றும்.

ஆஸந லக்ஷணம்.

—— o ——

யானைகளின் முன்பக்கத்தில் மூன்று ஆஸநங்களும், பின் பக்கத்தில் ஐந்து ஆஸநங்களும் கூறப்பட்டிருக்கின்றன. முன்பக்கம் கூறப்பட்ட மூன்று ஆஸநங்களுக்கு, உத்கிருஷ்டம், மத்திமம், அபகிருஷ்டம், எனப்பெயர்.

முன்பக்கம் உயர்ந்த யானையில் உத்கிருஷ்டாஸநமும், ஸமமான யானையில் ஸமாஸநமும், முன்பக்கம் தணிந்த யானையில், அபகிருஷ்டாஸநமும், கூறப்பட்டிருக்கிறது.

பத்திரஜாதி கஜத்திலும், முஷ்டியுத்தத்திலும், சலாஸநங்களிலும், உத்கிருஷ்டாஸநம் கூறப்பட்டிருக்கிறது. மிருக ஜாதி கஜத்திலும், சாய்ந்த தோளுடைய யானையிலும், தலையை அசைத்துக்கொண்டிருக்கும் யானையிலும், தோளில் காயமுள்ள யானையிலும், அபகிருஷ்டாஸநம் கூறப்பட்டிருக்கிறது. மந்தஜாதியிலும், சிறுத்து நீண்ட கழுத்துடைய யானையிலும், மத்திமாஸநம் கூறப்பட்டிருக்கிறது. ஸங்கீர்ண ஜாதி கஜங்களில் ஸமயோசிதமாக எல்லாவித ஆஸநங்களும் கூறப்பட்டுள்ளன.

ஆஸந லக்ஷணம் முற்றும்.

மதாதி யுத்பாதந ஔஷதம்.

முன்னொரு காலத்தில், தேவர்களும் முனிவர்களும் உலகை வெற்றிகொள்ள முயன்றனர். அவர்களின் தேஜோ பாகங்களால், பிரமதேவர், மதபுருஷனைப் படைத்தார். அவனது வளர்ச்சியைக்கண்டு தேவர்கள் பயமடைந்தனர். உடனே பிரமதேவர், வாமதேவியம் என்னும் ஸாமாவினல் அவனை ஸமாதானம் செய்து, இரு கூறுகளாகப் பிரிந்து, ஜங்கமங்களில் ஒரு பகுதியாலும், கஜங்களில் மற்றொரு பகுதியினலும் இருக்கச் செய்தார்.

மதமானது ருதுகாலங்களில் சராசரங்களில் தோன்றும். யானைகளினிடத்தில் மதமானது அதிகமாகப் பெருகும். அம்மதம், லக்ஷ்மி — ஸௌபாக்கியம் — ஜயங்களைத் தரும். மங்களகரமானதாகும்.

மதம் பிடித்த யானைக்குப் பசி தாகம் தெரியாது. முப்பது வயதிற்குட்பட்ட யானைகளுக்கு, அகாலத்திலும் மதம் பிடிக்கும், என்று மதபுருஷனுக்குப் பிரமன் வரமளித்தார்,

மதம் யானை இரண்டிற்கும், ஒன்றே உபாதான காரணமாம். ஆதலால் மதத்தை யானையைத்தவிர மற்றவைகள் தாங்கமுடியாது. மதமற்ற யானை ஓடாது. சண்டை செய்யாது. மதமே யானைக்கு சிறந்த குணமாகும்.

மதங்கொண்ட யானையின் உடல் — முகம் — கன்னம்— துதிக்கை முதலியவைகள் பருக்கும். கஜங்களின் ஜாதிக்குத் தக்கபடி, மதகரமான ஆஹாரங்களையும் ஔஷதங்களையும் கொடுக்கவேண்டும்.

சித்தாமுட்டி, கோரைக்கிழங்கு, பூசர்க்கரைக்கிழங்கு, நெரிஞ்சில், முள்ளிலவை வேர், சதாவரிக்கிழங்கு, அமுக்கராக் கிழங்கு, கோக்ஷீரி, பிராய், வெள்ளசர்க்கரை, ஜடாமாஞ்சி, வெட்பாலை, நெல்லி, சிந்தில், உளுந்து, இவைகளைச் சூரணம் செய்து, பாலுடன் பிசைந்து கொடுக்க, உடல் பருக்கும்.

சித்தாமுட்டி, நெரிஞ்சில், பூசணி, உளுந்து, நெல்லி, சதாவரிக்கிழங்கு, கோரைக்கிழங்கு, வெட்பாலை, இவைகளைப் பொடிசெய்து பாலுடன் பிசைந்து கொடுக்க உடல் பருக்கும்.

சிற்றீச்சை, ஏரழிஞ்சில், ஜடாமாஞ்சி, வெண்கண்டங் கத்தரி, வெண்ணெச்சில், கொடி வேலி, துளஸி, முருங்கை, திராக்ஷை, மலையறுகு, பூசர்க்கரைக் கிழங்கு, முன்னை, மத்ஸ்யம், தண்ணீர்விட்டான் கிழங்கு, புன்னை, கொன்னை, வியஸ்தாரா? எள்ளு, தாமரைமலர், சேங்கொட்டைவேர், மருள், நிலக்குமிழ் முதுக்கன், செங்குறிஞ்சில், இவைகளை ஸமபாகமாகப் பொடித்து, யானை எழுந்தவுடன், நெய் — பால் — தயிர் கூட்டிக் கவளமாகக் கொடுக்க, முகம் பருக்கும்.

கடுகுரோஹிணீ, இலந்தை, குன்றி, வெள்ளைக்காக்கணம், நெறுஞ்சில், பேராமுட்டி, சதாவரிக்கிழங்கு, நிலப்பனைக் கிழங்கு, நரிவிலி, சித்தாமுட்டி, நிலக்குமிழ், பூசர்க்கரைக் கிழங்கு, முள்ளிலவை, இவைகளை, ஸமபாகம் பொடித்து, தயிர் கலந்து, கவளமாகக் கொடுக்க, யானையின் கபோலங்கள் பருக்கும்.

ஏலம், புங்கை, வெட்பாலை, அரிதாரம், மனோசிலை, திரிபலா, கோஷ்டம், மல்லி, காயம், ஸர்பசந்தகம், தேவதாளிப்பிஞ்சு, ஜடாமாஞ்சி, கோரைக்கிழங்கு, கொடிவேலி, இந்துப்பு, சதாவரி, உள்ளி, ஊமத்தை, பொன்முசுட்டை, இவைகளைத் தூள் செய்து, வஸ்தியும் — கடலேபனமும் செய்ய, கபோலம் தோஷமற்றதாகும்.

மாடப்புறா மலமும், காயமும், சேர்த்துச் செய்த வர்த்தியால் வாதம் சாந்தியடையும், யவமத்யப் பிரமாணமுள்ள வர்த்தியை ஒரு முஹூர்த்தம் வைத்திருக்கவேண்டும்.

கொடிவேலி, அறுகு, இலந்தைவேர், அல்லது மாவேர், இவைகளைப் பொடித்து, தேனும், தைலமும் கூட்டி (முன்போல் செய்யவும்.)

வெல்லம், நல்லெண்ணெய், குங்கிலியம், சுக்கு, கடுகு ரோஹிணி, இலுப்பை, ஆகிய ஔஷதங்கள் கொடுக்க, மதம் அதிகமாகும்.

தாமரை, ஆடாதொடை, துளசி, சிந்தில், புங்கை, இவ்வைந்தையும், ஸமபாகம் பொடித்து, தயிர், கரும்பு, பால், நெய் சேர்த்து, கவளமாகக் கொடுக்க, மதம் பெருகும்.

தாழம்பூ, முருங்கைப்பூ, துளசி, சித்தாமுட்டிவேர், வெட்டிவேர், விளாமிச்சைவேர், வெண்ணொச்சிவேர், புங்கம் வேர், வாழைக்கிழங்கு, கபந்தா ? கோரைக்கிழங்கு, சிறுநாகப்பூ, இவைகளை ஸமபாகம் பொடித்து, தேன் — தைலம் கூட்டிக்கொடுக்க, மதம், நறுமணமுள்ளதாகும்.

திப்பிலி, மிளகு, சுக்கு, பூனைக்காலிவிதை, இவைகளை யரைத்து, தைலத்தில் குழப்பி, கன்னத்தில் பூசக் கோப முண்டாகும்.

கடுகு, முருங்கைவேர், மாசிப்பச்சை, யானைத்திப்பிலி, இஞ்சி, இவைகளுடன், மாதுளையும் கூட்டிக் கவளம் கொடுக்க கோபம் அதிகமாகும்.

கோபதீபந ஔஷதங்களை, (சண்டைக்கு) முதல் நாளே கொடுக்கவேண்டும்.

மதாதி யுத்பாதந ஔஷதம் முற்றும்.

ஸமத கஜாரோஹண காலம்.

யானைகளின் மதாவஸ்தை ஒன்பது. முதல் மூன்று அவஸ்தைகளில் திமிர்கொண்டு வேலை செய்யாது. கடைசி மூன்று அவஸ்தைகளில் அறிவிழந்துவிடுவதால் வேலை செய்யாது. மத்திமமான மூன்று அவஸ்தைகளிலும் லாகவமும் வேகமுமுள்ளதாம். பாகனுக்கு அடங்கி நடக்கும். எக்காரியங்களையும் செய்யும். எனவே, மத்திமமான மூன்று அவஸ்தைகளிலும், யானைமீதேறி, உல்லாஸ யாத்திரையும், சண்டையும் செய்யலாம்.

ஸமத கஜா ரோஹண காலம் முற்றும்.

மத சிகித்ஸா விதி.

எல்லா மதாவஸ்தைகளிலும் சிகித்ஸை செய்ய வேண்டும் ஜலத்தில் முளைத்த ஆஹாரங்கள், பசுமையான இளம் புற்கள், சம்பாப்பயிர், ஊந்தண்ணுடன் மாமிசம், இவைகள், நலனைக் கொடுக்கும்.

கரும்பு, புல், வாழை, தாழை, தனிமையில் படுக்கை, சேறு - புழுதிகளில் உள்ள விருப்பத்தை தடுக்காமலிருப்பது, தனித்த இடத்தில் வைப்பது, பழக்கமில்லாத குளிர்ச்சியான இடத்தில் வைப்பது, குட்டி முதலியவைகளைக் காணமல் வைப்பது, திராக்ஷை, பாதிரி, பேரீச்சைகளைச் சேர்த்து கபளம் கொடுப்பது, தாமரை, நீலம், மோதகம், சர்க்கரை கலந்த நெய், உத்காரிகை, வேசவாரம், நெய்கலந்த பயறு, தைலத்துடன் சோறு, இவைகளைக் கொடுப்பது, கோசலேபனம், இவைகளால் தாதுஸாமியத்தை உண்டுபண்ண வேண்டும்,

குளிர்ச்சியான மடுவில் குளிப்பாட்டுவது, அங்குசாதிகளால் கட்டுப்படுத்துவது, அதிகமாக லாலனை செய்வது, நிலவில் மிருதுவான படுக்கையில் கட்டுவது, அதிகமாக நிர்பந்தம் செய்யாமலிருப்பது, கொல்ல நினைப்பதைத் தடுப்பது, தோஷமில்லாமலிருந்தால் அங்கஸேவநம் செய்வது, இவைகளால், வெறுப்படைந்த யானை பிரியமுள்ளதாக ஆகும். பிறகு, தீபந ஔஷதங்களைக் கொடுத்தால், அக்கினி தீபனமடையும். மேதாவிகளான வைத்தியர்களைக்கொண்டு, யானைகளை புஷ்டி அடையும்படி செய்யவேண்டும்.

தேஜஸ், பலம், வேகம், தாதுபுஷ்டி, ஸந்திகளில் உறுதி, நல்ல நிறம், இவைகளையுடைய யானை, மதம் நீங்கியதாகும்.

மத சிகித்ஸை முற்றும்.

கஜ க்ஷேத்திர லக்ஷணம்.

யானைகளின் அங்கங்கள், பன்னிரண்டு க்ஷேத்திரங்களாகப் பிரிக்கப்பட்டிருக்கின்றன. அவைகள், முறையே, துதிக்கை - முகம் - தந்தம் - மத்தகம் - கண் - காது - கழுத்து முன்னுடல் - மார்பு - பின்னுடல் - ஆண்குறி - பிருஷ்டபாகம் - இவைகளாம். எட்டாவது க்ஷேத்திரம் வரையில், "பூர்வகாயம்" என்றும், ஒன்பதும் பத்தும், "மத்திம காயம்" என்றும், வகுக்கப்பட்டுள்ளது.

பத்து வருஷங்களுக்கு, ஒரு தசை என்று பெயர். ஒவ்வொரு க்ஷேத்திரமும் பத்து வருஷம் பலனைக் கொடுக்கும். எந்த க்ஷேத்திரத்தில் சுபலக்ஷணங்கள் காணப்படுகிறதோ, அதற்குரிய தசையில், அந்த லக்ஷணபலனைக் கொடுக்கும்.

மனிதர்களின் லக்ஷணங்கள், அவர்களுக்கே பலனைக் கொடுக்கும். யானைகளின் லக்ஷணங்கள், எஜமானனுக்கு பலனைக் கொடுக்கும்.

கஜ க்ஷேத்திர லக்ஷணம் முற்றும்.

கஜ மூலிய நிர்ணயம்.

ஏ அரசனே! ஸர்வதேவதா ஸ்வரூபமான கஜத்திற்கு, இவ்வளவுதான் விலை என்று கூறுவதற்கில்லை. வாங்குகிறவன் விற்பவன் இருவருக்கும் ஸம்மதமான விலை உத்தமமாகும். ஒருவருக்கு மட்டிலும் ஸம்மதமான விலை மத்திமமாகும். இருவருக்கும் அஸம்மதமான விலை அதமமாகும்.

ஸகல லக்ஷணங்களும் பொருந்திய கஜம் கிடைத்தால், அதை அரசன் தனது பூமி முழுமையும் கொடுத்தாவது வாங்கிவிட வேண்டும்.

மந்தம் — பந்திரமந்தம் — மந்தபத்திரம் — மிருகாபர காத்திரம் — ஆகிய யானைகள், மஹாதோஷமில்லாமல், துதிக்கை - தந்தம் - கண் - கும்பம் - பாதம் - நகம் - இவைகளில் சுப லக்ஷணமும் நல்ல நிறமும் உள்ளதாக இருந்தால், அதை, முழுவிலை கொடுத்து வாங்கிவிட வேண்டும்.

சூலுற்றதையும் குட்டியுடன் கூடியதையும் வாங்கலாகாது.

ஒரு தந்தம் முறிந்ததையும் ஒரு அங்கம் ஒடிந்ததையும் அரை விலைக்கு வாங்கி, ஸாதாரணமான ஜனங்களை அனுப்புவதற்கு உபயோகிக்கலாம்.

ஒரு கண் இல்லாததையும் துதிக்கை - நுனிக்காது - வால் நுனி — இவைகள் வெட்டுண்டதை, அரைவிலைக்கு வாங்கியும் பாரம் சுமக்க உபயோகிக்கலாம்.

இரண்டு தந்தங்களும் முறிந்தது, உடற்கூறு இரண்டும் முறிந்தது, பின்பக்கம் இரண்டும் முறிந்தது, இவைகளை, கால்விலைக்கு வாங்கலாம்.

அங்கஹீநம், அதிகாங்கம், அராளம், அதியராளம், முதலிய மஹாதோஷமுள்ள யானைகளை அரை விலைக்கு வாங்கி, உடனே சத்துரு தேசத்திற்கு அனுப்பிவிட வேண்டும். அவைகள், ஒரு நாள் கூட கஜசாலையில் தங்கலாகாது.

சாயாஹீநம், குப்ஜம், பைசாசம், ரோம கூர்ச்சம், கசாவிருதம், இவைகளை அரை விலைக்கு வாங்கி, பகை நாடு அழிவதற்காக, அதை உடனே, பகைவன் நாட்டுக்கு அனுப்பிவிட வேண்டும்.

ஸகல லக்ஷணங்களும் பொருந்தியிருந்தாலும், காலற்ற யானை, "அர்த நாகம்" எனப்படும். அதை ஒதுக்கிவிட வேண்டும்.

கஜ மூலிய நிர்ணயம் முற்றும்.

தந்தச்சேத பேஷஜம்.

தேன் மெழுகு — அரக்கு — உளுத்தமாவு — தெள்ளிய மணல் — குங்கிலியம் — இவைகளை ஸமபாகம் கூட்டி, வெல்லம் சேர்த்துக் காய்ச்சி, தந்தத்திற்குச் சுற்றிலும் பூசி, அதில் பூணைச் சொருகவேண்டும்.

அதிமதுரம், மஞ்சள் குங்கிலியம் — தேன்மெழுகு — இவைகளை நெய் சேர்த்துக் காய்ச்சி, ஒறுக்கும் சூட்டில் தந்தங்களைச் சுற்றிலும் கனமாகப் பூசி, மிருதுவாயும் - உறுதியாயுமுள்ள தோலால் முகத்தை மூடிவைக்க வேண்டும்.

பூஜார்ஹமான யானைகளுக்கு, வைரம் — வைடூரியம் — முதலிய ரத்நங்களால் அழகிய ஆபரணங்களைப் போட வேண்டும்.

தந்தம் நறுக்கும் பொழுது, ரக்தம் வந்தாலும், போறை காணப்பட்டாலும், பிறகு, தந்தங்களை நறுக்கலாகாது.

தந்தச்சேத பேஷஜம் முற்றும்.

கஜ வியாதி சிகித்சை.

முதலில், கஜங்களின் வியாதியானது ஜங்கமங்களாலுண்டானதா, ஸ்தாவரங்களாலுண்டானதா என்று தெரிந்து கொள்ளல் வேண்டும்.

ஸகல ஜீவராசிகளுக்கும் பிறவியிலேயே ஜ்வரம் உண்டாகிறது. அந்த ஜ்வரமானது, பிராணிகளின் பேதங்களால் பல பெயர்களால் கூறப்படுகிறது. அது வருமாறும்.

1.	மனிதன்.	ஜ்வரம்.
2.	யானை.	பாகலம்.
3.	குதிரை.	அபிதாபம்.
4.	கழுதை.	ஷோரகம்.
5.	உட்டகை.	அலஸகம்.
6.	பசு.	ஜூவாம்.
7.	பாம்பு.	அபிகம்.
8.	எருமை.	ஹாரித்ரம்.
9.	ஆடு.	பிரலேபம்.
10.	மிருகம்.	மிருகரோகம்.
11.	பறவை.	பக்ஷபாதம்.
12.	மத்ஸ்யம்.	இந்திரமதம்.
13.	புதர்கள்.	கிரந்திகம்.
14.	மரம்.	ஜியோதிஸ்.
15.	புஷ்பம்.	பர்வதம்.
16.	தாமரை.	ரூபகம்.
17.	தானியம்.	சூர்ணகம்.
18.	விரகு தானியம்.	லலம்.
19.	காய் - கறிகள்.	கேஸ[illegible].
20.	பூமி.	ஊஷரம்.
21.	ஜலம்.	நீலிகா.

மனிதர்களைத் தவிர மற்றவைகள் ஜ்வரத்தைத் தாங்க முடியாது. எனவே, யானைகளுக்கு பாகலம் வந்தால், மருந்துகளால் குணப்படுத்தமுடியாது. ஆகையால்தான் அதற்கு சிகித்சை கூறப்படவில்லை.

நொச்சி — துளஸி — தேவதாரு — கோரைக்கிழங்கு — கோஷ்டம் - பூண்டு - மது - கருங்காலி - வாயுவிடங்கம் - சிறுதேக்கு - வெண்கடுகு - செங்கடுகு - முள்ளங்கி - பஞ்சகோலம் - புங்கை — பெருபுங்கை — மஹாபஞ்சமூலம் — இவைகளைக் கொடுக்க, "கபவாதம்" தீரும்.

சீந்தில் - ஓரிலை - மூவிலை - வெள்வேல் - கருவேல் - ஜீரகம் - எலியால் - பூண்டு - கருஞ்சீரகம், அல்லது சதகுப்பை - நிலக்குமிழ் - தண்ணீர்விட்டான் கிழங்கு - இவைகளை, சூரணமாகவோ, கல்கமாகவோ, அல்லது கஷாயமாகவோ, கொடுத்தால், "வாதபித்த தோஷங்களும், ஆமதோஷங்களும்" தீரும்.

பேப்புடல் — பொன்முசுட்டை — கோஷ்டம் — வேம்பு - நெல்லி - சீந்தில் - கருஞ்சிவதை - மல்லி - பர்பாடகம் . மறுள் - வெட்பாலை — இவைகளைக் கொடுக்க, "கபமும் — பித்தமும்" தீரும்.

காயம் — யவச்சாரம் — சுக்கு — வெல்லம் — இவைகள், "சூலவியாதியை"ப் போக்கும். திரியூஷணத்தாலாவது — சுக்கினாலாவது, அஞ்சனமிட வேண்டும்.

அமுக்கராக்கிழங்கு - திப்பிலி - மஞ்சள் - ரஸ பஞ்சகம் - இவைகள், "புழுக்களை"க் கொல்லும்.

வேம்பும், நிலவேம்பும், வகைக்குப் பலம் 8. பஞ்சலவணம் படி ஒன்று, இவைகள், வாயு - மூத்திரக்கடுப்பு - வயிற்றுப் பொறுமல் - சூலம்" இவைகளைப் போக்கும்.

வெட்பாலை — இஞ்சி — யவச்சாரம் – கொடிவேலி - இருபுங்கை — கடுகு — வாயு விளங்கம் - அதிவிடயம் – கோரைக்

கிழங்கு - திப்பிலி மூலம் - திப்பிலி - மஞ்சள் - முறுங்கை - கோஷ்டம் - இந்துப்பு - காயம் - இவைகளைத் தூள் செய்து, கோமூத்திரத்தில் கலக்கிக்கொடுக்க, அக்னி தீபனமாம் "ஆமவாதம்" தீரும்.

இந்துப்பு - ஜீரகம் - நீர்வாளம் - இஞ்சி - திருபலம் - இருபுங்கை - கடுரோஹிணீ - பேய்ப்புடல் - வேப்பங்கொழுந்து- வாலுழுவை - சீந்தில் - வசம்பு - இவைகளைத் தூள் செய்து, கபளமாகக் கொடுக்க, "மண்ணை"த் தின்றது "தீபன"மாம்.

வெண்சிவதை - எருக்கு - திருகுகள்ளி - நீர்வாளம் - அவிரி- பஞ்சலவணம் - வல்லாரை - மூக்கரட்டை - இவைகள், "நடுக்கல் ஒப்புஸத்தை"ப் போக்கும்.

பொன்முசுட்டை - பேய்புடல் - கோஷ்டம். வேம்பு - நில வேம்பு — பர்பாடகம் — வாலுழுவை — திருகுகள்ளி — ஆடாதொடை - சவ்வியம் - கண்டத்திப்பிலி - முருங்கை -வசம்பு - ஸோமவல்லி - லோத்திரம் - கொடிவேலி - முள்ளுக்கத்தரி - கடுகுரோஹிணீ - காஞ்சூரி - மஞ்சள் - (திரிவிருத் ?) திருபலம் - திருகடுகம் - வசம்பு - தாமரைக்கிழங்கு - யானைத்திப்பிலி - காட்டாத்தி — இவைகளைத் தூள் செய்து, தேனுடன் உபயோகிக்க, "கண்டரோகம்" நீங்கும்.

இந்துப்பு - சுக்கு - கோஷ்டம் - வசம்பு - முறுங்கை - இரு மஞ்சள் - கடுகு - யவச்சாரம் - இவைகளைத் தூள் செய்து, தயிரில் குழப்பிக் கொதிக்கவைத்து, ஒருக்கும் சூட்டில் உபயோகிக்க, "கபவாத வீக்கம்" தீரும். வீக்கத்தில் வியர்த்துவிடும்.

வீக்கம் பழுத்து, சஸ்திரசிகித்ஸை செய்யப்பட்டால், வேம்பு - நிலவேம்பு - இந்துப்பு - இவைகளைக் கலந்து போட, காயத்தில் துர்நாற்றம் நீங்கும். ரக்தம் சுண்டிப்போம். பக்குவமானதிலும், நறுக்கப்பட்டவுடனும், தேன் மெழுகுத் தூளை, மூன்று நாள் உபயோகிக்கவேண்டும்.

எள்ளு - வேப்பிலை - மஞ்சள் - இவைகளை அரைத்துத் தேனுடன் கலந்து போடுவது நல்லது. காயம் ஆறி, சதை சீக்கிரம் வளரும்.

தேத்தாங்கொட்டை - லோத்திரம் - இலுப்பை - சந்தனம் - கோரைக்கிழங்கு - வரள்ந் தாமரை - மஞ்சிட்டை - விளாமிச்சை வேர் - வெட்டிவேர் - இவைகளாலான வர்த்தி - சூரணம் - சொட்டு - இவைகள், நேத்திர ரோகத்திற்கு நல்லது.

பாலுள்ள மரங்களின் கஷாயத்தில், திருவிதம் - திருபலம் - அஞ்சனக்கல் - அரக்கு - லோத்திரம் - சிந்தூரம் - குங்குலியம் - செங்கொட்டை - மஞ்சள் - இலந்தை - பேயத்தி - பாலை இந்துப்பு - நிரடி முத்து - வெள்ளாஷ்டிராஞ்சனம் - ஸர்ஜரசாரம் - பிரவேஷ்டகம்? இவைகளைத் தூள் செய்து போட்டு, சிறு தீயிட்டு, ஆப்பையால் கிளறி, இறுகிய பின் எடுத்து, அசையாமல் பூச, கழுத்துக்காயம் ஆறும்.

கஜ வியாதி சிகித்சை முற்றும்.

பாலபோஷண விதி

அரசர்கள், விளையாடுவதற்காக, யானைக்குட்டிகளைப் பிடிப்பதுண்டு. அவைகளை வியாதிவராமல் காப்பாற்றவேண்டும். சாந்திஹோமங்களும் பௌஷ்டககர்மாக்களும் செய்து, அவைகளுக்கு ரக்ஷை செய்யவேண்டும்.

நெய் - தேன் - பால் - தென்பாத - இவைகளைக் கலந்து, அவைகளுக்குக் குடிக்கக் கொடுக்கவேண்டும். விதைநீர் - பசும்புல் - தாமரைத்தண்டு - நீலம் - கரும்பு - நீர்வல்லி - திருணகந்தம் - தாமரைக் கிழங்கு - இவைகளை திராக்ஷை கலந்து கொடுக்கவேண்டும்.

திராக்ஷை - சர்க்கரை - வெண்ணெய்களுடன், திப்பிலிப் பொடி சேர்த்துக் கொடுக்கவேண்டும்.

பாலில் உத்காரிகை செய்து. (உத்காரிகை = சாரப்பருப்பு- தாமரைக் கிழங்கு - அதிமதுரம் - பலா - இவைகளால் செய்யப் பட்டது.) அத்துடன் நெய் - சர்க்கரை - மிளகு - திப்பிலிப்பொடி, இவைகளைக் கலந்து கொடுக்கவேண்டும்.

யானைக்குட்டிக்கு, உப்பு - கள்ளு - இலை முதலியவைகளைக் கொடுக்கக்கூடாது. நான்கு நாட்களுக்கு ஒருமுறை நெய் தேய்த்துக் குளிப்பாட்ட வேண்டும். மூன்று நாட்களுக்கு ஒரு முறை தாய் யானையிடம் அனுப்பவேண்டும்.

வஸந்த காலத்தில், ஆனைவணங்கி - தாமரை - தாழை களையும், கிரீஷ்ம காலத்தில், வாழை - மா - கரும்பு - யவை - பர்பாடகங்களையும், வருஷாகாலத்தில், இத்தி - பேரீச்சை - மூங்கில் - புங்கைகளையும், சரத்காலத்தில், கரும்பு - குசம் - அரசந்தழை - அருகு - நாணல் - தாமரைக் குருத்துக்களையும் ஹேமந்தகாலத்தில், வேம்பு - மா - நாவை - சங்குர் செடிகளையும், கொடுக்கவேண்டும்.

சரத் - கிரீஷ்மம் - வஸந்த காலங்களில், நெய்யுடன் பாலும் கொடுப்பது நல்லது.

வர்ஷாகாலத்தில், பால் - கஞ்சி - நெய் கலந்த சோறு, இவைகளைக் கொடுப்பது நல்லது.

பனி காலத்தில், தைலம் - தயிராடை - இந்துப்பு - இவைகளைக் கலந்து கொடுக்க ஆயதோஷம் நீங்கும்.

சிறிய குட்டிக்கு 2 படியும், கொஞ்சம் பெரிய குட்டிக்கு, 4 படியும், கலபத்திற்கு 8 படியும், உசிதம்போல் கொடுக்க வேண்டும்.

யானைக் குட்டிகளை, தனது குழந்தைகளைப்போல் காப்பாற்றவேண்டும். அதனால் வெற்றியும், புத்திர - பௌத்திராபிவிருத்தியும் உண்டாகும்.

பாலபோஷண விதி முற்றும்.

பத்திராதி கஜோத்பத்தி காலம்.

பத்திரஜாதி கஜங்கள் கிருதயுகத்திலும், மந்த ஜாதி கஜங்கள் திரேதாயுகத்திலும், மிருக ஜாதி கஜங்கள் துவாபர யுகத்திலும், மிச்சிர ஜாதி கஜங்கள் கலியுகத்திலும் உண்டாகின்றன.

வஸந்த - வருஷா காலங்களில் பத்திரஜாதியும், ஹேமந்த-சிசிர காலங்களில் மந்த ஜாதியும், சரத் - கிரீஷ்ம காலங்களில் மிருகஜாதியும் ஜனிக்கின்றன.

சரத் - ஹேமந்த மத்தியில் மந்தமிருகமும், வஸந்த - சிசிர மத்தியில் மந்தபத்திரமும், மது - ஹேமந்த (கிரீஷ்ம) மத்தியில் பத்திர மந்தமும், கிரீஷ்ம - வர்ஷா மத்தியில் பத்திர மிருகமும், சரத் - வருஷா மத்தியில் மிருக பத்திரமும், (ஹேமந்த - சிசிர மத்தியில் மிருக மந்தமும்,) உண்டாகின்றன.

ருது ஸந்திகளில் ஜனிக்கும் யானைகள் பயனற்றவைகளாம். நிச்சயம்.

முன் பகலில் ஜனிக்கும் யானைகள், சிலேஷ்ம சரீரமுடையவைகளாக இருக்கும். நடுப்பகலில் ஜனிப்பவைகள், பித்த சரீரமுள்ளவைகளாகவும், பிற்பகலில் ஜனிப்பவைகள் வாதசரீரமுள்ளவைகளாகவும் இருக்கும்.

ஸாமவேதம் - ஸமுத்திரம் - தேவர்கள் - தேவாதி கன்னிகைகள் - மது - ஸ்வபாவமான கர்பம் என்னும் ஆறு வகைகளில், யானைகளின் பிறவிகள் கூறப்படுகின்றன.

பத்திராதி கஜோத்பத்தி காலம் முற்றும்.

கஜ வைத்தியம் ஸம்ஞையும் பரிபாஷையும்.

—— o ——

தித்திப்பு - புளிப்பு - உப்பு - உரப்பு - கசப்பு - துவர்ப்பு - என்று சுவைகள் ஆறுவிதமாகும். இவைகள், பண்டங்களி லுள்ளவைகள். முறையே அதிக சக்தியுள்ளவைகள்.

தித்திப்பு - புளிப்பு - உப்பு - இம் மூன்றும், கபத்தை யுண்டுபண்ணும். வாதத்தைக் கண்டிக்கும். உரப்பு - கசப்பு - துவர்ப்பு - இம்மூன்றுகளால், வாதமும் பித்தமும் அதிகரிக்கும். கபம் குறையும்.

தித்திப்பும் - துவர்ப்பும், குளுமையானவைகள். கசப்பு - உரப்பு - உப்பு - புளிப்பு - இந்நான்கும் உஷ்ணமானவைகள். பித்தத்தைத் தூக்கிவிடும்.

கசப்பு - உப்பு - துவர்ப்பு - இம்மூன்றும், வரட்சியுள்ளவை கள். வாதத்தைத் தூக்கிவிடும்.

புளிப்பு உஷ்ணமானது. உப்பு பசையுள்ளது. இவ் விரண்டும் வாதஹரமாம்.

தித்திப்பு - உப்பு - புளிப்பு - இவைகள் பசையுள்ளவைகள். கபத்தை விருத்தி செய்யும்.

கசப்பும் உரப்பும் வரட்சியுள்ளது. கபத்தைப் போக்கும்.

தித்திப்பு - புளிப்பு - துவர்ப்பு - உப்பு - இந்நான்கும், முதலில் (யானையின் நீளத்தில்) முழத்திற்கு ஒரு பலம் வீதம் கொடுக்க வேண்டும்.

உரப்பு - கசப்பு - துவர்ப்பு - இவைகளை, இருமடங்கு கொடுக்கவேண்டும்.

யானை, நல்ல நிலையை அடையும் வரையில் இம்முறையை அநுஸரிக்கவேண்டும்.

நல்ல ஸ்திதியும், தெளிந்த முகமும் உள்ள யானைக்கு, அறுபது பலம் தித்திப்பு, கபளமாகக் கொடுக்கவேண்டும்.

கசப்பு - ஐந்து பலம் குறைவாகவும், உரப்பு - பத்துப் பலம் குறைவாகவும், துவர்ப்பும் - உப்பும் - அறுபது பலமும் கொடுக்கவேண்டும்.

இந்த அளவு, ஏழுமுழ நீளமுள்ள யானைக்குக் கூறப்பட்டது. யானையின் அளவுக்குத் தக்கபடி, இவைகளை கூட்டியும் குறைத்தும் கொடுக்கவேண்டும்.

இருபது பலம் கொண்டது ஒரு கபளமாகும். இந்த அளவே ஔஷதங்களுக்குக் கூறப்பட்டது.

ஔஷதம் சிறிதளவு குறைந்தாலும், வியாதியைப் போக்காது. அதிகமானால் வியாதியை அதிகரிக்கச் செய்யும். ஆகையால், வைத்தியன், முதலில், அக்கினி பலம் - காலம் - சரீரஸ்திதி - ஸ்வபாவம் - வயது - சரீரத்திற்கு ஒற்றுமையானது - ஸத்துவம், இவைகளை நன்கு அறிந்துகொண்டு, பிறகு மருந்தைக் கொடுக்கவேண்டும்.

ஒற்றுமையுள்ள இரண்டு மருந்துகளைச் சேர்த்துக் கொடுப்பது அமுதத்திற் கொப்பாகுமென்று, "ராஜபுத்திரர்" கூறியுள்ளார்.

படுக்கை காலத்திற்கு "அபிநயம்" என்றும், விழித்தெழுந்த காலத்திற்கு "பிரதிநயம்" என்றும் பெயர். இவைகளை "படநம்" "சாடநம்" என்றும் கூறுகின்றனர். இவ்விரண்டு காலங்களும், வைத்தியத்திற்கு தகுதியான காலங்களாம்.

தீபந ஔஷதங்களை இரண்டு காலங்களிலும் கொடுக்கவேண்டும்.

பருக்கவும் இளைக்கவும் புழுக்களைக் கொல்லவும், கொடுக்கும் மருந்துகளை, பிரதிநய காலத்தில் கொடுக்கவேண்டும்.

குதிரை - யானைகளின் ஆஹாரத்திற்கு "விதா" என்று பெயர்.

அக்கினி ஸாமியம் - தோஷஸாமியம் - தாதுஸாமியம் - மலச்சிக்கலில்லாமை - இந்திரியங்களில் தெளிவு, தெளிந்த மனது, இவைகளையுடைய யானை, நல்ல நிலையிலுள்ளதாகும் என்று அறிவாளிகள் கூறுகின்றனர்.

முப்பது பலம் கொண்ட கபளம் உத்தமமாகும். இருபத்தைந்து பலம் கொண்டது மத்திமமாகும். இருபது பலம் கொண்டது அதமமாகும்.

வியாதியுள்ள யானைக்கு, இருபது பலங்கொண்ட ஔஷத கபளம் கொடுக்கவேண்டும். நல்லநிலையிலுள்ள யானைக்கு, பத்துப் பலம் கொண்ட ஔஷத கபளம் கொடுக்கவேண்டும்.

மேலே கூறிய அளவை ஆறு பாகமாகச் செய்து, ஆறு காலங்களில் கொடுக்கவேண்டும்.

வரட்சியுள்ள யானைக்கு முதலில் எண்ணெய் தேய்த்துப் பிறகு ஔஷதத்தை எண்ணெயுடன் கலந்து கொடுக்கவேண்டும்.

தீபந ஔஷதத்திற்கு முந்தியாவது பிந்தியாவது தண்ணீர் கொடுக்கவேண்டும்.

வியாதியின் துவக்கத்தில் தோஷ பலத்தை அறிந்து கொண்டு, பிறகு ஔஷதத்தைக் கொடுக்கவேண்டும்.

உத்தம வயதும் ஸமாக்கினியுமுள்ள யானைக்கு, முப்பது பலம் மருந்தை, ஆறு பாகமாகச் செய்து, ஆறு காலங்களில் கொடுக்கவேண்டும்.

அக்கினி பலம் குறைந்திருந்தால் குறைத்தும், கூடுதலாக இருந்தால் கூட்டியும் கொடுக்கவேண்டும்.

முப்பது வயதிற்குமேல் எழுபது வயது வரையில் உத்தம வயதாகும். இருபத்தி நான்குக்குமேல் முப்பது வயது வரையில் மத்திம வயதாகும். பத்துக்குமேல் இருபத்திநான்கு வயது வரையில் அதம வயதாகும். எழுபது வயதுக்குமேல் கிழத்தனமாகும்.

கிழட்டு யானைக்கு, மருந்தைக் குறைத்தே கொடுக்க வேண்டும்.

உத்தம வயதைவிட மத்திம வயதுக்கும், மத்திம வயதை விட அதம வயதுக்கும், மருந்தைக் குறைத்தே கொடுக்க வேண்டும்.

இருபது வயதுக்குமேல் எழுபது வயது வரையில், மத கபளம் - தூபம் - லேபனம், இவைகளை உபயோகிக்கவேண்டும்.

எப்பொழுதும் வேலை செய்யும் யானைகளுக்கு, புற்களால் பலத்தையும், மாமிசத்தால் வளர்ச்சியையும், ஆஹாரத்தால் ஸந்தோஷத்தையும் உண்டுபண்ண வேண்டும்.

பயிற்சியால் திறமையும், புற்களால் வலிமையும், மாமிசத் தால் மாமிச பலவிருத்தியும், ஆஹாரத்தால் தெளிந்த மனதும், தெளிந்த மனதால் தாதுக்களில் தெளிவும் உண்டாகின்றன. தாதுக்களின் தெளிவே ஆரோக்கியமாகும்.

ஸௌமிய குணம், ஸமாக்கினி, ஸமதாது, புலன்களில் தெளிவு, தெளிந்த மனது, இவைகளுள்ள யானை, நல்லநிலை யிலுள்ளதாம்.

நல்ல நிலையிலுள்ள யானைக்கு, தோஷஹரமான ஔஷதங் களைக் கொடுக்கக் கூடாது.

கஜ வைத்தியம் ஸம்ஜ்ஞையும் பரிபாஷையும் முற்றும்.

கஜ ஆஹார பதார்த்த குண பிரமாணம்.

—— o ——

8	மதூலிகை	1	ஸர்ஷபம்.
8	ஸர்ஷபம்	1	யவை.
4	யவை	1	காகிநீ,
4	காகிநீ	1	மாஷம்.
4	மாஷம்	1	சாணம்.
4	சாணம்	1	ஸுவர்ணம்.
4	ஸுவர்ணம்	1	பலம்.
4	பலம்	1	குடுபம்.
4	குடுபம்	1	பிரஸ்தம்.
4	பிரஸ்தம்	1	ஆடகம்.
4	ஆடகம்	1	துரோணம்.
16	துரோணம்	1	காரீ.

என்பது மாகத அளவாகும். இனி ரஸ பதார்த்தங்களின் அளவைக் கூறுகிறேன்.

ரஸம் ஐந்து குடுபம் கொண்டது ஒரு படியாகும். பதிமூணரைப் பலம் ஜலம் ஒரு படியாகும்.

ஒரு துரோணத்தில், பத்துப் பலம் மருந்துப் பொடி கொடுக்கவேண்டும். ஒரு துரோணத்தில், இருபது பலம் மருந்து விதிக்கப்படுகிறது. ஒரு துரோணத்தில், எண்ணே அரை ஆடகமாகும்.

யானைகளுக்கு உடம்புக்குத் தடவுவதற்கு, எண்ணே அரைப் படி கூறப்படுகிறது. உடம்பு முழுமையும் தடவுவதற்கு, இரண்டு படி கூறப்படுகிறது.

மத யானையின் அண்டகோச சுத்திக்கு, பூங்காவி கலந்த நெய், ஒரு குடுபம் கொடுக்கவேண்டும்.

அங்குசத்தாலுண்டான காயங்களை ஆற்றுவதற்கு, மைப் பொடி அரை குடுபமும், நெய் ஒரு குடுபமும் கொடுக்க வேண்டும். தீபம் ஏற்றுவதற்கு, ஒரு குடுபம் எண்ணெ கொடுக்க வேண்டும்.

ஒரு துரோணாம் ஆஹாரத்தில், பத்துப் பலம் வெல்லமும், பத்துப் பலம் உப்பும், இரண்டு படி நல்லெண்ணெயும் சேர்க்க வேண்டும்.

மாலையில் மாமிசம், ஸ்நேகம், ரஸங்கள் கலந்த அன்னத்தைக் கொடுக்கவேண்டும்.

தீபன சக்தியுள்ள யானைக்கு, முன் பகலில் மாமிசமும் வெல்லமும் கலந்த அன்னத்தைக் கொடுக்கவேண்டும்.

ஸ்நேஹ (பசையுள்ள) பதார்த்தங்களில் "நெய்" சிறந்தது. மதுரமானது. குளிர்ச்சியானது. லகுவானது. தாபத்தைக் கொடுக்காது. வாதபித்தங்களில் ஹிதமானது. ஊந்தண்ணையும் சுக்லத்தையும் விருத்தி செய்யும் - தீபனமாம். பலத்தையும் ஆயுளையும் கொடுக்கும். கண்ணுக்கு நல்லது. பித்த சரீரமுள்ளது — நோஞ்சல் குட்டி காலில் வலு வில்லாதது நேத்திர ரோகமுள்ளது புதிதாகப் பிடிக்கப் பட்டது — இவைகளுக்கு நெய் மிகவும் நல்லது. நிறமும் - மணமும் - சுவையுமுள்ள நெய், பலம் - நிறம் - வேகங்களைக் கொடுக்கும். தந்தம் வளரும்.

நாட்பட்டது, முறுகியது, துர்க்கந்தமுள்ளது, பாத்திரத் தால் கெட்டது, பூச்சி விழுந்தது முதலிய தோஷமுள்ள நெய்யைக் கொடுக்கக் கூடாது. கொடுத்தால் யானையின் பலம் குன்றும். உணவை எடுக்காது.

கண்ணீர் வடிப்பது, வழி நடப்பது, ரக்தம் — மதம் — மாமிசங்கள் குன்றியது, நிலை தவறியது, உடல் குத்திட்டுப் போனது, இத்தகைய யானைகளுக்கு, நெய் உடம்புக்கு மிக ஒற்றுமையானது என்று, "கலிங்கேசுவரர்" கூறுகிறார்.

நெய்க்கு அடுத்தபடியாக, "நல்லெண்ணெ" சிறந்ததென முனிவர்கள் கூறுகின்றனர். நல்லெண்ணெ தோலுக்கு நல்லது. பருகலாம். தாபந்தரும். உஷ்ண வீரியமுள்ளது. கசப்பும் தித்திப்புமுள்ளது, வாதம் - சிலேஷ்மத்தைக் கண்டிக்கும். பாகத்தால் உரப்புள்ளதாகும். பித்தமுள்ளது. புழுக்களைக் கொல்லும். ஊழச் சதையைக் கரைக்கும். பயிற்சியின்றி உதித்தது, வாத தோஷமுள்ளது, திறமை குன்றியது, வாத-சிலேஷ்ம சரீரமுள்ளது, எப்பொழுதும் பாரம் சுமப்பது, நடையால் மாமிச புஷ்டி சிதைந்தது, வயிற்றில் புழுவுள்ளது, இத்தகைய யானைகளுக்கு, நல்லெண்ணெ கொடுக்கவேண்டும்.

பெண் யானைகள், அதிக வாதமுள்ள சரீரமுள்ளவைகள். ஆதலால், அவைகளுக்கு எப்பொழுதும் நல்லெண்ணெயே விதிக்கப்பட்டிருக்கிறது.

நல்லெண்ணெ கலந்த சோறு. உத்ஸாஹத்தையும் தேஜோ பலத்தையும் உண்டுபண்ணும். எண்ணெ கலந்து முறையுடன் கொடுக்கப்படும் ஆஹாரம், உடலை வளர்க்கும். ஜாடராக்கினியை விருத்தி செய்யும். ஆஹாரத்தை ஜீரணம் செய்யும்.

பாத்திர தோஷத்தால் இத்துப்போனது (பசையற்று ஜலம் போலானது), பூச்சிகள் விழுந்து கெட்டுப்போனது, கசப்பு — புளிப்புப் பண்டங்கள் சேர்ந்தால் கெட்டுப்போனது, இத்தகைய நல்லெண்ணெ, அதிஸாரத்தை யுண்டுபண்ணி, உடல் நிறத்தைக் கெடுத்துவிடும். ஆகையால், தோஷமுள்ள எண்ணெயைக் கொடுக்கக்கூடாது.

"ஊநந்தண்" வாதஹரம், தித்திக்கும். ஆண்மையுண்டு பண்ணும். பாகத்திலும் தித்திக்கும். பலத்தையும் நிறத்தையும் உண்டுபண்ணும். தாதுவஹ நாடிகளில் தடங்கலை நீக்கும். பிடரிப் பிடிப்பு - கழுத்துப் பிடிப்பு - அங்கங்கள் முறிந்தோ உடைந்தோ சிதைந்தோ இருத்தல், இவைகளுக்கு, ஊநந்தண் சிறந்ததாகும்.

"மஜ்ஜை" (எலும்பினுள் உள்ள ரஸம்.) வாதஹரமாகும். பலம் - கபம் - சுக்கிலம் - ஊந்தண் - இவைகளை விருத்தி செய்யும். உஷ்ண பதார்த்தத்துடன் சேர்ந்தால், உஷ்ண வீரியமாகும். நாடிகளை சுத்தம் செய்யும்.

எண்ணெயில் பாதியளவு நெய் கொடுக்க வேண்டும். நெய்யில் பாதியளவு திரிவிருதம் கொடுக்கவேண்டும். மஜ்ஜையும் - ஊந்தண்ணும் உசிதம்போல் கொடுக்கவேண்டும்.

வர்தமான வயதில் ஆஹாரத்தில், உயர்ந்த அளவு நல்லெண்ணெயைச் சேர்க்கவேண்டும். ஸ்தித வயதில் கால்பங்கு குறைவாகவும், க்ஷயவயதில் அரைப்பங்கு குறைவாகவும் கொடுக்கவேண்டும்.

மார்பில் அடிபட்டதற்கும் எலும்பு முறிந்ததற்கும், ஊந்தண்ணும் - மஜ்ஜையும் கொடுக்கவேண்டும்.

உத்தம கஜத்திற்கு 32-ஆடகமும், மத்திம கஜத்திற்கு 28-ஆடகமும், அதம கஜத்திற்கு 24-ஆடகமும் கொடுக்க வேண்டும்.

உத்தமாக்கினியுள்ள யானைக்கு ஸ்நேஹபதார்த்தத்தை ஏழுநாள் குடிக்கக் கொடுக்க வேண்டும். மத்திமாக்கினிக்கு ஐந்துநாளும், மந்தாக்கினிக்கு மூன்று நாளும், கொடுக்க வேண்டும். பிறகு, மலம் கழிந்து உடல் சுத்தமாகும்.

வெல்லம் கலந்த எள்ளு, பால், பிண்ணாக்கு, தயிர், இவைகளைக் கலந்து கொடுத்துவிட்டு, பிறகு பானங்களைக் கொடுத்துவந்தால், உடல் பருக்கும்.

ஒரு துரோணத்திற்கு, எருமை முதலிய மிருகங்கள், காட்டுமிருகங்கள், ஜலசரஜந்துக்கள், பக்ஷிகள், இவைகளின் மாமிசம் 50-பலமாகும். அத்துடன் பஞ்சலவணமும் திரிகடுகமும் சேர்க்கவேண்டும்.

பன்றி, செம்மறியாடு, எருமை, முயல், வெள்ளாடு, மான், இவைகள் மிருகங்களாம்.

நல்ல நிலையிலுள்ள யானைகளுக்கு, இவைகளை ரஸத்திற்காகக் கொடுக்கவேண்டும்.

பன்றி - எருமை முதலியவை - கோழி - கழுதை - ஒட்டகம்- முதலை - முள்ளம் பன்றி - உடும்பு - பசு - நரி - ஆடு - இவைகளின் மாமிசங்களுடன், புளியும் உப்பும் சேர்த்து, மாதுளை ரஸங்கலந்து, கபளமாகக் கொடுக்கவேண்டும்.

யானைகளுக்கு, முழும் ஒன்றுக்கு ஒரு ஆடகம் வீதம், ரஸபதார்த்தம் கொடுக்கவேண்டும். ஜலக்கரைகளிலும் ஜலம் இல்லாத இடங்களிலும் வஸிக்கும் மிருகாதிகளின் ரக்தத்தையும் கொடுக்கவேண்டும்.

ஜலமற்ற இடங்களிலுள்ளவைகளின் மாமிசம் கசப்பாக இருக்கும். ஜலப் பிரதேசங்களில் வசிப்பவைகளின் மாமிசம் புளிப்பாக இருக்கும். குட்டிகளின் மாமிசம் மிருதுவாகவும், சிலேஷ்மமுள்ளதாகவும் இருக்கும்.

விஷத்தினலாவது வியாதியினலாவது இறந்தவைகளின் மாமிசத்தையும் சவ நாற்றமுள்ள மாமிசத்தையும் கொடுக்கலாகாது.

நல்ல ஸ்திதியும் யௌவனப் பருவமுமுள்ளவைகளின் மாமிசம், வேசவாரம் (திரிகடுகம் - மல்லி - ஜீரகம் - மாதுளை - திப்பிலிமூலம் இவைகளுக்கு, வேசவாரம் என்று பெயர்), ரஸ பதார்த்தம் இவைகள், யானைகளுக்கு ஹிதமானவைகளாம்.

ரஸங்களின் ஸம்ஸ்காரத்திற்காக ஒரு பலம் திரிகடுகம் சேர்க்கவேண்டும்.

கஜங்களின் ஆஹாரத்தில், ஒரு துரோணத்திற்கு ஒரு குடுபம் நல்லெண்ணெயும், அரை ஆடகம் தயிரும் சேர்த்துப் பிணைந்து கொடுக்கவேண்டும்.

யானைக்கு, முழம் ஒன்றுக்கு,

புல்.	ஒரு பாரம்.
அரிசி.	நான்கு ஆடகம்
நல்லெண்ணை.	அரைகுடுபம்.
வெல்லம்.	பத்துப்பலம்.
உப்பு.	பத்துப்பலம்.

வீதம் சேர்க்கவேண்டு மென்று கூறப்பட்டிருக்கிறது.

விதிப்படி ஆஹாரம் கொடுத்துவந்தால், முறையே, ரஸம்-ரக்தம் - மாமிசம் - மேதஸ்ஸு - எலும்பு - மஜ்ஜை - சுக்கிலம் - இவைகள் உண்டாகும். அதனல் ஸந்தோஷமும் மதமும் உண்டாகும். அவைகளால், ஜயமும் சோபையும் ஆரோக் கியமும் உண்டாகும்.

யானைகளுக்கு, முறையோடு ஆஹாரம் கொடுத்து வந்தால், தைலம், நெய், பால், மாமிசம், ரஸம், மத்தியம், இவைகளைக் கொடுக்கவேண்டியது அவசியமில்லை. சுத்த மான அன்னம், புல், இவைகளால் மட்டிலும் சுகமாக இருந்துவரும்.

யானைகளுக்கு, உத்தமவயதில் புல் தைலத்தை அரை ஆடகமும், மத்திம வயதில் கால் பாகம் குறைவாகவும், அதம வயதில் மூன்றில் ஒரு பாகம் குறைவாகவும், கொடுக்க வேண்டும். அதனல் பலம் - மதம் - வேகம் இவைகளுண்டா கும். வியாதியையும் கண்டிக்கும்.

பலஹீனம், இளைப்பு, அக்கினி மாந்தியம், வாதோபாதி, அடிபட்டதால் கபாதிக்கம், இவைகளுள்ள கஜங்களுக்கு, கபாதிக்க காலத்தில், புல்லைக் கொடுக்கலாகாது.

வாதாதிக்கமான காலத்தில், தோஷம் நீங்கி, தாது விருத்தியுண்டாகவேண்டி, புல்லை விசேஷமாகக் கொடுக்க வேண்டும்.

மோதகம் செய்வதற்கு ஆஹாரத்திற்குக் கூறிய அளவு எண்ணையும், வாயுவிடங்கம் - வெல்லம் - கொள்ளு - உளுந்து - கோதுமைகளால் ஸம்ஸ்காரம் செய்யப்பட்ட மாவு ஒரு ஆடகமும் கூறப்பட்டிருக்கிறது.

யானைகளின் ஆஹாரமானது, போஜியம் - பக்ஷியம் - லேஹியம் - பேயம் என்று நான்கு வகையாகும்.

ஸம்ஸ்கிருதம் - அஸம்ஸ்கிருதம் என்று, போஜியம் இரண்டு வகையாகும்.

மாமிசம் - ரஸம் - ஸ்நேஹம் - தயிர் - பால் - இவைகள் சேர்ந்த அன்னத்திற்கு ஸம்ஸ்கிருதம் என்று பெயர்.

ரஸாதிகள் சேராத அன்னத்திற்கும், அரிசிக்கும் அஸம்ஸ்கிருதம் என்று பெயர்.

கபளம் - இலைகள் - கிளைகள் - தோலிகள் - வேருகள் - புதருகள் - இவைகள் பக்ஷியமாம்.

கஞ்சி - பால் - மோரு முதலியவைகள் - ஸம்ஸ்கிருத அஸம்ஸ்கிருத ஸ்நேஹங்கள் - யமகம் - திரிவிருதம் - மஹா ஸ்நேஹம் - இவைகளுக்குப் பேயம் என்று பெயர்.

எண்ணை - நெய் - இரண்டிற்கும், யமகம் என்று பெயர். எண்ணை - நெய் - வஸை - மூன்றுக்கும் "திருவிருதம்" என்று பெயர்.

பக்குவம் செய்யப்படாத தைலம் - மாமிசம் - ஊந்தண் - மஜ்ஜை - ரஸம் - மேதஸ்ஸு - இவைகளுக்கு "மஹா ஸ்நேஹம்" இவைகளுக்கு "பேயம்" என்று பெயர்.

உத்காரிகை - வேசவாரம் - மோதகம் - இவைகளுக்கு "லேஹியம்" என்று பெயர்.

சாரைப்பருப்பு - தாமரை - பேரீச்சை - இலுப்பை - பலா - இவைகளைத் தூள் செய்து, கல்கண்டும் சர்க்கரையும் சேர்த்து,

நெய்யில் பாகம் செய்யவேண்டும். இதற்கு "உத்காரிகை" என்று பெயர்.

கோதுமை மாவு - திப்பிலிப்பொடி - நெய் - வெல்லம் - இவைகளைக் கலந்து பக்குவம் செய்ய வேண்டும். (மற்றொருமுறை).

ஸத்துமா - சுக்கு - கோரைக்கிழங்கு - தாமரைக் கிழங்கு - இவைகளைத் தூள் செய்து, மிளகு - நெய் - வெல்லம் சேர்த்துப் பாகம் செய்யவேண்டும். இதற்கும் "உத்காரிகை" என்று பெயர்.

பசையுள்ள மிருதுவான மாமிசத்தை எலும்புடன் அம்மியில் அறைத்து, திரிகடுகம் - வெல்லம் - நெய் கூட்டி பாகம் செய்யவேண்டும். அதில், வருஷ - கிரீஷ்ம - சரத் - ருதுக்களில் காடியைத் தெளித்தும், மற்ற ருதுக்களில் ஜலத்தைத் தெளித்தும், அடுப்பிலிருந்து இறக்கவேண்டும். இதற்கு, "வேசவாரம்" என்று பெயர். இது மதமில்லாதவைகளுக்கு மதத்தையுண்டுபண்ணும். மதமுள்ளவைகளுக்கு மதத்தை விருத்தி செய்யும்.

கஜ ஆஹார பதார்த்த குண பிரமாணம் முற்றும்.

பக்ஷியபேயாதி பதார்த்த குணதோஷம்.

ஜலம் கலந்த தைலம், வாதரோகத்தைக் கண்டிக்கும். பாலுடன் கூடிய நெய், பித்தஹரமாகும். குட்டிகளை வளர்க்கும். ஊந்தண் கலந்த மஜ்ஜை, அங்கம் முறிந்ததற்கும் மார்பிலடி பட்டதற்கும் ஆறுதலாம். மாமிசங்கள், வளர்ச்சியையும் பலத்தையும் தீபனத்தையும் கொடுக்கும்.

மத்தியமானது, தீபனம் - லாகவம் - மனத்தெளிவு - பௌருஷம் - வீரியம் - இவைகளை விருத்தி செய்யும். உடலை வளர்க்கும். புழுக்களைக் கொல்லும். தைலம் கலந்து கொடுத்தால், சிலேஷ்மத்தைக் கண்டிக்கும். ஊழச்சதை - வாத ரோகம் - மனக்கலக்கம் - முதுகெலும்பில் அடி - நழுவிய மார்பு- இத்தகைய தோஷங்களுள்ளவைகளுக்கு, திராக்ஷையும் எண்ணெயும் கலந்து கொடுக்கக் குணமாகும். நடையால் களைத்தது, கட்டுண்டு அடிபட்டுத் துன்பமடைந்தது, யுத்த காரியமாக விரைவாக அனுப்பப்பட்டது, இவைகளுக்கு, வெல்லம் கலந்து கொடுக்க வேண்டும். சண்டையில் தாக்குண்டதற்கு உப்பு நீங்கிய ஐந்து வித சுவையுள்ள ரஸங்கள் கலந்த மத்தியத்தைக் கொடுக்க வேண்டும்.

வர்த்தநாஹம் (சுழித்த வயிற்று வீக்கம்) - அக்கினி மாந்தியம் - மிருத்திகா நாகம் - இவைகளுக்கு, மத்தியத்தில் உப்பைக் கலந்து கொடுக்க வேண்டும். (ஆநாஹம் - மல மூத்திர பந்தம்.) களைப்பு - மலமூத்திரதோஷம் - அருசி - ஆமாசய தோஷம் - இவைகளுக்கு, விசேஷமாக மத்தியத்தைக் கொடுக்கவேண்டும்.

தீயினலும் - பாத்திரத்தாலும் கெட்டுப்போன மத்தியத்தைக் கொடுக்கக்கூடாது.

சுத்தமான எண்ணெ - நெய்யின் ஏடு - அரளிப்பூ - நீலம் - தாமரை மலர் - இவைகளின் நிறமும், நல்ல மணமும், கசப்பும் தித்திப்பும் கலந்த நறுசுவையும், கலப்படமும் கெடுதியுமில்லாமல் பலகரமுமான மத்தியத்தையே கொடுக்கவேண்டும்.

நல்ல நிலையிலுள்ள யானைக்கு, எல்லாப் பானங்களிலும் மத்தியம் கலந்து கொடுப்பது நல்லது.

ஆஹாரத்தில், கால் பாகம் மத்தியமும், வீசம் பாகம் திராக்ஷையும் சேர்க்க வேண்டும்.

பாலின் குணதோஷம் :—

பசு - எருமை - ஆடு - இவைகளின் பாலை தயிருடன் கலந்து கொடுப்பது நல்லது. பாலானது குளுமையும்

இனிப்பும் நெய்ப்பும் உள்ளது. உடலை வளர்க்கும். பிராண சக்தி - ஆயுள் - ஆண்மைகளை யளிக்கும். உடனே பலந்தரும். அக்கினி தீபனமாம். இது சிறந்த ஔஷதமாகும்.

தித்திப்பும் நெய்ப்புமுடையதாகையால், வாதரோகத்தைப் போக்கும். குளிர்ச்சியும் தித்திப்புமுடை யதாகையால், பித்தத்தைப் போக்கும். இது, ரக்த பித்தத்திற்குச் சிறந்த மருந்தாகும். கபத்தையும் கண்டிக்கும். பாலுடன், மாமிசத்தையும் நெய்யையும் கலந்துகொடுப்பது நல்லது. அதனால் நரையும் மயிரும் தெளிவடையும். மாமிசம் வலுப்பெற்று வளரும்.

ஜலமோ புளிப்போ கலந்தது, இரவு வைத்து பழசாகப் போனது, பாத்திரத்தால் கெட்டுப்போனது, இத்தகைய பாலானது தாகம் - வாந்தி - அக்கினி மாந்தியம் - இவைகளை யுண்டுபண்ணும்.

புதிதாகக் கறந்த கலப்பில்லாத பாலானது மேகலினிதமான குணமுள்ளதாம்.

வாத ரோகங்களுக்குப் பால் நல்லது. கழுத்துப் பிடிப்பு-முகவாய்க்கட்டைப் பிடிப்பு - வாந்தி - பிரதானம் - (வாதரோக விசேஷம்.) மண்டைக்கொதிப்பு - எலும்பு முறிவு - களைப்பு - வீக்கம் - வயிற்றுவலி - யோநிசூலம் - இவைகளுக்குப் பால் மிகவும் நல்லது.

மதப் பெருக்கால் இளைத்தது, வயதானது, இளைத்தது, வேலையிலீடுபட்டது, நிலைதப்பியது, பலஹீநமானது, பிராண பலம் குன்றியது, தீக்ஷ்ண கபளங்களால் தாபமடைந்தது, துன்பமுற்றது, பித்தம் மேலிட்டது, மதமுள்ளது, இவைகளுக்குப் பாலைக் கொடுக்கவேண்டும். தாபத்தையும் வாதத்தையும் கண்டித்து அக்கினிதீபனத்தை உண்டுபண்ணும்.

பாலை, முழும் ஒன்றுக்கு ஒரு ஆடகம் வீதம் கொடுக்க வேண்டும்.

தயிரின் குணதோஷங்கள் :—

வாதம் - பித்தம் - சிலேஷ்மம் மூன்றும் அதிகமாயுள்ள யானைகளுக்கு, முன் கூறிய முறைப்படித் "தயிரை"க் கொடுக்கவேண்டும்.

புளித்த தயிர், தாபத்தையும் கனதியையும் உண்டு பண்ணும். நொசநொசத்த தயிர், கபத்தையும் பித்தத்தையும் அதிகரிக்கச் செய்யும்.

ஆடையுடன் கட்டியான மணமுள்ள தயிரானது, உடனே பலத்தைத் தரும்.

தித்திப்பான தயிர், தீபனம் - ஆண்மை - பலங்களைக் கொடுக்கும்.

தயிரானது பாகத்தினால் உரப்புள்ளதாகும். அது, புழுக்களைக் கொல்லும். அங்கங்களை ஒன்றுபடச் சேர்க்கும். ஸகல ரோகங்களையும் போக்கும். இதன் சக்தியை நினைக்க வொண்ணாது.

தேனின் குணம் :— தேன் உடலைச் சுண்டவைக்கும். சீதளமானது. வரட்சியை உண்டுபண்ணும். மதுரமானது. இளைக்கும். கபத்தையும் பித்தத்தையும் கண்டிக்கும்.

வாந்தி - அதிஸாரம் - விஷோபாதி - கபம் - மாமிச விருத்தி - இவைகளுள்ள யானைக்கு, எப்பொழுதும் தேனைக் கொடுக்கவேண்டும்.

கரும்பின் குணம் :— கட்டுண்டும் வழி நடந்தும் களைப் புற்றது - பித்தாதிக்கமுள்ளது - வியாதியுள்ளது - கெட்ட மனதுடையது - ஆகிய யானைகளுக்கு, "கரும்பு" நல்லது. தித்திப்பான கரும்பு பித்தத்தைப் போக்கும். மதம் - சுக்கிலம்- தாது - ஊந்தண் - மாமிசம் - ரக்தம் - இவைகளை விருத்தி செய்யும்.

கிரீஷ்மம் - சரத் காலங்களில் மூன்று நாளும், வருஷா காலத்தில் ஏழுநாளும், வஸந்தகாலத்தில் பத்து நாளும்

ஹேமந்த சிசிரகாலங்களில் பதினைந்து நாளும், யானைகளுக்குக் கரும்பு கொடுக்கவேண்டும்.

உத்தம கஜங்களுக்கு 500 கரும்புகளும், மத்திம கஜங்களுக்கு 350 கரும்புகளும், அதம கஜங்களுக்கு 250 கரும்புகளும் கொடுக்கவேண்டும்.

அங்கஸேசநவிதி :—கட்டுண்டு துன்புறுவதாலும் - இசை கேடாகத் திரும்புவதாலும் - மேடு - பள்ளம் சகதிகளில் ஓடுவதாலும், இடறிக் கொள்ளுவதாலும், அடிபடுவதாலும், யானைகளுக்கு அங்கங்களில் பிடிப்பு உண்டாகிறது.

விபரீத ஆஹாரம் - விருத்தமான படுக்கை - ஸங்கட பிரதேசங்களில் நடை - கெட்ட இடங்களில் வாஸம் - இவைகளால் யானைகளுக்கு ரோகங்கள் உண்டாகின்றன.

அவைகளின் அங்கங்களில், தைலம் அல்லது ஊநந்தண்ணைச் செதும்பப் பூசவேண்டும். அதனல் அங்கங்கள் மிருதுவாக ஆகும். வீக்கமும் வடியும்.

பாதங்களில் எப்பொழுதும் எண்ணையும் ஊநந்தண்ணும் தடவி வந்தால், நகமும் உள்ளங்காலும் வெடிக்காது. குறைவு ஏற்படாது. நடையில் கால் பொசுங்காது. கண் பார்வை குறையாது.

திரிபலாசூரணத்தை எண்ணையில் கலந்து கால்களில் தடவிவந்தால், ஊநந்தண் வடியாது, க்ஷயம் வராது, கொப்பளங்கள் வெடிக்காது. பாதங்கள் வலுப்பெற்றிருக்கும்,

உடல் முழுமையும் எண்ணை தேய்ப்பதால், சர்மதோஷம், கட்டிப்போடுவதாலும் வதைப்பதாலும் உண்டாகும் தோஷம், காயம், வரட்சி, பிடிப்பு, சீதபாதை, வாதபிரகோபம், இவைகள் நீங்கும். துடையும் அங்கங்களும் மிருதுவாகும். உடல் வளரும். பளபளப்பு - ஸத்துவம் - பலம் - ஸௌக்கியம் - இவைகள் உண்டாகும்.

தலையில் எண்ணெய் தேய்ப்பதால், மண்டைக் காயம் ஆறும். கண்களில் கலக்கமிராது. தந்தங்களில் எண்ணெய் தடவுவதால் எஃறு உறுதியாகும். தந்தங்கள் வலுப்பெற்று இடிக்கும் உறுதியுள்ளதாகும்.

மதங்கொண்ட யானைக்கு மூத்திரம் சிந்திக்கொண்டே இருக்கும். அதனால் கோசம் வெந்துபோகும். ஆகையால், ஒரு பலம் பூங்காவியை நெய்யில் குழைத்து கோசத்தில் பூச வேண்டும்.

யானைக்கு நெய் தேய்த்துக் குளிப்பாட்டுவது நல்லது. அதனால் நேத்திரரோகம் வராது. கூர்ந்த பார்வையுண்டாகும். ஜலம் மரங்களுக்கு வலுவைக் கொடுப்பதுபோலத் தைலம் யானைகளுக்குப் பலத்தைக் கொடுக்கும்.

கோடைகாலத்தில், தேள் - ஓணான் - பல்லி - வாந்திகரமான புழுக்கள் - ஆபத்தை யுண்டுபண்ணும் கொடிய விஷமுள்ள பாம்புகள் - முதலியவைகள், கஜசாலையில் புகும். யானை, அவைகளை அறியாது தின்றுவிடும். அதனால் மிகவும் துன்பமடையும். இத்தகைய ஆபத்து நேராமலிருக்க வேண்டி, கஜசாலையில் தீபம் போடவேண்டும். தீபத்திற்கு ஒரு குடுபம் எண்ணெய் கூறப்பட்டிருக்கிறது.

உப்பின் குணம் :—

உப்பு. தீபனகரம். ஜீரணகரம். புழுக்களைக் கொல்லும். வாதரோகத்தைக் கண்டிக்கும். உப்புத்தின்ற யானை தண்ணீர் குடிக்கும்.

ரக்தத்திற்கு மூலகாரணம் ஜலம். அது தேஜஸ்ஸால் (ரஞ்சக பித்தத்தால்) சிவப்பாக ஆகிறது.

தீயானது விறகை சாம்பலாக்குவதுபோல, உப்பானது ஆஹாரத்தை பஸ்மமாக்கும். இரவு பகல்களிலுண்டாகிய தோஷங்களை நாசம் செய்யும். அத்தியாஹாரத்தை ஜீரணம் செய்யும். அருசியைப் போக்கும். நைப்பை உண்டுபண்ணும். உப்பு, அமுதம்போல் அநுகூலமானதாகும்.

முற்பகல் ஆஹாரத்தில் உப்பைச் சேர்க்கலாகாது. சேர்த்தால் தோஷத்தை யுண்டுபண்ணும். பிற்பகலில் சேர்க்க வேண்டும், பிற்பகலில் சேர்த்தால் தோஷங்களைப் போக்கும்.

ஹேமந்த ருதுவில், பத்திரம் - மந்தம் - மிருகம் - மிச்சிரம்- ஆகிய ஜாதி யானைகளுக்கு, முழம் ஒன்றுக்கு, முறையே, 10, 8, 7, 5 பலம் வீதம், உப்பைச் சேர்க்க வேண்டும்.

சரத் - கிரீஷ்ம காலங்களில், அதில் பாதியளவும், வஸந்த - வருஷா காலங்களில் கால் பங்கும் சேர்க்கவேண்டும்.

கபவாதமுள்ள வஸந்தத்தின் பின்பகுதியிலும், ஹேமந்த- சிசிர - ருதுக்களிலும், மரம் - கிளை - செடி - கொடி - புல் - பயிர்- இவைகளைத் தின்று, யானைகள் கனத்திருக்கும். அப்பொழுது, உப்புச்சேராத ஆஹாரமானது, மந்திரமில்லாத யஞ்ஞாக்கினி யைப்போல், பலவித தோஷங்களை யுண்டுபண்ணும். அஜீர ணத்தை யுண்டுபண்ணும். உப்பற்ற உணவு, மண்ணைத் தின்பது போலாகும். பல கேடுகளை விளைவிக்கும்.

ரோமகம் (சுத்தி செய்யாத உப்பு) - இந்துப்பு - கரியுப்பு - வளையலுப்பு - ஸர்ஜக்ஷாரம் - யவக்ஷாரம் - சோத்துப்பு - அட் டுப்பு - இந்த எட்டு உப்புக்களையும், யானைகளுக்கு, முறை யுடன் கொடுக்க வேண்டும்.

முழம் ஒன்றுக்குப் பத்துப் பலம் சோத்துப்பும், மற்ற உப்புக்கள் ஐந்து பலமும் கொடுக்க வேண்டுமென்று கூறப் பட்டிருக்கிறது.

தானியங்களின் குணம் :—

விரீஹிதானியம் - சம்பாப்பயிர் - அறுபதாங் குருவை - இவைகள் சிறந்த உணவாகும். யவையும் - கோதுமையும் மத்திம ஆஹாரமாகும். பயறு - உளுந்து - கேழ்வரகு - சீனத்து நெல் (கங்குதானியம்) இவைகள் அதமமான உணவாகும்.

நன்ருகக் குத்தி சுத்தம் செய்யப்பட்ட தானியங்களும் இவைகளாலான ஆஹாரமும் பலகரமாகும்.

ஒரு படி அரிசி யாலான அன்னம், ஒரு பிண்டம் (கபளம்=உருண்டை) ஆகும்.

வேகாதது - அடிப்பிடித்தது - பொசுங்கியது - அளிந்தது - அதிகச் சூடானது - சில்லிட்டுப்போனது - அளவு குறைந்தது - அளவில் அதிகமானது - ஆகிய ஆஹாரங்கள், யானைகளுக்குக் கேட்டை விளைவிக்கும்.

வேகாதது அதிஸாரத்தையும், காந்தியது மார்வலியையும், பொசுங்கியது பல ஹானியையும், அளிந்தது சீதபேதியையும். அதிகச் சூடானது பித்தத்தையும், சில்லிட்டது வாதத்தையும், குறைந்தது அதிருப்தியையும், அதிக ஆஹாரம் மரணத்தையும், மண் கலந்தது, வாந்தி அருசிகளையும் உண்டு பண்ணும்.

எண்ணெயோ - உப்போ சேராத ஆஹாரத்தை விஷத்தைப் போல் நீக்கிவிடவேண்டும்.

புல்லைத்தின்று திருப்தியடைந்து, தண்ணீர் குடித்து, பின் குளித்து வந்த யானைக்குக் கொடுக்கும் உணவே யனுள்ளதாகும்.

யானைகளும் குதிரைகளும் தின்னும் உணவுக்கு "விதா" என்று பெயர்.

தினந்தோறும் பயிற்சிசெய்யும் யானைகளுக்கு, புற்களால் உறுதியையும், மாமிசத்தால் மாமிசவிருத்தியையும், ஆஹாரத்தால் பிரீதியையும், உண்டுபண்ண வேண்டும்.

யானைகளுக்குப் பயிற்சியால் வேலைகளைச் செய்யும் திறமையும், புல்லால் புஷ்டியும், மாமிசத்தால் பலமும் மாமிச விருத்தியும், அன்னத்தால் நல்ல மனதும், நல்ல மனதால் தாதுக்களில் தோஷமற்ற தெளிவும் உண்டாகிறது. தாதுக்

களின் தெளிவானது எல்லாவிதமான பலங்களிலும் சிறந்த ஆரோக்கியமாகும்.

யானைகளுக்கு, ஹேமந்த - வருஷ ருதுக்களில் எண்ணையும், வஸந்த ருதுவில் ஊந்தண்ணும் - மஜ்ஜையும், சரத் - கிரீஷ்ம காலங்களில் நெய்யும், பானத்திற்குச் சிறந்ததாகும்.

ஹேமந்த - கிரீஷ்ம காலங்களில், புற்கள் கதிருள்ளதாகவோ காய்ந்ததாகவோ இருந்தால், தைல பானம் கொடுக்கக்கூடாது. ஹேமந்த காலத்தில் குடித்த எண்ணை ஜீரணமாகாது. கிரீஷ்ம காலத்தில் எண்ணையைக் குடித்தால், யானைகள் மூர்ச்சையடையும்.

சிலர், ஆஹாரத்தில் எண்ணையைச் சேர்க்கலாமென்றும், மற்றும் சிலர், ஆஹாரத்திற்கு அநுபாநமாக எண்ணையைக் கொடுக்கலாமென்றும் கூறுகின்றனர்.

புல்லின் குணம்:— யானைகளுக்கு, பசும்புற்களில் ஒரு துரோணம் கொடுக்க வேண்டும். புல் காய்ந்ததாகவோ இலேசாகவோ இருந்தால் இருதுரோணம் கொடுக்க வேண்டும். கதிர்விடும் தருவாயிலுள்ள (ஸகர்பம்) தானால் முக்கால் துரோணமும், பழுத்த புல்லானால் அரைதுரோணமும் கொடுக்கவேண்டும்.

புல்லானது, தாகத்தைத் தணிக்கும். திருப்தியை அளிக்கும். அஜீரணத்தைப் போக்கும். மனத்தெளிவை உண்டுபண்ணும். மூன்றுவித தோஷங்களையும் கண்டிக்கும். ரக்தத்தை சுத்தம் செய்யும். தோஷங்களை மேலடைய விடாது. புல்லினால் பிராணனும் இந்திரியங்களும் வளர்ச்சியடைகின்றன. ஓச்சல் - அலுப்பு - மனச்சோர்வு சோம்பல் - தூக்கமின்மை - இவைகளைப் போக்கும். யானைகளுக்குப் புல்லானது உடலுக்கு உற்ற ஆஹாரமாம். அதுவே உயிர்.

முயற்சியுடன் கொடுத்தும், யானையானது புல்லைத் தின்னவிட்டால், அது வியாதியுள்ளது என்று அறிந்து கொள்ள வேண்டும்.

ஜலமானது சந்திரனிடத்திலிருந்து உண்டாகிறது. ஜலத்தினால் புற்கள் உண்டாகின்றன. யானைகள் சந்திரஸ்வரூபமானவைகள். அவைகளுக்குக் குளுமையானது உற்றதாகும்.

உத்தராயணகாலத்தில் புற்கள் கிடைக்காததால், யானைகள், இளைத்துப் பிராணபலம் குன்றியவைகளாக ஆகின்றன. தக்ஷிணாயன காலத்தில், அப்பொழுது முளைத்த பசும்புற்களைத் தின்று ஸௌக்கியமடைகின்றன.

உத்தராயணத்தில், யானைகளின் பிராணசக்தி குன்றுமலிருக்கும் பொருட்டு, குளுமையைக் கொடுக்கக்கூடிய எல்லாவற்றையும் உபயோகிக்க வேண்டும்.

வருஷா காலத்தில், நீரில் முளைத்த புற்களைக் கொடுக்கக் கூடாது. தரையில் முளைத்த புற்களே சிறந்தவைகளாம்.

ஹேமந்த காலத்தில், நீரற்ற நிலத்தில் முளைத்த புற்களே அநுகூலமானவை.

கிரீஷ்ம காலத்தில், ஸம்ஸ்காரம் செய்யப்பட்ட புற்களும், பானகமும், குளுமையைக் கொடுக்கும். (புல்லிற்கு) ஸம்ஸ்கார திரவியம் காடியும் - மோதகமுமாகும்.

வருஷா காலங்களில் மோதகங்களைக் கொடுக்கவேண்டும்.

(புல்லானது) பாத்ரபத (புரட்டாசி) மாதத்தில் கிளைத்துத் தழைத்து, சிறிது தித்திப்பும் - புளிப்பும் உள்ளதாக இருக்கும். அது பிராண பலத்தை விருத்தி செய்யும். ஆசுவயுஜ (ஐப்பசி) மாதத்தில் சூலுற்று இனிமையாக இருக்கும். கார்திக (கார்த்திகை) மாதத்தில் அன்னம் பிடித்து ரஸமுள்ளதாக இருக்கும். மார்க (மார்கழி) மாஸத்தில் காய்ந்தும் பசுமையாகவும் இருக்கும். அது, மாம்சம் - ரக்தம் - மஜ்ஜை - பிராணன் - இவைகளை வளர்க்கும். பால்குன (பங்குனி) மாஸத்தில், புற்கள் பெருங் காற்றிலடிபட்டு ஸ்வல்ப ருசியும் ஸத்தும் உள்ளதாக இருக்கும். சைத்திர மாதத்தில் புற்கள் பூமியில் விழுந்து காய்ந்து

முறிந்து சுவையற்றதாக இருக்கும். அதை யானைகள் விரும்பாது. வைசாக மாஸத்தில் புற்கள் கெரியைப் போலிருக்கும். அநேகமாக காட்டுத்தீயால் எரிக்கப்பட்டுவிடும். அப்பொழுது, யானைகள் மரங்களையே தின்னும்.

யானைகள், புற்களாலேதான் உத்ஸாகமடையும். ஆகையால், அக்காலத்தில் மரங்களை விசேஷமாகத் தின்றுவிட்டு, வயிறு நிறைய உண்டவன் சிறிது தின்பண்டங்களைத் தின்று ஸந்தோஷமடைவதைப்போல, சிறிதளவு புற்களைத் தின்று ஸந்தோஷமடையும்.

புற்களைத் தின்னாத யானைக்கு ஆஹாரம் - எண்ணை - ரஸம் - நஸ்ஸியம் - வஸ்தி - மருந்து - முதலியவைகளைக் கொடுத்தாலும், அது வாஹந யோக்கியமாக ஆகாது. புற்களைத் தின்னாத யானைகள், ஜீவித்திருப்பதே துர்லபம்.

காடுகளில் யானைகள், செடி - கொடி - இலை - கிளை மரம் புல் இவைகளைத் தின்னுகிறபடியால், அவைகள், அன்னமும் உப்பும் தின்னாமலே, எவ்வித தோஷங்களுமில்லாமலிருக்கின்றன. ஆகையால்தான், அவைகளின் குணங்களுள்ள கபளம் - குவளம் முதலியவைகளைக் கொடுக்கவேண்டுமென்று கூறப்பட்டிருக்கிறது.

கிராமங்களிலுள்ள யானைகள், பிறர்வசப்பட்டுக் கட்டுண்டு, வதைக்கப்பட்டு, மனம் நொந்தவைகளாயிருப்பதால், புற்களை மட்டிலும் தின்பதனால், அவைகள், எழுந்திருப்பதற்குக்கூட சக்தியில்லாதவைகளாக ஆகின்றன.

ஆகையால், அவைகளுக்கு எண்ணை - பால் - ஆஸவம் ரஸம் - உணவு - புல் - அன்னம் முதலியவைகளைக் கொடுத்து, அவைகள் நல்ல வலுப்பெற்றிருக்கும்படி செய்யவேண்டும்.

வருஷா காலத்தில், நிலத்தில் முளைத்த புற்களையும், மலையில் முளைத்துக் காய்ந்த புற்களையும் கொடுக்கவேண்டும்.

சரத் (ஹேமந்த) காலத்தில். சூலுற்ற புற்கள் உகந்த வைகளாகும்.

சிசிரருதுவில், முடிச்சுக்கள் விழுந்து பழுத்த புற்களைக் கொடுக்கவேண்டும்.

வஸந்த காலத்தில், ஸத்துள்ள அழுத்தமான புற்களைக் கொடுக்கவேண்டும்.

கிரீஷ்மகாலத்தில், ஜலத்தில் முளைத்த எல்லாவற்றையும் கொடுக்கவேண்டும்.

தீப்பட்டுப் பொசுங்கியது - முறிந்தது - நாள்பட்டது மடித்தது - நனைந்தது - துர்கந்தமுள்ளது - சேறுள்ளது - மிருக பக்ஷிகளின் மலம் பட்டது. இத்தகைய புற்கள், அபத்திய மானவைகளாம்.

ஈச்சை - அத்தி - அரசு - பிப்பலீவிருக்ஷம் - இத்தி - முள்ளிலவை - முருங்கை - வாராஹீவிருக்ஷம் - மோதவிருக்ஷம் மா - பலா - ஆல் இவைகளின் கிளைகளுக்குக் "கபளம்" என்று பெயர். இவைகள் பித்தத்தையும், சிலேஷ்மத்தையும் கண்டிக்கும்.

முரள் (சாரப்பருப்பு மரம்) பனை - நாடாமிரம் - விளா- ஆநந்தபாதபம் - கோதுமை - சம்பாப்பயிர் - இவைகளுக்குக் "குவளம்" என்று பெயர். கபத்தையும் பித்தத்தையும் போக்கும்.

யானை வணங்கி - பால் மரங்கள் - இலவு - நாயுருவி அரளி - கொன்னை - சிறுகுமிழ் - மூங்கில் - அதிமேதம் - இவை களுக்குக் "கடங்கரம்" என்று பெயர். பித்தஹரமாம்.

எல்லா இலைகளுக்கும் "பல்லம்" என்று பெயர்.

நாண்டின் குணம் — பூண்டில், புளிப்பு மட்டிலும் இல்லை. ஆகையால் இதற்கு "ரஸோநம்" என்று பெயர். இது மூன்று தோஷங்களையும் போக்கும். மதம் - அக்கினிபலம் ஆண்மைகளைக் கொடுக்கும். மலசோதனம் செய்யும். இது அமுதத்தைப் போன்றது.

கர்ணரோகம் - பாண்டு - வாதாநாஹம் - கழுத்துப் பிடிப்பு பிடரிப் பிடிப்பு - தோள்ப் பிடிப்பு - வயிற்று வலி - மார் வலி இவைகளைப் போக்கும்.

பூண்டை நல்லெண்ணெயுடன் கொடுத்து, தண்ணீரை அநுபானம் கொடுக்கவேண்டும்.

யானைகளுக்கு. வர்ஷாகாலம் - ஹேமந்தகாலம் - சிசிரருது இவைகளில், தத்துரு (அரிப்பையுண்டுபண்ணும் வியாதி) அரிப்பு - வீக்கம் - சிலேஷ்மம் - வயிற்றுப்புழு இவைகள் உண்டாகும். அப்பொழுது, பூண்டுடன், நெய் - நல்லெண்ணெ திரிகடுகம் - வாயுவிடங்கம் இவைகளைச் சேர்த்துக் கொடுத்து, சுத்த ஜலத்தை அநுபானமாக கொடுக்கவேண்டும்.

யானைகள், கிரீஷ்மம - சரத் காலங்களில், ரக்தபித்தம் மேலிட்டவைகளாக இருக்கும். அதைப்போக்குவதற்கு, அப் பொழுது, அவைகளுக்கு, கால்பங்கு அல்லது அதிலும் குறைவான ஆஹாரத்துடன், பூண்டு - திராக்ஷை - சர்க்கரை இவைகளைக்கலந்து கொடுக்கவேண்டும்.

பூண்டை ரோகஹரமாகக் கொடுக்கும்பொழுது, முழத் திற்கு 20 பலம் வீதம் கொடுக்கவேண்டும்.

உள்ளிப்பூண்டின் வேரில் கசப்பும், விதையில் தித்திப்பும், இலையில் துவர்ப்பும், இலை நுனியில் உரப்பும், குருத்தில் உப்பும் இருக்கிறது. வெய்யிலில் காய்ந்த பூண்டில், வேர் முதலியவைகளிலுள்ள கசப்பு முதலான சுவைகள் விதையை அடைந்துவிடுகின்றன. எனவே, சாஸ்திரத்தில் கூறியுள்ள அளவையே கொடுக்கவேண்டும். அளவு குறைந்தால் வியாதியைப் போக்காது.

குங்கிலியத்தின் குணம்:—குங்கிலியத்தில், உப்பு - புளிப்பு நீங்கிய நான்கு சுவைகளும் இருக்கின்றன.

மிருதுபாகலம் - கிரஹபாகலம் - மஹாபாகலம் - பால பாகலம் - குக்குடபாகலம் - ஆகிய ஐந்துவித பாகலங்கள்,

(பாகலம்—பரிணாமசூலம்) வாத ரோகங்கள், உடல் குத்திட்டுப் போவது, கர்ணக நோய், கல்லீரல் வீக்கம், வயிற்று வீக்கம், மூர்ச்சை, கைகால் பிடிப்பு, குன்மம், மண்வீக்கம், வயிற்றுப் புழு, பிஷ்டமேஹம், தலைவலி, மார்வலி, மத்தியத்தாலுண்டா கும் அபாய நிலை, இந்த வியாதிகளுக்குக் குங்கிலியம் கொடுக்கவேண்டும்.

குங்கிலியத்தில் தித்திப்பு இருப்பதால் வாதத்தையும், துவர்ப்பு இருக்கிறபடியால் பித்தத்தையும், கசப்பு இருக்கிற படியால் சிலேஷ்மத்தையும் போக்கும். உரப்பு இருப்பதால் அக்கினியை தீபனம் செய்யும், நைப்பு இருக்கிறபடியால் பூச்சிகளைக் கொன்று பலத்தையும் கொடுக்கும்.

குங்கிலியத்தை, முதலில் இரண்டு பலம் கொடுக்க வேண்டும். பிறகு தினந்தோறும் இரண்டு பலம் வீதம் கூட்டி, இருபது பலம் வரையில் பத்து நாள்கள் கொடுக்க வேண்டும். அதன் பிறகு, நாள்தோறும் இரண்டு பலம் வீதம் குறைத்துப் பத்து நாட்கள் கொடுக்கவேண்டும். இவ்விதம் குங்கிலியத்தைக் கொடுத்தால் ரோகங்களைப் போக்கி, பலத்தையும் கொடுக்கும்.

குங்கிலியத்துடன் நெய்யைச் சேர்த்து, மந்தாக்கினியில் பாகம் செய்யவேண்டும். அது, திரவமாக ஆனவுடன், ஸூர்யோதயத்திற்கு முன், யானை எழுந்தவுடன், முறையுடன், அதற்குக் குடிக்கக் கொடுக்கவேண்டும்.

குங்கிலியம் - கருசிலாங்கண்ணி - அஞ்சனபத்திரம் - இவை களை ஸம எடை நல்லெண்ணை சேர்த்துக் கொடுக்க, இளைத்த யானை பருக்கும். மூத்திரம் கலந்து கொடுக்க, பருத்த யானை இளைக்கும்.

வஸந்த காலத்தில், குங்கிலியத்தை எண்ணையுடன் கொடுத்து, மத்தியத்தை அநுபானமாகக் கொடுக்கவேண்டும்.

கிரீஷ்ம (வர்ஷா) காலத்தில், நெய்யுடன் கலந்து கொடுத்து, கல்கண்டை அநுபானமாகக் கொடுக்கவேண்டும்.

சரத் காலத்தில், நெய்யுடன் கலந்து கொடுத்து, பாலை அநுபானமாக கொடுக்க வேண்டும்.

ஹேமந்த — சிசிர காலங்களில், கடுகெண்ணெயுடன் கொடுக்க வேண்டும். அதனால், வயிற்றிலுள்ள கல்மஷங்கள் நீங்கி சுத்தமாகும். எல்லா ருதுக்களிலும் கொடுப்பது நல்லது.

எந்த வியாதிக்கு எந்த மருந்து கூறப்பட்டிருக்கிறதோ, அந்த மருந்தைக் குங்கிலியத்துடன் கொடுத்தால், அந்த வியாதி தீரும்.

உத்தம வயதுளை ய யானைக்கு 110 பலமும், மத்திம கஜத்திற்கு 82½ பலமும், அதம கஜத்திற்கு 55 பலமும், குங்கிலியத்தைக் கொடுக்க வேண்டும்.

காலங்களுக்குச் சிறந்த பானங்கள் :—

வஸந்தகாலத்தில், யானைகளுக்கு, மஜ்ஜையும் ஊந்தண்ணும் சிறந்த பானமாகும்.

ஹேமந்த காலத்திலும் வருஷா காலத்திலும் தைல பானம் சிறந்தது.

சரத் - கிரீஷ்ம காலங்களில் நெய் சிறந்த பானமாகும்.

வருஷா காலத்தில் யானைகள் கொழுத்திருக்கும். அப்பொழுது, எண்ணெ முதலியவைகளைக் கொடுக்கவேண்டும்.

புற்கள் பழுத்தும் காய்ந்துமிருக்கும் ஹேமந்த கிரீஷ்ம காலங்களில், எண்ணெ கொடுக்கலாகாது.

பயிறுகளின் கதிர்கள் பழுத்துள்ள ஹேமந்த காலத்தில், காய்ந்த புற்களாலும் எண்ணெயாலும், கெடுதிகள் உண்டாகும். எண்ணெ ஜீரணமாகாது.

சிசிர ருதுவில், நெய் ஜீரணமாகாது. கிரீஷ்ம காலத்தில், தைலபானத்தால், யானைகள் மூர்ச்சை யடையும். தாகம் - நடுக்கல் - சரும வியாதிகள் உண்டாகும. ஆகையால்,

பனியுள்ள ஹேமந்த சிசிர காலங்களில், யானைகளுக்கு, தைலபானம் கொடுக்கலாகாது.

சயந விதி :—

யானைகளுக்குப் பித்தாசயமானது, தொப்பிளுக்கு மேலே மார்பைப்பற்றி யிருக்கிறது. தொப்பிளுக்குக் கீழே வாதாசய மிருக்கிறது.

யானைகளுக்கு முன்னால் கூறுகள் ஆமாசயமாகும். மார்பு, கண்டம் - தலை - இவைகள், சிலேஷ்மாசயமாகும்.

யானைகளை, கிரீஷ்ம காலத்தில் அன்னம் புஜித்தபிறகு, எட்டரை நாழிகைக்கு மேல் படுக்கவைத்து புற்களால் போர்த்தவேண்டும். தூங்கி எழுந்த பிறகு, அதனிடத்திற்குக் கொண்டுவரவேண்டும்.

வருஷா காலத்தில், இரவு ஆறு நாழிகைக்குப் படுக்க வைத்து, இரவு எட்டு நாழிகை பாக்கியிருக்கும் பொழுது, அதனிடத்திற்குக் கொண்டுவர வேண்டும்.

ஹேமந்த காலத்தில், இரவு எட்டு நாழிகைக்குப் பிறகு படுக்க வைத்து, பத்து நாழிகை பாக்கி இருக்கும்பொழுது, அதனிடத்திற்குக் கொண்டுவர வேண்டும்.

சரத் - வஸந்த - சிசிர - காலங்களில், ஊகித்து உசிதம் போல் செய்ய வேண்டும்.

பக்ஷியபேயாதி பதார்த்த குணதோஷம் முற்றும்.

வஸ்தி விதி. (Enema.)

-0-

வஸ்திவிதிக்கு, மூங்கில் அல்லது மரத்தினாலே, நீண்டு வட்டமான முகப்பு உள்ள குழாய் செய்ய வேண்டும்.

அக்குழாய், உத்தம கஜத்திற்கு 48-அங்குலமும், மத்திம கஜத்திற்கு 42-அங்குலமும், அதம கஜத்திற்கு 36-அங்குல

மும் இருக்கவேண்டும். உத்தம கஜத்திற்கு, அதன் சுற்றளவு 16 அங்குலம் இருக்கவேண்டும். வஸ்திக்கு, சிறந்த சுற்றளவு உள்ளதே நல்லது. இதன் (நீளம்) அளவு ஒவ்வாவிட்டால், வாலின் அளவைக் கொள்ளவேண்டும்.

வஸ்திக்குழாயின் அடிப்பாகத்தில், 12 அங்குலம், துதிக்கை விரலைப்போலக் கர்ணிகை வைக்கவேண்டும். அக்கர்ணிகை முழுமையும் யானையின் குதத்துவாரத்தில் சொருகிவிட வேண்டும்.

வஸ்திக்குழாயின் நேத்திரத்தில் (வரம்பு) நுருத்தியை நன்றாகக் கட்டிவிட்டுப் பிசைந்துவிட வேண்டும்.

வஸ்திக்குழாயின் துவாரமானது. உத்தம கஜத்திற்குப் பெரிய நெல்லிக்கனியளவும், மத்திம கஜத்திற்கு நடுத்தர நெல்லிக்கனியளவும், அதம கஜத்திற்கு சிறிய நெல்லிக் கனியளவும் இருக்க வேண்டும்.

இந்த அளவே, அநுவாஸநத்திற்கும் பொருந்தும் (அநுவாஸனம் - தைலவஸ்தி.)

வஸ்திக்கு, யானையை நிறுத்துமிடமானது, முன்பக்கம் தணிவாகவும், பின்பக்கம் தூக்கலாகவும், இரு புறங்களும் (யானையின் கால் மட்டத்திற்குமேல் உயர்ந்து) ஸமதளமாகவும், யானையின் அகல நீளத்திற்கு ஏற்றதாயும், சுபகரமான மரங் களால் அமைக்கப்பட்டிருக்க வேண்டும்.

யானையிடம் நன்கு பழகியவர்கள், யானைக்கு முன்புறத் திலும் இரு பக்கங்களிலும் நின்றுகொண்டு, அதில் யானையை ஸுகமாக நிற்கும்படி செய்யவேண்டும்.

சிறந்த வைத்தியர்கள், தக்க உதவியுடன், யானையைத் தடவிக்கொடுத்து விசுவாஸத்தை யுண்டுபண்ணி, வஸ்தி கொடுப்பதைப் பொறுக்கும்படி செய்ய வேண்டும். அதை உபாயங்களால் பழக்கி, பிறகு மருந்தை செலுத்த வேண்டும்.

கை நகங்களைக் களைந்து சுத்தம் செய்துகொண்டு. கைகளை நெய்யில் நனைத்துக் கொண்டு, யானையின் கடையிலும் நெய்யைத் தடவி, வெளியேவரும் மலத்தை, வலக்கையால் எடுக்க வேண்டும்.

அப்பொழுது, யானைக்கு. மெதுவாக கையால் பயத்தைக் காட்டியும், ஸமாதானம் செய்தும், வீணை - புல்லாங்குழல் - தாளம் - கீதம் - முதலியவைகளால், அதன் மனதுக்கு ஸமா தானத்தை யுண்டுபண்ண வேண்டும்.

ஸஹஜமாகக் கொடுக்கும் ஆஹாரத்தில் அரைப்பங்கு ஆஹாரத்தையே கொடுக்க வேண்டும்.

கஷாய வஸ்தி :—

கஷாயவஸ்திக்கு, எண்ணெயின் அளவைப்போல இரு மடங்கு கஷாயமிருப்பது சிலாக்கியமாகும். கஷாயவஸ்தி கொடுத்தால், யானையை ஒரே இடத்தில் தேக்கி வைக்க வேண்டியதில்லை. யானை ஆஹாரம் செய்தபிறகு, வஸ்தியை செய்யலாகாது. இரண்டுமுறை மூன்றுமுறை கொடுக்கலாம். அது தோஷங்களையும் மலத்தையும் வெளிப்படுத்தும். அத்துடன் வஸ்தியை நிறுத்திவிட வேண்டும். இதற்கு "நிரூஹவஸ்தி" என்றும் பெயருண்டு.

கடுமையான பதார்த்தம், உஷ்ணமான பதார்த்தம், எண்ணெ, உப்பு, இவைகள் சேர்ந்ததே வஸ்தியாகும்.

முதலில், உப்புக் கலந்த எண்ணெயைக் கொடுக்க வேண்டும். மத்தியில், தீக்ஷ்ண பதார்த்தத்தைக் கொடுக்க வேண்டும். கடைசியில், மதுர பதார்த்தத்தைக் கொடுக்க வேண்டும்.

எண்ணெயால் நெகிழ்ச்சியுண்டாகும். தீக்ஷ்ண பதார்த் தத்தால் தோஷங்கள் நீங்கும். மதுர பதார்த்தத்தால் தெளிவு உண்டாகும்.

சிலர் தைலவஸ்தியை முதலில் கொடுக்க வேண்டுமென்றும், மற்றும் சிலர் கஷாயவஸ்தியை முதலில் கொடுக்க வேண்டுமென்றும் கூறுகின்றனர்.

கஷாயத்தால் மலம் கழிந்து, குதம் சுத்தமாக இருக்கும் பொழுது, தைலவஸ்தியைக் கொடுப்பதே சிறந்ததாகும். குத துவாரத்தை மலம் அடைத்துக் கொண்டிருக்கும்பொழுது, தைலவஸ்தியைக் கொடுத்தால் நல்ல பலன் ஏற்படாது. சாம்பலில் செய்த ஆஹுதியைப்போல பயனற்றதாகும்.

வஸ்திக்கு, மிருகங்களின் மூத்திரம் - தைலம் - மாமிசம் - ரஸம் - தயிர் - இலந்தைப் புளி - பால் - தானியநீர் - கடுக்காய் ஜலம் - பழங்கள் - உப்பு - இவைகளை ஸம பாகமாகச் சேர்க்க வேண்டும்.

மேதாவிகள், வியாதிகளை குணப்படுத்துவதற்கு வஸ்தி விதியைக் கூறியுள்ளனர். வஸ்தியானது, வியாதியையும் தோஷங்களையும் போக்கும்.

இலைகள் உதிர்ந்து குருத்துகளற்ற கிழட்டு மரமானது, காலத்தில் விடும் ஜலத்தினலே, குருத்துகள் விட்டு, பசும் இலைகளும் புஷ்பங்களும் பழங்களும் உள்ளவைகளாக ஆவது போல, வஸ்திவிதியால், யானை செழித்து வளரும். அவைகளின் பின்னுடல், இடுப்பு, முதுகெலும்பு, இவைகள் வலிவு உள்ளவைகளாக ஆகும். ஜாடராக்கினி விருத்தியடையும். வாயுவும் சரியாகப் பரியும்.

இதில் நல்ல பயிற்சியும், ஆபத்துகாலத்திலும் கலங்காத மனமுடையவனுமான சிறந்த வைத்தியனையே, கஜங்களுக்கு வைத்தியனக வைத்துக்கொள்ளல் வேண்டும்.

கஜ வஸ்தி விதி முற்றும்.

கஜ நஸ்ஸிய விதி.

— o —

யானைகளுக்கு, தலை - காது - உடல் - முகம் - கண் - இவை களிலுண்டாகும் வியாதிகள், கர்ணகம் என்னும் வியாதி, பிடரிப் பிடிப்பு, கழுத்துப் பிடிப்பு, இவைகளுக்கு நஸ்ஸியம் சிறந்ததாகும். முற்பகலில், யானை ஆஹாரம் செய்யுமுன் நஸ்ஸியம் கொடுக்கவேண்டும்.

அரை துரோணம் எண்ணெயில், வியாதிஹரமான ஔஷதங்களைச் சேர்த்து, மந்தாக்கினியின் பாகம் செய்து, மருந்தை தயாரித்து வைத்துக்கொள்ள வேண்டும்.

மாவுத்தன், யானையின் இடுப்பில் உட்கார்ந்துகொண்டு, யானையைத் தலையை உயரத் தூக்கிக்கொண்டுத் துதிக்கையை நீட்டும்படி செய்து, அதை ஸமாதானமும் செய்யவேண்டும். அப்பொழுது ஸமர்த்தனை வைத்தியன், 12 அங்குலம் சுற்றளவும், 16 அங்குலம் நீளமும், மூக்குத் துவாரத்திற்குப் பொருத்தமான துவாரமுமுள்ள வஸ்தியை, மூக்கில் வைத்து அமுக்கிப் பிடிக்கவேண்டும் இதை நூறு நிமிஷகாலம் அமுக்கிப் பிடிக்கவேண்டும். இவ்விதம், 4, 5, தடவை செய்ய வேண்டும். இவ்விதம் ஒரு மாதகாலம் செய்யவேண்டும். அல்லது, போதுமான காலம் வரையில் செய்யவேண்டும். நஸ்ஸியம் கொடுத்த பிறகு, துதிக்கையை வென்னீர்விட்டு நன்கு துடைத்துவிட வேண்டும்.

பிறகு, முக்கால் பங்கு ஆஹாரத்தில் பால் - அல்லது ரஸ பாதர்த்தம் - அல்லது நெய் கலந்து, சுவையுடன் அருந்தும் படி, கொடுக்கவேண்டும். அதன் பிறகு புற்களால் திருப்தியடையச் செய்து, நல்ல தண்ணீரை அநுபானமாகக் கொடுக்கவேண்டும்.

எண்ணையானது பாகத்தால் எட்டில் ஒரு பாகம் ரஸமாக மாறி, யானைக்கு பலத்தைக் கொடுக்கின்றது. அக்கினி பலத்தையும் கொடுக்கின்றது. கழுத்து - மார்பு - விளாப்புறம்- கன்னம் - பிடரி - கண் - நிறம் - மனது - இவைகளில் தெளிவையும் உண்டுபண்ணுகிறது.

கஜ நஸ்ஸிய விதி முற்றும்.

போதாதி பேஷஜ விதி.

—o—

யானைக் குட்டிகளுக்கு ஐந்து வயது வரையில் அஜீரணம் ஏற்படாமலிருக்க, அஜமதம் - வசம்பு - திரிகடுகம் - இவைகளைத் தூள் செய்து, தேனில் குழைத்துக் கொடுக்க வேண்டும்.

பத்து வயது வரையில், திரிகடுகம் - கோஷ்டம் - யானைத் திப்பிலி - இந்துப்பு - கடுக்காய் - இவைகளைத் தூள் செய்து (தேனில்) கொடுக்கவேண்டும்.

இருபது வயதுவரையில், பூண்டு - மஞ்சள் - சுக்கு - மிளகு- திப்பிலி - யானைத் திப்பிலி - காயம் - இவைகளைத் தூள் செய்து, நெய்யில் கொடுக்கவேண்டும்.

முப்பது வயது வரையில், திரிகடுகம் - திரிபலம் - வசம்பு- கோஷ்டம் - மூக்கரட்டை - இந்துப்பு - காயம் - நிலப்பனைக் கிழங்கு - இவைகளைக் கொடுக்கவேண்டும்.

நாற்பது வயது வரையில், திரிகடுகம் - மஞ்சள் - மரமஞ்சள் - கோஷ்டம் - அஜமதம் - கருஞ்சிவதை - இரு புங்கை - உள்ளி - வசம்பு - காயம் - கடுகு - வேப்பம்விதை - கொடிவேலி - சோத்துப்பு - கிராம்பு - ....? மாதுளை - இவைகளைத் தூள் செய்து எண்ணையில் கலந்து, எழுந்தவுடன் கொடுக்கவேண்டும்.

ஐம்பது வயது வரையில், திருபலை - யவச்சாரம் - கடுகு ரோகிணீ - கொடிவேலி - துளஸி - முறுங்கை - இருமஞ்சள் - திப்பிலி - பஞ்சலவணம் - அவிரி - சாரணை - சுக்கு - மிளகு - மருள் - காயம் - ஜீரகம் - கருஞ்ஜீரகம் - இவைகளைத் தூள் செய்து, எண்ணெயுடன் பிசைந்து கொடுக்கவேண்டும். மிகக் கிழட்டு யானைக்கு, உருபூக (பெரிய கொட்டைப்பாக்கு) தைலத்தில் கலந்து கொடுக்கவேண்டும்.

அஜமதம் - வசம்பு - பூண்டு - கடுகு - முறுங்கை - திரி பலம் - கடுகு ரோஹிணீ - திரிகடுகம் - இவைகளைத் தூள் செய்து, தைலத்தில் கலந்து கொடுக்க, ரோகங்கள் தீரும்.

வயிற்றில் பூச்சியினால் இளைத்த யானைகளுக்கு, திரிகடுகம்-முள்ளுக்கத்தரி - வசம்பு - கோரைக்கிழங்கு - பில்வம் - வாயு விடங்கம் - கடுக்காய் - அதிவிடயம் - இவைகளைத் தூள் செய்து எண்ணெயில் கலந்து, எழுந்தவுடன் கொடுக்கவேண்டும்.

காலம், உடல் நிலை, வியாதி, வலிமை, இவைகளை அறிந்துகொண்டு, தக்க முறையில், மருந்துகளை கபளமாகக் கொடுக்கவேண்டும்.

இருபது பலம் கொண்டது ஒரு கபளமாகும். உத்தம கஜத்திற்கு மூன்று கபளங்களும், மத்திம கஜத்திற்கு இரண்டு கபளங்களும், அதம கஜத்திற்கு ஒரு கபளமும் கொடுக்க வேண்டும்.

பெருங்காயம் - ஜீரகம் - கருஞ்ஜீரகம் - திரிகடுகம் - கடுகு - கொடிவேலி - முருங்கை - முள்ளுக்கத்தரி - சாரணை - இவை களைக் கொடுக்க, அக்கினி தீபனமாம். வயிறு சுத்தமாகும்.

முறுங்கை - கத்தரிக்காய் - திரிபலம் - கோஷ்டம் - சவ்வியம் - முள்ளுக்கத்தரி - திரிகடுகம் - ஜீரகம் - பூண்டு - இவைகளை எண்ணெயில் கலந்து கொடுக்க, அக்கினி விருத்தியும் ஸத்துவ பலமும் உண்டாகும்,

ஏலக்காய் - வசம்பு - இந்துப்பு - சுக்கு - கடுகு - காயம் - மிளகு - கிராம்பு - இவைகளை எண்ணெயில் கலந்து எழுந்தவுடன் கபளமாகக் கொடுக்க, "கபவாதம்" தீரும்.

ஏழிலைப்பாலை - சிற்றேலம் - சீந்தில் - வேம்பு - இவைகளை யானை மூத்திரத்தில் ஊரவைத்துத் தூள் செய்து, கபளமாகக் கொடுக்க, "அக்கினி தீபன"மாம்.

ஆல் - கொட்டைக்கரந்தை - உள்ளி - தாளிசப்பத்திரி - சதகுப்பை - வாயுவிடங்கம் - பேச்சுரை - புங்கை - முள்ளங்கி - பெருமரம் - பெருபுங்கை - முள்ளுக்கத்தரி - இவைகளைத் தூள் செய்து, கபளமாகச் செய்து, மூத்திரத்தில் நனைத்துக் கொடுக்க, "அக்கினி தீபன"மாம்.

கொட்டை - புங்கை – நொச்சில் – எருக்கு – இவைகளை யானை மூத்திரத்தில் பிசைந்து, எழுந்தவுடன் கொடுக்க வேண்டும். (தீபனமாம்)

கொட்டை - முன்னை - துவரை - ஸோமவல்லி அல்லது முள்ளங்கி - வெள்ளைக்குன்றி - ஜலத்தில் முளைத்த வெள்ளைக் குன்றி - இவைகளின் தோலிகளை அமுக்கிராக்கிழங்கு சேர்த்து கபளமாகக் கொடுக்க, "அக்கினி மாந்தியம்" தீரும். புல்லைத்தின்னும்.

இரு கண்டங்கத்தரி – வெண்முறுங்கை. முள்ளங்கி நந்தியாமிரம் அல்லது திருகுகள்ளி - காட்டாத்திப்பூ கடுக்காய்த்தோல் – யானை வணங்கி கொட்டை – திரிகடுகம் இவைகளைத் தூள் செய்துத் தேன் கலந்து கொடுக்க, மலம் கட்டும்.

இரு மஞ்சள் - காயம் - வாயுவிடங்கம் - உள்ளி - வசம்பு வாலுழுவை - திரிகடுகம் - கிராம்பு - தேவதாரு - மஞ்சிட்டை கொடிவேலி - இவைகளைத் தூள் செய்து, தேன் அல்லது கோமூத்திரம் கலந்து கபளமாகக் கொடுக்க "ஆநாஹங்கள்" (மலஜலபந்தம்) தீரும். பூச்சிகளைக் கொல்லும். பசி யுண்டாகும்.

வசம்பு – திரிகடுகம் மஞ்சள் – காயம் – மஞ்சிட்டை கிராம்பு - வாயுவிடங்கம் - உள்ளி இவைகளைத் தூள் செய்து கோமூத்திரம் கலந்து கபளமாகக் கொடுக்க, "ஆநாஹம், சூலம், வாதம்" இவைகள் தீரும். பூச்சிகள் நசிக்கும். மண்ணைத்தின்ன விரும்பாது.

வசம்பு - பூண்டு - இரண்டையும் தேனுடன் மர்த்தித்துக் கொடுக்க, வயிற்றுப் பூச்சிகள் நசிக்கும்.

பூனைக்காலி - மஞ்சள் முள்ளங்கி - சிறு முன்னை - காட்டு மல்லி - புங்கை - கொடிவேலி - இவைகளை கபளமாகக்கொடுக்க அக்கினி தீபனமாம். பிறகு, முன்பகலில் வெளியே சென்று வந்தவுடன் கொட்டை – புங்கை – வேம்பு – இவைகளை ஸமபாகம் சேர்த்துக் கபளமாகக் கொடுக்க, ரோகங்கள் நசிக்கும்.

அரவாத்திப்பச்சை - சீந்தில் - நாயுருவி - புங்கை - முன்னை நிலவேம்பு - ஆடாதொடை இவைகளைக் காலத்தில் கொடுக்க, "ரோகங்கள்" நசிக்கும். புஷ்டியுண்டாகும். மனம் தெளிவடையும்.

பெறுங்கிளா - நொச்சில் - விளா - புங்கை இவைகளைத் தூள்செய்து எழுந்தவுடன் கொடுக்க, "தீபந"மாம்.

முறுங்கை – கத்தரி – வேம்பு – மாவலிங்கை – சீந்தில் பில்வம் இவைகளின் வேரைச் சூரணம் செய்து, படுக்குமுன். மூத்திரம் கலந்து கொடுக்க "தீபந"மாம்.

எரழிஞ்சில் - புங்கை - கத்தரி - மலைமல்லிகை - பெருமரத் தோலி இவைகளைத் தூள் செய்து, எழுந்தவுடன் மூத்திரத்தில் கொடுக்க "தீபந"மாம்.

சாரணைவேர் - பூனைக்காலி - வேம்பு - வசம்பு - இவைகளை எழுந்தவுடன் கொடுக்க, "தீபந"மாம்.

வேம்பு - நன்னாரி - பெருநொச்சில் - நொச்சில் - புங்கை - எருக்கம் வேர் - இவைகளைப் படுக்கைக்குமுன் கொடுக்க, "தீபந"மாகும்.

முருங்கை சீந்தில் - மாவலிங்கை - கத்தரி கண்டங் கத்தரி - பில்வம் இவைகளை மூத்திரத்தில் நனைத்து இடித்து எழுந்தவுடன் கொடுக்க, "தீபந"மாம்.

கொட்டைவேர் - கடுக்காய் - மஞ்சள் கொத்து - சாரணை - அருகு - இவைகளை எண்ணையில் நினைத்து எழுந்தவுடன் கொடுக்க, "தீபந"மாகும். வாதத்தைக் கண்டிக்கும்.

கொட்டைவேரையும் நொச்சில்வேரையும் இடித்து மூத்திரத்தில் நனைத்து எழுந்தவுடன் கொடுக்க, "தீபந" மாகும்.

சிறு பூனைக்காலி - யானை வணங்கி வெள்ளெருக்கு கொடிவேலி - சாமை - அமுக்கரா - தேள்கடை இவைகளின் வேர், வசம்பு இவைகளை தூள் செய்து, எழுந்தவுடன் கொடுக்க "தீபந"மாம். சிலேஷ்மத்தையும் கண்டிக்கும்.

ரோகங்களின்றி நல்லஸ்திதியிலுள்ள யானைகளுக்கு, இந்த தீபந ஔஷதங்களை, காலமறிந்து, முறையுடன் கொடுக்கவேண்டும்.

வசம்பு - கிராம்பு - திரிகடுகம் - காயம் - வாலுழுவை - உள்ளி - யவச்சாரம் - வாயுவிடங்கம் - கடுகு - கொடிவேலி - முள்ளங்கி - தாமரைக் கிழங்கு - இவைகளைத் தூள் செய்து, தேன், அல்லது கோமூத்திரம், அல்லது நல்லெண்ணை கலந்து எழுந்தவுடன் கொடுக்க, ஸகல தோஷங்களும் தீரும். தீபநமுண்டாகும். பூச்சிகள் அழியும்,

வேம்பு - பேப்புடல் - துளஸி - நொச்சில் - இவைகளை, தண்ணீர் குடிப்பதற்கு முன் கொடுக்கவேண்டும்.

புங்கை - மாவலிங்கை - பெருபுங்கை - பில்வம் - கொட்டை இவைகளை, ஜலம் குடித்த பிறகு கொடுக்க வேண்டும்.

மலையருகு - கோழியாவாரை - நன்னாரி - கண்டங்கத்தரி - முள்ளங்கி - கொட்டை - தீபந ஔஷதம் - இவைகளை ஆஹாரத்திற்கு முன்பு கொடுக்க வேண்டும்.

சீந்தில் - கொடிவேலி - வேம்பு - புங்கை - பெருபுங்கை - நன்னாரி - முருங்கை - கத்தரி - கண்டங்கத்தரி - பேயத்தி - தூதுவளை - தானியங்கள் - இவைகளை, ஆஹாரம் செய்த பிறகு கொடுக்கவேண்டும்.

நொச்சில் - உகாய் - வாலுழுவை - வேம்பு - கொட்டை - புங்கை — அழிஞ்சில் — பூண்டு — முன்னை — இவைகளை, தூக்கத்தில் கொடுக்கவேண்டும்.

முப்பது பலம் கொண்டது உத்தம கபளமாகும். 25 பலம் கொண்டது மத்திம கபளமாகும். 20 பலம் கொண்டது. அதம கபளமாகும்.

வியாதிஹரமான மருந்து, 20 பலம் கொண்டது ஒரு கபளமாகும். இதை ஒரே காலத்திலோ, பகிர்ந்தோ, உசிதம் போல் கொடுக்கவேண்டும்.

நல்ல நிலையிலுள்ள யானைக்கு, 10 பலம் மருந்தை பகிர்ந்து, ஆறு காலங்களில் கொடுக்கவேண்டும். அது புஷ்டியையும், ஆரோக்கியத்தையும் கொடுக்கும்.

வரட்சியுள்ள யானைக்கு, முதலில் எண்ணெயைத் தேய்த்துப் பிறகு மருந்தைக் கொடுக்கவேண்டும்.

வியாதியுற்ற யானைக்கு, அதன் துவக்கத்தில், அதன் தன்மையை அறிந்து கொண்டு, பிறகு முறைப்படி மருந்து கொடுக்கவேண்டும்.

உத்தம வயதும் ஸமாக்கினியுமுள்ள யானைக்கு, 36 பலம் மருந்தை, ஆறு பாகமாகச் செய்து, ஆறு காலங்களில் கொடுக்கவேண்டும்.

விஷமாக்கினியும் வியாதியுமுள்ள யானைக்கு, வியாதியின் நிலைமை - அதன் பலாபலம் - இவைகளை நன்கு அறிந்து கொண்டு, மருந்தைக் குறைத்துக் கொடுக்கவேண்டும்.

தீக்ஷ்ணாக்கினியுள்ள கஜத்திற்கும், பாலவிருத்த கஜங்களுக்கும், தீபந ஔஷதத்தைக் குறைத்துக் கொடுக்கவேண்டும்.

உத்தம வயதின் மத்திம பாகத்திலுள்ள யானைக்கு, 30 பலமும், மத்திம வயதின் அதம பாகத்திலுள்ள யானைக்கு, 20 பலமும், அதம வயதின் மத்திம பாகத்திலுள்ள யானைக்கு, 15 பலமும். அதம வயதின் அதம பாகத்திலுள்ள யானைக்கு, 5 பலமும், தீபந ஔஷதம் கொடுக்கவேண்டுமென்று கூறப் பட்டிருக்கிறது,

யானைகளுக்கு பத்து வயது வரையில் பாலியமாகும். இருபது வயது வரையில் மத்திப வயதாகும். இருபதுக்கு மேல் எழுபது வயது வரையில். உத்தம வயதாகும். அதற்குப் பிறகு கிழத்தனமாகும், என்று முனிவர்கள் கூறுகின்றனர்கள்.

போதாதி பேஷஜ விதி முற்றும்.

கஜ சாலா நிர்மாண விதி.

கஜ சாலையானது, ராஜதானிக்குக் கிழக்கு அல்லது வட திசையில், ஸகல ருதுக்களிலும் ஸுககரமாகவும், மரங் களும் ஜலாசயங்களும் நிறைந்ததாகவும், வெளுப்பு - சிகப்பு- மஞ்சள் - வெண்கரிசல் நிறமாகவும், புற்றுகள், உவர்மண் இல்லாத களிப்பு நிலமாகவும், தேவாலயம் - பாழுங்கோவில்- பூதாவாஸம் - நன்காடு - இவைகளுக்கு சிறிது தூரம் விலகியு முள்ள மங்களகரமான இடத்தில் அமைந்திருக்க வேண்டும்.

அத்தகைய கஜ சாலையைக் கட்டுவதற்கு, விசுவேசுவரனை பூஜை செய்து, ஹோமம் செய்து, அந்தணரைத் திருப்தி செய்து, புண்ணியாஹ கோஷத்துடன், கஜ சாலையை அளக்க வேண்டும்.

உத்தம கஜத்திற்கு 24 முழம் நீளமும், மத்திம கஜத் திற்கு 22 முழம் நீளமும், அதம கஜத்திற்கு 20 முழம்

நீளமும், கஜசாலை இருக்கவேண்டும். நீளத்தில் பாதி அகலமும், 12, 10, 8, முழம் உயரமும் இருக்க வேண்டும். நீளத்தில் பாதி முகப்பும் வழியும் வைக்கவேண்டும்.

கஜசாலை கிழக்கு முகமானல் அதன் தென் பகுதியிலும், வடக்கு முகமானல் அதன் மேல் பகுதியிலும், வழி இருக்க வேண்டும்.

அதன் பின்புறத்தில், லத்தி முதலியவைகளை எடுத்துச் சுத்தம் செய்வதற்காக, தனித்து ஓர் வழி வைக்கவேண்டும்.

கோணல் - கரடு முரடு - முடிச்சு - போரைகளில்லாமல் உறுதியுள்ள, தேக்கு - மருது - சாகம் - திமிசு ஆகிய மரங்களில், மூன்று முளைகளை வட்டமாகச் சதுக்கி, அச்சாலையின் நீள அளவின் மத்திய பாகத்தில் நடவேண்டும்.

அந்த ஸ்தம்பங்கள், உத்தம கஜத்திற்கு 14 முழம் நீளம்; 68 அங்குலம் சுத்தளவும், மத்திம கஜத்திற்கு 13 முழம் நீளம் 56 அங்குலம் சுத்தளவும், அதம கஜத்திற்கு 12 முழம் நீளம் 48 அங்குலம் சுத்தளவும் இருக்கவேண்டும்.

அம்முளைகளை, கிழக்கு முகமான சாலையில் மேற்குப் புறத்திலும், வடக்கு முகமான சாலையில் தெற்குப்புறத்திலும், (சுவற்ளேரத்தில்) 16 அங்குலம் ஒதுக்கிவிட்டுவிட்டு, நான்கு முழம் பூமிக்குள் நடவேண்டும்.

அச்சாலையின், பின்பக்கத்தில், நடுவில், யானையின் படுக்குமிடம் அமைக்கவேண்டும். அது, நடுவில் சிறிது பள்ளமாகவும் இருபக்கங்களும் சிறிது கரைவாக உயர்ந்தும் இருக்க வேண்டும்.

அதில், உலர்ந்து மிருதுவான லத்திகளைப் பரப்பி, படுப்பதற்கு ஸுகமாக இருக்கும்படி செய்யவேண்டும். யானைகளின் அளவுக்கு ஏற்றதாகவும் இருக்கவேண்டும். இதுவே, பெண் யானைக்கும் பொருந்தும்.

படுக்கையில் லத்தியைப் பரப்புவதனல், கிரக தோஷங்கள் நீங்கும். தாபமும் தணியும்.

படுக்குமிடத்தைச் சுற்றிலும் அரைச் சுவரெடுத்து மண்ணால் பூசவேண்டும். அது மறைவாகவும், அழுத்தமான இலைகளால் மூடப்பட்டும் இருக்கவேண்டும்.

சுபகரமான தினத்தில், பகலில் பலி - ஹோமம் - பிராமஹணஸந்தர்பணங்கள் செய்து, கஜத்தை சாலைக்கு அழைத்துச் செல்லவேண்டும்.

உத்திரம் - உத்திராடம் - உத்திரட்டாதி - ரோஹிணி - ஹஸ்தம் - திருவோணம் - இந்த நக்ஷத்திரங்களும், தசமி - ஏகாதசி - திதிகளும் சாலாப்பிரவேசத்திற்கு சிறந்த நாள் களாம்.

கஜசாலையில், சுக்திபாணியையும் சாஸ்தாவையும் பூஜித்து வரவேண்டும். அப்படிச் செய்யாவிட்டால், பாகலாதி வியாதி களால் யானைகள் அழியும். விருத்திக்கு வராது. ஆகையால், கஜசாலையில் தினந்தோறும் ஸ்கந்தரையும் சாஸ்தாவையும் தவராமல் பூஜித்து வரவேண்டும்.

யக்ஷ - கந்தர்வ - ராக்ஷஸர்களின் திருப்திக்காக, ஒவ்வொரு கஜசாலையிலும், ஆடு - கோழி - பன்றி - இவைகளை பலிகொடுக்க வேண்டும்.

மற்றொரு நூலில், ராஜக்கிரஹத்திற்குத் தென் பக்கத்தில் கஜசாலை நிர்மாணம் செய்ய வேண்டுமென்று கூறப்பட் டிருக்கிறது.

கஜசாலை கட்டுவதற்கு முன்பே, அந்த பூமியை நன்கு சோதித்து, உமி - கெரி - எலும்பு - மயிர் - கருங்கல் - மண்டை யோடு - இவைகளில்லாமல், பூமியை நன்றாக சுத்தம் செய்து, கஜசாலையைக் கட்டவேண்டும்.

கஜசாலைக்கு, தேக்கு - மருது - அஞ்சனம் - அரசு - திமிசு - ஸியந்தநம் - முதலிய மரங்கள், சிறந்தவைகளாகக் கூறப்பட் டிருக்கின்றன.

படுக்குமிடமானது, கஜசாலைக்குக் கீழ்பக்கத்திலாவது, வட பக்கத்திலாவது இருக்கவேண்டுமென்று கூறப்படுகிறது.

கஜசாலையானது, 7 முழம் அகலம் உள்ளது உத்தமமானதாம். 6 முழம் அகலமுள்ளது மத்திமமானதாம். 5 முழம் அகலமுள்ளது அதமமாகும்.

யானை உல்லாஸமாக இருப்பதற்காக சுற்றிலும் தழைகளால் இடுக்குகளில்லாமல் மறைக்கவேண்டும்.

கொசுக்கள் முதலியவைகளில்லாமலிருப்பதற்காக, எப்பொழுதும் புகை போடவேண்டும்.

கோடை காலத்தில் மறைவுகள் இருக்கலாகாது. அடிக்கடி தண்ணீர் தெளிக்க வேண்டும்.

கஜசாலையின் பக்கத்தில் அழுத்தமான சுவருகளுடன் கூடிய ஔஷதசாலையை அமைக்கவேண்டும்.

அதற்கு சிறிது தூரத்தில் ரோகசாலை இருக்கவேண்டும். மதம் பிடித்த யானைகளுக்குத் தனித்தனியே கட்டிடங்களும் இருக்கவேண்டும். அவைகளைக் கட்டிப்போடுவதற்கு அழுத்தமான ஸ்தம்பங்களும் இருக்கவேண்டும்.

கஜசாலா நிர்மாண விதி முற்றும்.

பாலகாப்பியம் மஹாபாடம்

விருத்தோபதேசீயத்திலிருந்து

எடுக்கப்பட்ட விசேஷங்கள்

முற்றும்.

:O:

A SUMMARY OF GAJAŚĀSTRA

—o—

INTRODUCTORY

—o—

GUNAVATI, a Yaksha damsel,[1] was changed into an elephant as a result of a curse from sage Matanga, and she gave birth to the sage Pālakāpya.

Pālakāpya, by the grace of Brahma, had become well-versed in medical science even at his birth. He lived among elephants for a considerable number of years and became well acquainted with their habits. As a result, he became the author of GAJAŚĀSTRA which he related to Rōmapāda, King of Anga. This is the work published in this book.

This illustrated work on elephants is mainly based on Palakāpya's work with additional information from other works. Sages like Vyāsa and Vaiśampāyana have also written treatises on elephants.

1. A demi-goddess living in Kubera's kingdom near Kailas.

GAJASASTRA

In days of yore, a king, Romapada by name, ruled over the country of Anga. This king, hearing that elephants were creating havoc in agricultural farms enchained them with the help of sages like Gautama.

Palakapya was grief-stricken on seeing the enchained elephants. He met the king and explained to him his connection with elephants and his intimate knowledge of elephant-lore. He exhorted the king to extend his protection to elephants. The king was greatly impressed with the Sage and requested him to tell him all about elephants. What the Sage told the king is published in these pages together with extracts from the treatises of Vyasa and Vaisampayana

The opening chapter of this work describes the visit of sages like Gautama, to whom king Romapada complains about the destruction caused by the elephants, the punishment meted out to the elephants, the arrival of sage Palakapya and the initiation of the king in elephant-lore by the sage Palakapya.

The second chapter traces the origin of elephants to the eight "Diggajas" (Elephants presiding over the eight different directions) and the multiplication of their species.

The third chapter contains a description of the destructive activities of elephants which led to the curses by Brahma and other Devas and sages like Gautama and Dirghatapas, as a result of which they lost their wings as well as their celestial powers. They become shortlived and oblivious of their real strength.

The fourth chapter describes in detail the characteristics of elephants living in forests situated in eight different directions with Himalayas as the centre.

The fifth chapter deals with the general characteristics of elephants, their qualities, their habits and their diet and the way to determine their age.

The sixth chapter compares and contrasts the qualities of elephants living in different countries and also gives in detail the several methods of trapping elephants, technically called 'Bandhas'.

In the seventh chapter we are told about the different categories of elephants both of pure and mixed breed.

The eighth chapter gives a description of the elephants with divine characteristics, elephants fit for military purposes, their colours, their features and the good and bad omens indicated by their noises.

The ninth chapter describes the different gaits of the elephants, their good and bad signs and their effects, their deformities, their height, length and bulk.

The tenth and the last chapter describes in detail different styles of riding elephants, the occasion for using the goad, the different methods of controlling them with the feet and the like. The secret language for communicating with them is also indicated. The season for sawing and pruning tusks, the safe limits for cutting them and the distinguishing colour and odour by which their quality can be judged at the time of the operation are all given in great detail.

கஜ சாஸ்திரத்தின் சுத்த அசுத்த பாடம்

பக்கம்	வரி	சுத்த பாடம்	அசுத்த பாடம்
24	4	யுமுடைய	யுடைய
24	7	என்றும்	என்று
54	16	பாச்சாத்ய	பாஸ்சாத்ய
71	20	பிடிக்க	முடிக்க
90	20	ண்டதையும்	ண்டத்தை
96	18	பாயஸம்	பாஸம்
108	24	என்றும்	இவைகளுக்கு
108	24	என்றும்	என்று
116	20	பயனுள்ள	யனுள்ள
125	16	தைலத்தின் சிறந்த	இந்த
129	24	வசம்பு - ஸ்தாபநீ	வசம்பு
129	25	கிராம்பு - அஹதண்டம்	கிராம்பு... ....
137	12	சக்தி	சுக்தி

॥ गजशास्त्रे शुद्धाशुद्धपाठः ॥

पुट-संख्या	श्लोक-संख्या	शुद्धपाठः	अशुद्धपाठः
2	2	चतुस्रा	चतुस्स्रा
3	11	स्तेभ्यो	न्तेभ्यो
7	43	पृच्छय	पृच्छ
8	50	उच्छ्रया	उच्छ्रया
13	93	विदितं	विहितं
18	22	असृजत्	असृजन्
18	23	घर्ष	घर्षा
27	11	हवि	भवि
27	14	धर्ष	घर्ष
27	15	ब्रह्म	ब्रह्म
29	23	न्गजान्	न्गाजन्
36	17	निर्देशो	निर्देशौ
41	14	सुख	मुख
56	2	जाताः	जातः
57	6	बाहुक	बाहुक
63	3	प्रचारा	प्रचार
64	7	भद्र	मद्र
74	62	मृगादि	मृगदि
74	63	दन्ताक्षि	दन्तक्षि
82	30	योग्य	योक्ष
83	39	ग्रन्थान्तरे	ग्रन्थन्वरे
101	32	वैशंपायनी	वैशंपायये
116	61	घाताः	घाता
121	98	द्वेषी	हेषी
126	31	घोषणं	घोषेणं
127	140	धमामपि	धमामापि
130	6	वारणः	वारणाः
136	6	मत्कुणो	मत्कुजो

पुट-संख्या	श्लोक-संख्या	शुद्धपाठः	अशुद्धपाठः
139	13	वर्धं	वर्धं
140	20	षष्ठ	षष्ट
145	17	पलं	पनं
148	6	महीभुजा	महीभुजाः
158	6	मोदकाः	मोदका
163	6	कल्प	कन्प
175	23	व्याधि	व्याधि
179	19	क्रिमिभि	क्रिमिमि
180	27	क्रिमि	क्तिमि
185	63	गोधूम	गोधमस
186	74	पद्म	पद्म
190	19	ग्रहिणी	ग्राहिणी
190	22	पर्युषितं	पर्युषितं
202	117	विन्ध्या	विद्या
204	128	लशुने	लशुसे
208	5	वंश	वश
215	15	विहित	विहिता
223	6	चतुर्विंश	चतुर्विंश

பக்கம்	வரி	சுத்தபாடம்	அசுத்தபாடம்
127	14	பீர்க்கு	பீக்கு
128	5	गजकर्णिका மலையருகு, மெருகன் கிழங்கு	गजकर्णिका மலையருகு
128	14	कुण्डलिका ஆனை வணங்கி, முட்சங்கன்	कूण्डलिका ஆனைவணங்கி
130	5	मधूलिका	निधूलिका
131	19	वाराही கோரைக் கிழங்கு, நிலைப்பனைக் கிழங்கு	वाराहि கோரைக்கிழங்கு

लाल बहादुर शास्त्री राष्ट्रीय प्रशासन अकादमी, पुस्तकालय
Lal Bahadur Shastri National Academy of Administration Library

मसूरी
MUSSOORIE

अवाप्ति सं०
Acc. No..............................

कृपया इस पुस्तक को निम्नलिखित दिनांक या उससे पहले वापस कर दें।

Please return this book on or before the date last stamped below.

दिनांक Date	उधारकर्ता की संख्या Borrower's No.	दिनांक Date	उधारकर्ता की संख्या Borrower's No.

GL SANS 636.961
PAL

125503
LBSNAA

Sam

636.961
पलक

अवाप्ति सं. 14471
ACC No ....

वर्ग सं. पुस्तक सं.
Class No.................... Book No............

लेखक
Author.................... पलकप्पय मुनि

शीर्षक
Title.................... गज शास्त्रम् ।

निर्गम दिनांक Date of Issue	उधारकर्ता की सं. Borrower's No.	हस्ताक्षर Signature

Sans
636.961
पलक
14471

LIBRARY
LAL BAHADUR SHASTRI
National Academy of Administration
MUSSOORIE

Accession No. 125503

1. Books are issued for 15 days only but may have to be recalled earlier if urgently required.
2. An over-due charge of 25 Paise per day per volume will be charged.
3. Books may be renewed on request, at the discretion of the Librarian.
4. Periodicals, Rare and Reference books may not be issued and may be consulted only in the Library.
5. Books lost, defaced or injured in any way shall have to be replaced or its double price shall be paid by the borrower.

Help to keep this book fresh, clean & moving